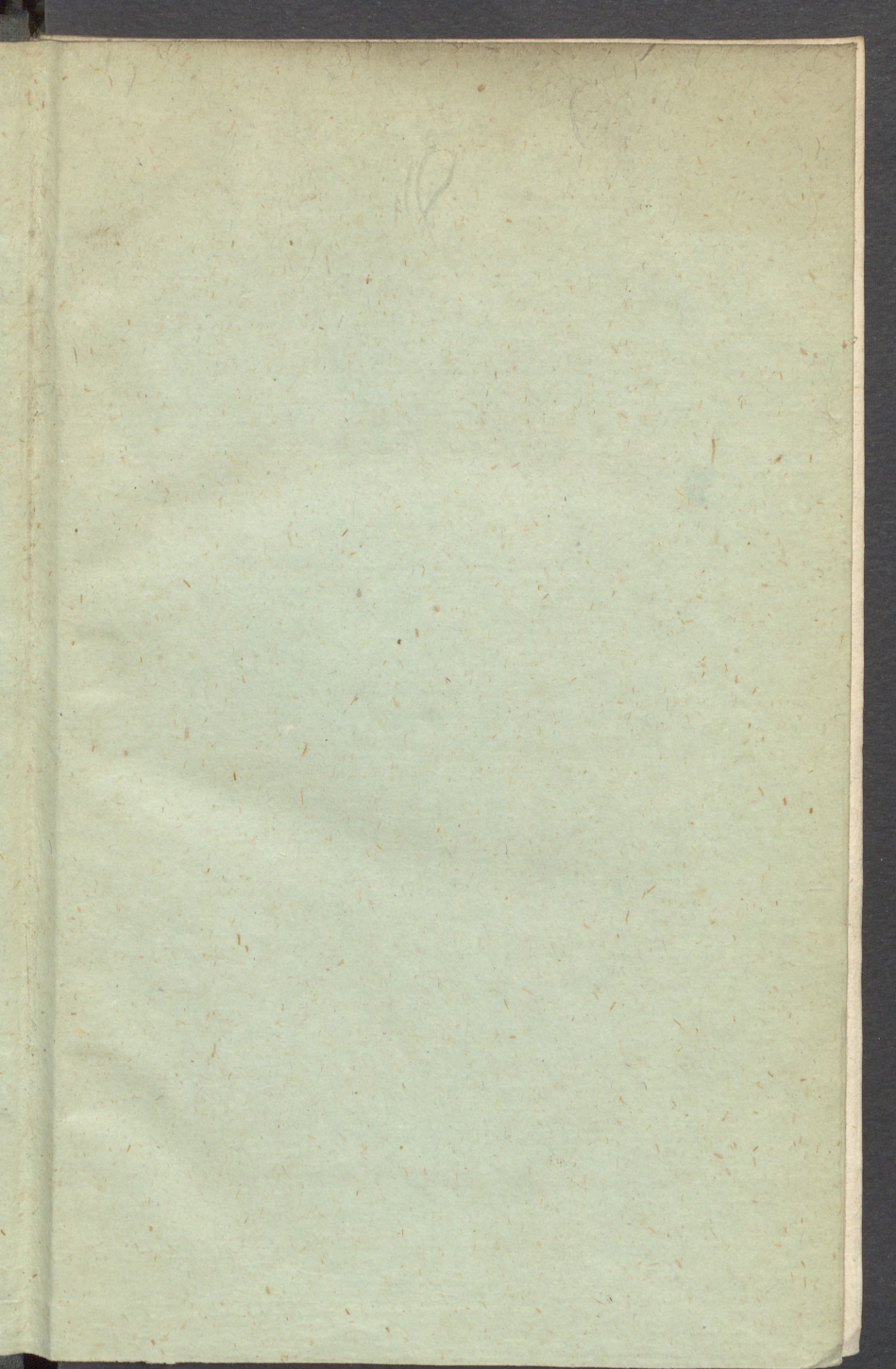

Külf. foly. 0.

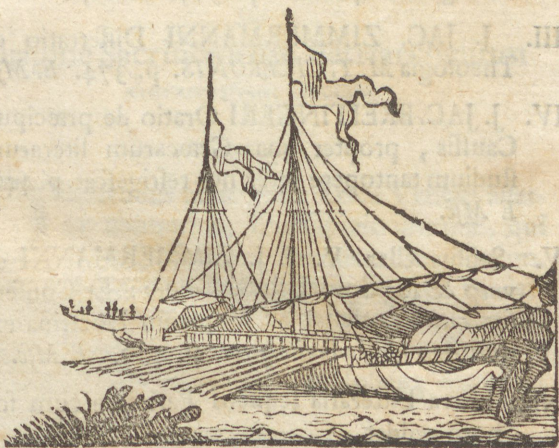
~~113~~
3

MUSEUM HELVETICUM

Ad juvandas Literas in publicos
Ufus apertum.

Particula III.

TIGURI

Litteris Conradi Orellii et Soc.

MDCCXXXVI.

ARGUMENTA,
Quæ hac Particula III explicantur.

- I. J. H. HOTTINGERI, S. Th. D. & Prof.
Exercitatio ritualis posterior de Origine Sacri-
ficiorum Patriarchalium ἀναρχαῖς μὲς tractata.
p. 341.
 - II. J. BALTH. BURCARDI, S. Th. D. & Prof.
Oratio de Criminibus JOSEPHO Patriarchæ
a Morgano impactis. p. 355. E Msc.
 - III. J. JAC. ZIMMERMANNI Dissertatio de
Theologia M. T. CICERONIS. p. 374. E. Msc.
 - IV. J. JAC. BREITINGERI Oratio de præcipuis
Causis, propter quas Græcarum literarum
studium tantopere inter nos refrigescat. p. 440.
E Msc.
 - V. Sensus Clar. V. J. J. ZIMMERMANNI de
vero & legitimo Ufu S. Cænæ: Et Consen-
sus cum Ecclesiæ ac Majorum Doctrina ex-
positus a J. J. Breitingero. p. 480. E Msc.
- NB. Nova Litteraria sequens Particula cum soc-
nore reddet.

M. ACADEMIA'
KÖNYVTÁRA

G. TELEKIEK'
ALAPÍTVÁNYA

I.

J. HENRICI HOTTINGERI,
S. Th. D. et Prof.
EXERCITATIO RITUALIS
POSTERIOR

De

Origine Sacrificiorum Patriarchalium
ἀναρχευσιμῶς tractata.

§. I.

DEstruendus nunc venit Error Veritati asser-
 tæ contrarius, sive Opinio illorum, qui
 negant divinum Sacrificiorum Ortum.
 Qui eum humanum fingunt & opinantur Patriar-
 chas sola dictante Ratione, proprio motu, sacrifi-
 casse. Quem in finem Adversariorum Rationes
 in medium sunt proferendæ ac solide, quantum
 licet, tollendæ.

§. II. Ne tamen in Bello suscipiendo vel in-
 certum Hostem mihi eligam, aut æquo prolixior
 sim, optimum judico Aciem non adversus integrum
 hostilem Exercitum, sed nonnisi adversus Ducem
 ejus instituere. Hoc enim debellato ceteri gregarii
 milites (prout Philistæi prostrato Goliatho Duce)

Tom. I.

-Z

statim

statim aufugient. Hunc JOHANNEM SPENCERUM, Virum exquisitissimis Scriptis in Orbe Literato Celeberrimum, esse facile cognosces. Argumenta Viri doctissimi eo, quo ab ipso posita sunt, ordine dabo. In verbis parum, quanto prolixus erat; in sensu nihil mutabo.

§. III. Argumentum primum petitur e *Locis illis, quibus Deus, ut Hebræorum in Sacrificiis fiduciam minuatur, aperte negat se quidquam eorum Majoribus de sacris offerendis in mandatis dedisse; nempe Jes. I. 12. & Jer. VII. 22. quibus diserte asserit se Victimam de Populi manu minime requisivisse, nec locutum fuisse Patribus suis, nec iis præcepisse de Holocaustis & Victimis in die, qua eduxit eos de Terra Ægypti. Unde infert Spencerus. At Deus dicere non posset, se nihil de sacrificio præcepisse, si a prima rerum origine hunc sacra faciendi Ritum hominibus instituisset, nam Leges Adamo posterisque datæ non minoris habendæ erant, quam quæ Hebræis postea Ægypto migrantibus ferebantur. Tanta est Thematis nostri dignitas, ut seorsim ad unumquemque citatum Locum, Verba, Nexum & Scopum perpendendo, respondeamus.*

§. IV. Et primo quidem ad Jesajæ c. I. probe tenendum, quod Vati res sit non cum Populo Dei in genere, multo minus cum fidelibus Deo Cultum in fide præstantibus, sed cum flagitiosis Judæis, præ animalibus irrationalibus pejoribus C. I: 3. cum Gente summe scelestâ v. 4, 5. hinc gravibus irati Numinis Judiciis punita v. 6 - 10. uno verbo Moribus & Fatis tristibus sodomitica v. 10. Hæc tamen Gens volebat haberi Populus Dei. Offerebat hinc plura, pretiosa, opima Sacrificia, ferta, suffitum. Frequens in Templo comparebat. Sabbatha, Novilunia, Festa observabat, multa

multa quoque erat in precibus *ψ. 11-16.* Talem nunc graviter compellat: *Quid mihi multitudo זבחיכם sacrificiorum vestrorum?* &c. Verissime concluditur, quod Deus cultum talium impiorum, flagitiosorum, hypocritarum non instituerit, quin abominetur, sacrificia eorum detestetur. Sed quæ consequentia ad Cultum divinum in se consideratum, multo minus eum, quem fideles testatum faciunt? An licet argumentari: Deus rejicit Circumcisionem carnalium Judæorum: Ergo rejicit quoque Circumcisionem in se; rejicit Abrahami, Isaaci &c. Minime. Quare Propheta studiose restringit Sacra ad Judæos, quos reprehenderat in verbis: *Sacrificiorum VESTRORUM . . . quando VOS venitis . . . a manu VESTRA, . . . Novilunia VESTRA, & Festa stata VESTRA,* ut omnes sciant, se correptionem non ad omnes extendere. Dein quid clarius quam quod Deus Sacrificia, Sabbatha, Novilunia, Festa per Mosen instituerit? Qui Sacerdotes, Aras, Instrumenta ordinavit; Certe etiam ordinavit Sacrificia. Unde qui divinam Sacrificiorum ante Mosen Originem negant, non tamen audent negare Mosaicorum: Et si qui negare audent, profecto omnem fidem Sacris habendam esse denegant. Si ea divina non sunt, quæ in plurimis Locis, in integris Capitibus vel ferme integris Libris a Deo instituta claris verbis traduntur, quæso quid tandem divinum habendum? Hinc quoque sequeretur, non solum gregarios fideles sub Oeconomia Mosaica, sed etiam Samuellem, Davidem, Salomonem, tot Prophetas offerentes ex solo Rationis dictamine Sacra fecisse. Sed & hoc notandum puto, antequam præsentem Locum mitto: Comma XI non rectius intelligi

Z 2

potest

potest quam ex formulis a Deo in ipso hoc Capite adhibitis. Exprimam solum illas, quæ v. 15. exstant: *Et quum expanderitis volas vestras, claudam oculos meos a vobis; etiamsi multiplicaveritis Orationem, haud quaquam exaudiam.* Quid an Preces non sunt Originis divinæ? Quandoquidem Deus oculos suos coram precantibus claudere & Preces non exaudire minatur. Hic procul dubio Vir Cl. mecum agnoscet officium precandi esse divinum; Preces fidelium esse Deo gratas. Nihilominus h. l. Deus preces fastidit. Quare? Minime hac ex Causa, quod Preces a Deo non sint præceptæ; sed quod impiorum, hypocritarum preces ipsi sint ingratae. Unde immediate additur: *Nam manus vestrae plenae sunt sanguinibus.* Ita particulam Causalem, *nam* subintelligendam iudicant præstantissimæ Versiones, veluti Vulgata, LXX, Chaldaica, Lutheri, Tigurina. Idem dictum sit de Sacrificiis, immo reliquis omnibus sceleratorum Actionibus sacris, quæ Deo, si a fidei proveniunt, gratæ; At ingratae, quando proveniunt ab Impiis, Hypocritis. Perplacet ergo, quod ex Patribus apud Gatakerum in *Crit. S. p. m.* 864. Edit. Traject. ad Rhenum annotatum est. *ἐκ τῶν θυσιῶν καὶ ληροῖα, ἀλλὰ τῆς τῶν προσηγόντων πονηρία, ἐγκλημα;* Non est Sacrificiorum ipsorum Criminatio, sed Hostias adducentium improbitatis accusatio.

S. V. Instat Spencerus: Deus diserte ait Jes. I. 12. *Se victimas de Populi manu minime requisivisse.* E. Origo Sacrificiorum divina esse nequit. Resp. Præter jam dicta specialius respondemus, Spencerum Verba Prophetæ non candide dare. Non enim lego: Quis postulavit Sacrificia a manu vestra?

strā? Sed quis postulavit a manu vestra, ut calcaretis Atria mea; nam qui Animo impuro in Templo comparet, hic censetur Atria calcare, irreverenter habere, ut figulus lutum, vid. Jes. XLI. 25. Quod confirmatur verbis Vitringæ ad h. l. *Quod autem subjungitur; ut Atria mea calcetis, sive ut verba rectissime vertuntur; Nimirum Atria mea calcare; frustra non est additum; sed est in iis singularis Emphasis & elegantia.* Vestrum, ait Dominus, comparere coram me, nihil est aliud, quam Atria mea calcare. Animo enim a me disjuncti corpora tantum vestra in Templum meum fertis. Atria autem mea calcantes eadem conteritis. Ergo Jesajas scripsit: Deum non postulasse ut Atria calcarent. Non vero ut non offerrent sacrificia ullo modo. Speciose fallit Spencerus Textum non inspicientes, quando audet dicere: Non dicit Deus, se non probasse Judæorum Sacrificia, sed ne exegisse quidem.

§. VI. Venio ad Locum Jer. VII. 22. *Non locutus sum cum Patribus vestris, neque præcepi eis eo tempore, quo educerem eos de Terra Ægypti, de Holocaustis & Sacrificiis.* Ergo, concludit Spencerus, Sacrificia non sunt Originis divinæ: Deus enim Judæis nullum dedit Mandatum de Sacrificiis offerendis. Resp. Ex antea dictis responsio facilis est. Deus nullum Mandatum Patribus de Sacrificiis offerendis ab Impiis, Hypocritis dedit eo fine, ut scelestam ducerent vitam ac externo Sacrificiorum Cultu semper veniam consequerentur de novo Impietati operam navaturi. Ex nexu liquet Jeremiæ rem esse non cum piis, fidelibus; sed cum malis v. 13. Idololatriis, furibus, adulteris, oppressoribus viduarum, orphanorum v. 6, 9. Speciatim qui opinati erant sufficere cultum externum

in Templo, Sacrificiorum oblationem, victimas
expiare scelera, Deum propitium reddere, hinc
novam existere impie vivendi libertatem. Unde
⚭. 4. Vates dehortatur: *Nolite confidere vobis super
verbis mendacibus, dicendo: Templum Jehovæ, Tem-
plum Jehovæ, Templum Jehovæ.* Ergo considerant
Templo Jehovæ externe tantum comparentes,
quod belle illustrat Jonathan: לא תתרחצון לכון על
פהגמי נבי שקרא דאמרין קדם היכלא ד"י אתון
פלהין קדם היכלא ד"י אתון דבחין קדם היכלא ד"י
אתון סגדין תלה זכנין בשתא אתון מתחזין קדמוהי:
*Nolite confidere in verbis Prophetarum mendacii, qui
dicunt: Coram Templo Domini vos colitis: Coram Tem-
plo Domini vos sacrificatis; Coram Templo Domini vos
adoratis; Ter in Anno vos comparetis coram eo.* Ma-
xime huc facit ⚭. 10. *Postea (quando scelera ⚭. 9.
patraſtis) venietis & stabitis coram facie mea in domo
hac, super quam nominatur Nomen meum & dicetis
נצלנו erepti sumus (nullum amplius periculum
nobis imminet. Cultus in Templo omne abstulit
malum) eo quod patravimus omnes abominationes illas,
vel, ut S. Schmidius vertit, ut faciatis (porro) omnes
abominationes.* Igitur minatur Templi destructio-
nem, ne pergant stulte & impie opinari externum
Cultum in Templo Deo adeo placere esseque fun-
damentum fœderis, quod vero falsissimum. Un-
de ait: *Non locutus sum cum Patribus vestris de Ho-
locaustis & Sacrificiis scil. modo & scopo dicto.*
*Quare ergo creditis falsæ opinioni? Vultisne nosse
fundamentum fœderis vobiscum initi; dicam illud:
Sed hoc Verbum præcepi eis, dicendo: Audite vocem
meam & ero vester Deus, vos autem eritis Populus
meus & ambulate in omni via, quam præcepi vobis ut
bene sit vobis.* Sicuti immediate subjicit ⚭. 23.
His verbis Deus clare reducit aberrantes ad Exod.

XIX. §. monetque fœdus victimas non postulasse. Unde etiam in toto Decalogo, fœderis fundamento, nulla fit Sacrificiorum mentio. Bene Raschius ad h. l. תחלת תנאי היתה אלא אם שמעו תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה: *Primaria conditio* (in fœdere non erat, ut Israel Sacra faceret) *sed quod exstat* Exod. XIX. §. *si diligenter audiveritis vocem meam & fœdus meum custodiveritis, eritis mihi peculium.* Consimiliter Kimchius appellat עקר המצוה *fundamentum præcepti.* Infirma itaque conclusio. Lex de Sacrificiis non est fundamentum fœderis divini cum Israel. Non est primum postulatum & quod per se poscitur. Ergo Deus prorsus nullum dedit Mandatum de Holocaustis nullo tempore, etiam sub conditione resipiscentiæ, fidei a piis offerendis. Subjungo præclarum dictum Senecæ de Beneficiis L. I. C. §. *Nec in victimis, licet opimæ sint auroque præfulgeant, Deorum est Honos; sed pia ac recta Voluntate venerantium.* Itaque boni etiam fame ac fideli religiosi sunt, mali rursus non effugiunt impietatem, quamvis Aram sanguine multo cruentarint, & optime pessimus Julianus de Cynisin. 2. p. 399. ὅσας ἐν ἑκατόμβῃ, ἀλλ' ἡ τῆς Ὀλυμπιάδος χιλιόμβῃ ἀνάλωμα μόνον ἐστίν, ἄλλο δὲ ἕδεν, (Sacra a Sanctitate remota, non solum Hecatomben, sed Chiliomben etiam Olympiadis nihil præter inanes sumtus esse.

§. VII. Porro objicit Spencerus: Quia Cain & Abel oblationes diversis eorum facultatibus & studiis maxime convenientes obtulerunt, probabili conjecturæ locum facit, eos in Gratitude testimonium Deo labores eorum diversos secundanti obtulisse; & Rationem iis non minus sacrificandi munus, quam Sacrificii materiam præscripsisse. Resp. Bene! Conjectura tan-

tum est, quam profert Spencerus, non vero Argumentum probans. Ne quidem probabilis est. Si enim probabilis esset, Ratio causam reperiret, ob quam munus sacrificandi Deo acceptum esset. Quæ illa? An Deus, Spiritus, carne animalium delectatur? An homo sacrificans Deo melior, sapiens, sanctus obversatur? Certe non. (Vide plenius dicta Exercit. prima §. XXV.) Alias Cainus æque placuisset Deo ac Abel. Æque enim ac hic Ratione præscribente sacrificavit obtulitque Materiam facultatibus suis convenientem Gratitude testaturus. Alia igitur ratio acquiescentiæ, estque, ut expresse legimus Hebr. XI. 4. *His fides* Abelis innitens Revelationi divinæ. Vide *Exercit. cit.* §. XV, XVI. Ceterum ultro conceditur Rationem utrique fratri Materiam sive Oblationem studiis convenientem præscripsisse. Materia Sacrificiorum tum temporis erat libera, quemadmodum etiam tempus, locus, ritus, aliæque, quæ demum sub Mose Legibus divinis præscripta erant. Non vero firmiter concluditur: Materia Sacrificiorum a Ratione præscribebatur. Ergo etiam Munus sacrificandi: Cultus Sacrificiorum sub ipsa Lege Mosaica pluribus statutis circumscriptus erat; materia tamen sæpenumero libera offerentibus relinquebatur. Israelita pro lubitu offerebat Agnum Paschalem vel ex pecore ovino aut hircino. Vid. Exod. XII. 5.

§. VIII. Objicit præterea: *Deus sub Novo Testamento nihil in cultu suo positivi, præter duo Sacramenta, præscripsit; sed cultus externi formulas in Ecclesiæ Potestatem tradidit pro variis temporum & locorum circumstantiis determinandas. Et sub V. Testamento Ritus externi certis Legum finibus & cancellis*
de.

demum coercebantur, quando Seculi Superstitio & Populi in Gentium Statuta propensi ruditatis postulabant. Ergo etiam Deus Patriarcharum Seculis Cultus externi Ritus juxta connatas honesti & decori Normas determinandas reliquit. Resp. Dicta Spencerum non juvant; potius gravant. Si sub N. Testamento, in quo Umbræ Corpore præsentis disparuerunt, duo Sacramenta ex solo Dei statuentis Arbitrio præscripta sunt, non mirum, si Deus Ecclesiæ ante Legislationem, quæ quovis modo de Passionibus Seminis Mulieris erudienda erat, Ceremonias præadumbrantes, promittentes, injunxit. Convenit cum omni statu hominum in Via. Jam in statu Integritatis obtinebant Typi, Sacramenta a Deo instituta, veluti *Arbor Vitæ*, *Paradisus*, *Sabbatum* &c. Obtinere in statu peccati tum sub Oeconomia Mosaica, tum sub Oeconomia N. Testamenti. Recte etiam creduntur sub Oeconomia Patriarchali. Quando vero Spencerus ait, Cultus externi formulas in Ecclesiæ Potestatem traditas esse pro variis temporum & locorum circumstantiis determinandas, hoc sensu possumus concedere & actu concedimus statuendo, quod Sacrificia a Deo quidem sint præcepta, sed in Ecclesiæ Potestate erat tempus, locus, materia Sacrificii. Num vero Ritus externi sub V. Testamento Ortum debeant Seculi Superstitutioni & Populi in Gentium Statuta propensi ruditati, ut Spencerus putat, heic ex professo non examinamus. Cum Laude examinavit Cel. Witsius in *Ægyptiacis*. Hoc tantum notamus. Sacrificia, de quibus nos agimus, non posse adscribi Seculi superstitutioni & Populi in Gentium Statuta propensi ruditati. Pii enim & fideles, ut Abel, Noachus,

Abrahamus, sacrificarunt ante Impios & infideles, saltem quantum ex certis Monumentis hæc probari possunt. Ergo illi non sunt horum simiæ, quin contrarium statuendum est. Dein annon credibilius est Ecclesiam sub Mose potius secutam fuisse Antecessores in Sacrificiis, Patriarchas, Majores variis nominibus colendos, quam Ægyptios aliasque Gentes in Capitibus Religionis corruptas.

§. IX. Objicit insuper: *Sub simpliciora mundi tempora, nulla alia gaudebant homines Cultus moralis norma præter dictamen rectæ Rationis; Nil itaque vetat credere, quod ea solummodo Cynosura in cultu ceremoniali adornando dirigerentur.* Resp. Alia longe ratio Cultus moralis ac ceremonialis ac speciatim Sacrificiorum. Illum facilius dictat rectus Rationis Usus. Quando enim officia moralia in Natura Dei & hominum fundata sunt, constat Lumine Rationis sciri posse. Unde Gentiles expertes Revelationis extraordinariæ noverant & Deum esse & colendum esse; Proximo quoque suum esse relinquendum vel reddendum. Moralia hinc non contemnenda exstant in variis Ethnicorum Scriptis. Quanquam non absolute verum sit, Patriarchas nulla alia gavisos fuisse Cultus moralis norma præter dictamen rectæ Rationis. Caruerant Verbo divino scripto; Non caruerant orali. Ipse Deus cum Protoplastis locutus erat docuitque eos Voluntatem suam Gen. III. Sine dubio divina sibi revelata Posteris pie & incorrupte tradiderunt. Pii, qui cum Deo seduli ambulant, ex Deo agenda & omittenda accepisse censendi sunt. Specialius docet Historia Noachi, Præconis Justitiæ, resipiscentiam a Sceleribus & meliores

res fruges ab Incolis primi Mundi nomine divino postulantis. Idem Diluvio finito accepit expressam a Deo Legem de Homicidio fugiendo. Laudatur Abrahamus, quod domui suæ inculcet *Viam Jehovæ* observandam Gen. XVIII. 19. Ergo ipse primus a Deo edoctus erat, quæ Via ejus sit. Communi in Gente Judaica dominatur Traditio, quod Deus jam Adamo sex dederit Præcepta, septem Noacho. Παράδοσις hæc potius in defectu peccat, quam in excessu. Numerum Præceptorum divinorum non auget, sed minuit, quod sine magno labore demonstrari posset. Ex dictis clare fuit, quod sub simpliciora Mundi tempora præter dictamen Rationis etiam Voluntas Dei circa præstationem Officiorum moralium revelata fuerit. Quando vero tum Deus revelavit moralia, multo magis habetur revelasse Ceremonialia, speciatim Sacrificia, quorum cultus natura in Cor hominis non ascendit, ut superiori Exercitatione sæpius ac clare probatum est. His etiam simplicioribus Temporibus certa Voluntas Dei manifestata est de Iride pro Sacramento Gratiæ habenda, de Circumcisione Carnis ab Abrahamo & ejus Posteritate observanda. Falsum ergo, quod tum temporis dictamen Rationis sola fuerit Cynosura in Cultu Ceremoniali adornando.

§. X. Objicit Spencerus denique: *Ne susurrum quidem Legis alicujus de Deo Sacrificiis honorando primis hominum Patribus datæ per totam Scripturam percipere licet. Omni vero probabilitate caret, Scriptores sacros ejusmodi Legem, si quæ fuerit, tanquam rem parvi momenti tacite præterire voluisse.* Male audit Spencerus, qui ne susurrum quidem Legis ejusmodi de Deo Sacrificiis honorando datæ percipit,

cepit, quando alii distinctum satis Numinis Mandatum hoc de officio audiverunt & se audivisse probant. Non repeto plura & varia Argumenta, quæ prima Exercitatione exstant. Si per primos hominum Patres Protoplastos intelligeret Antagonista noster, facilis concederem nullum exstare tale disertum Mandatum in Monumentis Mosais. At quæstio non restringitur ad Protoplastos vel his proximos, sed ad Patriarchas, qui ante Mosē vixerunt. Mandatum de Sacrificiis offerendis Abrahamo (vixit autem hic ante Mosē) latum clarissimis Verbis legimus. Ex aliis sacrificantium Exemplis solidis consequentiis hoc ipsum concludimus. Aequipollent solidæ consequentiæ ac Leges distinctis verbis datæ. Mosēs non intendit Leges Patriarchis datas distincto ordine enarrare. Legislator Israelis erat. Hujus itaque Leges distincte & ordinate proposuerat. Sapientibus sufficit Vita Patriarcharum consignata, ex qua de Religione ac Sacrificiis eorum tum ex collatione Scripturarum, tum ex attentiori pensitatione eorum quæ memorantur, certum satis judicium ferri potest. Accedit quod nulla ævo Mosē necessitas exstiterit divinam Sacrificiorum Originem probandi. Quotquot tum vixerant, hanc originem crediderant. Cultum externum, Sacrificiorum speciatim, tantum habuerant suo ævo continuatum (loquor de substantia) & specialibus tantum Legibus deductum. Prorsus ut se habuit cum Circumcisione a Patribus ad Posteris propagata. Scio alios ulterius progredi atque asserere ipsius Adami Sacrificia certo constare ex tunicis pelliceis, quas Deum Protoplastis fecisse Mosēs memorat Gen. III. 21. At nolo hoc Argumento contra Spencerum
uti;

uti; Cum enim, quæ attendentibus clara, prorsus negat & sonoras voces susurri nomine indignas habet, quale ferret Judicium hoc de Argumento, mea quoque sententia incertiori. Nec utor constanti in Ecclesia Judaica *παράδοσις*, ut eam reliquit Maimonides in *Jad. Chas. Tr. de domo selecta* Cap. 11. §. 2. כסורת ביד הכל שהמקום שנבנה בו דוד ושלמה המזבח כגורן ארונה הוא המקום שנבנה בו אברהם המזבח ועקר עליו יצחק והוא המקום שנבנה בו נח כשיצא מן התבה והוא המזבח שהקריב עליו קין והבל ובי הקריב אדם הראשון כשנברא ומשם נברא אפרים אדם ממקום כפרתו נברא :

Pervulgata Traditio est, locum, in quo David & Salomo in area Araumæ altare exstruxerunt, eundem esse, in quo Abrahamus Isaacum ligaturus suum ædificavit: imo eundem, ubi Noa arca egressus suum quoque exstruxit: Ubi Cain & Abel sacrificarunt: ibidem etiam Adam, postquam creatus erat, obtulit & ibi creatum fuisse, sequens sapientum dictum vult. Adamo idem locus expiationis, qui creationis.

§. XI. Objicit ultimo: Hæc sententia Veterum pene omnium Testimonio se tueri potest, uti auctoris Constitutionum Apostolicarum, Auctoris Responsionum ad Orthodoxos, Chrysostomi, etiam Patrum modernorum & Rabbinorum, quos in hujus Sententiæ subsidium adduxit Doctissimus Outramus. Resp. Ita est, ut Spencerus refert; Plurimi ex Veteribus ita opinati sunt. Sed horum Auctoritas, nisi rationibus munita, nihil probat, quod nos non semel ipse hic Auctor docet. Nemo itaque nobis vitio vertet, si Libertate, qua ipse utitur, nos quoque utimur, & horum Auctoritatem solam sufficere negamus. Tanto minus, quod Auctoritas Auctoritati posset opponi. Unde ex Veteribus quoque, qui Ortum Sacrificiorum divinum agnoscunt, ex-
stiteret,

stiteret, notantibus Heideggero in *Hist. Patriar.* T. I. Exerc. V. §. 15. Leydekero *Vis Veritatis* L. IV. Controv. I. Saldeno in *Or. Theolog.* Exercit. VI. §. III. Quod Rabbinos attinet, duos saltem & quidem recentes in hanc quæstionem citat Outramus, Ralbag scil. & Abarbanelem. Miror hac in materia Magistrorum Verba Spencero tanti videri, ut illis argumenti locum adscribat, quæ sæpenumero alibi, quando veriora tradunt, sed ejus causam non juvantia, frigida Judæorum Commenta appellat. Ita, quando Spencero accedunt, sunt boni Interpretes; sin aliter, mali nugatores.

Tu, B. L. quæ pro & contra in medium prolata sunt, probe perpende καὶ τὸ ἀληθινὸν elige. Spiritus Veritatis repleat Mentis nostras Veri Amore & ducat nos in omnem Veritatem.
Amen!

JO. BALTH. BURCARDI,

SS. Th. D. & N. T. Prof. Ord. b. a. Acad.

Basil. Rectoris Magnifici,

Oratio de Criminibus, JOSEPHO

Patriarchæ a *Morgano* impactis,
dicta

cum Rectoratum Acad. auspicaretur

ad d. XXI. Junii. MDCCXXXVI.

EAm esse Temporum nostrorum infelicitatem,
qua impietas indies latius serpit & sanctissi-
ma quævis giganteo nisu impune convellit,
omnes boni atque cordati, quibus fractura Jose-
phi curæ cordique est, una mecum vehementer
dolent; Venit scilicet Tempus illud; venit, de
quo vaticinati sunt Petrus & Judas (a) ὅτι ἐλεύ-
σονται ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν ἐμπᾶνται, κατὰ τὰς
ἰδίας αὐτῶν ἐπιθυμίας πορευόμενοι, καὶ λέγοντες. τῷ
ἵσιν ἡ ἐπαγγελία τῆς παρουσίας αὐτῶν; Instat jam &
urget feralis illa calamitas, quam Christus designa-
verat Luc. XVIII. 8. πλὴν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐλθὼν
ἀρα εὐρήσει τὴν πίσιν ἐπὶ τῆς γῆς.

Non commemorabo nunc ad fidem faciendam
Dictis meis multorum vitam ita comparatam esse,
ut si nomine Christianorum abstinere, nemo
unquam eos sanctissimam hanc Religionem pro-
fiteri vel conjectura assequi posset; non recensabo
hanc plurimorum præposteram, Diligentiam di-
cam

(a) 2. Pet. III. 3. Jud. 18.

cam an Negligentiam, qua quum in ceteris, quæ ad vitæ hujus commoda aut ingenii cultum pertinent, nec laboribus, nec vigiliis, nec sumptibus parcant, in iis tamen, quorum cognitio ad æternam salutem ducit, plerumque tam remissi, tam negligentes, tam stupidi sunt, ut merito de illis usurpes illud Poetæ:

O curvæ in terras animæ & cœlestium inanes:

Utut vero hæc ingens sit calamitas, qua veluti pestilenti sidere afflata est res christiana, parum tamen sibi adhuc profecisse visus est Satanas, nisi & aperto Marte sanctissimam Religionem invaderet, suaque sibi mancipia ex ipso Christianorum medio defumeret, quæ quod *Hierocles*, *Celsus*, *Julianus*, atrocissimi Salvatoris hostes facere non sunt ausi, in se peragendum susciperent, & propositis Libellis non sanctissimam solum Religionem, ejusque Mysteria probrosis Dictis incescerent, sed ipsi etiam, proh Scelus! Domino nostro convicium facerent, Ministrosque ejus Prophetas ac Apostolos scdissimis convitiis proscinderent; quorum ego nefarios ausus cum intueor, anceps hæreo, utrum magis istorum impietatem detester, an vero Christianorum Socordiam & in vindicanda Christi gloria ejusque Doctrina torporem accusem, omnemque adeo rem christianam collapsam & tantum non eversam deplem!

Inter istos autem, quos modo dixi ad perniciem & opprobrium humani generis natos haud postremum locum tenet THOMAS MORGANUS, *Medicus Anglicus* (*) qui quum illotis, quod

(*) MORGANUS ille Medicus Londinensis Deistarum turbæ addictus, variis editis contra Religionem

quod ajunt, manibus & profana mente res Theologicas tractaret, dedit poenas suæ temeritatis, & εις αδυσμον νεν, justo Dei Judicio traditus brevi ad summum malitiæ culmen ascendit, ea-que adversus Deum & Religionem effutiit, quorum

christianam libris famam adeptus est, vel potius si quam habuit impietate sua decoxit. Primus liber, in quo Religionem christianam impugnavit, hunc titulum habet: *The Moral Philosopher in a dialogue between Philalethes a Christian Deist and Theophanes a Christian Jew* Londini, 1738. Secutus mox alter in prioris defensionem scriptus: *The Moral Philosopher Vol. 2. Being a farther Vindication of Moral and Reason* Londini 1739. Quibus duobus libris adjecit tertium. *The Moral Philosopher Vol. III. Superstition and Tiranny inconsistent with theocracy, occasioned by the Reverend Mr. Lowmans dissertation on the Civil Gowerment of the Hebrews by Philalethes.* Quemadmodum vero Anglia feracissima est ingeniorum lascivientium mater; ita non desunt Viri Eruditi & pietate eminentes, qui acriter pro Religione stent, eamque solidissimis argumentis defendant, & contra incredulorum insultus stantur. Hoc ipsum expertus est Morganus. Contra enim Revelationis causam strenue defenderunt viri inter Anglos Celeberrimi & Eruditissimi. Inter eminent Joh. LELANDUS, Joh. CHAPMANN & Samuel SCHANDLER. Primus sub hoc titulo duo volumina opposuit Morgano: *The divine Authority of the Old and New Testament asserted with a particular Vindication of the Character of Moses and the Prophets, our Saviours Jesus Christ and his Apostels against the unjust Aspersions and false reasonings of a Book intituled The Moral Philosopher.* Secundus sub nomine Eusebii Eum impugnavit editis

rum vel ipsum *Porphyrium* aut *Celsum* puderet (b); Inter alia gravem dicam scripsit JOSEPHO Patriarchæ, quem & depeculatorem Aegypti, & libertatis publicæ oppressorem, sævumque Tyrannum fuisse contendit, non alium in finem, quam ut per latus Josephi ipsum Mosen feriret, auctoritatemve ejus frangeret: Licet vero labor iste *Morgani* irritus sit factus magnorum Virorum opera, qua pro merito suo exceptus & castigatus est, nefariusque ejus conatus repressus, uti ex *Chandleri*, *Lowmanni*, *Lelandi*, *Chapmanni*, *Baumgartenii* aliorumque lucubrationibus apparet, non est tamen, quod aliquid vel a persona, quam nunc sustineo, vel a munere, quod alias per Dei gratiam in hac Academia gero, alienum me suscepturum existimem,

duobus libris. S. *Chandlerus* denique eum aggressus est libro doctissimo cui titulum dedit: *A Vindication of the Histori of the Old Testament &c.* Optandum esset ut Doctissimorum Virorum Scripta latinitate donarentur, aut in Idioma gallicum transferrentur. Inprimis autem operam dedit *Morganus*, ut pietati Virorum pientissimorum *Mosis*, *Abrahami*, *Josephi* & *Pauli* detraheret. Quorum tamen divinam auctoritatem strenue defenderunt viri ante laudati. Inter Germanos nostros Paulum adversus *Morganum* strenue vindicavit *Ernestus a Windheim*, singulari Dissertatione sub præsidio Celeb. *Baumgarten* habita. Idem doctissimus Vir Patriarcham Josephum defendit in Eruditissimis Observat. *Historiæ Universali* adjectis Tom. II. pag. 316. 319. & seq. Ejusdem Patriarchæ causam perorat Cl. *Burkhardus* in præsentī erudita Oratione, quam benevole pro suo in nos adfectu nobiscum communicare voluit. J. Z.

(b) Deutsche Acta Eruditorum, oder zuverlässige Nachrichten. Th. I. S. 2. 3.

mem, si & ego tantisper magnorum horum Virorum agmini me immisceam, eaque hic in illustri hac Panegyri proponam, quæ mihi nuper (c) *Acta litteraria Tigurina* legenti, ubi hæc ipsa quæstio proponitur, in mentem venere.

Vos igitur Aud. O. O. H. date hoc mihi, ut auribus atque linguis saveatis, & si *Morgani* dubiis minus, quam par est, satisfecero, quæso, id mediocritati ingenii, inscitæ, stupori meo, cuivis denique rei potius; quam causæ, cujus patrocinium suscepi, tribuatis.

Id quod ex Sententia MORGANI in disputatione versatur, hoc est: Josephus a Pharaone Aegypto præfectus in eo statim omnes suas curas cogitationesque defixit, ut septem prioribus annis fertilissimis frumentum omne quacunque tandem ratione coacervatum regiis horreis inferret, non alia id lege subsequuta VII annorum fame Aegyptiis redditurus, quam ut auri primum argentive, tum pecoris atque agrorum, tandem ipsius etiam libertatis jacturam facerent, quod facinus dum a Tyrannidis & oppressæ libertatis crimine parum abesse *Morgano* videatur, duo nobis hic expendenda veniunt.

I. Ut quaecunque tandem hoc factum statuatur, nihil inde tamen præsidii causæ Antiscripturariorum, qui quavis ratione S. S. auctoritatem elevare conantur, accedere demonstrem:

II. Secundo, ut in specie Josephum in omni hac re nihil egisse evincam, quod cum lege Justitiæ, æquitatis ac sanctitatis non ad amissum conveniat;

Aa 2

I. Quod

(c) Freymüthige Nachrichten ad finem anni 1745.

I. Quod primum attinet, erimus jam liberales in *Morganum*, & dabimus ei nostra sponte, non posse hic a Tyrannidis suspicione liberari Josephum; qualem inde tandem adversus S. S. auctoritatem consequentiam ducet? Male ergo, inquiet, passim celebratur in S. S. a sapientiæ, castitatis, & pietatis laude. Non video ego hanc consequentiam, qui in uno minus perspicax erat, aut parum sapienter egerat, aut impie etiam aliquid perfecerat, eum in aliis, non pietatis, non abstinentiæ laude florere potuisse? Nemo ergo unquam pius, justus, doctus, fortis, sapiens, vocabitur? Quid ergo isti homines *Socratis*, aut *Aristidis*, aut *Senecæ*, aut *Antonini Philosophi*, aut ipsius etiam *Juliani* virtutes celebrant? Nihilne unquam humani passi sunt isti in Exemplum Virtutis nobis propositi? Sed perget fortasse *Morganus* atque subjiciet: Moſen in hac historia enarranda ita versari, ut haud obscure pateat, eum hoc factum probare; Ego vero non memini alicubi Moſen aut alium quendam Scriptorem S. hic judicium suum interponere, & factum istud laudare; Et licet res ipsa felicem exitum habuerit, neque id sine arcana Numinis Providentia contigiſſe appareat, nullibi tamen Moſes docet, ex speciali Mandato divino hæc per Josephum peracta; Quis omnium nostrum est, qui ignoret, quam mirabili sæpius ratione Judæi Servitutis jugum excusserint, suæque Libertatis oppressores vicissim sub jugum miserint, nemo tamen inde, ut opinor, omnia illa Israelitarum aut Judicium facta, quibus se in Libertatem vindicarunt, ab omni impietatis labe purgare sustinebit. Nos certe ita statuimus, Deum voluisse, ut Israelitæ libe-

liberentur, & in hanc rem Judices extraordinarios Spiritu suo accensos excitasse, Executionem vero rei ipsis reliquisse; Quare quum (d) Ehud, ut rem exemplo illustrem, Eglonem Moabitarum Regem sub prætextu divinæ Legationis circumventum trucidasset, passus quidem est Deus liberari hoc modo Israelitas a Moabitarum dominio; factum tamen ipsum Auctorem Libri Judicum probare, aut id ex mandato divino susceptum asserere, nemo uti credo evincet; Placent hic nobis (e) RIVETI, Theologi summi, verba quibus in alio quodam Josephi facto illustrando usus est: *Non magnopere, inquit ille, sudandum est ad excusandum in omnibus Josephum, quia probabile est, aliquid humanitus esse passum, quod Deus illi ignoravit; Deum autem permisisse, ut in sanctorum Virorum etiam laudabilibus factis miscerentur peccata quædam, eaque etiam scriptis proderentur, ut memores sinus fragilitatis humanæ, humilitatemque colere discamus, nam si inoffensum a vitiis (ait Ambros. Apol. David. L. 2.) inter tot lubrica hujus Seculi curriculum peregissent, dedissent nobis occasionem infirmioribus, existimandi eos cujusdam sanctioris & divinæ naturæ fuisse, ut delictum recipere, & culpæ consortium habere non possint.*

Satis hæc quantum concipio evincunt, nihil inde Thomæ Morgano ad elevandam S. S. auctoritatem præsidii accedere, si vel maxime Josephum a crimine hac ex parte liberare non possemus; ut tamen adhuc pressius Morganum urgeamus, adde tantum abesse, hoc quod Morganus in Josepho

Aa 3

hic

(d) Jud. III. 12-30.

(e) Rivetus in Genesim p. 614. Exerc. CLXI.

hic criminatur, Mosis auctoritatem evertere ut potius eam non mediocriter confirmet; quod si enim ad commendandam Auctoris fidem haud parum facit, si in scribenda suæ gentis historia ita versatur, ut tam suos quam illorum, quos ut Viros eximios laudibus extollere cupit, nævos haud dissimulet, (f) ecquis est, qui non videat, Mosen Judaicarum rerum Scriptorem, si vel maxime a divinitate scripti tantisper discedas, ex solo capite sinceræ & ab omni partium studio remotæ scriptiois suæ Historiæ haud contemnendam conciliare auctoritatem; Quare desinant tandem increduli nobis molesti esse, & Patriarcharum facta a Mose in litteras relata maligno dente rodere, hoc enim ipso facto nihil aliud agunt, quam ut Mosis veracitatem auctoritatemve, cui tamen adeo vehementer succensent, novis documentis adstruant;

II. Sed istis nunc quidem diutius non immorabimur; non enim certe eo jam redacti sumus, ut aliquam hac ex parte culpam in Patriarcha *Josepho* locum habere fateri nos oporteat, quare ad alterum jam Tractationis nostræ caput transibimus, paucis demonstraturi, omne illud, quod hic in *Josepho* carpit *Morganus*, non culpa solum vacare, sed maximis etiam laudibus efferendum esse. Vos modo Auditores, uti adhuc fecistis, me patienter audire pergite.

Videa-

(f) Contrarium plane egit Flavius *Josephus*, qui in annalibus gentis suæ condendis ea plerumque prætermittit, quæ Patriarcharum laudibus detrudere videbantur; Exempli loco sit incestus *Judæ* cum *Thamare*.

impia finxisse dicat, ipsemet nihil non committitur ad labem adspargendam historiæ Mosai-
cæ; ferrem in *Fausto Manichæo*, qui V. T. libros,
uti (i) *Augustinus* nos docet, inter alia ideo rejecit,
quod Patriarchas & Prophetas laudibus vehant
atque commendent, quos ipse quovis modo atro-
cissimorum criminum reos peragere cupit; fer-
rem in Scriptoribus vicinarum Hebræis Gentium,
qui quam Teste (k) *Josepho* L. I. adversus *Appio-
nem* in Hebræorum Gentem valde iniqui essent,
nihil intermiserunt eorum, quæ ad invidiam Ju-
dæis conflandam facere videbantur, sed cum isti
tam aperte tam crasse mentiri, *Josephum*que no-
strum de rapto per vim frumento postulare nun-
quam, quantum scimus, sint ausi; quid statue-
mus de *Morgano* & *Christiano* & Ecclesiæ apud
Puritanos in Anglia (l) Presbytero, qui famæ
sanctorum Virorum tam proterve insultat, ut
quum nec in S. Litteris, nec in alio quodam
Scriptore quidquam inveniat, quod in dedecus
Patriarchæ *Josephi* hac ex parte rapere possit,
malit in cerebro commenta fingere, quam veri-
tati assentiri.

Nihil igitur in S. S. aut quocunque alio Scrip-
tore de frumento a *Josepho* vi possessoribus erepto,
nihil de exstruktionem Munimentorum, & statione
Milicium, qua raptum frumentum custodiebatur;
sed omne, quod in Litteras relatum legitur, hoc
est: Operam dedisse *Josephum*, ut omne quod
honestæ ratione poterat, sive pretio, sive ex redi-
tibus

(i) *Augustin.* passim in XXXIII Libris c. *Faustum*.

(k) *Joseph.* L. I. adv. *Appionem*.

(l) Audio illum hoc gradu ob morum petulantiam
dejectum.

tibus regis, coacervare frumentum, in exstructis in
 hanc rem horreis diligenter conservetur, inde ite-
 rum depromendum cum terra Aegypti eo opus
 habitura sit; nihil igitur hic dolo, vi, rapina;
 omnia honeste & ex æquo transacta. Imposue-
 rat Rex Aegypti ex consilio & Sententia Josephi
 Aegyptiis tributum quintæ partis frumenti. Hoc-
 cine aliquis vituperare audeat, quando secum co-
 gitat, primo, Regem hic jure suo esse usum,
 quod ipsi in casu extraordinario extraordinarium
 tributum pendendum postulat: Erat autem, si
 unquam, hic casus extraordinarius, cui si pro-
 videret Regis cura per Josephum imponendo Tribu-
 tum quintæ partis frumenti non prospexisset,
 actum fuisset non de Aegypto solum, sed vicinis
 etiam gentibus, quas hæc tributi repræsentatio
 salvas & incolumes præstitit: his adde secundo,
 eam tum fuisse agrorum fertilitatem, eam prove-
 nisse frumenti copiam, ut quatuor partes residuæ
 quintam illam non desideraverint, sed suffectu-
 ræ etiam fuissent ad tolerandam & propellendam
 VII subsequentium annorum famem, modo illas,
 uti par fuerat, & exemplum Josephi monstrare
 potuisset, provide satis ac diligenter conservassent;
 quid quod & nostris temporibus eam aliquando
 inundationem Nili agrorum fertilitatem subsequi
 dicant (m) Viatores, ut ager non una aut altera
 sed 4 vicibus in uno eodemque anno uberimos
 ferat Fructus. Nihil igitur erat quod Aegyptii
 quintam frumenti partem tributi loco sibi im-
 positam magnopere conquererentur, nosque post
 liberatam ab injustitia frumenti comparationem

Aa 5

per-

(m) Allgemeine Weltgeschichte T. I. p. 376.

pergimus nunc porro ad Venditionem illius per Josephum factam.

Sed hic jam caput extollit ac triumphat *Morganus*, & accusationis summam in eo ponit, tum quod omni Aegyptios argento & auro, pecore & agris exuerit, tum quod eos in perpetuam servitutem Regi addixerit. Nos quale hoc sit per partes videbimus; Primo dicet aliquis, Josephus tempore fertilitatis magnam frumenti copiam vili ab Aegyptiis pretio cœmerat; esto; debebat igitur, si Pater Patriæ esse cupiebat, eodem illud tempore famis Aegyptiis reddere; neque immane quantum aucto pretio omni illos argento emungere. Respondeo: primo non iniquum fuisse, Josephum pretium annonæ auxisse, tum quod illi, dum haud satis diligenter frumentum conservarunt, ipsimet in hanc emendi necessitatem sese conjecerint; tum quod Josephus non privato consilio, sed regia auctoritate pretium frumento statuisse videatur: Patet id inter alia ex eo, quod Aegyptii Regem prius quam Josephum adierint, Rexque Aegypti in exaltatione Josephi majestatem regiam sibi salvam atque illibatam manere voluerit, quod quid aliud est, quam omnia Regis auctoritate transigi debuisse; his adde Josephum non injuste Regis tam præclare de se meriti opibus augendis operam dedisse, præsertim cum pretium in infinitum auctum fuisse, nulla probabili ratione evinci queat, immo contrarium potius ex historia fratrum Josephi frumentum in Aegypto ementium appareat.

Sed instat *Morganus*, atque urget, non potuisse ditissimam hanc Regionem tam brevi tempore omnibus opibus exui, nisi immodicum fuis-

set

set frumenti pretium ; Ad istud nos respondemus , plurima hic sumi pro certis , quæ non incerta solum , sed incredibilia etiam , immo aperte falsa sint ; Illud enim , quod primo ait , ditissimum Aegyptum fuisse , quam incertum & omni probabili conjectura destitutum ? unde enim isti Thesauri , ista opum affluentia ea tempestate in Aegypto ? an ex Mercatura ? Sed illud , quod in S. S. (n) narratur de agmine Ismaelitarum & Madianitarum , aut uti *Onkelos* & *Flavius Josephus* eos appellant , Arabum , quibus ex Arabia per Galatidem in Aegyptum aromata devehentibus Josephus a fratribus fuerat venditus , exile nimis atque tenue est , quam ut tam immensas per istud Mercaturæ genus divitias sibi cumulare Aegyptii potuerint : Profani autem Scriptores , *Manetho* , *Eratoſthenes* , *Herodotus* , *Diodorus Siculus* cum alia plurima de vetustissimorum Aegyptiorum institutis , moribus ac rebus gestis memoriæ prodant , de mercatura tamen primis illis temporibus apud Aegyptios florente altum silent ; quid quod *Strabo* L. 17. & *Diod. Siculus* L. 5. diserte dicant *Pſammetichum* , qui decimo post Josephum Seculo demum vixerat , primum fuisse Regem Aegypti , qui abolita veteri Lege , quæ Exteris Aegyptum adeundi potestatem non faciebat , peregre advenientes ipsosque adeo Mercatores in portubus suis benigne exceperit ; Antea erat Aegyptus

(o) *Terra suis contenta bonis , non indiga mercis ,
Aut Jovis , in solo tanta est fiducia Nilo.*

Nec huic repugnat , quod passim tam in (p) *Sacra* ,

(n) Gen. XXXVII. 25. (o) Lucan. Pharsal. L. VIII.

(p) Ezech. XXVII. 7. Prov. VII. 16.

cra, quam (q) profana historia de Byſſo Aegyptiorum traditur, quæ quum ſubtilitate & præſtantia, ſibi ſimilem haud inveniret, a Mercatoribus late per Orientem ſpangebatur; hoc enim omne ad recentiora Salomonis tempora pertinet, quibus per affinitatem Salomonis cum Rege Aegypti contractam haud parum Mercaturam in Aegypto ex-cultam fuiſſe non inſiciamur, donec ſummum ſub Ptolemeis culmen, exſtructis in hunc uſum ad occaſum in mari rubro Berenice, Myos, Hormos, aliisque portibus attingeret, & Alexandria Emporium totius terrarum Orbis celebratiſſimum evaderet.

Sed ſunt hæc, uti modo dixi, recentioris temporis, adeoque ad vetuſtiorum Aegyptiorum divitias demonſtrandas adduci nequeunt, nec majus robur ineſt alteri illi argumento, quod quidam a Pyramidum exſtructione deſumunt; ut enim hic non dicam, haud quaquam planum eſſe, quod de ætate illarum *Herodotus* & *Syncellus* referunt, cum multi & inter illos *Flavius Joſephus* (r), vetuſtiores Pyramidum ab Iſraelitis demum in Aegyptiaca Servitute exſtructas dicant; ut omittam etiam, quod Itineraria docent, vetuſtiores Pyramides in parte Memphitica Aegypti poſitas eſſe, adeoque in cauſa opulentiae Subditorum Joſephi, qui ex ſententia (s) *Marſhami* inferiori tantum Aegypto præerat, teſtimonium dicere non poſſe, non inepte aliquis reſpondebit exſtructionem Pyramidum non tam ſummæ vetuſtiorum
Aegyp-

(q) Plin. Hiſt. Nat. L. 19. c. 1.

(r) Joſeph. Antiq. L. 2. C. 5.

(s) Marſh. Can. Chron. p. 90.

Aegyptiorum opulentiae, (vicinas enim adfuisse (t) Lapidicinas mons saxeus, cui Pyramides impositae sunt, demonstrat) quam singularis plane atque reconditae in architectura doctrinae argumentum esse.

Incertum igitur est, immo incredibile, omne illud, quod de summis antiquiorum Aegyptiorum opibus *Morganus* differit; illud vero quod porro addit, omnibus divitiis Aegyptios a Josepho spoliatos fuisse aperte falsum; Novi (u) S. S. dicere omnem pecuniam Aegypti ad Josephum delatam fuisse, sed hoc de illorum solum pecunia intelligendum, quibus emptione frumenti opus erat; Refert (x) *Herodotus* in Euterpe Aegypti incolae in VII classes antiquitus distinctos fuisse; ex istis prima continebat Sacerdotes, qui quum, uti (y) *Diodorus Siculus* ait, πάντων ἀτελεῖς καὶ δευτερεύοντες μετὰ τὸν βασιλέα ταῖς δὲ δούλαις καὶ ταῖς ἐξουσίαις, omnium onerum essent immunes & primas a Rege honoris atque potestatis haberent; praeterea etiam certo a Pharaone demenso ipsis constituto teste (z) S. S. regii sumptibus sustentarentur, nihil causae habuere, cur suas ad Josephum opes conferrent: Hos excipiunt Milites; Erant autem isti Aegyptiorum pars multo maxima, dividebantur in duas classes, quarum prior Hermotybium centum & sexaginta millia hominum complectebatur; altera Calasyrium ducentis & quinquaginta millibus Virorum constabat, istis omnibus, uti *Herodotus* l. c. refert non licuebat quippiam artificii quaestuarii addiscere, sed militiae

(t) Marsh. Can. Chron. p. 49.

(u) Gen. XLVII. 14. (x) Herodot. L. II.

(y) Diod. Sicul. L. I. (z) Gen. XLVII. 22.

litiae unice vacabant, & publico Stipendio alebantur; non potuit igitur istos opibus exuere, aut pecunia emungere Josephus; soli remanent Bubulci & Subulci & Institores cum Interpretibus, nam qui VII classem constituunt, gubernatores navales ad Milites pertinent; Sed fuerunt hi primo numero pauciores, deinde non ex ditioribus, adeoque licet suas isti in emendo frumento, quod facile accidere potuerat, absumserint opes, nemo tamen inde Josephum de omnibus Aegyptiorum divitiis corralis jure postulare poterit.

Nunc ad pecora atque agros Aegyptiorum transeamus, in quorum adversus impiam *Morgani* criminationem vindicatione, cum ejus Summa jam in iis, quæ de pecunia Aegyptiorum disputavimus, contineatur, nobis brevioribus jam esse licet.

Primo igitur certum est, non omnibus Aegyptiis fuisse pecudes, sed iis tantum qui prædia rustica aut propria aut conductitia habuere; deinde & illud pro concessio sumi potest, pecus quod reliquum fuerat, & ad Josephum adductum, non fuisse multum, cum Pascua in Cananæa deessent, & fames ex siccitate nimia seu parca Nili exundatione orta esset; quare quemadmodum ab una parte hæc calamitas, pecoris scilicet abductio, ad pauciores pertinet, adeoque haud digna, quæ tanto cum Stomacho Josepho obijciatur; sic ab altera parte hac ipsa pecoris subductione in tempore cautum, ne totum in Aegypto intercideret; quod si consilio, sapienter factum; feliciter, si casu.

Quod agros autem attinet, observo primo non omnes fuisse Josepho venditos, tum quod
Sacer-

Sacerdotum agri vendi haud potuerint, tum quod (a) multo maxima pars agrorum jam antea Regi propria fuerit ad sustentandos scilicet Milites destinata; singulis enim Militum uti *Herodotus* l. c. scribit duodecim Aruræ (est vero Arura centum cubitorum quaquaversus) ab omni tributo immunes concedebantur.

Secundo non adeo infelicitur illis, qui agros vendiderant, res ceciderat, finita enim fame alios ipsis concessit, sola hac cum conditione, ut quintam partem proventus tributi loco representare pergerent, id quod in tam fertili regione non grave aut molestum esse debuerat. Ceterum licet hic, quod tertio loco notandum, summam Josephi prudentiam & acerrimum de universa regione bene merendi studium vivis coloribus depictum cernere. *Populum*, inquit, facer Scriptor (b) Moses, *transulit Josephus* post venditionem scilicet agrorum *in civitates ab una parte in alteram*; Non moror hic variantem Lectionem Codicis Samaritani, qui loco illius quod in Hebræo extat ואת העם העביר אותו לערים, *Populum* quod attinet, transduxit illum in civitates ab uno extremo Aegypti in aliud, legit ואת העם העביר אותו לעברים, *Populum* redegit in servitutem. Jam dudum enim Viri summi *Pseifferus*, *Waltonus*, *Buxtorfius*, *Hottingerus*, *Carpzovius* adversus *Morinum*, *Capellum*, *Isaacum Vossium*, & *Whistonum* invictis argumentis demonstrarunt, Pentateuchum Samaritanum in parem cum Textu Hebræo gradum dignitatis non assurgere & vix in secundis ac tertiis consistere; Quid igitur hæc translatio populi ex uno

(a) Diod. Sic. L. 1.

(b) Gen. XLVII. 21.

uno in alium locum? (c) *Musculus* nihil aliud hic innui autumat, quam populum ex agris in urbes vocatum, ut ibi Regis Mandata de tributo aliisque exciperent; (d) *Grotius* contra eos a natali Solo translatos & inter se cognatos segregatos, ut seditionibus materia subtraheretur; alii hoc volunt signum fuisse nihil ipsos jam proprii in terra Aegypti habere; ego si licet a magnis viris modeste dissentire, malletm dicere S. Scriptorem loqui hic de translatione aliqua populi ex uno in alium locum eo consilio a Josepho instituta, ut illa Aegypti loca, quæ sive vitio naturæ sive negligentia hominum antea non satis culta erant, colorum istorum opera, industria & arte fertilia redderet, quod quin sapientissime factum, & multum hac ratione publicæ utilitati prospectum, nemo nisi Morgani similis negabit. Et huc facit quod (e) *Mailletus* ex Scriptore Copto in Itinerario suo refert, Josephum Aegyptum inferiorem, cujus maxima pars antea perpetua palus fuerat, aqua per canales in lacus deducta non habitabilem solum, sed fertilissimam etiam reddidisse.

Accedimus nunc tandem ad ultimum, Libertatis scilicet ereptionem, quæ juxta *Morganum* nullum excusationi locum relinquit; Sed & hic varia occurrunt, quæ causam Josephi juvant; nam primo vox עֶבֶר dubiæ est significationis, & non mancipium modo significat proprie dictum, ut *Servus* apud Latinos, sed ministrum etiam *σπηρέτιν*, tum subditum aut vectigalem: Non utar tamen hac responsione, quoniam Aegyptii cum antea Regi duntaxat vectigales essent, jam

man-

(c) *Muscul.* Comm. in h. l.

(d) *Grotius* in h. l.

(e) *Maillet.* Voyag. T. I.

mancipia Pharaonis videntur facta. Secundo igitur observo, haud parum ad invidiam si non extinguendam saltem minuendam facere, quod uti supra observavimus hoc de inferioris solum ordinis hominibus, Agricolis, Subulcis ceterisque, qui artem manuariam in Aegypto exercebant intelligendum sit; his adde tertio, licet non regium modo, sed herile etiam imperium in istos exercere potuerit Pharaon, non gravius tamen onus ipsis impositum, quam ut in posterum quintam partem proventuum ex agris tributi loco repræsentare pergerent, id quod nihil est ad summas difficultates & angustias, ex quibus opera Josephi fuere liberati; hinc vitam ceteraque omnia Josepho se debere grati fatentur, nec Eum solum per 66 annos illos, quos post famem vixerat, loco Parentis & Conservatoris Patriæ habuere, sed ob beneficiorum magnitudinem, in Deorum etiam numerum retulere, & sub nomine Serapidis ac Osiridis, uti recte observarunt Clemens Alexandr. Augustinus, Ruffinus, Julius Firmicus aliique ex vetustioribus, divinis affecere honoribus.

Dicta est a me causa Josephi & perorata, superest, ut Deo, cujus præsidio actus iste ad finem perductus est gratias agam.

Preces.

DISSERTATIO
De
Theologia M. T. Ciceronis.
Auctore
JACOBO ZIMMERMANNO. *

§. I.

QUamvis certum sit, *Eruditionem, Eloquentiam,* aliarumque utilium rerum Scientiam, ab omnibus, qui vera rerum norunt prætia æstimari; æque certum tamen est, multum splendoris his virtutibus decedere, si *probitas, verique ac recti studium*, iis non accedant: Cum enim illi, qui alios Eruditione superant, identidem clamitent, incredibilem esse Eruditionis vim ad promovenda Societatis commoda, atque ad perficiendam in universum mentem humanam; simul tamen res suas ita instituant, ut facile pateat, eos tempori inservire, Probitatem, Religionem, & Veritatis promovendæ studium, aut prorsus negligere, aut cum demum lacertos suos

* Inter recentiores Vitæ fatorumque Ciceronis Scriptores memorandi doctissimi Viri *Middlethonus & Morabinus*. Utrum vero data opera in Theologiam Excellentissimi hujus Viri inquisiverint, dicere non possum, cum scripta hæc videre nedum evolvere hætenus non licuerit. In compendio quæ ad vitam fatæque Ciceronis pertinent enarravit Celeb. & amicissimus Brukerus Hist. Crit. philosoph. Tom. II.

suos movere, quando id e re sua esse putant; non solum ipsa Eruditio in illorum animis qui verum, a falso distinguere haud possunt, & exiguo veritatis virtutisque amore tacti sunt, vilescit: Sed & sibi persuadent firmiter, quo quis sit doctior, acutior, sapientior, eo minus Religioni eum, & virtutibus deditum esse. Fateor illam conclusionem iniquam esse, & ineptam: Sunt enim varii, & multiplices animorum recessus: Veritas & error; Religio & superstitio; Eruditio & insipientia, miris modis in animis hominum contemperatæ, atque commixtæ sunt: interim multi vix sibi persuadere possunt, serio & ex animi sententia Viros illos Eruditos de conscientia & Religione loqui. Ita novimus in *Gallia*, ex. gr. magnum esse numerum Virorum *perspicacissimorum*, atque *doctissimorum*, qui ad miraculum usque & stuporem in variis disciplinis & artibus sunt exercitati diversosque errores raro ingenii acumine detexerunt, & refutarunt: Iidem tamen, cum de Religione agitur, silent, ineptas ridiculas, Deoque contumeliosas opiniones aut defendunt, aut ita saltem loquuntur, agunt, ac vivunt, ac si eas adprobarent; nullam, aut exiguam molestiam devorare volunt, quoties impetu aliquo ad ineptias & superstitiones, quas longa dies confirmavit, profligandas opus esset: unde mirum non est, *Eruditionem* a multis tanti non aestimari, quanti oporteret.

II. Si nobis vitam, mores & res gestas veterum Eruditorum in memoriam revocemus, inter multos alios exemplo esse potest *Nobilissimus ille Reipublicæ Romanæ Consul M. T. CICERO*. Vir hic de Republica, optimarumque Literarum stu-

diis præclare meritis, in cælum extulit laudibus Eruditionem, Eloquentiam, Philosophiæ studium; erat quinetiam eo ingenio præditus, ut superstitionis causas & fæditatem facile detegere, melioraque suadere potuisset: Quod, cum ex aliis Scriptis, tum Ejus libris cum maxime Philosophicis constat. Idem tamen Excellentissimus Vir aliter plane in *Villa* sua cum amicis, aliter *Romæ* locutus est. Receptas opiniones de Numinis cultu stultas licet & ineptas tolerandas putabat; neque ingenio suo, quo valebat, nec Eloquentiæ item & Eruditionis adparatu, ad funditus subuertendam Superstitionem usus est. Certe si tantum laboris & studii impendisset, ad Religionem puram, castamque, quatenus illa rectæ Rationis principiis addisci potest, introducendam & promovendam; quantum contulit ad Reipublicæ salutem conservandam; apud posteros omnes, eosque sapientissimos optimosque majorem non solum sibi famam acquisivisset; sed & suæ conscientiæ atque sapientiæ convenientius egisset, desuit igitur Nobilissimo, & Excellentissimo Viro studium verum rectumque custodiendi, veritatemque superatis omnibus obstaculis defendendi. Interim negare nolim, *Ciceronis* ingenii indolem ita fuisse comparatam, ut ad hoc vitium, quod in eo aliisque notamus, naturali quadam propensione inclinaverit. Notum est & experientia confirmatum, mentem pro varietate temperamentorum ad quasdam actiones peragendas vel proclivior, vel ineptior esse. Inde fieri solet, ut quidam ad voluptates, alii ad gloriæ studium, superbiamque propendeant. In aliis mira est & felix aliquando sanguinis & humorum contemperatio; crediderim

rim insuper, mentes interna naturæ constitutione diversissimis, ante omnem meditationem & institutionem, proprietatibus esse ornatas; adeo ut in aliis *vis judicandi* in aliis *imaginandi* &c. melius, vel infirmius se se exerat. Quod si jam quis attente Scripta *Ciceronis* evolvat, deprehendet, quantum temperamentum in animum ejus valuerit, quæque ejus fuerit ratio, nimirum *Cholerico-Sanguineum*, ut artis Doctores loqui solent, eum fuisse patet (a): hocque manifestum esse videtur, non solum ex Scriptis, sed universa vivendi ratione (b): Ab una parte in eo elucebat *acre*

Bb 3

inge-

(a) In eandem sententiam propendit Clarissimus noster Brukerus Hist. Crit. philos. Tom. II. p. 43.

(b) Cum his conveniunt, quæ habet Clariss. elegantiorum Literarum apud Göttingenses nunc Professor J. M. GESSNERUS in Vita *Ciceronis*, quam Chrestomathix *Ciceronianæ* olim præfigendam curaverat §. 94. Sollen wir auch von dem Character und Haupt-Affect des *Ciceronis* etwas gedenken, so glaube ich, man thut nicht Unrecht, wenn man sagt, daß seine Ehrbegierde, so fern sie durch eine natürliche Furchtsamkeit modificiert, und gleichsam regieret worden, die Quelle seiner meisten Handlungen gewesen. Et §. 96. adjicit: Es war also die Ehrbegierde, welche damahl zu Rom fast eben so viel als das Wort Tugend bedeutete, wie das Hauptgewicht an einem Uhrwerk, die treibende Ursache aller Verrichtungen *Ciceronis*: Seine natürliche Furchtsamkeit aber verursachte bey ihm, was in einem Uhrwerke die sogenannte Unruhe, welche dem Gewicht einiger massen widerstehet, und das ganze Werk dadurch in Ordnung erhält: Dieses kan man in allen Theilen seines Lebens, sonderlich aber seiner Secte in der Philosophie, an seiner Aufführung in puncto Religionis, bey der *Catilinarischen* Conspiration, bey seinem Exilio, in den bürgerlichen Kriegen, und endlich an dem letzten Actu seines Lebens wahrnehmen.

*Ingenium, Eruditionis & laudis summa Cupido, ja-
 stantia, studium inclarescendi; ab altera Imaginatio-
 nis maxima vis, dicendi peritia, metus & tristitiæ
 perpetua mixtura, animus ad sales, & jocos aptissimus
 atque intentissimus. Eo ingenio fuit præditus, ut
 errores passim circa Religionem grassantes, non
 solum videre, sed & sensim sensimque ex ani-
 mis hominum evellere potuisset, ni metus,
 amorque otii Literarii, obstitisset. Amore divi-
 næ illius Scientiæ, quam Philosophiam vocant, tactus
 erat; at periculum adire ob illam, aut obstantia
 impedimenta propellere, quod innumeri ex Chri-
 sti disciplina faciebant, forti animo noluit. Hæc
 autem animi adfectio mature satis se se in eo exe-
 ruit, ab ineunte ætate singulari desiderio Literis
 vacavit, adeo, ut omnes boni spem conciperent,
 eum talem fore, qualem cognitum judicarunt:
 multis in locis ipsemet ætatis juvenilis studia &
 exercitationes enarrat. Usus est puer græcis Doc-
 toribus, quod ipse in epistola ad M. Titinium,
 referente Suetonio, de Cl. Rhetoribus exponit, &c.
 ita scribens: Equidem Memoria teneo, pueris nobis, la-
 tine docere cepisse L. Plotium quendam: ad quem cum
 fieret concursus, quod studiosissimus quisque apud eum
 exerceretur, dolebam mihi idem non licere. Contine-
 bar autem doctissimorum hominum auctoritate, qui
 existimabant, græcis exercitationibus ali melius ingenia
 posse. Annus decimus sextus terminus est pueritiæ Ci-
 ceronis, in qua, ut Plutarchus scribit (verba sunt Fa-
 bricii, qui accuratissime Illustris Consulis vitam
 scripsit) cum eas artes, quibus ætas puerilis ad
 humanitatem informari solet, disceret, ingenium ejus
 ita eluxit, tantumque nominis & gloriæ inter pueros ha-
 buit, ut eorum Parentes visendi Ciceronis cognoscen-
 daequi*

daque celebrata celeritatis in discendo gratia ad ludum
venirent, pueri quoque honoris gratia Ciceronem medium
deducebant, de quo honore Plutarchus in præceptis ci-
vilibus, & Ovidius Lib. V. fastorum

Et medius Juvenum, non indignantibus ipsis

Ibat, & interior, si comes unus erat.

Laudat etiam Plutarchus indolem Ciceronis ac plane
ipsam ejus naturæ fuisse ait, qualem Plato Lib. V. de
Repubblica in Philosopho & homine docili requirit: ubi
Socrates ita concludit, ἐν ἐν ἡγὰρ τον φιλοσοφον σοφιας
ἡγομεν ἐπιθυμητον εἶναι, ὃ τῆς μίας τῆς δ' ἑ, ἀλλὰ
πᾶσης. Puer Cicero cum Poësi imprimis delectaretur,
Pontium Glaucum Tetrametris composuit, quem sua
etiamnum ætate exstitisse Plutarchus refert. hactenus
Fabricius. Quemadmodum autem singularis inge-
nii bonitas ex miro discendi ardore eluxit abun-
dantissime; ita hoc cum maxime ostendit in eo,
quod a teneris Philosophiæ amore ardentissimo te-
neretur. Vulgares animæ in tricis hærent, & mi-
nutis præceptionibus delectantur; nec facile ani-
mum ad divinæ illius Scientiæ, Philosophiam pu-
to, amorem adjungunt: Præclara ingenia non-
nisi rerum excellentissimarum & optimarum con-
templatione animum pascunt. Inter disciplinas au-
tem omnes facile primas tenet Philosophia, eam
mature adamavit Cicero. Pluribus in locis de se
hoc fatetur ipsemet. Ita Lib. II. de Offic. Sect. I.
pag. m. 59. Nihil agere autem cum animus non posset,
in his studiis ab initio versatus ætatis, existimavi ho-
nestissime molestias posse deponi, si me ad Philosophiam
retulisset, cui cum multum adolescens discendi causa tem-
poris tribuisset, posteaquam honoribus inservire capi,
meque totum Reipublicæ tradidi, tantum erat Philo-
sophiæ loci, quantum superfuerat amicorum & Reipu-
blicæ

blicæ temporibus. Et paucis interjectis : Quid est enim per Deos optabilis Sapientia ? quid præstantius ? quid homini melius ? quid homine dignius ? Hanc igitur qui expetunt , Philosophi nominantur : nec quidquam aliud est Philosophia , si interpretari velis , quam studium Sapientiæ. Sapientia autem est (ut a veteribus Philosophis definitum est) rerum divinarum & humanarum , Causarumque , quibus hæ vel continentur scientia , cujus studium qui vituperat , haud sane intelligo , quidnam sit quod laudandum putet. De Senect. fere ab initio. Mihi quidem ita jucunda hujus libri confectio fuit , ut non modo omnes absterferit senectutis molestias , sed effecerit mollem etiam & jucundam senectutem : nunquam igitur satis laudari digne poterit Philosophia , cui qui pareat , omne tempus ætatis sine molestia possit degere. Quæst. Tuscul. Lib. V. Sect. 5ta. Sed & hujus culpæ & ceterorum vitiorum , peccatorumque nostrorum omnis a Philosophia petenda correctio est , cujus in sinum cum a primis temporibus ætatis nostra voluntas studiumque nos contulissent , his gravissimis casibus in eundem portum , ex quo eramus egressi , magna jactati tempestate confugimus. O vitæ Philosophia Dux , O Virtutis indagatrix , expultrixque vitiorum , quid non modo nos , sed omnino vitæ hominum sine te esse potuisset ? Tu urbeis peperisti ; Tu dissipatos homines in societatem vitæ convocaisti ; Tu eos inter se primum domiciliis , dein conjugiiis , tum Literarum & vocum communione junxisti : Tu inventrix Legum ; Tu Magistra morum & disciplinæ fuisti ; ad Te confugimus : a Te opem petimus ; Tibi nos ut antea magna ex parte , sic nunc penitus totosque tradimus. Taceo alia loca idem abunde testantia. Hinc etiam factum , ut omnium tum temporis florentium Sectarum Professores audiret : Nimirum ex Stoico-

Stoicorum familia, Possidonium & Diodotum; ex Epicuri disciplina Phædrum & Zenonem; ex Academicis, Philonem & Antiochum; ex Peripateticis tandem Cratippum & M. Pisonem. Horum omnium opiniones atque sententias in libris suis philosophicis eleganter ac perspicue tradidit, adeo ut dubitari non possit, eum maximam vitæ partem Philosophiæ consecrassè. Patet simul inde, quid ad doctissimi *Schotti* quæstionem, quam C. IX in *Cicerone a calumniis vindicato*, proposuit, An nimirum Philosophus *Cicero* censendus? respondendum sit. Nimirum irascitur Vir doctissimus illis, qui hanc gloriam summo Viro detrachere conantur. Mea autem opinione omnis lis ex *definitione Philosophi* pendet. Si eo nomine intelligamus Virum excellenti ingenio præditum, in præstantissimorum Philosophorum Scriptis versatum, & in plerisque rectius ceteris Eruditis ratiocinantem, negari non potest *Ciceronem* Philosophum fuisse. Si vero Philosophi nomine intelligamus hominem, qui sola ratiocinatione adjutus ex *proprio ingenio*, ex certis, immotisque principiis, universum aliquod Veritatum Systema condit, atque servata ubique evidentia, singulas partes seu corollaria ex principiis suis deducit, tum negamus *Ciceronem* hoc nomine dignum esse. Major in eo erat imaginatricis, uti vocant, facultatis, quam vero judicii vis: Hinc in discussione quæstionum philosophicarum non solum de styli elegantia ostendenda quam maxime sollicitus est; sed & in examine sententiarum, plerumque ignarus quo se verteret, hæsitabat. Adde quod ex Orationibus cum inprimis pateat, eum sæpissime æstum imaginationis secutum, neque dicta sua ad

accuratas Logicæ leges attemperasse. Quo major autem est facultatis imaginatricis vis, eo minus acutum esse solet iudicium, nolo mihi credi qui Philosophus non sum; sed Viro, quem inter Philosophos referunt omnes, nimirum J. Lokio in *Tentamine de Intellectu hum.* Lib. II. cap. XI ita dicenti: Plus (inquit) la Faculté du Jugement est grossiere, ou mal employée à marquer la distinction d'une chose d'avec une autre, plus nos notions sont confuses & plus notre raison s'égare. Si la vivacité de l'Esprit consiste à rapeller promptement & à point nommé les idées qui sont dans la Memoire; c'est à se les représenter nettement, & à pouvoir les distinguer exactement l'une de l'autre, lors qu'il y a de la difference entre elles, quelque petite qu'elle soit, que consiste pour la plus grand part cette justesse, & cette netteté de Jugement, en quoi l'on voit qu'un Homme excelle au dessus d'un autre. Et par là on pourroit peut être rendre raison de ce, qu'on observe communement, que les personnes, qui ont le plus d'esprit, & la memoire la plus prompte, n'ont pas toujours le jugement le plus net, & le plus profond. Car au lieu, que ce, qu'on appelle Esprit, consiste pour l'ordinaire à assembler des idées, & à joindre promptement & avec une agreable variété, celles, en qui on peut observer quelque ressemblance, ou quelque rapport, pour en faire des belles peintures, qui divertissent & frappent agreablement l'Imagination: Le Jugement consiste au contraire à distinguer soigneusement une idée d'avec une autre; si l'on y peut trouver la moindre difference, afin d'éviter, qu'une similitude ou quelque affinité, ne nous donne le change en nous faisant prendre une chose pour l'autre. Il faut pour cela faire autre chose, que chercher une Metaphore, & une allusion, en quoi consistent pour l'ordinaire ces belles & agré-

agréables pensées, qui frappent si vivement l'imagination, & qui plaisent si fort à tout le monde, parce que leur beauté paroît d'abord, & qu'il n'est pas nécessaire d'une grande application d'Esprit, pour examiner, ce qu'il y a de vrai, ou de raisonnable. L'Esprit est satisfait de la beauté de la peinture, & de la vivacité de l'imagination, sans songer à regarder plus avant. Et c'est en effet choquer en quelque manière ces sortes des pensées spirituelles, que de les examiner par les règles severes de la vérité, & du bon raisonnement, d'où il paroît, que l'esprit consiste en quelque chose, qui n'est pas tout à fait d'accord avec la vérité, & la raison.

Haftenus Lokius. Quando autem dicimus eo sensu, quo vocabulum sumimus, Ciceronem Philosophum non esse; nihil quicquam honori, & gloriæ ipsius detrahimus: Præterquam enim, quod paucissimis contingat, ad id fastigium Sapientiæ pervenire; cogitandum est, quibus temporibus vixerit Cicero, quibusve curis fuerit districtus, & negotiis. Sed audiamus tamen, exercitii gratia, rationes, quibus Schottus probare voluit Ciceronem inter Philosophos referendum: „Qui (inquit) Ci-
 „ ceronem Philosophorum numero eximunt,
 „ næ illi præposterè sunt, atque iniqui ingenio-
 „ rum Censores: cum primus ille Romanorum,
 „ ut passim gloriatur, Philosophiam Græcorum
 „ propriam latina civitate donaverit, ad poste-
 „ rosque transmiserit. Lactantius adhæc Firmia-
 „ nus (quo Christianorum ad Ciceronem propius
 „ accessit nemo) Tullium modo Perfectum, mo-
 „ do Summum, modo Romanæ Philosophiæ
 „ principem honoris gratia appellare non dubi-
 „ tat. Quid M. Fabius, B. Augustinus Hippo-
 „ nensium Episcopus, Parentumque memoria Ro-
 „ „ dolph

„ *dolphus Agricola* decus Frisiæ, nonne sua ex ejus
 „ fontibus hauserunt? *Augustinus* profecto lecto
 „ ejus *Hortensio*, qui liber de laudibus erat Phi-
 „ losophiæ, adeo admirari se solitum scribit,
 „ nihil ut hic requireret amplius præter Jesu
 „ Christi nomen. Hujus etiam libri lectione ad
 „ Christianæ, hoc est veræ, Philosophiæ contem-
 „ plationem incensum se fuisse ingenue confite-
 „ tur Lib. III confess. cap. IV. „ Sane hæc ipsa
 Apologia ostendit, *Schottum* ignorasse, quis veri
 nominis Philosophus sit dicendus: quis enim, nisi
 Philosophiæ imperitus *Ciceronem* Philosophum
 fuisse concluderet, quod primus Scripta Græco-
 rum Latinitate donavit? Num igitur quilibet
Criticus, qui Græcum aliquem Scriptorem Phi-
 losophicas præceptiones tradentem in linguam la-
 tinam convertit Philosophus est? concedamus
Schotto, Eum non interpretatum tantum veteres
 Philosophos græce scribentes, sed & ex iis Philo-
 sophiam suam didicisse: quid tandem hoc pro-
 babit aliud, quam *Ciceronem* opiniones veterum
 Philosophorum calluisse? At *Lactantius*, & *Augusti-
 nus* eum vocant *Principem Philosophorum*: Vocave-
 rint ita; quæritur utrum talis fuerit; & si fuit in-
 ter *Romanos* sententiarum ab antiquis Philosophis
 propugnatarum callentior, ergone veri nominis
 Philosophus fuit? *Lactantii* ingenium certe *Cicero-
 nis* simillimum fuit, neuter tamen inter Philoso-
 phos nomen obtinebit. Sed laudavit in *Hortensio*
 supra modum Philosophiam *Cicero*. At quid in-
 de? stupidus & ratione captus sit, qui non lau-
 det Philosophiam; neque tamen propterea, quis
 quis hoc agit Philosophus est. Nihil invenit ipse
Cicero, sed græcorum vestigiis insistens, Roma-
 nis

nis Philosophiam græcorum commendavit. Per-
 git *Schottus* : „ Quoniam vero Philosophia in
 „ tres est distributa partes, in Naturæ obscuri-
 „ tatem, in differendi subtilitatem, in vitam at-
 „ que mores, ut ait in Lucullo, singulas prope-
 „ modum partes Tullius pertractavit. In dia-
 „ lecticis quidem Topica conscripsit, quibus sa-
 „ cit studiose, ut sequatur aureum dicendi flu-
 „ men, *Aristotelem*, quo modo in eodem Lu-
 „ cullo nominat. Physicam forsitan non plene
 „ pertractasse demus, nisi quod Deorum natu-
 „ ram tribus sit libris complexus, ac de divina-
 „ tione rerum futurarum cum *Q. Tullio* fratre
 „ duobus libris differuerit accurate. Verum
 „ enimvero principem eam Philosophiæ par-
 „ tem, quæ est de vita & moribus nemo Ro-
 „ manorum, cum a *Cicerone* discefferis, copiosius
 „ tradidit aut disertius. Clamant, quæ in ma-
 „ nibus sunt, quæque Oratoriis se adæquarunt,
 „ Philosophiæ Volumina: In his de expetendis,
 „ fugiendisque rebus libris duobus differuit; de
 „ Republica item & optimo Civitatis statu *Pla-*
 „ *tonis* exemplo libris sex, etsi magnam partem
 „ temporum iniquitate perierunt; de legibus quo-
 „ que egit libris tribus, conformatis ad exem-
 „ plum duodecim tabularum ejusdem Philosophi
 „ *Platonis*. Sed testem ipsum domesticum audia-
 „ mus. Sic enim Tusc. V. *Socrates* primus Phi-
 „ losophiam devocavit e cælo, & in urbibus
 „ collocavit, & in domos etiam introduxit, &
 „ coëgit de vita & moribus, rebusque bonis
 „ quærere: Cujus multiplex ratio disputandi,
 „ rerumque varietas, & ingenii magnitudo, *Pla-*
 „ *tonis* memoria & Literis consecrata, plura genera
 „ efficit

„ efficit dissentientium Philosophorum. E qui-
 „ bus nos id potissimum consecrati sumus, quo
 „ *Socratem* usum arbitramur; ut nostram ipsi sen-
 „ tentiam tegeremus, & in omni disciplina, quid
 „ esset verisimillimum, quæreremus.„ Sequa-
 „ mur eam Philosophiam dividendi, quam attulit
Schottus, rationem, Quod ad Dialecticam spe-
 „ ctat, certum est, *Ciceronem* ejus artis fuisse peri-
 „ tum; at non dicam, pleraque veterum cogitata
 de Dialectica potius artem multa in utramque
 partem loquendi & differendi, quam verum in-
 veniendi fuisse; nemo Philosophum statim appel-
 labit, qui Systema Dialecticæ aut Logicæ con-
 scripsit, præsertim tale, quale ab *Aristotele* con-
 sectum est. Certe vel brevissimum compendium
 artis cogitandi v. gr. *Illustris Wolfii*, pluris æsti-
 mandum, quam veterum omnium Dialecticorum
 labores. Unicus libellus D. *Lami* de arte loquendi,
 præferendus omnibus Veterum Scriptis de arte
 Rhethorica. In *Physica* eum nihil præstitisse fate-
 tur ipse *Schottus*, neque ea, quæ de Deo, & Divi-
 natione scripsit, ad Physicam spectant. At sit ita:
 num perspicuis tandem argumentis Dei existen-
 tiam probavit & contra dissentientes vindicavit?
 num Systema aliquod Theologiæ Naturalis apto
 ordine inter se connexum contexuit? minime.
 Sed varias aliorum sententias narrat, mox hos,
 mox illos Philosophos certantes inducit, neque
 tamen ita, ut quid sibi velit ipse aut quid pro-
 bet, perspicuum sit. Confer cum libris illis
Clarkii Theologiæ Nat. principia demonstrata, & sen-
 tities, quam male inter se cohæreant *Ciceronis* co-
 gitata de Numine. Neque magno sane ingenio
 opus fuit, ad mendacissimas nugas de arte divi-
 natri-

matrice refutandas : ipsemet *Augur* fuit , & pulcherrime vanitatem *histrionicæ artis* novit : magis Philosophum se præstitisset , si omnem illam superstitionem inter suos grassantem funditus voluisset eradicare. Verum est , plus præstitit in libris , quæ *Ethicam* spectant , in quibus sparsim *Juris Nat.* præcipua capita tangit. At unde hæc petita erant? Nimirum ex *Xenophonte*, *Platone*, *Aristotele*, *Stoicis*. Illi ipsi tamen , qui probe callent , quid ad hanc disciplinam rite tractandam requiratur , non solum (c) *ordinem* in libello de *Officiis* desiderant ; sed & probe vident , multa capita scitu necessaria omissa fuisse , neque quæ adsunt , inter

(c) Secus sentire videtur Clariss. J. A. ERNESTI in Defensione veterum Philosophorum adversus eos , qui Methodum mathematicam ab iis vel ignoratam vel male neglectam esse contendunt. Pagina enim VI de *Ciceronis Libro de Officiis* hunc in modum differit. „ Quam tum ego assequi potui , mathematicæ rationis hanc vim faciunt , ut a bonis Definitionibus , aliisque enunciatis veris , & sine argumento concedendis profecta Oratio per legitimos Syllogismos , si quidem pluribus opus sit , sive ex formula positos , sive ad formulam facile redigendos , decurrat , donec insistat in eo , quod quærebatur. - - - Ciceronem vero , quomodo possumus hujus præcepti immemorem dicere , cuius vel unum de OFFICIIS Librum primum ejus rationis illustrissimum exemplar habemus : in quo ille primum Officii Definitione & Distributione proposita , Deinde constitutis Principiis verissimis , ex Hominis natura haustis , singula officia ita persequitur , ut quæcunque ille tradit , si tanquam carne resecta , velis ossa aperire , facile ad Syllogismorum legitimorum formulam revocare possis? In quo tamen Judicio Vir Clarissimus nimium causæ suæ inservire videtur.

inter se &, cum suis principiis rite connexa esse.
Eruditissimus Barbeyracius in præfat. ad Jus N. Puffendorffii ita judicat de *Officiis Ciceronis* : Cet excellent Ouvrage, que tout le monde connoit, est sans contredit le meilleur traité de Morale que nous avons de toute l'antiquité; le plus regulier, le plus methodique, & celui, qui approche le plus d'un système plein & exact. Je dis qui l'approche le plus; car on se tromperoit fort de croire, qu'il renferme une Morale complete, qui descende dans le plus grand detail, & où tout soit traité dans le meilleur ordre du monde. Il y manque bien des choses, qui doivent entrer dans le plan de cette Science, & la pluspart de matieres, qui y sont traitées fort superficiellement. Quisquis Philosophiæ Moralis gustum habet, facile assentietur doctissimo Viro. Quod si ob hoc Compendium inter Philosophos erit referendus Cicero, maximum habebimus Philosophorum numerum. (d)

III. Quanquam autem ea, quæ hucusque attulimus, ita sint comparata, ut satis probent, quid de *Ingenio philosophico Ciceronis* sentiendum sit, nemo tamen negaverit, quin laudis amore ductus, animum omni diligentia ad *Philosophiam exercendam* adjunxerit. Aliud Exemplum, quo *Temperamenti choleric* hominem eum fuisse patet, constat ex insatiabili illa laudis & gloriæ cupiditate. Certe (e) epistola illa ad *Luccejum* data, si alia
ad

(d) Vide quid de hoc argumento meditat^{us} sit, *Eruditissimus*, mihiq^{ue} faventissimus Vir, CH. A. HEUMANUS Act. Philosoph. Vol. II. part 9. pag. 441. sqq.

(e) Equidem Clarissimus Vir J. M. GESSNERUS in Vita Ciceronis §. 94. 95. hanc vanæ Jactantiæ culpam a Tullio amoliri satagit, quum in hanc rem ita disserit;

ad manus non essent, æternum vicii illius, quo laborabat, monumentum esset. Extat illa Epist. ad divers. Lib. V. Epist. XII: Excerpemus quedam ex ea ad nostrum institutum facientia. Incipit autem ita: *Coram me tecum eadem hæc agere sæpe conantem deterruit pudor quidam pæne subrusticus: quæ nunc exponam absens audacius: Epistola enim non erubescit: Ardeo cupiditate incredibili, neque ut ego arbitror reprehendenda, nomen ut nostrum Scriptis illustratur, & celebretur tuis. Quod etsi mihi sæpe ostendisse esse facturum, tamen ignoscas velim huic festinationi meæ. Genus enim Scriptorum tuorum, etsi erat semper*

Mit der Ehrbegierde ist die Sache ohnedem richtig, indem er sie nicht zu dissimulieren begehret, sondern dieses wohl an hundert Orten für das rechte Principium actionum viri boni & civilis angiebet. Nur ist dieses hierbey zu gedencken, daß man wohl Ciceroni zu viel thut, wenn man ihn für einen Prahler und Großsprecher ausgiebt, weil er so oft seines Consulats und der von ihm unterdruckten Conspiration gedencet, und Luceium in einer noch vorhandenen Epistel bittet, er solle seine Thaten mit einigem Lobe seiner Person beschreiben; ja gar selbst von seinem Consulat griechisch und latinisch geschrieben. Es kommt dieses wohl her von der gar zu geringen Idée, die man sich von einem Römischen Consul macht, wozu der Gebrauch des deutschen Worts Bürgermeister bey uns gar vieles contribuiert: denn sonst würde man in Zusammenhaltung dessen, was heut zu Tage solche Prinzen thun, die noch lange nicht sind, was Cicero gewesen, leicht erkennen, daß man entweder diese einer noch viel grösseren Großsprecheren beschuldigen, welches sich wohl niemand untersehen wird; oder Ciceronem von aller unansändigen Ruhmräthigkeit, lossprechen müssen. Et in nota iux margini adjecta hæc adjungit: Wer dies

per a me vehementer expectatum, tamen vicit opinionem meam, meque ita vel cepit, vel incendit, ut cuperem quam celerrime res nostras monumentis commendari tuis. Non enim me solum commemoratio posteritatis ad spem quandam immortalitatis rapit; sed etiam illa cupiditas, ut vel auctoritate testimonii tui, vel indicio benevolentiae, vel suavitatem ingenii vivi persruamur. - - Neque tamen ignoro, quam impudenter faciam, qui primum tibi tantum oneris imponam (potest enim mihi denegare occupatio tua) deinde etiam, ut ornes me postulem. Quid si illa tibi non tantopere videntur ornanda? Sed tamen qui semel verecundiae fineis pertransierit, eum bene & naviter oportet esse impudentem. Itaque te plane etiam atque etiam rogo, ut & ornes ea vehementius etiam, quam fortasse sentis, & in eo leges historiae negligas, gratiamque illam, de qua

sen Brief (an Lucecium) Ciceroni verüßelt, muß viel mehr denenjenigen Prinzen es verüßeln, die um gewisse Pensionen sich ordentliche Historiographos bestellen. At hisce recte opposueris illud Horatianum:

Nil agit exemplum litem quod lite resolvit.

Vel an forte personae dignitas omnem intempestivae jactantiae maculam & vanitatem abstergit? Et quidni fas esset dicere, eos, qui mercede conducuntur, ut Principis alicujus res gestas conscribant, plerumque similes esse iis, qui conducti in funere dicunt faciuntque prope plura dolentibus. Quanto rectius ille quem Persius Sat. I. inducit.

*Non ego, quum scribo, si forte quid aptius exit,
Quando haec rara avis est, si quid tamen aptius exit,
Laudari metuam: neque enim mihi cornea fibra est.
Sed recti FINEMque EXTREMUMque esse recusoso
Euge! tuum & belle! Nam belle hoc excute totum,
Quid non intus habet?*

qua suavissime quodam in proemio scripsisti, a qua te affici non magis potuisse demonstras, quam Herculem Xenophontium illum a voluptate: ea si me tibi vehementius commendabit ne aspernere, amorique nostro plusculum etiam, quam concedit veritas, largiare. Quod si te adducemus ut hoc suscipias, erit ut mihi persuadeo materies digna facultate & copia tua. - - Quod si a te non impetro, hoc est, si qua te res impedierit, (neque enim fas esse arbitror quidquam me rogantem abs te non impetrare) cogar fortasse facere quod nonnulli sæpe reprehendunt; Scribam ipse de me, multorum tamen exemplo & clarorum Virorum. Sed quod te non fugit, hæc sunt in hoc genere vitia, & ut verecundius de se scribant necesse est, si quid est laudandum, & prætereant, si quid forte reprehendendum est. In Orationibus etiam Catilinarius modum in jactantia tenere haud potuit. Tertia in Catilinam habita ita incipit: Rempublicam Quirites vitamque omnium vestrum, bona, fortunas, Conjuges, Liberosque vestros, atque hoc domicilium clarissimi Imperii, fortunatissimam pulcherrimamque urbem, hodierno die Deorum immortalium summo ergo vos amore, laboribusque, consiliis, periculisque meis ex flamma atque ferro ac pæne ex faucibus fati ereptam, & vobis conservatam ac restitutam videtis. Et si non minus vobis jucundi, atque illustres sunt ii dies, quibus conservamur, quam quibus nascimur, quod Salutis certa lætitia est, nascendi incerta conditio: & quod sine sensu nascimur, cum voluptate conservamur: profecto quoniam illum, qui hanc urbem condidit, Romulum ad Deos immortales benevolentia fama que sustulimus; esse apud vos posterosque vestros in honore debebit is, qui eandem hanc urbem conditam amplificatamque servavit. Nam totius urbis templis, delubris, tectis omnibus,

subiectos prope jam igneis circumdatosque resinximus;
iidemque gladios in Rempublicam descriptos retudimus,
mucronesque eorum a jugulis vestris rejecimus. Non
negamus Ciceronem orta fæda illa Catilinæ et So-
ciorum conjuratione boni Civis & strenui Consulis
officia adimpleffe: At hæc toties, totiesque non
erant in Senatu repetenda, sed aliorum potius gra-
tulationibus permittenda (f). Paradoxo IV. in
Clodium jure quidem invehitur; at ita, ut laudes
suas pleno gutture ebuccinet. *Ac vide* (inquit)
quam ista tui latrocinii tela contemserim. Jactam &
immissam a te nefariam in me injuriam semper duxi:
pervenisse ad me, nunquam putavi: nisi forte cum pa-
rietes disturbabas, aut cum rectis sceleratas faces infere-
bas, mecum aliquid ruere, aut deflagrare arbitra-
bare. Nihil neque meum est, neque cujusquam quod
aufferri, quod eripi, quod amitti potest. Si mihi eri-
puisses divinam animi mei constantiam, meas curas,
vigilias, consilia, quibus Respublica, te invitissimo,
stat; si hujus æterni beneficii immortalem memoriam de-
levisses, multo etiam magis, si illam mentem, unde
hæc consilia emanarunt, mihi eripuisses, tum ego ac-
cepisse me confiterer injuriam. Neque diffitetur ipse
Cicero se hoc vitio laborare Lib. IX Epist. ad
divers: ad Dolabellam generum, Sum (inquit) *avidior,*
quam satis est, gloriæ: & paucis interjectis: Et si
contentus eram tua gloria, satisque ex ea magnam læ-
titiam

(f) Non potuit non molesta esse Romanis & invidi-
am Ciceroni concitare frequentior & intempestiva hæc
meritorum suorum in Remp. laudatio: Etenim, ut So-
fia ille Terentianus humani ingenii indolem scite expres-
sit,

- - - - -
Istæ commemoratio
Quasi exprobratio est immemori Benefici.

titiam voluptatemque capiebam, tamen non possum non confiteri, cumulari me maximo gaudio, quod vulgi hominum opinio socium me adscribat tuis laudibus. Attico ita scribit Lib. I. Epist. 10. *Laudis avidissimi semper fuimus, & præter cæteros φιλέλλντες & sumus & habemur, statimque me ambitio quædam ad honorum studium, te autem minime reprehendenda ratio ad honestum otium duxit.* Ipsemet sensit hanc laudis cupiditatem aliorum obtreccionibus obnoxiam esse; hinc in *Oratione pro domo sua* ita ait: *Quoniam, inquit, hoc reprehendis, quod solere me dicas de me ipso gloriosius prædicare, quis unquam audit, cum ego de me (g) nisi coactus ac necessario dicere?*

Cc 3

(g) Pari ferme ratione Ciceronis defensionem suscepit elegantissimus Scriptor Gallus Abbas de SAINT-REAL Operum Tom. III. Part. II. in Notis ad Epistolas Ciceronis ad Atticum passim, inprimis vero ad Libr. I. Epist. XIV. pag. 485. seqq. ubi inter alia hunc in modum disserit: „ Le reproche qu'on lui fait le plus communément, c'est celui de s'être trop vanté; & dans le vrai, à n'en juger que par ses Actions publiques, comme ceux qui le blâment en jugent, il seroit difficile de n'être pas de leur avis. Mais s'il y a des cas; comme il y en a sans doute, où un homme d'Etat peut avoir de bonnes raisons de se donner des airs de vanité en public; avant que de prononcer contre Cicéron, sur ceux qu'il s'est donné dans ses Oraisons, il faut examiner s'il n'étoit point dans ce cas-là. Or il est évident par ces Lettres, qu'il y étoit, si jamais homme y fut; & que si son panchant le portoit à se vanter, jamais passion ne se satisfait avec tant de raison, que la sienne. „ Quod dein pluribus confirmat, tandemque ita concludit: „ Il étoit donc nécessaire qu'il parlat de lui même aussi magnifiquement qu'il faisoit quelquefois. Tout ce qu'on peut dire, est qu'il fai-

cerem? Nam si cum mihi furta, largitiones, libidines, obijciuntur, ego respondere soleo, meis consiliis, periculis, laboribus, Patriam esse conservatam, non tam sum existimandus de gestis rebus gloriari, quam de objectis non confiteri. Sed quis non videt eloquentissimum Consulem rethoricari? Probandum esset se objectorum Criminum reum non esse, non vero ad alia recte facta provocandum. Taxat hanc ambitionem in Cicerone ipse Schottus; Sed excusare nititur dicendo: Quæ cum ita sint, efficitur, quod jam disputatum est, puerorum, Opificum, Poëtarum, militarium, ac denique Philosophorum hoc gloriæ studium cum Cicerone commune fuisse, excusationemque quandam habere, ut gentium vitia. At æternæ sunt, Schotte, virtutis & vitiorum leges, neque in uno excusari, in altero reprehendi possunt. Hinc recte mea opinione Plutarchus in vita magni hujus Viri, dixit: Fuit ejus Auctoritas in Civitate summa: verum invidiam conflagavit sibi nullo quidem ille flagitio; Sed quod se ipse laudaret, & celebraret assidue, offendit multos: Ubique enim, sive in senatu, sive in concione, sive in judiciis, habuit in ore Catilinam, & Consulatum: Libros denique & Scripta laudibus implevit suis, jucundissimamque suam, & venustissimam dictionem odiosam reddidit & ingratam auditoribus, hoc enim quasi morbo aliquo, semper comitante, improbitate.

IV. Sed

„ soit autant par vanité, que par raison : mais il est
 „ difficile d'avoir cette pensée, si l'on considère de quelle
 „ manière il rapporte dans cette Lettre (ad Attic. L. I.
 „ Epist. 14.) un Discours qu'il avoit fait à sa louange.
 &c. &c. Conf. eundem p. 559. 605. 606.

IV. Sed pergamus ad alia, quæ naturam indolemque ingenii *Ciceronis* nobis possunt manifestam facere. Quibus hæc temperamenti inest ratio, si ut plurimum *vivida imaginandi dicendique* vi instructi sunt, præterea in variis vitæ calibus *variis, tristitiæque* cumprimis, & *meticulositati*, dediti. Et ad primum quidem quod attinet, nemo ignorat, *Ciceronem* Eloquentiæ laude cunctos ætatis suæ superasse, neque quenquam ita dicendo valuisse ut eum *elegantia* sermonis, & dicendi peritia æquaret. Cum autem Eloquentia, vel in *ipso dicendi genere & stylo*; vel in *ipsa natura rerum*, quæ proferuntur consistat; dubium non est, quin si dicendi genus, stylumque ejus consideres, hanc Eloquentiæ laudem *Ciceroni* erepturus nemo sit; Quod autem ad *res ipsas*, seu latentem sub verbis sensum spectat, nullus dubito asserere multoties nostrum a genuina Eloquentiæ norma recessisse (h) *veri nominis Eloquentia* iisdem nititur legibus, quibus *ars ratiocinandi*: qui recte de argumento aliquo loqui

Cc 4

vult,

(h) Aliam sibi veræ Eloquentiæ formam proposuit Cicero, quæ quanquam a Sapientia non esset sejuncta, multo tamen latius pateret, & artificio uteretur ad persuadendum ea, quæ alias Sapientia frustra præciperet ac inculcaret: Hinc de oratore Lib.I. c. 12. Maximam, inquit, Oratoris vim existere in hominum mentibus vel ad iram, aut ad odium, aut dolorem incitandis; vel ab hisce iisdem permotionibus ad lenitatem misericordiamque revocandis. „ Equidem si res tantum nobis esset cum hominibus errori obnoxiiis aut officiorum ignaris, nullis vero affectibus in transversum actis; omnino sufficeret res ordine dicere, clare exponere ac probare, ut persuaderentur; neque ita Eloquentia a Sapientia vel tantillum differret: Sed fere alloquimur homines, qui præter

vult, eum prius oportet recte de eodem ratio-
cinari. Ad recte autem cogitandum requiritur,
ut quis perspicuam rei, de qua agitur, notionem
animo habeat impressam, adeoque statum, ut
vocant, quæstionis rite intelligat; ut quicquid
probat, ex certis immotisque, quantum natura
rei patitur, repetat principiis; ut omnia, quæ
ad quæstionem resolvendam vel probandam ni-
hil conferant, refecet &c. Orator nullum alium
scopum habere debet, quam hunc potissimum,
ut nimirum probet, quod probandum esse, & aliis
persuadendum, in se suscepit. Efficiendum igitur,
ut verbis utatur adeo perspicuis & ab omni
æquivocatione remotis, ut Auditores non possint
non intelligere statum quæstionis; argumenta eum
in

errores adeo obnoxii sunt affectibus, ut persuaderi non
possint, nisi ea afferas, quæ non ad docendum tantum,
sed etiam ad commovendum faciunt. Est itaque Orato-
ris Sapientiam reddere amabilem, atque efficere, ut ho-
mines qui affectibus ducuntur, ejus pulcritudinem per-
sentiscant, mirentur, ament; quorsum spectant omnia
Rhetorum artificia: Ut adeo recte CANZIUS pronun-
tiaverit, Oratoriam nihil esse aliud quam Sapientiam or-
nate loquentem. Egregius extat in hanc rem locus in
Dialogo de castis corruptæ Eloquentiæ: „ Is est ora-
„ tor, qui de omni quæstione (non tantum vere & per-
„ spicue, sed) pulcre & ornate & ad persuadendum apte
„ dicere, pro dignitate rerum, ad utilitatem tempo-
„ rum, cum voluptate audientium possit. Hæc sibi
„ illi veteres persuadebant: ad hæc efficienda intel-
„ ligeant opus esse, non ut Rhetorum Scholis decla-
„ marent - - - sed ut his artibus peccius implerent,
„ in quibus de bonis ac malis, de honesto ac turpi, de
„ justo & injusto disputatur: - - - De quibus nemo co-
„ piose & varie & ornate dicere potest, nisi qui cogno-
„ vit Naturam humanam, & vim virtutum, pravita-
„ temque visorum, & Intellectum eorum, quæ nec in
„ virtutibus nec in vitiis numerantur. &c. &c.

in finem adhibere debet simplicissima, efficacissima, & ingenio Auditorum attemperata; nihil adferre, quod pretium rei minuere, vel ultra modum extollere possit; meteora, Emblemata, figuras, verbo, omnes locutiones obscuras & minus proprias quantum fieri potest evitare debet & quæ alia sunt, quæ ad veram Eloquentiam faciunt, de quibus *Loki* de Intellectu humano, *Clericus* in *Arte Critica & Parrhasianis*, *Werenselius* de Meteoris Orationis, alique Viri Docti, observanda monuerunt. Si ad hanc Normam ipsius Eloquentiam exigamus, patebit, non semel eum ab hac regula discessisse, & quis nescit stylum ejus ita comparatum, ut vocibus, phrasibusque idem significantibus scateat? quoties atrociam minuere, exigua extollere solet? quoties pro affectibus suis rethoricationibus undiquaque quæsitis, posthabita veritate, utitur? Rem Exemplis demonstravit *Eruditissimus* (pene dixissem celeberrimus) *Clericus* in *Quæst. Hieronym.* pag. 248, sqq. adferamus quædam ex iis: in genere de *Cicerone* ait Cl. Vir: *Cicero dum modo dicat, quod ad rem præsentem facit, potestque audientes commovere, non tantum non magnopere quærit an verum sit; Sed ne id quidem curat, an aliter alias sit locutus. Quod vitium fuit Declamatoris, in utrumque dicere parati, & victoriam non veritatem spectantis.* - - Rem non diffidetur *Cicero* in *Oratione pro Cluentio*, Cap. L. *Insimulatus enim inconstantia, quod male antea sensisset de Cluentio, deque judicio, quo ille Vitricum reum peregerat, quasi pecunia corrupto, esset locutus; pereleganter quidem se tuetur, sed ita, ut culpam fateatur, quam tamen consuetudine cæterorum Oratorum elevat: Recitavit, inquit, ex nescio qua Attius (Cluentii*

accusator) oratione, quam meam esse dicebat, cohortationem quandam iudicum ad honeste iudicandum, & commemorationem, cum illorum iudiciorum, quæ probata non essent, tum illius ipsius iudicii Juniani (quo Cluentius oppresserat Vitricum) perinde quasi ego non ab initio hujus defensionis dixerim, invidiosum fuisse illud iudicium, aut cum de infamia iudiciorum disputarem, potuerim illud, quod tam popolare esset, in illo tempore præterire. Ego vero, si quid ejusmodi dixi, neque cognitum commemoravi, neque pro testimonio dixi, & illa Oratio potius temporis mei, quam iudicii & auctoritatis fuit. Cum enim accusarem (C. Verrem in I. Actione) & mihi initio proposuissem, ut animos & Populi Romani & Iudicum commoverem; cumque omnes offensiones iudiciorum, non ex mea opinione, sed ex hominum rumore proferrem, istam rem, quæ tam populariter esset agitata, præterire non potui. Quis hisce lectis (inquit) Cl. Clericus non crederet, si non antea, at nunc Ciceronem ex animo loqui, & falsam invidiam, quemadmodum initio Orationis contendit, Cluentio conflatam fuisse? Attamen cum secundum eum jus dictum esset, se tenebras (verba sunt Quintiliani de instit. Orat. Lib. II. cap. 17.) offudisse iudicibus, in causa Cluentii gloriatus est. Pergit vero ipse apertius rem declarare hisce verbis: Sed erat vehementer, si quis in orationibus nostris, quas in iudiciis habuimus, auctoritates nostras consignatas se habere arbitrat; omnes enim illæ Orationes causarum & temporum sunt, non hominum ipsorum ac Patronorum. Nam si causæ ipsæ pro se loqui possent, nemo adhiberet Oratorem; nunc adhibemur, ut ea dicamus, non quæ nostra auctoritate constituantur; sed quæ ex re ipsa, causaque ducantur. Postea affert Exemplum L. Crassi, qui cum simile quid ei objiceretur, in respon-

respondendo exposuit utriusque rationem temporis, ut Oratio ex re & causa habita videretur. At si hoc liceat Oratori, non amplius definiendus, ut docent Cicero & Quintilianus non uno loco, Vir bonus, dicendi peritus; sed Vir callidus, mentiendi pro re nata, & dissimulandi peritus. Haftenus Clericus, cujus sequentia etiam, quæ adfert, lectione digna sunt. Non jam dicam, hanc agendi rationem, Virum, qualis fuit Cicero, quammaxime dedecere: hoc unum observo, consuetudinem etiam, vel potius imaginationis vim, qua exornatus fuit Vir Eximius, ultra quam veritatis regulæ sustinent, eum rapuisse sæpissime; (i) nec enim malitiæ semper, aut soli studio defendendi quod voluerat attribuerim, quod Orationibus sæpe veritatis limites transgressus erat, sed id crediderim, multas variasque rationes illius animo obversantes, aliquando Eum ita turbasse, ut quas potissimum adduceret, ignoraverit. Quo ingenio ornatus fuerit patet ex eo etiam, quod ad *jocos, verborum lusus*, & *sales* proferendos fuerit quammaxime *inclinatus*: nota est Catonis junioris, audita Ciceronis pro L. Murena Oratione, in qua Stoico-

rum

(i) Huc trahi potest, quod habet Autor Dialogi de Causis corruptæ Eloquentiæ: „Cicero his (ut opinor) „verbis, quicquid in eloquentia effecerit, id se non „Rhetorum, sed Academiæ spatio consecutum.„ Cum enim, ut ipse Cicero circa finem Libr. II. de Divinat. ait, proprium sit Academiæ judicium suum nullum interponere, quæ simillima veri videantur, conferre causas, & quid in quamque sententiam dici possit exprimere, nulla adhibita sua auctoritate judicium audientium relinquere integrum ac liberum; hæc oratorem ad tractandas causas probabiles maxime idoneum formare potuit.

rum παραδοξα false risit, vox : *O quam ridiculum Consulem habemus!* Plutarchus in Vita Ciceronis : ἡ δὲ περὶ τὰ σκωμματα καὶ τὴν παιδίαν ταύτην εὐτρεπείᾳ διακινῶν μὲν ἔδοκει καὶ γλαφυρὸν. χρᾶμενος δὲ αὐτῇ κατακυρὸς πολλὰς ἔλιπει, καὶ κκοινοθείας ἐλαμβάνε δοξάν. Iterumque : Κικέρων δὲ πολλὰ καὶ τῷ σκωπτικῷ πρὸς τὴν βωμολοχίαν ἐκφερομένης καὶ πρᾶγματὰ σπουδῆς ἀξία γελῶτι καὶ παιδία κατειργαζομένου ἐν ταῖς δίκαις εἰς τὸ χεῖροδες ἠφειδεῖ τὰ προπροντοῦ. Pluribus hoc ostendit Schottus in defens. Ciceronis cap. V & VI. quin hæc ostendant vim imaginationis, animique ad voluptates inclinantis impetus nemo dubitaverit: eodem ex fonte repetendum, (k) quod ex lusu verborum magnam cap-

taverit
(k) Ridiculum aliquando magis, quam facetum fuisse Ciceronem agnoscent multi, Autor Dial. de C. C. Elog. postquam Judicium suum de Cicerone oratore pluribus explicasset subjungit: „Fugiat foedam & insulsam securilitatem, variet compositionem, nec omnes clausulas uno & eodem modo determinet. Nolo irridere ROTAM FORTUNAE & IUS VERRINUM, & illud tertio quoque sensu in omnibus pro sententia possum ESSE VIDEATUR.„ Elegantissimus & acris Judicii Vir G. Fr. MEIERUS Halensis in nuper edito Libello de Salibus & Facetiis oppido lectu dignissimo §. 55. ita judicat: Zu diesem Klapperwerk in Scherzen rechne ich: alle zweideutigkeiten, Anspielungen auf Rahmen, Versetzungen der Buchstaben etc. und wie diese Kinderereyen alle heißen mögen. Des Cicero Jus Verrinum ist ein zu oft gepeitschter Spaß, als daß ich nöthig hätte denselben zu tadeln. Man findet mehr dergleichen in eben diesem Schriftsteller, insonderheit in seinen Briefen und in den Reden wider den Verrès. Adeo verum est quod ipse Cicero de Orat. Lib. II. observaverat: *Non sunt omnia ridicula faceta.* Ciceronem tamen data opera acriter defendit Fr. Vavassor de Ludicra Dictione Cap. VII. & C. IX. ubi omnia ejus jocosæ dicta collegit.

taverit ingenii laudem : Ex. gr. Act. VI in *Verrem* inter alia dixit, fore ut omnia *verreret*, cum diceretur *Verres*. *Herculi* quoque, quem expilaverat, molestiorem ait fuisse *apro Erymanthio*, Sacerdotem ad hæc malum cui *Verres* successerat, qui tum nequam *Verrem* sacrificasset, quasi porcum sacrificare oportuerit. Cum in eodem *Veris* iudicio testem roganti dixisset *Hortensius*, non intelligo hæc ænigmata, at qui debes inquit *Cicero*, cum *Sphingem* domi habeas, acceperat autem illam a *Verre* æneam ingentis pretii *Sphingem*, ut in *Ciceronis* vita *Plutarchus* refert. Hæc nimirum multum faciunt ad accusandum *Verrem* ! Patet tertio temperamenti illius sanguinei vis & efficacia ex *inconstantia*, & *levitate* in *rationando* & *agendo* : exempla affert cap. X doctissimus *Schottus*, pauca ex eo excerpemus. *Jurisprudentiæ rei militari* longe postponit in *Muræniæ*, causæ nimirum subserviens. At in *Officiis* sui immemor, *Togam Sago*, consulatus sui prædicandi gratia, longe judicat præstantiorem, tritum illum versum adhibens

Cedant arma Togæ, concedat laurea linguæ.

Latinam linguam inopem deprædicat *Orat. pro Cæcina*. Lib. III de *finibus* & I de *Nat. D. Divitem* contra, atque adeo græca locupletiore principio libri I & III de *finibus* pronuntiat. *Epistola* quoque ad *Q. fratrem* græcis accepta fert omnia. *Tusculana* vero altera Græciam verborum penuria laborare contendit. Poetas vituperare libro I. de *N. D.* videtur ; Eosdem in ea quam pro *Archia Poëta* habuit sic defendit, & laudibus in cælum tollit, ut vel *Heracleensem* hominem Poeticæ nomine Romana donandum civitate confirmet.

firmet. Horum fabulas etiam rejicit Lib. III de Nat. D. utitur tamen non raro ornatus gratia fabulosis narrationibus, ut in *Verrinis actionibus* de *Proserpina*; item *Tusculana* tertia fufe narrat, *Niobe* in *Lapidem*, *Hecubam Priami* in *canem* ob *male-dicentiam* esse *conversam*. Ita *Stoicos* mox *laudat*, mox *turpiter exagitat*. Quid cum *Uxore Terentia*, *Cæsare*, *Pompejo* actum sit, norunt *Eruditi* omnes: Conferatur *libellus*, cui *titulus: Histoire de quatre Cicerons*, & *Dissertatio diario Literario* cui *titulus: le Journal littéraire*, inserta: Ad hæc quin natura multum contulerit, dubitare non possumus. Denique idem probat nimia ejus *mollities* & *tristitia*, quam in morte *Tullie* suæ, & cum in exilio esset, demonstravit, cum tamen videri vellet *Vir constantissimus fortissimusque*. In morte filiae omnes amicorum consolationes aspernatus est, neque *ullum* in dolore adhibuit modum. Sane illi dictum esse debuisset illud *Phœdri*

*parce oportet gaudere & sensim quæri,
totam quia vitam miscet dolor & gaudium:*

(1) at expertus est *Cicero* aliud esse de virtute loqui, aliud eam exercere. In hac animi *Ciceronis* indole

(1) Non possum hic silentio præterire, quæ novissime de *Ciceronis ingenio* legi dans la *Bibliothèque Critique*, ou *Memoires pour servir à l'Histoire Littéraire ancienne & moderne*, qui *Libellus* hoc anno *Beroli* i edi cceptus est, *Particul. II. p. 109. seqq.* C'est dommage qu'un homme qui pensoit & qui parloit aussi bien que *Cicero*, ait eu des foiblesses aussi grandes que l'étoient celles qui ont terni la gloire de ce celebre *Romain*. On découvre dans le cours de sa vie un nombre de bassesses indignes d'un grand homme. Il rampoit

indole exponenda, studio prolixior fui, vel eum in finem, ut eo melius de hominis hujus sententia circa Religionem judicare possimus.

V. De-

servilement devant César, lorsqu'il étoit le Maître, & lui prodiguoit les louanges le plus flatueuses: & bien loin de conserver dans ses discours la sage retenue d'un Philosophe, il tenoit le langage d'un Courtisan adulateur. Dès que César fut mort, ce même Cicéron, qui vantoit si fort son équité, le traita de Tyran, applaudit à ses meurtriers, les éleva jusqu'au Ciel. *Sed ex plurimis malis, quæ (a Cæsare) Reip. sunt iniusta, hoc tamen boni est, quod didicit jam Populus Rom. quantum cuique crederet, quibus se committeret, a quibus caveret. Hæc igitur non cogitas? nec intelligis satis esse viris fortibus didicisse, quam sit re pulcrum, beneficio gratum, fama gloriosum, Tyrannum occidere.* Ce n'est pas à un de ses Amis que Cicéron parloit ainsi, c'étoit devant le Peuple Romain. Un Philosophe fera toujours choqué après avoir lû ce passage de la seconde Philippique, lorsqu'il jettera ses yeux sur le commencement de l'Oraison pour le Roi Dejotarus: *Perturbat me, C. Cæsar, etiam illud interdum: quod tamen, cum te penitus recognovi, timere desino. Re enim iniquum est, sed tua Sapientia fit æquissimum. - - - Nemo enim fere est, qui sui periculi iudex, non sibi se æquiores, quam res, præbeat. Sed tua, Cæsar, præstans singularisque natura hunc mihi metum minuit.* Il est difficile de n'être pas indigné de voir un Philosophe, tel que Cicéron, qui se piquoit de la plus austère vertu, pousser l'adulation aussi loin, pour un homme qu'il regardoit comme le ravisseur & le destructeur de la Liberté publique, enfin comme un Tyran odieux. Ce seroit en vain que, pour excuser sa dissimulation, on diroit, qu'il étoit nécessité de flatter César pour le rendre favorable à Dejotarus. Il est un juste milieu entre un

V. Devenimus nunc ad caput Cauffæ, inquirenturi, utrum *Cicero* *Athenis*, & omnis Religionis Hostis atque Irrisor fuerit: Cl. *Reimannus* adducit in Historia Atheismi *J. Jaquelot*, *J. P. Grønnebergium*, *Struvium*, *Löschereum*, *Cæsarem Vaninum*, *Collinum*, *Tolandum*, gravissimi criminis reum peragentes nobilissimum Virum. Non equidem adducit rationes illorum virorum doctorum omnes, sed

froid Compliment, & un Eloge qui ne convient qu'à la plus eminente Vertu. On peut louer un homme, dont on veut captiver la bienveillance, avec dignité, sans tomber dans la basse & lache flatterie. Après avoir dit ce que nous pensons des défauts que nous croyons appercevoir dans le caractère de Cicéron, nous l'excuserons sur le reproche que lui font quelques personnes, d'avoir toujours paru indecis dans les matieres philosophiques, qu'il a traités. Cicéron étoit doué d'une si grande pénétration; il voioit si bien le pour & le contre d'un Système, qu'il ne se determinoit qu'après avoir bien considéré les differens sentimens. Il faisoit gloire de suspendre son jugement dans les questions qui lui paroissent douteuses; & il croioit n'apercevoir que de la probabilité dans la plupart de celles, où des gens moins éclairés que lui croioient decouvrir de l'Evidence. Il avouoit franchement qu'étant homme & par conséquent très sujet à se tromper, on devoit être satisfait, s'il soutenoit ses opinions seulement comme probables: *Aequum est enim, dit il, meminisse, & me qui differam hominem esse, & qui judicetis, ut si probabilia dicuntur, nihil ultra requiratis.* *Tuscul. Quæst. Libr. I.* Cicéron étoit de la Secte des Academiciens dans laquelle on avoit accoutumé de rapporter également tout ce qui favorisoit & detruisoit l'opinion, qu'on vouloit établir: ainsi Cicéron écrivant dans l'esprit de la Secte à laquelle il étoit attaché, il est naturel, qu'il ait traité certaines questions dans le goût des Sceptiques.

sed generales duntaxat. Ad manus nobis non sunt omnium illorum citatorum Auctorum libelli, neque tamen silentio præteribimus accusationes, quas quidem contra eum allatas esse sciimus: Antequam autem rationes, quibus ipsum defendimus, in medium adferimus, quædam præmonenda esse ducimus. Et *primo* quidem notum est, *Ciceronem* in scriptis suis non solum plures semper personas loquentes induxisse, ut sæpius ignores, cujus potissimum sententiæ album adjiciat calculum; sed & ob nimium Eloquentiam suam probandi studium, æstu sæpe abreptum fuisse adeo, ut plura dixerit, quam forte ipse cogitaverat; unde difficile est perquam, mentem ipsius ubique intelligere. (2.) Diversarum Sectarum principia admittebat. *Academiæ Novæ*, & *Veteri*, imo *Stoicorum* etiam & *Peripateticorum decretis erat addictus*, uni tamen magis quam alteri. Hinc denuo difficile est sententiam ipsius capere. (3.) Certum est, libertatem summam philosophandi *Viris Eruditis Romæ* fuisse concessam. *Epicurei* non minus libere sententiam suam proferebant in medium, quam alii: unde sequitur, *Ciceronem*, siquidem in *Epicuri* castra voluisset digredi, aut opiniones etiam periculosas fovere, sine metu pænæ eas tueri & defendere potuisse: Accedit (4.) quod superstitionas opiniones publice receptas (quod omnium minime sacrificuli pati possunt,) acerbissime & liberrime taxaverit atque perstrinxerit. Quæ certe efficiunt, ut credamus, eum locutum esse, ut sensit; neque omnem Religionem proscripsisse. Hisce in antecessum notatis, probabimus *Ciceronem* (m) Deum, mentem

(m) ERASMUS in Præfat. ad *Tuscul. Ciceronis*;
Tom. I. D d

tem præstantissimam admisisse (2.) Ejus providam curam in dubium non vocasse, (3.) Leges quasdam naturales a Deo mortalibus concessas agnovisse, & (4.) tandem opinionem de immortalitate mentis inter ea retulisse, quæ maxime *probabilia*, & *rationi* quam maxime *consentanea* esse videntur. Et ad primum quidem quod attinet, ita incipit Cicero primum suum librum de Natura Deorum: *Cum multæ res* (inquit) *in Philosophia nequaquam satis adhuc explicatæ sunt, tum perdifficilis Brute* (quod tu minime ignoras) *& perobscura quæstio de natura Deorum, quæ & ad agnitionem Animi pulcherrima est, & ad moderandam Religionem necessaria*: Videtur hic Cicero non obscure innuere, quid de Deo, ejusque natura sentiat. Doctissimus *Davifius* recte mea opinione monet, hanc fuisse sententiam *Ciceronis*: cum multi Philosophi mentem divinam esse censuerint, hanc disputationem Animo cognoscendo fore utilem, quod indagata Deorum natura simul elucesceret mentis humanæ ratio. *Illustris Boubier* in *Davifii* sententiam concedit, & postquam sententiam ipsius *Ciceronis* de mente humana explicuisset, addit,

quæ

„ Ubi nunc agat anima *Ciceronis*, fortasse non est hu-
 „ mani judicii pronunciare. Me certe non admodum
 „ adversum habituri sunt in ferendis calculis, qui spe-
 „ rant illum apud Superos quietam & tranquillam vi-
 „ tam agere. Nulli dubium esse potest, quin credi-
 „ derit aliquod esse Numen, quo nihil esset neque ma-
 „ jus, neque melius. Porro quid senserit de animorum
 „ immortalitate, quid de diversa sorte præmiisque vi-
 „ tæ futuræ, tum quanta fuerit sinceræ conscientie fidu-
 „ cia; si non satis declarant tot ejus libri, certe vel una
 „ illa epistola satis arguit, quam ad *Octavium* scribit,
 „ jam, ut apparet, destinata morte.”

Quæ vel ideo adjicimus, quod aliqualiter mentem Ciceronis de natura Dei pandant. Locis illis, inquit Ill. Bouhier, possis addere de Somn. Scip. cap. VIII. ubi sub persona Scip. Africani ita differit: Tu vero enitere, & sic habeto, te non esse mortalem, sed corpus hoc, nec enim tu es quem forma ista declarat, sed mens cujusque is est quisque: non ea figura, quæ digito demonstrari potest. Deum te igitur scito esse; siquidem Deus est, qui viget, qui sentit, qui meminit, qui providet, qui tam regit, & moderatur & movet id corpus, cui præpositus est, quam hunc mundum ille Princeps Deus; & ut mundum ex quadam parte mortalem ipse Deus æternus, sic fragile corpus animus sempternus movet. Nam quod semper movetur æternum est &c. Et illud e fragmento Timæi pag. m. 696. Animum igitur cum ille Procurator mundi Deus ex sua mente & divinitate genuisset. Tertium illud e libro I de Divinat. cap. 49. quod videtur ad illius explicationem esse scriptum. A natura Deorum, ut Doctissimis Sapientissimisque placuit &c. Et Lib. V Tuscul. cap. 13. Humanus autem animus decerptus ex mente divina &c. Hæc loca satis perspicue videntur docere, nonsolum quid de mentis humanæ natura senserit Cicero; sed & eundem instituta cum mentis humanæ natura comparatione professum, Deum existere, naturam ejus esse intellectualem, esse vigentem, sentientem, & omnibus prospicientem. Hoc ipso libro I Sect. ait. Maxime probabile esse, Deos esse, & eo nos omnes duce natura vehi. Sect. IV gravissima incommoda, quæ cum sententia eorum, qui Deos negant, conjuncta sunt, profert, taciturus uti videtur, aut mitius locuturus, si ipsemet Atheus plane & Religionis hostis fuisset. Atque haud scio (ait) an pietati adversus

Deos sublata, fides etiam, & Societas humani generis, & una excellentissima Virtus Justitia tollatur. In Libris de Divinatione, ut notum est deceptrices illas & divinatorias artes sustulit, false explosit; at ita tamen, ut simul Religionem non omnem subverteret. Explodatur (inquit Sect. 148.) hæc quoque Somniorum divinatio pariter cum cæteris, nam ut vere loquamur, superstitio fusa per gentes, oppressit omnium fere animos atque hominum imbecillitatem occupavit: Quod & in iis dictum est qui sunt de natura Deorum: & hac disputatione id maxime egimus. Multum enim & nobismetipsis & nostris profuturi videbamur, si eam funditus sustulissemus: Nec enim vero (id enim diligenter intelligi volo) superstitione tollenda Religio tollitur. Nam & Majorum instituta tueri sacris cærimoniisque retinendis Sapientis est, & esse præstantem aliquam æternamque naturam, & eam suspiciendam, admirandaque hominum generi pulchritudo mundi, ordo rerum cælestium cogit confiteri: quam obrem ut Religio propaganda etiam est, quæ est juncta cum cognitione Naturæ; sic superstitionis stirpes omnes ejiciendæ sunt. In genere notum est, quod Cicero systema Epicuri plane repudiaverit, atque cum primis, quemadmodum ex Lib. I Sect. 18. de Finibus, & aliis locis constat, ob id quammaxime taxaverit, quod de materia quidem identidem locutus fuerit Epicurus, vim autem, & causam efficiendi, reliquerit. Lactantius, qui certe Ciceroni aliàs parum favet Lib. I pag. 39. Ed. Walchii ait: Quem (sc. Platonem) Cicero secutus, atque imitatus in plurimis, Deum frequenter confitetur, ac Summum vocat in iis libris, quos de Legibus scripsit; ab eoque regi mundum argumentatur: nihil est præstantius Deo: ab eo igitur regi mundum necesse est:

nulli

nulli igitur Naturæ est obediens aut subiectus Deus; omnem ergo regit ipse Naturam. Quid autem sit Deus; in Consolatione definit: nec vero Deus ipse qui intelligitur a nobis alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quædam & libera, & segregata ab omni secretionem mortali, omnia sentiens & movens. In Oratione pro Sexto Roscio Amerino Sect. 131. ita loquitur: Etenim si Jupiter optimus maximus, cuius nutu & arbitrio, cælum, terra, mariaque reguntur, sæpe ventis vehementioribus, aut immoderatis tempestatibus, aut nimio calore, aut intollerabili frigore, hominibus nocuit, urbeis deleuit, fruges perdidit, quorum nihil pernicipiei causa, divino consilio, sed vi ipsa & magnitudine rerum factum putamus; at contra comoda quibus utimur, lucemque qua fruimur, Spiritumque quem ducimus, ab eo nobis dari & imperitari videmus. Supra jam audivimus Deum ex sententia Ciceronis purissimam mentem esse. Extat præterea præclarus locus Tusc. Quæst. Lib. I Sect. 66. Animorum, (inquit) nulla in terris origo inveniri potest: nihil enim est in animis mixtum atque concretum, aut quod ex terra natum, atque fictum esse videatur: nihil ne aut humidum quidem, aut flabile, aut igneum, his enim in naturis nihil inest, quod vim memoriæ, mentis, cogitationis habeat, quod & præterita teneat & futura prævideat, & complecti possit præsentia, quæ sola divina sunt; nec invenietur unquam unde ad hominem venire possint, nisi a Deo. Singularis est ergo quædam Natura, atque vis animi sejuncta ab his usitatis notisque naturis. Ita quicquid est illud quod sentit, quod sapit, quod vult, quod viget, cæleste & divinum est, ob eamque rem æternum sit necesse est, nec vero Deus ipse, qui intelligitur a nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta

quædam & libera, segregata ab omni concretionem mortali, omnia sentiens & movens, ipsaque prædita motu sempiterno: hisce recitatis Sectione 67. 68. & 69. progreditur ad vim, Potentiamque Dei, ejusdemque Sapientiam in mundi adspectabilis regimine elucentem, celebrandam. Quo facto Sect. 70. ita pergit: Hæc igitur, & alia innumerabilia cum cernimus possumusne dubitare, quin his præsit aliquis vel effector, si hæc nata sunt, ut Platoni videtur: vel si semper fuerint, ut Aristoteli placet, moderator tanti operis & muneris? sic mentem hominis, quamvis eam non videas, ut Deum non vides; tamen ut Deum agnosces ex operibus ejus, sic ex memoria rerum, & inventione, & celeritate motus, omnique pulchritudine vim divinam (alii legunt divinæ, quod rectius esse videtur) mentis agnoscito. In quo igitur loco est? credo equidem in capite, & cur credam afferre possum: sed de hoc alias. Nunc ubi sit animus, certe quidem in te est. Quæ est ei natura? propria puto, & sua. Sed fac igneam, fac spirabilem: nihil ad id de quo agimus: illud modo videto, ut Deum noris, etsi ejus ignores & locum & faciem; sic animum tibi tuum notum esse oportere, etiam si ejus ignores & locum & formam. In animi autem cognitione dubitare non possumus, nisi plane in physicis plumbei sumus, quin nihil sit animis admixtum, nihil concretum, nihil copulatum, nihil coagmentatum, nihil duplex. Quod cum ita sit, certe nec secerni, nec dividi, nec discerpi, nec distrabi potest, nec interire igitur. Est enim interitus, quasi discessus ac secretio ac direptus earum partium, quæ ante interitum junctione ali-

aliqua tenebantur. Ex his locis patet, Ciceronem non solum æternam aliquam, præstantissimamque Naturam admisisse; sed & eandem ab omni plane re concreta, atque in oculos incurrente sollicite accurateque separasse. Verum est Ciceronem in eo Platonem aliosque secutum, quod nempe materiæ æternam tribuerit subsistentiam: testis est Lactantius Lib. II. cap. 8. Nam Cicero (inquit) de natura Deorum disputans, sic ait: Primum igitur non est probabile eam materiam rerum, unde orta sunt omnia, esse divina Providentia effectam, sed & habere & habuisse vim & naturam suam. Ut igitur faber, quum quid ædificaturus est, non ipse facit materiam, sed ea utitur, quæ sit parata, fictorque item cera: sic isti Providentiæ divinæ materiam præsto esse oportuerit, non quam ipse faceret, sed quam haberet paratam. Quod si non est a Deo materia facta, ne terra quidem & aqua, & aer & ignis a Deo factus est. O quam multa sunt vitia in his decem versibus! Primum quod is, qui in aliis disputationibus & libris fere omnibus, Providentiæ fuerit assertor, & qui acerrimis argumentis impugnaverit eos, qui Providentiam non esse dixerunt; idem nunc quasi proditor aliquis, aut transfuga Providentiam conatus est tollere. At male ratiocinatur Lactantius, si ex his verbis Ciceronis concludit, omnem providam Dei curam ab eo prorsus fuisse negatam, quod materiæ æternam tribuerit existentiam. Omnes enim veteres Philosophi Creationem ex nihilo inficiabantur, saltem concipere non poterant, qua ratione ἢ ὅλῃ a Deo produci potuerit; Hoc tamen non obstante Deo potentiam tribuebant ipsam materiam va-

riis modis, quantum natura ipsius patiebatur, movendi & fingendi. Hinc non sequitur hic vel ille æternitatem materiæ admittit, Ergo vel existentiam Dei, vel ejusdem providam in omnia curam negat. De quo tamen pluribus egimus in Dissertat. nostris *de Atheismo Platoni impacto*, quæ in *Amœnit. Litt. Celeb. & amicissimi Schelhornii* legi possunt. Cum primis autem clarissime ex Libris *de Legibus* patet, Deum mentem purissimam, Universitati rerum omnium, hominibus cum primis, prospicientem, leges dedisse naturæ humanæ maxime consentaneas. Lib. I Sect. 21. sq. incipit demonstrare quod Jus omne repetendum sit a Deo: *Dasne igitur (inquit) hoc nobis, Pompei, Deorum immortalium natura, ratione, potestate, mente, lumine, sive quod est aliud verbum, quo planius significem, quod volo, naturam omnem divinam regi? nam si hoc non probas, a Deo nobis causa ordiendâ est potissimum.* - - - *Animal hoc providum, sagax, multiplex, acutum, memor, plenum ratione, & consilii, quem vocamus hominem, præclara quadam conditione generatum esse a supremo Deo. Solum est enim ex tot animalium generibus atque naturis particeps rationis & cogitationis, cum cetera omnia sint experientia. Quid est autem, non dicam in homine, sed in omni celo atque terra Ratione divinius? quæ cum adolevit, atque perfecta est, nominatur rite Sapientia. Est igitur, quia nihil Ratione melius, eaque & in homine & in Deo prima homini cum Deo rationis Societas. Inter quos autem ratio, inter eosdem etiam recta ratio communis est. Quæ cum sit lex, lege quoque consociati homines cum Diis putandi*

di sumus: Inter quos porro est communio legis, inter eos communio juris est. - - - Itaque ex tot generibus, nullum est animal, præter hominem, quod habeat aliquam notitiam Dei, de ipsisque hominibus nulla gens est, neque tam inmansueta, neque tam fera, quæ non, etiamsi ignoret, qualem habere Deum deceat, Numen habendum sciat. Ex quo efficitur illud, ut is agnoscat Deum, qui unde ortus sit, quasi recordetur ac noscat. Jam vero virtus eadem in homine ac Deo est, neque ullo alio ingenio præterea. Est autem virtus nihil aliud quam in se perfecta & ad summum perducta natura. Est igitur homini cum Deo similitudo. Quod cum ita sit; quæ tandem potest esse propior certiorve cogitatio? Itaque ad hominum commoditates & casus tantam rerum ubertatem natura largita est, ut ea quæ gignuntur donata consulto nobis, non fortuito nata videantur: nec solum ea, quæ frugibus atque baccis terræ fœtu profunduntur, sed etiam pecudes; quod perspicuum sit, partim esse ad usum hominum, partim ad fructum, partim ad vescendum procreatas. - - - Quibus ratio natura data est, iisdem etiam recta ratio data est; Ergo & Lex, quæ est recta ratio in jubendo & vetando. Si lex, Jus quoque: At omnibus ratio. Jus igitur datum est omnibus: recteque Socrates eum execrari solebat, qui primus utilitatem a natura sejunxisset. - - - Tum autem qui non ipso honesto movemur, ut boni Viri sumus, sed utilitate aliqua atque fructu callidi sumus, non boni. Nam quid faciet is homo in tenebris, qui nil timet nisi testem, vel judicem? Quid in deserto loco nac-

tus, quem multo auro spoliare possit, imbecillum atque solum? Noster quidem hic natura justus Vir ac bonus, etiam colloquetur, juvabit, in viam deducet. Is vero, qui nihil alterius causa facit, & metitur suis commodis omnia, videtis credo, quid sit acturus. Similiter Lib. II §. 9. lq. præclare de hoc argumento loquitur dicens: Hanc igitur video Sapientissimorum fuisse sententiam, legem neque hominum ingeniis excogitatam, neque scitum aliquod esse populorum, sed æternum quiddam, quod universum Mundum regeret imperandi prohibendique Sapientia. Ita principem legem illam & ultimam, mentem esse dicebant, omnia ratione aut cogentis aut vetantis Dei: Ex qua illa lex, quam Dii humano generi dederunt, recte est laudata. Est enim ratio mensque Sapientis ad jubendum & ad deterrendum idonea. Aliquoties jam iste locus a te tactus est: sed antequam ad populareis leges venias, vim istius cælestis legis explana, si placet, ne æstus nos consuetudinis absorbeat, & ad sermonis morem usitati trahat. M. A parvis enim, Quincte, didicimus, si in Jus vocat, atque eat ejusmodi leges alios nominare. Sed vero intelligi sic oportet, & hæc & alia jussa ac vetita populorum vim habere ad recte facta vocandi, & a peccatis avocandi, quæ vis non modo senior est, quam ætas populorum & civitatum, sed equalis illius cælum atque terras tuentis & regentis Dei. Neque enim esse mens divina sine ratione potest, nec ratio divina non hanc vim in rectis pravisque sentiendis habere: nec quia nusquam erat scriptum, ut contra omneis hostium copias in ponte unus assisteret, a tergoque

goque pontem interfcindi juberet, idcirco minus Coclitem illum rem gessisse tanta fortitudinis lege atque imperio putabimus : nec si regnante Tarquinio nulla erat Romæ scripta lex de stupris, iccirco non contra legem illam æternam Sext. Tarquinius vim Lucretiæ, Tricipitinæ filiæ, attulit; erat enim ratio profecta a rerum natura, & ad recte faciendum impellens & a delicto avocans, quæ non tum denique incipit lex esse, cum scripta est, sed tum cum orta est. Orta autem simul est cum mente divina. Quamobrem lex vera atque princeps apta ad jubendum & vetandum ratio est recta Summi Jovis. - - - Ergo est Lex justorum injustorumque distinctio, ad illam antiquissimam & rerum omnium principem expressa naturam, ad quam leges hominum diriguntur, quæ supplicio improbos afficiunt, defendunt & tuentur bonos. - - - Sit igitur hoc jam a principio persuasum civibus, Dominos esse omnium rerum ac Moderatores Deos, eaque quæ gerantur, eorum geri judicio, ac Numine; eosdemque optime de genere hominum mereri, & qualis quisque sit, quid agat, quid in se admittat, qua mente, qua pietate, Religiones colat, intueri: piorumque & impiorum habere rationem. His enim rebus imbutæ mentes haud sane abhorrebunt ab utili & a vera sententia. Quid est enim verius, quam neminem esse oportere tam stulte arroganter, ut in se mentem & rationem putet inesse, in celo mundoque non putet? Quem vero astrorum ordines, quem dierum nocturnæ vicissitudines, quem mensium temperatio, quemque ea, quæ gignuntur nobis ad fruendum, non gratum esse cogant, hunc hominem omnino numerare qui decet? Cumque omnia, quæ rationem habent, præstent iis, quæ sunt rationis expertia, nefasque sit dicere, ullam rem præstare naturæ omnium verum; rationem inesse in ea confutendum est: utiles autem

autem esse opiniones has, quis neget, cum intelligat, quam multa firmentur jurejurando, quantæ salutis sint fœdera Religionis? Quam multos divini supplicii metus a scelere revocarit? Quamque sancta sit societas Civium inter ipsos, Dîs Immortalibus interpositis tum iudiciis, tum testibus? Adde denique præclarum locum qui in fragmentis Ciceronis pag. m. 668. ex Laëlantio adducitur; sonat autem ita. Est quidem vero Lex recta ratio naturæ congruens, diffusa in omnibus, constans, sempiterna, quæ vocet ad Officium jubendo vetando a fraude deterreat, quæ tamen neque probos frustra jubet aut vetat, nec improbos jubendo, aut vetando movet. Huic legi nec abrogari fas est, neque derogari ex hac aliquid licet, neque tota abrogari potest. Nec vero aut per Senatum aut per Populum solvi hac lege possumus. Neque est quærendus explanator, aut interpret ejus alius; nec erit alia lex Romæ, alia Athenis, alia nunc, alia posthac: Sed & omnes gentes & omni tempore una lex & sempiterna & immortalis continebit: unusque erit communis quasi Magister & Imperator omnium Deus ille, legis hujus Inventor, Disceptator, Lator: cui qui non parebit ipse se fugiet, ac Naturam Hominis aspernabitur, atque hoc ipso luet maximas pœnas, etiam si cætera supplicia, quæ putantur, effugerit. Ex hisce quæ adduximus locis patet, Ciceronem agnovisse (1.) Deum esse mentem purissimam præstantissimamque. (2.) Ab Eodem omnis juris & obligationis vinculum esse petendum. (3.) In rectæ rationis principiis latere leges illas naturales. (4.) Illarum observationem, Reipublicæ in universum, in specie autem omnibus hominibus utilem esse (5.) Epicuri, aliorumque opinionem, qui utilitate omnia metiuntur, contrariam esse hominum felicitati. (6.)

Leges

Leges denique illas naturales æternas esse, immutabiles, & perennaturas. *Tusc. Quæst. Lib. I Sect. 30.* omnibus mortalibus insitam de Deo opinionem esse ait, non instituto, neque legibus natam. Hæc certe loca, omnia non ex ore *Interlocutorum*, sed ipsius *Ciceronis* petita, videntur perspicue satis probare, Eum Existentiam Providentiamque supremi Numinis admisisse. Ad dam coronidis loco præclarum locum *Ciceronis* extantem in *Orat. pro Milone Sect. 30. p. 924. sq. Edit. Grævii*, ita autem loquitur *Cicero*: Sed hujus beneficii gratiam, *Judices*, fortuna populi *Romani* & vestra felicitas & *Dii immortales* sibi debere putant. Nec vero quisquam aliter arbitrari potest, nisi qui nullam Majestatem esse ducit, Numenve divinum: quem neque Imperii vestri magnitudo, neque sol ille, nec cæli signorumque motus, vicissitudines rerum atque ordines movent, neque id quod maximum est, majorum nostrorum Sapientia, qui sacra, qui cærimonias, qui auspicia, & ipsi sanctissime coluerunt, & nobis suis posteris prodiderunt. Est, est profecto illa vis: neque in his corporibus, atque in hac imbecillitate nostra; non inest quidquam, quod vigeat & sentiat, & non inest in hoc tanto naturæ tam præclaro motu: nisi forte idcirco esse non putant, quia non apparet, nec cernitur: proinde quasi nostram ipsam mentem, qua supimus, qua providemus, qua hæc ipsa agimus ac dicimus, videre, aut plane qualis, aut ubi sit, sentire possimus. Partem hujus loci adduxit *Cudworthus Tom. I pag. 520.* probaturus *Ciceronem* unum admisisse Numen æternum. At displicet hæc argumentatio *Cl. Mosheimio*, dicenti. *Vir D. ex eo censet patere, unum tantum a Cicerone Deum hic esse indicatum, quod hanc vim divi.*

divinam cum animo comparat humano, qui unus est, Orator disertissimus: Sed re ipsa docet, Ciceronem non tam late hanc comparisonem patere voluisse: quippe quæ his unice continetur finibus: Quemadmodum animus noster, tametsi non cernitur, est tamen & existit: ita etiam vis illa divina, licet a nobis haud conspiciatur, nibilo minus tamen vere existit. Ita Doctiss. Mosheimius. At non robore destituta mihi videtur collectio *Cudworthi*. Quamvis enim directe non probet Unitatem Numinis ratiocinatio *Ciceronis*, probat tamen hoc, tam certum inesse mundo mentem præstantissimam, quam certum corpus a mente sentiente & vigente moveri. At instat Vir Doctus dicendo, vim illam divinam & Deos immortales unum idemque significare. Verum est Ciceronem hæc loci, præter argumentum pro existentia Dei, populares rationes addere, ut gratiam judicum populique captaret; at rerum ipsarum natura longe discreta est. Aliud sunt; *Fortuna*, *Albani tumuli*, *Jupiter latiaris*; & aliud *Vis illa sentiens*, & vicens in tanto *Naturæ motu*: certe neque *Cicero*, neque *plebs ipsa*, hæc confundere solebant. Voluit *Cicero* more suo *Viris Eruditis & amicis*, simul atque iis, qui patrium Cultum reverebantur, facere satis. Hinc vera falsis miscens, una *Oratione* res diversas proposuit.

VI. Sed videamus quid *Cicero* de *Mentis natura* statuque ejus post mortem senserit. Fatemur, præstantissimum in cæteris *Virum* hæerere aliquando circa hoc argumentum, neque satis sibi constare. Idem contigit incomparabili *Philosopho Socrati*. Qui argumenta, quibus nititur hæc veritas,

tas, perpendit, haud mirabitur, Veteres parum sibi hac in parte constitisse. Quod non eum in finem dicimus, ut errores eorum excusare, sed felicitatem nostram deprædicare velimus. Videntur autem diversissimæ Philosophorum de natura mentis opiniones Ciceronem turbasse. Quod autem ad ipsius Ciceronis de hoc argumento sententiam spectat, certum est, Eum credidisse (1.) Menti inesse vim intelligendi, sentiendi, volendi, ratiocinandi, licet natura ejus non satis intelligatur (2.) eam esse originis divinæ, (3.) probabile quammaxime eam post mortem subsistere. Eam autem sententiam animo ipsius insedisse jam quidem probandum est. Postquam Cicero *Tusc. Quæst.* Lib. I Sect. 24. diversas Veterum Philosophorum sententias de mentis natura enarrasset; ita concludit: *Nam si cor, aut sanguis, aut cerebrum, est animus, certe quoniam est corpus, interibit cum reliquo corpore: si anima* (addendum, judice P. Victorio, *aër*) *fortasse dissipabitur: si ignis est extinguetur: si est Aristoxeni harmonia dissolvetur.* Sect. 46. corpori sensum detrahit, mentique soli eum competere perhibet: *Nos enim ne nunc quidem* (inquit) *oculis cernimus ea, quæ videmus, neque enim est ullus sensus in corpore, sed ut non solum Physici docent, verum etiam Medici, qui ista aperta & patefacta vident, viæ quasi quædam sunt ad oculos, ad aureis, ad nareis, a sede animi perforatæ. Itaque sæpe aut cogitatione, aut aliqua vi morbi impediti, apertis atque integris & oculis & auribus, nec videmus, nec audimus, ut facile intelligi possit, animum & videre, & audire, non eas parteis, quæ quasi fenestræ sunt animi: quibus tamen sentire nihil queat mens, nisi id agat & adsit.* Quid quod eadem mente, res dissimilimas

limas comprehendimus, ut colorem, saporem, calorem, odorem, sonum? Quæ nunquam quinque nuntiis animus cognosceret, nisi ad eum omnia referrentur, ut idem omnium iudex solus esset? Atque ea profecto tum multo puriora & dilucidiora cernentur, cum quo natura fert, liber animus pervenerit. Nam nunc quidem, quamquam foramina illa quæ patent, ad animam a corpore callidissimo artificio natura fabricata est, tamen terrenis concretisque corporibus sunt intersepta quodammodo. Cum autem nihil erit præter animum, nulla res objecta impediet, quo minus percipiat, quale quicquid sit. Sect. 50. eorum objectioni occurrit, qui asserunt, mentem destructo corpore mortali consistere non posse. Sed plurimi (inquit) contra nituntur, animosque quasi capite damnatos morte multant, neque aliud est quicquam cur incredibilis his animorum videatur æternitas, nisi quod nequeant, qualis animus sit vacans corpore intelligere, & cogitatione comprehendere: quasi vero intelligant, qualis sit in ipso corpore, quæ conformatio, quæ magnitudo, qui locus, ut si jam possent in homine uno cerni omnia, quæ nunc tecta sunt, casurusne in conspectum videatur animus, an tanta sit ejus tenuitas, ut fugiat aciem. Hæc reputent isti, qui negant animum se sine corpore intelligere posse, videbunt, quem in ipso corpore intelligant. Mihi quidem Naturam animi intuenti multo difficilior occurrit cogitatio, multoque obscurior, qualis animus in corpore sit, tanquam alienæ domus, quam qualis cum exierit, & in liberum cælum, quasi in domum suam, venerit. Si enim quod nunquam vidimus, id quale sit intelligere non possumus, certe & Deum ipsum, & divinum animum corpore liberatum, cogitatione complecti non possumus. Sect. 54. argumentum Socratis vel Platonis de perpetuo motu mentis ad immortalem

talem naturam significandam probat. Sect. 60. & sq. denuo, licet cujus naturæ sit non definiat, in ea sententia persistit: *Originem ejus plane esse divinam, & celestem. Quorsum igitur (inquit) hæc spectat Oratio? Quæ sit illa vis & unde sit intelligendum puto. Non est certe nec cordis, nec sanguinis, nec cerebri, nec atomorum. Anima sit animus, ignisve nescio: nec me pudet ut istos, fateri nescire quod nesciam. Illud si ulla alia de re obscura affirmare possem, sive anima, sive ignis sit animus, eum jurarem esse divinum. Quid enim obsecro te, terrane tibi, aut hoc nebuloso & caliginoso celo aut sata, aut concreta, videtur tanta vis memoriæ? si quid sit, hoc non vides: at quale sit vides?* Sect. 66. ait nihil in animis mixtum, concretum, aut ex terra natum. Sect. 70. (inquit) *In animi autem cognitione dubitare non possumus, nisi plane in physicis plumbei simus, quin nihil sit animis admixtum, nihil concretum, nihil copulatum, nihil coagmentatum, nihil duplex: quod cum ita sit certe nec secerni, nec dividi, nec discerpi, nec distrabi potest, nec interire igitur. Est enim interitus quasi discessus & secretio ac direptus earum partium, quæ ante interitum junctione aliqua tenebantur.* Sect. 70. admiranda naturæ opera recensens, ait, eadem satis probare causam tantorum effectuum esse præstantissimam sapientissimamque, similique ratione ex mirandis mentis operationibus recte inferri posse, causam illarum esse Substantiam intelligentem, & a rebus Corporeis plane secretam: *Hæc igitur, & alia (inquit) innumerabilia cum cernimus possumusne dubitare, quin his præsit aliquis vel effector, si hæc nata sunt, ut Platoni videtur: Vel si semper fuerint, ut Aristoteli placebat, Moderator tantæ operis & muneris? sic*

mentem hominis, quamvis eam non videas, ut Deum non vides: tamen ut Deum agnoscis ex operibus ejus; sic ex memoria rerum & inventione & celeritate motus omnique pulchritudine virtutis vim divinam agnoscito. De Amicitia ita ait Sect. 13. Neque assentior iis, qui hæc nuper differere cæperunt, cum corporibus simul animas interire atque omnia morte deleri: plus apud me Antiquorum Auctoritas valet, vel nostrorum Majorum, qui mortuis tam religiosa jura tribuerunt: quod non fecissent profecto, si nihil ad eos pertinere arbitrarentur: vel eorum qui in hac terra fuerunt, magnamque Græciam, quæ nunc quidem deleta est, tum florebat Institutis & præceptis suis, erudierunt; vel ejus qui Apollinis oraculis Sapientissimus est judicatus, qui non tam hoc tum illud, ut in plerisque, sed idem dicebat, semper animos hominum esse divinos, usque cum e corpore excessissent, reditum ad cælum patere. Notum est ejus dictum in Catone Majore: O præclarum diem, cum ad illud divinum animorum concilium catumque proficiscar, cumque ex hac turba & colluvione discedam. Proficiscor enim non ad eos solum viros, de quibus ante dixi: sed etiam ad Catonem meum, quo nemo Vir melior natus est, nemo pietate præstantior: cujus a me corpus crematum est, quod contra decuit ab illo meum. Animus vero non me deserit, sed respectans in ea profecto loca discessit, quo mihi ipsi cernebat esse veniendum. - - - Quod si in hoc erro, quod animos hominum immortales esse credam, lubenter erro; nec mihi hunc errorem, quo delector, dum vivo, extorqueri volo. Si mortuus, ut quidam minuti Philosophi censent, nihil sentiam; non vereor, ne hunc errorem meum mortui Philosophi irrideant. Circa pænas, quæ scleratos manent, dubie locutus est Cicero. Ex. gr. in fine Orationis I
Cati.

Catilin. precibus ad *Jovem* factis ita loquitur: Omnes bonorum Inimicos, Hostes Patriæ, Latrones Italiae, scelerum sedere inter se ac nefaria Societate conjunctos, æternis suppliciis vivos, mortuosque maculabis. In *Oratione* autem pro *Cluentio* Cap. LXI ubi de *Oppiano* sceleratissimo mortuo agit inquit: Quid tandem illi mali mors intulit? nisi forte inepitiis ac fabulis ducimur, ut existimemus, eum apud *Inferos* impiorum Supplicia perferre - - - actum esse præcipitem in sceleratorum sedem atque regionem. Quæ si falsa sunt, id quod omnes intelligunt, quid ei tandem aliud mors eripuit præter sensum doloris? Quamvis, hæc quantum ad disputationis summam pertinent, parum ad rem nostram faciant; minus tamen credibile est, si ea omnia quæ de mentis immortalitate supra dicta sunt perpendantur, omnes pœnas post mortem sceleratis infligendas negasse *Ciceronem*, licet inter fabulas merito retulerit, quæ de pœnarum ratione, modoque dicuntur. Atque hæc quidem ea sunt, quæ faciunt, ut credamus, *Ciceronem* inter eos referri non debere, qui *Religioni* prorsus *Bellum* indixerunt.

VII. Superest ut *Virorum Doctorum* argumenta, quibus *Ciceronem* Atheismi suspectum red-
dere volunt, expendamus. *Collinus*, *Celebris Anglus*, qui scriptis suis, quibus Religionem impugnavit, famam nactus est, in notissimo de *Liber-
tate cogitandi* libello multa adfert, quibus Religionem *Ciceronis* suspectam reddat: In genere conqueritur, multa argumenta, pro existentia *Numinis* allata, *Ciceroni* tribui, quæ tamen interlocutoribus sint adscribenda. In quo recte judicat *Collinus*: Sunt enim qui nullo habito persona-

rum, quæ loquentes inducuntur, respectu, quilibet ipsi *Ciceroni* tribuunt. Ita multi argumenta a *Balbo Stoiico*, pro existentia Numinis allata *Ciceroni* perperam adscribunt. Posthac *Collinus Ciceronem* refert inter *Scepticos*; in quo tamen fallitur: Verum est *Academiae Novæ* addictum fuisse *Ciceronem* (n) at ita tamen ut *Academiam veterem* seu *Platonicam Philosophiam Stoicamque* simul amplexus fuerit. Et de posteriore quidem ipsemet ad *Filium de Off. Lib. I Sect. 2.* ita loquitur: *Sed tamen nostra leges, non multum a Peripateticis dissidentia, quoniam utrique & Socratici & Stoici* (ita enim legendum esse, non *Platonici recte monuit D. Grævius*) *esse volumus.* Hinc eodem libro *Sect. 2.* ait: *Sequemur igitur hoc quidem tempore, & hac in questione potissimum Stoicos, non ut interpretes, sed ut solemus, e fontibus eorum, judicio arbitrioque nostro &c.* Ipsemet declarat, cui potissimum *Sectæ* sit addictus. *Lib. 2. de Officiis Sect. 2.* ita ait: *Occurritur autem nobis, & quidem a Doctis & Eruditis, quærentibus satisne constanter facere videamur, qui, cum percipi nihil posse dicamus, tamen & aliis de rebus differere soleamus, & hoc ipso tempore præcepta officii persequamur.* Quibus vellem
satis

(n) Doctissimus Vir OLIVETUS in Præfatione in *Quæstiones Tusculanas* p. 19. Un vrai Academicien & honête-homme, tel qu'étoit Cicéron, n'étoit donc pas, comme quelques Auteurs l'ont pensé trop legerement, un homme qui ne crût rien. C'étoit un Philosophe, qui ne déferant à la simple autorité d'aucune Secte en particulier, se reservoit le droit d'examiner le pour & contre de toutes les opinions, & n'usoit de cette liberté, que pour s'attacher à ce qu'il jugeoit le moins douteux & le plus sain.

fatis cognita esset nostra sententia. Non enim sumus ii, quorum vagatur animus errore, nec habeat unquam quid sequatur, quæ enim esset ista mens, vel quæ vita potius non modo disputandi, sed vivendi ratione sublata? Nos autem, ut ceteri, alia certa, alia incerta, esse dicunt; sic ab his dissentientes alia probabilia, contra alia non probabilia esse dicimus. Quid est igitur quod me impediat, ea, quæ mihi probabilia videantur, sequi: quæ contra improbare, atque affirmandi arrogantiam vitantem, fugere, temeritatem quæ a Sapientia dissidet, plurimum? Contra autem omnia disputatura nostris, quod hoc ipsum probabile elucere non posset, nisi ex utraque parte caussarum esset facta contentio.(o) Idem fatetur Plutarchus in vita ipsius. Quod

Ee 3

fi

(o) Sunt insuper alia loca, ex quibus patet, Cicero-
nem, Academicorum Sectæ fuisse addictum. Ita Tusc.
Quæst. Lib. IV. cap. 7. inquit: Sed defendat quidem
quod quisque sentit; sunt enim judicia libera: nos insti-
tutum tenebimus, nullisque unius disciplinæ legibus ad-
stricti, quibus in philosophia necessario pareamus, quid
sit in quaque re maxime probabile semper requiremus,
quod cum sæpe alias, tum nuper in Tusculano studiose
egimus: De Nat. D. Lib. I. Sect. 10. ita loquitur: Qui
autem requirunt, quid quaque de re ipsi sentiamus, cu-
riosius id faciunt, quam necesse est. Non enim tam
auctores in disputando, quam rationis momenta quæ-
renda sunt. Sect. XII. Non enim sumus ii, quibus
nihil verum esse videatur: Sed ii, qui omnibus veris fal-
sa quædam adjuncta esse dicamus, tanta similitudine
ut in iis nulla insit certa judicandi & assentiendi nota.
Ex quo exitit & illud, multa esse probabilia: quæ

si igitur ea quæ maxime probabilia sunt, secutus est *Cicero*, inter veri nominis *Scepticos* referri non poterit. Sunt & fuerunt Doctissimi Viri, qui existimarunt, si excipias Principia *Mathematicorum* & *Metaphysices* fundamenta, reliquas disciplinas mera niti probabilitate; cum autem *Cicero* de rebus naturalibus & moralibus ut plurimum egerit, mirum non est, eum existimasse ea quæ vero essent proxima, sequenda. Neque video, quam periculosa sit illa, si etiam ad res Theologicas referatur, sententia. Quod si enim quis existimet, argumenta quæ pro existentia Numinis adferri possunt, non solum esse maxime probabilia, sed & omnibus dubiis, quæ contra capitalem hanc veritatem fieri possunt, superiora esse, is certe nil defendit, quod maximo opere in tali reprehendas; scio alios aliter plane sentire. *Hæc enim fere* (verba sunt Doctissimi *Grævii* ad citatum locum *Ciceronis*) *est omnium Scholarum & in iis docentium ratio, cujuscunque sint Sectæ, ut quæcunque tradunt iis sint habeanturque Euclidea.* *Hæc quidem temeritas sæpe derisa est a Sapientibus, & lepide inprimis exagitata non uno in loco a Luciano.* Sunt Viri Docti, qui existimant, *Ciceronem* sub *Cottæ Academici* persona latere, atque in III Libro de Nat. D. *Ciceronis* cogitata proferri, at id non adeo certum videtur. Ad finem enim hujus disputationis hæc leguntur. *Quæ cum dixisset, Cotta finem fecit. Lucilius autem (Stoicus) vehementius, inquit,*

quanquam non perciperentur; tamen quia usum haberent quendam insignem & illustrem, his Sapientis vita regeatur. Similiter de *Divinat. Lib. I. cap. 7.* & multis aliis in locis.

inquit, tu quidem Cotta irvectus es in eam Stoicorum rationem, quæ de Providentia Deorum ab illis sanctissime, & providentissime, constituta est. Sed quoniam advesperascit, dabis diem nobis aliquem, ut contra ista dicamus; est enim mihi tecum pro aris & focis certamen, & pro Deorum templis atque delubris, proque Urbis muris, quos vos Pontifices Sanctos esse dicitis, diligentiusque urbem Religione, quam ipsis mœnibus cingitis. Quæ deferi a me dum quidem spirare potero nefas iudico. - - - Hæc cum essent dicta, ita discessimus, ut Vellejo Cottæ disputatio verior, mihi Balbi ad veritatis similitudinem videretur esse propensior. Ex quibus patet Ciceroni, argumenta a Stoicis ad existentiam & providentiam Numinis probandam allata, non solum esse visa verisimiliora; sed & eum in sequente congressu pluribus hanc sententiam exornare voluisse, (p) nec fortiora ad hoc

Ee 4

pro-

(p) Mecum sentit CUDWORTHUS, Tom. I. pag. 519. dissentiente Cl. MOSHEMIO ad h.l. existimat enim; CICERONEM loqui ut Academicum decebat. Hoc genus hominum eas probasse sententias, in quibus maximam ducebant esse verisimilitudinem; nullam autem pro explorata certa, veraque habuisse. At forte dissensus est magis in verbis, quam in re ipsa. CICERO tertix Academiæ decretis adhæsit, quæ verisimilia admittebat. Quod si igitur (ut totidem verbis fatetur) ei BALBI argumenta verisimiliora visa sunt VELLEII objectionibus, concludendum, Eum existumasse, magis credibile esse Numen esse, quam non esse. Paulo duriores; pene dixerim iniquiores, in Ciceronem videntur esse, qui eum nihil eorum vere credidisse perhibent, quæ de existentia & providentia Numinis infinitis prope locis Operum suorum aperte declaravit: Quod si enim in iis libris; quæ ad Philosophiam pertinent, clare ostendit, se in eam propendere sententiam, quæ

probandum adfert argumenta *Illustris Huetius*, libello de *Imbecillitate Ingenii humani* Lib. I. C. 14. quem vide. Sunt tandem alii Viri Docti inter quos est *Cl. Reimannus*, *Hist. Atheismi* pag. 274. qui contendunt, *Tolandum infelicem illum Religionis Christianæ & Mosaicæ Oppugnatorem Ciceronem inter Pantheistas*, id est, *Spinozæ antecessores* retulisse.

Numinis existentiam ac providentiam adstruit, excipiunt Ciceronem recentioris Academiae rationes & instituta secutum certi nihil decernere: Incertam ergo prorsus & dubiam h. e. nullam, magni illius Oratoris fuisse Religionem. At æquus rerum arbiter non facile omnem abjudicabit Religionem illi, qui asserit Doctrinam de Dei existentia ac providentia summam habere, quam quidem habere possit, probabilitatem ac veri speciem, quamquam non admittat, in divinis rebus dari summam demonstrationis certitudinem. Præterea fingunt, non probant, Ciceronem in iis de Natura Deorum libris sub Pontificis Cottæ persona ipsum Stoicorum de Providentia divina veriorum Sententiam ita convellere, ut facile appareat, eum omnem Religionem funditus evertere voluisse; quæ Clariss. Viri J. M. GESSNERI in Vita Ciceronis §. 98. criminatio est, inani hoc prætextu in crustata, quod Cottæ in hac Disputatione q. victoria tribuatur, weil Cotta das letzte Wort und Recht behält. Sed quid hoc aliud est, quam meris suspicionibus fictisque commentis aliquem gravissimi atrocissimique criminis reum peragere? Cujus commatis etiam illud est, quod idem Clariss. Gessnerus Ciceroni fidem haberi non posse sibi persuadet, cum in extrema de Natura Deorum disputatione non obscure ostendit, videri sibi veriorum Stoici Balbi sententiam; quasi non serio ageret hic Cicero: Verba accusationis ita habent: Die Furcht betrogen zu werden, machte, daß er von der Religion so wenig, als von andern dingen etwas positives statuiren wollen: Aber die Furcht für einen gottlosen Mens-

tulisse. Cum autem etiam in hoste laudanda sit virtus, & immutabiles sint leges veritatis, ipsissima Tolandi verba adponam, ut quid de Cicerone judicaverit quilibet intelligat. Ita autem ille in libello quem *Origines judaicas* adpellat: *Fateris Auguste dulcissime, me recte omnino affirmare in A-*

Ee 5

Diis

schen und Verächter der Götter angesehen zu werden machte, daß er nicht allein in den Orationibus, die er vor dem Volk gehalten, von den Diis immortalibus, dem Jove Optimo Maximo, der Minerva Custode Urbis, von der Heiligkeit der Auguriorum und Auspicio- rum &c. einen Hauffen schwäset, sondern auch selbst NB. die Bücher de N. D. also beschließet, daß er sagt: Ihm sey des Stoici Balbi Meinung von den Götterren wahrscheinlich vorgekommen. Hujusmodi autem accusatio si valeat, quis erit innocens? Quicquid etiam profitearis, illi semper clamabunt, te non serio, nec ex animi sententia loqui. Denique si producantur loca ex Orationibus Ciceronis singularem in Deum aut Deos pietatem spirantia, excipiunt, in illis ad vulgi opinionem loqui oratorem, nec quod ipse significat, tam id spectasse, quod veritas, quam quod res & causa, quam agebat, flagitare videbatur. Quanquam autem isthoc non plane abnuere velim, occurrunt tamen loca, in quibus Cicero diserte profitetur, se verum animi sensum de Religione explicare: Cujus generis ille locus de Haruspicium Responsis c. 9. ubi quid de Religionibus Rom. publicis sentiat, exponit, seque adversus Religionis contentum vindicat ac defendit: „ Neque is sum, in-
„ quit, qui, si cui forte videor plus, quam ceteri, qui
„ æque atque ego sunt occupati, versari in studio lite-
„ rarum, his delecter, aut utar omnino litteris, quæ

Dūs immortalibus opinionem fictam esse ab hominibus Sapiētibz Reipublicæ causā: ut quos Ratio non posset, eos ad officium Religio duceret: errabat enī (ut alibi scribit Cicero) multis in rebus Antiquitas, quam vel usu jam, vel doctrina, vel vetustate, immutatam videmus: retinetur autem & ad opinionem Vulgi & ad magnas Utilitates Reipublicæ Mos, Religio, Disciplina, Jus Augurum, Collegii Autoritas. En teslem omni exceptione majorem! qui & ipse Augur erat. Nec solum in ista fuit sententia, sed totis annis est viribus, ut alios ad se pertraheret. Nam ut vere loquamur, Superstitio fusa per Gentes oppressit omnium fere animos atque hominum imbecillitatem occupavit,

„ nostros animos deterrent, atque avocant a Religione.
 „ Ego vero primum habeo auctores ac magistros Religionum colendarum, Majores nostros: quorum mihi
 „ tanta fuisse Sapiētia videtur, ut satis superque prudentes sint, qui illorum prudentiam non dicam assequi, sed quanta fuerit, perspicere possint. - - -
 „ Deinde etiā cognovi, multa homines doctissimos sapientissimos & dixisse & scripta de Deorum immortalium numine reliquisse; quæ quanquam divinitus perscripta video, tamen ejusmodi sunt, ut ea Majores nostri docuisse illos, non ab illis didicisse videantur.
 „ Etenim quis est tam vecors, qui aut, cum suspexerit in cælum, Deos esse non sentiat, & ea, quæ tanta mente fiunt, ut vix quisquam arte ulla ordinem rerum, ac necessitudinem persequi possit, casu fieri putet: aut, cum Deos esse intellexerit, non intelligat, eorum numine hoc tantum Imperium & natum & auctum & retentum? Quam volumus licet P. C. ipsi nos amemus; tamen nec numero Hispanos, nec robore Gallos &c. &c. - - - Sed pietate ac
 „ Religione, atque hac una Sapiētia, quod Deorum immortalium Numine omnia regi gubernarique perspeximus, omnes gentes nationesque superavimus.,

cupavit, quod & in iis libris dictum est, qui sunt de
 Natura Deorum, & hac disputatione id maxime egi-
 mus: multum enim & nobismetipsis & nostris profu-
 turi videbamur, si eam funditus sustulissimus; nec
 vero (id enim diligenter intelligi volo) superstitione tol-
 lenda Religio tollitur. Hoc & de me, inquit Tolan-
 dus, quoque diligentissime intelligi volo. Cum impu-
 gnando superstitionem, Religio sit unicum mihi, ut res
 ipsa indicat, propositum & animi sensus. Haecenus
 Tolandus. Nemo ex hisce verbis, uti jacent,
 concludere poterit, Tolandum credidisse, Ciceronem
 Pantheistam esse, nisi aliunde huic interpretationi
 lucem attulerit: certe verba ipsa, licet forte aliud
 intenderit, Tolandus, nil aliud ostendunt, vel
 præ se ferunt quam hoc: nimirum Ciceronem, &
 Doctissimos quosque Romanorum Religionem
 publice receptam pro commentis habuisse, atque
 publice explosisse. Quod si is scopus fuit Ciceroni-
 nis, & Virorum Doctorum tum temporis Romæ
 viventium, ut superstitionem magis magisque in
 animis hominum extinguere, laudandi sunt.
 Quis enim, qui nasum habet, concoquere pote-
 rit sententias, ritusque ineptissimos, & casto Dei
 cultui rationisue Decretis e diametro oppositos?
 Quam felices fuissent, & verorum Philosophorum
 nomine digni, si omni metu superato, junctis vi-
 ribus detestandam Superstitionem fortissime oppu-
 gnassent, & ad saluberrima rationis præcepta
 admittenda viam monstrassent. Si Tolandus inge-
 nio suo, quod nactus erat haud vulgare, usus
 fuisset magis ad veram Religionem stabiliendam,
 quam ad eam deprimendam, salutis suæ magis si-
 ne dubio consulisset. At si Tolandus existimavit,
 Ciceronem, dum superstitionem perstrinxit, veram
 Religio-

Religionem subvertere voluisse, aliis sane, quam quibus usus est, argumentis ei id probandum fuisset. Certe loca allata id minime probant: quod ex ipsa inspectione patebit. Primus locus ad quem provocat *Tolandus* extat Lib. I de N. D. Sect. 118. eum cum proxime antecedentibus adponemus, ut quo jure allatus sit, pateat. *Cotta* contra *Vellejum Epicureum* ita insurgit: *Quid est autem quod eos (sc. Deos) veneremur, propter admirationem ejus naturæ, in qua egregium nihil videmus? Nam superstitione quod gloriari soletis, facile est liberare, cum sustuleris omnem vim Deorum.* Nisi forte *Diagoram* aut *Theodorum*, qui omnino Deos esse negabant censet supersticiosos esse potuisse. Ego ne *Protagoram* quidem: cui neutrum liquerit, nec esse Deos, nec non esse. Horum enim sententiæ omnium non modo superstitionem tollunt, in qua inest timor inanis Deorum: sed etiam Religionem, quæ Deorum cultu pio continetur. Quid? ii qui dixerunt totam de Diis Immortalibus opinionem fictam esse ab hominibus sapientibus, ut quos ratio non posset, eos ad officium religio duceret, nonne omnem Religionem funditus sustulerunt! Patet peccare hic *Tolandum*, si aliud intendit contra rectæ interpretationis Regulas. Si enim Religionis Nomine intelligatur Dei rectus cultus, indubium est, eos qui opinionem de Deo Reipubl. causâ fictam putant, sive id *Cotta*, sive *Cicero* dixerit, omnem Religionem subvertere; ut probandum *Ciceronem* inter eos fuisse, qui hanc, cujus mentionem facit, opinionem tenuerint, si vero Religionis nomine intelligantur ineptæ opiniones de Diis publice receptæ, male concludit, vel *Cicero*, vel *Cotta*, iis rejectis necessario etiam veri nominis tolli cultum, quis enim est tandem
nexus

nexus inter propositionem illam ; *Jupiter Creten-*
sis non est Deus ; Ergo etiam non est Rector universi-
zatis rerum ? Quamcunque igitur propositionem
admittas, nihil est quod probare possit, *Cicero-*
nem heic loci omnem Religionem tollere voluisse.
Alter locus extat Lib. II de *Divinat.* Sect. 70.
Satis multa (inquit) *de Ostentis.* *Auspicia restant &*
Sortes, eæ, quæ ducuntur. - - - *Difficilis au-*
guri locus ad contradicendum : Marso fortasse ; sed
Romano facillimus. Non enim sumus ii nos augures,
qui avium reliquorumque signorum observatione futura
dicamus : & tamen credo Romulum, qui urbem auspi-
cato condidit, habuisse opinionem, esse in providendis re-
bus augurandi scientiam. Errabat enim multis in re-
bus antiquitas : quam vel usu jam, vel doctrina, vel
vetustate immutatam videmus. Retinetur autem &
ad opinionem Vulgi ad magnas utilitates Reipubl. mos,
Religio, disciplina, jus Augurum, Collegii auctoritas.
At quid tandem ex hisce verbis ad probandam
Ciceronis impietatem concludi potest ? Auguria ex-
plodebat ipse Cicero, atque in eo suos errare fa-
tetur, retineri tamen opiniones receptas, ob Vul-
gi opinionem. Si Pontificiæ Religionis addictus Vir
Sapiens, se explodere quidem dicat multos ritus,
quos tamen plebis in gratiam proscribendos non
putat, num tandem omnia Religionis Capita eo-
dem loco habere dicendus est ? apage has conse-
quentias. Tertius denique locus quo Cicero eo-
dem *Divinat. Libr. Sect. 148.* ait superstitionem
fusam per Gentes omnium fere animos oppressisse,
itidem non probat *Ciceronem* Religionis omnis ho-
stem fuisse. Quod, ut alia taceam, verba proxime
sequentia satis superque docent : Ita enim loqui-
tur : *Nam Majorum Instituta tueri Sacris cærimoniis-*

que

que retinendis, Sapientis est : & esse præstantem aliquam æternamque Naturam & eam suspiciendam admirandamque hominum generi pulchritudo mundi, ordoque rerum cælestium, cogit confiteri. Num ita locutus tandem fuisset Cicero, si cum Tolando fecisset? At nondum satis est. Provocat *Colinus* ad locum *Ciceronis*, qui extat Lib. I de *Inventione*, in quo ait, eos, qui dent operam *Philosophiæ*, non arbitrari Deos esse. At circumstantiæ hujus loci sunt probe considerandæ. Agit Cicero de variis argumentum aliquod probandi methodis. Omnis (inquit) Sect. 44. argumentatio aut probabilis, aut necessaria debet esse. Sect. 46. Quid probabile vocet explicat dicendo : probabile autem est id quod fere fieri solet, aut quod in opinione positum est, aut quod habet in se ad hæc quandam similitudinem, sive id falsum est, sive verum. In eo genere quod fere solet fieri probabile hujusmodi est : Si mater est, diligit filium ; si avarus est, negligit jus jurandum. In eo autem quod in opinione positum & hujusmodi sunt probabilia. Impiis apud *Inferos* pœnas esse constitutas. Eos qui *Philosophiæ* dent operam non arbitrari Deos esse. Apparet ex hoc *Ciceronem* non tam hic docere, quid ipsemet credat ; sed quid ex opinione hominum communiter pro vero admittatur. Hodienum apud semidoctos vulgaris illa opinio est, accuratiores *Philosophos*, *Mathematicos*, *Medicos* de *Religione* parum esse persuasos, quod verum est, si *Religionis* nomine ineptas, absurdas, & rationi ipsi contrarias opiniones, quæ passim hinc inde a *Christianis* defenduntur, intelligas. *Philosophi* enim est, nil temere credere. Quid enim tam temerarium, inquit Cicero, tanque indignum Sapientis gravitate, atque constantia, quam aut falsum sentire, aut quod non explo-

explore perceptum sit, & cognitum, sine ulla dubitatione defendere. Quod si igitur vel maxime Cicero inter eos fuisset, qui receptas de Religione opiniones explosisset, culpandus certe ideo non foret, sed quod meliora edoctus majori tamen animo restituendo casto cultui non incubuerit. Neque certe in hoc Inventionis libro, in quo regulas dialecticas, & oratorias more suo tradit principia Theologiæ Ciceroniæ quærenda sunt. Quod si tamen citatus Collino locus aliquid probat, alium huic oppositum ex eodem Inventionis libro proferam. Sect. nimirum 57. exponit quid ratiocinationis nomine intelligat. Ratiocinatio (inquit) est oratio, ex ipsa re probabile aliquid eliciens, quod expositum & per se cognitum sua se vi & ratione confirmat. Exemplo rem illustrare aggreditur v. gr. melius accurantur, quæ consilio geruntur, quam quæ sine consilio administrantur, additis dein aliis, quæ ad demonstrationis elegantiam pertinere videbantur: ita pergit: Nihil omnium rerum melius quam omnis mundus administratur. Nam & signorum ortus & obitus definitum quendam Ordinem servant, & annuæ commutationes non modo quadam ex necessitate semper eodem modo fiunt, verum ad utilitates quoque rerum omnium sunt accommodatæ, & diurnæ nocturnæque vicissitudines, nulla in re unquam mutata quidquam nocuerunt, quæ signo sunt omnia, non mediocri quodam consilio Naturam Mundi administrari: consilio igitur mundus administratur. Supra diximus, quosdam existimare; sub Cottæ persona latere voluisse Cicero-nem. At id certum non esse, jam monuimus. Ponamus autem hoc; ne sic quidem probari poterit Religionis omnis osorem fuisse Nobilissimum

mum Virum. Vis argumentum? audi Cottam L. 3. de N. D. Sect. 5. In quo ita. *Sed antequam de re, pauca de me, non enim mediocriter Auctoritate tua Balbe orationeque ea, quæ me in perorando cohortabatur, ut meminissem, me & Cottam esse & Pontificem, quod eo credo valebat, ut opiniones, quas a Majoribus accepimus, de Diis immortalibus sacra, cærimonias, Religionesque defenderem. - - Et, si id est primum (ita ex interpunctione Illustris Bouhier ponenda verba) quod inter omnes nisi admodum Impios convenit, mihi quidem ex animo erui non potest, esse Deos, id tamen ipsum, quod mihi persuasum est auctoritate majorum, cur ita sit, nihil me doces. Quid est, inquit Balbus, si tibi persuasum est, cur a me velis discere? Tum Cotta. Quia sic aggredior, inquit, ad hanc disputationem, quasi nil unquam audierim de Diis immortalibus, nihil cogitaverim, rudem me Discipulum & integrum accipe & ea quæ requiro doce. Ex hisce verbis constat Cottam, vel Ciceronem si mavis, potius exercitii gratia de hac re disputare, quam serena mente propria animi cogitata procedere: hinc de Divinat. Lib. I. Sect. 8. ait Cicero de Cotta. Ipse Cotta sic disputat, ut Stoicorum magis argumenta confutet, quam hominum deleat Religionem. Non probamus methodum illam de rebus gravissimis, utramque in partem disputandi; quanquam enim veritas sua luce radiat, notum tamen simul est, multos non eo esse instructos judicio, ut verum a falso, facile possint secernere. Alios argumentorum, utraque ex parte allatorum *istod reversa*, in maximas difficultates, ex quibus difficulter eluctantur, conjici.*

Notum

Notum quid multis, qui *P. Baylii Dictionarium* avide perlegerunt, contigerit. Interim, si quis argumentationes *Cotta* rite perpendat, observabit, non tam genuinam Dei Existentiam demonstrandi rationem, quam vero minus accuratas *Stoicorum* ratiunculas rejici. Vide Lib. III. Sect. 10. II. 12. 21. 22. 23. 36. 37. 38. Et hæc quidem Rationes, illæ sunt, quantum mihi constat, quibus *Ciceronem* Atheismi suspectum reddere voluere Viri quidam docti. Nulli interim dubitamus, quin fraudes manifestæ Sacerdotum, superstitio, argumenta levia, & futilia pro existentia Numinis allata, ingenium ipsum præterea, *Ciceronem* aliquando turbaverint. Interim si universam ejus philosophandi rationem, indolemque naturæ inspiciamus, quantum cernere datum est, inter eos fuit, qui rectius forsan de Religione senserunt, quam locuti sunt. In eandem sententiam concedit *P. Baylius Lexico*. Tom. IV voce *Spinoza* pag. m. 259. dicens: *M. l'Abbé de Dangeau parle de certains gens, qui ont la Religion dans l'esprit, mais non pas dans le cœur: ils sont persuadés de sa vérité, sans que leur conscience soit touchée de l'amour de Dieu. Je crois qu'on peut dire, qu'il y a aussi des gens, qui ont la Religion dans le cœur, & non pas dans l'esprit. Ils la perdent de vite des qu'ils la cherchent par les voies du raisonnement humain: elle échape aux subtilitez, & aux sophismes de leur dialectique: ils ne savent, où ils en sont, pendant qu'ils combattent le pour & le contre; mais des qu'ils ne disputent plus & qu'ils ne font qu'écouter les preuves de sentiment, les instincts de la conscience, le poids de l'éducation ils sont persuadés d'une Religion, & ils y conforment leur vie autant, que l'infirmité*
 Tom. I. Ff humaine

humaine le permet. Ciceron en étoit là : On n'en peut guere douter, quand on compare ses autres livres avec ceux de N. D. où il fait triompher Cotta de tous les Interlocuteurs, qui soutenoient qu'il y a des Dieux. (q) Forte Baylius imaginem aliquam animi sui ipsemet quasi nescius exhibuit. Quicquid sit, difficile erit dissentientibus probare Ciceronem nulla Religio- nis tactum fuisse cura: Dolemus equidem Virum tantarum Virtutum in debellandis ineptis opini- onibus ulterius non esse progressum. At si tem- pora, quibus vixit; negotia quibus districtus e- rat, perpendamus; si potestatis, quam in animos hominum habet Religio cum lacte quasi materno hausta, memores simus; si plerorumque denique Vi- rorum Doctissimorum ignaviam vel teporem ho- dienum in tanta luce in mentem nobis revocemus, haud mirabimur, si vitio Seculi, & amore receptæ Religionis se abripi passus est Cicero. Interim a- pud omnem posteritatem in maxima semper ver- sabitur existimatione, vigebuntque ejus Scripta, dum pretium Literis manebit. Claudimus hanc Apologiam verbis Velleji Paterculi quæ extant Lib. II. Cap. 66. pag. 68. Edit. Vossii. Nihil tamen egisti, (inquit) M. Antoni, nihil inquam egi- sti, mercedem cælestissimi oris & clarissimi capitis ab- scissi, numerando, auctoramentoque funebri ad Conser- vatoris quondam Reipublicæ, tantique Consulis irritan- do necem. Rapuisti tu Marco Ciceroni lucem solici- tam,

(q) Libérius paulo de Religione Ciceronis loquitur continuat. des pensées diverses pag. 499. adde hic quæ de Atheismo Ciceroni impacto breviter sed nerveose monet Celeb. & amicissimus Brukerus noster Hist. Crit. Philo- sophiæ Vol. II. pag. 50.

tam, & etatem senilem, & vitam inferiorem te principem, quam sub te triumviro mortem: famam vero, gloriamque factorum atque dictorum adeo non abstulisti, ut auxeris. Vivit vivetque per omnium Seculorum memoriam. Dumque hoc vel forte, vel providentia, vel utcumque constitutum, rerum naturæ corpus, quod ille pæne solus Romanorum animo vidit, ingenio complexus est, eloquentia illuminavit, manebit incolume: comitem ævi sui laudem Ciceronis trahet, omnisque posteritas illius in te scripta mirabitur, tuum in eum factum execrabitur; citiusque in mundo genus hominum, quam - - - cadet.

T A N T U M.

J. JACOBI BREITINGERI

Oratio, qua adiit Literaturæ Græcæ
Professionem publicam.

Solemnis isthæc Feria, qua Protomartyrum, sive verorum, sive fictorum, S. Felicis & S. Regulæ memoria, Ecclesiæ Tigurinæ sacra, annua celebritate agitur, alium ex Sacro Ordine Oratorem & singularis divinæ adversum nos Clementiæ præconem postulabat, qui ingens illud beneficium, quo salutiferæ Veritatis Lux, dissipatis paulisper plus quam cimeriis Paganismi tenebris, primum has oras nostras collustravit, atque deinceps etiam mirum in modum invaluit & ad nostra usque tempora propagata fuit, dignis laudibus celebraret, pariterque quibus modis ac rationibus cœleste hoc munus deinceps etiam tueri ac illustrare amplius possimus, edoceret. Postquam autem proxime superiore Julio mense Vir prolixa eruditione ac longo rerum usu spectatissimus J. HENRICUS HIRZELIUS, Græcæ Literaturæ Professor publicus, non subita quidem, sed lenta, at improvisa tamen adhuc morte e vivis excessisset; atque ego auspice Deo T. O. M. & singulari Magnificentissimorum, Amplissimorum utriusque Ordinis Virorum, quibus Scholæ nostræ cura commissâ est, incredibili studio ac beneficio in præclarissimorum munerum hæreditatem succefferam, & in eorum Virorum Ordinem fueram adscriptus, qui has publice dicendi

cendi partes per vices administrare solent : Univerſo huic Ordini ſacro opportunum viſum eſt, ut ego novus homo, nova dignitate auctus atque ornatus has dicendi vices occuparem & novam Græcas Literas publice docendi provinciam ſolenni ritu capeſſerem : idque quum jubere poſſet, his fere rationibus benivole perſuaſit Venerabilis Sacrorum Antiſtes, quod nihil agerem præter conſuetudinem uſu receptam ac confirmatam, nihil quod cum ſacræ hujus Feriæ celebritate minus congrueret, quandoquidem ipſa hæc Doctorum publicorum ſive in Eccleſia, ſive in Schola, perpetua Succeſſio illuſtre documentum ſit, Deum adhuc ſingularem noſtri curam gerere & cœleſtis Veritatis doctrinam, cujus firmiſſimum ſemper præſidium Linguarum cognitio fuit, ſartam tectamque cupere. Itaque duo nunc concurrunt ingentia beneficia, propter quæ feſta hæc Lux ſolito auguſtior mihi & Religionis plenior eſſe videtur: quorum alterum mihi cum ceteris omnibus, qui quidem Chriſtianæ Religionis eximiam dignitatem ac præſtantiam eo quo decet loco habent, commune eſt: Alterum vero, quanquam totum priori illuſtrando ac confirmando inſerviat, ita mihi peculiare ac proprium eſt, ut me felicitate quadam ſingulari a ceteris ſecretum Summorum Virorum Societati adjungat, & ampliſſimam bene merendi facultatem ſuppeditet. Ceterum iſthoc mihi a Vobis P. C. beneficium obtigſſe non ſine mente reor, non ſine Numine Divûm ; adeo luculenta in eo apparent divinæ Providentiæ documenta, ut non poſſim non hanc meam felicitatem ad Deum tanquam primum auctorem in ſolidum referre, qua tamen con-

fessione nihil gratiæ vestræ decedit quicquam :
 Etenim quis sine Numine evenisse sibi poterit
 persuadere, quod ipsa hæc mihi fuerit data Lite-
 ras Græcas docendi provincia, ad quas discen-
 das & excolendas animum semper fecit, stimu-
 losque addidit Vir in summo Dignitatis, quam
 in Rep. nostra merito suo obtinet, culmine con-
 stitutus; sed progrio ingenio & harum Literarum
 laude, qua raro exemplo eminet, prope nobi-
 lior ac illustrior, quique idem nobis jam eo tem-
 pore, quum ne levissima quidem adhuc præsen-
 tis nostræ lætitiæ specula appareret, auctor ex-
 titit, ut in curanda ac recensenda nova sacrae
 τῶν LXX Versionis editione fidem meam probarem
 & diligentiae aliquod specimen, quod cum græ-
 carum Literarum commendatione esset conjunc-
 tum, publice exhiberem : Adeo ut idem fere stu-
 diorum, qui nunc secundum Deum fortunarum
 mearum auctor mihi obtigerit; cui proinde etiam
 quicquid in hoc genere a me præstitum adhuc,
 aut præstabitur unquam cum aliquo fructu, ac-
 ceptum ferendum est. Præterea hoc etiam sub-
 missa divinæ Providentiæ veneratione admiror,
 tot objectas undique difficultates, ingeniosorum
 itidem hominum successibus nostris invidentium,
 & ex pacti fide contra nitentium, quanquam ami-
 corum nomen palam profiterentur, lepida com-
 menta & importunas flagitationes, non potuisse
 rebus nostris ita officere, ut non valuerit Dei
 consilium, qui eos mihi excitavit Fautores, qui-
 bus nullo sanguinis, nullo civilis alicujus necessi-
 tudinis jure mihi adstrictis, Deus hanc mentem
 inspiravit, ut summo studio, enixa opera, con-
 stantiaque singulari in me ornando, tacitis quidem,

at

at potioribus Suffragiis consentirent. Accedit, quod divinum istud de me consilium & Summorum Virorum in me ad hoc fastigium evehendo studium a plerisque omnis generis ac ordinis hominibus publica gratulatione ac lætitia fuerit exceptum comprobatumque; atque etiam nunc intra hos cancellos & in circumfusa Auditorum multitudine, quot ferme capita, tot amicos, & in imis quoque subselliis, quot ingenuarum artium, tot mei studiosos conspiciam, qui universi honorificam stationem, in qua nos provida Dei O. M. cura, bonorum suffragatio & nonnulla doctrinæ opinio collocavit, ex animo gratulantur. Atque hæc A. A. animum propriæ tenuitatis & imbecillitatis conscientia inclinatum erigunt, atque efficiunt, ut fretus divina ope munus capeßam, cujus gratia hoc Suggestum conscendi; quod ipsum Deus, supremum rerum mearum Præsidium Ecclesiæ Scholæque, mihi ac studiosæ Juventuti bene & feliciter evenire velit!

Hujus autem muneris quum legitima quædam auspicia nobis sint injuncta, atque more majorum, qui artem aliquam publice docendam suscipiunt, prima statim Oratione, qua Exercitationibus suis præludunt, in ejus generis argumento explicando versari soleant, quod cum artis illius, quam se tradituros esse profitentur, laude sit conjunctum, & quo publicam de fide sua & industria in obeundo munere spem excitent, aut excitatam confirment; visum est mihi, bona vestra cum venia, quam ambitiose petere in re mihi necessaria nihil adtinet, verba facere, de præcipuis Causis, propter quas Græcarum Literarum

rum studium tantopere inter nos refrigescat : Qua in re prudentes medicorum filios imitabor, qui primam ac præcipuam operam in exquirendis malis causis ponunt, quoniam ipsis persuasum est, non posse nisi ex causis suis morbi indolem recte cognosci, hac autem minus recte cognita frustra malo remedia quæri. Nolim autem quenquam vestrum A. A. Orationem meam ex argumenti ubertate metiri; pulcre enim intelligo, quid mea in dicendo infantia & vestra in audiendo patientia ferre possit; neque ignoro, quænam præterea pietatis officia mihi persolvenda restent, si gratus magis, quam disertus audire velim: Quapropter exiguis quantum fieri potest spatiis Orationem meam circumscribam, summa tantum rerum capita sectando; in quo tamen si horulæ modum aliquantum fuero prætergressus, dabitis hanc veniam prolixo ac pietatis pleno, quo vestrum beneficium atque hæc studia prosequor, animo, cui explicando nulla sufficere possit oratio. Adeste itaque A. A. auribus animisque faventes, & rem cognoscite!

Qui de Polymathia ac universo Scientiarum ambitu præcipiunt, Eruditionem omnem in verborum ac rerum cognitionem partiri solent: quarum illa, si discendi ordinem spectes, prior; hæc si usum vitæ respicias, potior est: Quum enim Linguae totidem quasi instrumenta sint, quibus ad rerum cognitionem aditus nobis recluditur, ab his præsedis ante omnia probe instructum esse oportet illum, qui ad ipsos Eruditionis recessus aliquando penetrare volet. Quemadmodum vero in rerum cognitione, quæ universam Disciplinarum *ἐκκυσλοπαιδείαν* complectitur, Scien-
tia

tia alia aliis, ut usu, sic dignitate præstat; ita quoque Linguæ, pro diversa hac Scientiarum, quarum interpretes sunt, dignitate, aliæ aliis præstantiores ac nobiliores merito censentur; Siquidem quum in se & seorsim spectatæ Linguæ promiscue omnes non habeant, quo se magnopere commendent, necesse est omnino omnem illarum gloriam a Scientiæ illius, cui quæque facem præfert, dignitate proficisci. Hæc vero quum ita sint comparata, quis me, quum primas merito Græcæ Linguæ tribuendas esse censeo, quod in ea ceterarum omnium laudes concurrant, temere aliquid ac invidiose statuere, aut opibus nunc meis nimium favere, dixerit? Hæc enim Lingua usum & consuetudinem nobis conciliat cum ea gente, cui divinitus, ac certa quadam fati lege omnis eruditionis amplitudo, ac quicquid fere homini novisse datum est, concessum fuit: De cujus ingenio S. Paulus Apostolus 1. Cor. I: 22. perhibet: Ἕλληνες σοφίαν ζητοῦσι: Quæ tanta Sapientiæ laude quondam floruit, ut ceteri omnes Orbis qua patet incolæ Barbarorum ignobili nomine censerentur: A quibus etiam deinceps fluxit, quicquid eruditionis ac sapientiæ ad reliquos populos dimanavit; ita ut nemo se unquam nisi in illorum imitatione aliquam laudem consequi posse crederet, quod summorum apud Romanos ingeniorum, *Ciceronis*, *Virgilii*, ceterorum, exemplis & ingenua confessione constat: quamobrem etiam *Quintilianus* puerum, quem formare docet, a græco Sermonem mavult incipere: Atque hujus rei præterea argumentum omni exceptione majus est, quod nomina ipsa Disciplinarum omnium græcam originem manifeste referunt. Jam vero quæ alia

gens

gens unquam fuit; quæ plura in omni genere Doctrinæ & excellentiora ingenia protulit, quorum etiam monumenta literis consignata, provida divini Numinis in bonum nostrum excubantis cura, ex magno Literarum naufragio erepta doctorum hominum studio nobis conservata sunt, adeo ut pars nulla humanæ cognitionis sit, quamvis vel ad solam hujus vitæ commoditatem pertineat, cui non hic parata sint præclarissima quævis subsidia. Nolite igitur errare adolescentes, aut existimare, quum de Lingua græca agitur, leve quidquam agi, quod ad Sapientiam parum pertineat: Agitur in Linguae Græcæ negotio Summa universæ doctrinæ, agitur orbis omnium disciplinarum, ipsa agitur Sapientia, cujus summum certe apicem sine græcæ Linguae cognitione attingere nunquam possitis. Etenim hujus Linguae beneficio possumus cum tot ingeniis præsci ævi maximis versari in Libris eorum tractandis, quos illi non famis pellendæ ergo, non perfunctorie, ut moribus aut officio alicui satisfacere, non humili alia de causâ, qua hodie plerique libri eduntur; sed eo consilio scripserunt, ut quales ipsi in vita & Rep. fuere, tales etiam ex libris suis cognoscerentur apud posteros, tales ipsos quoque posteros felici quodam sensuum & morum contagio ex ipsis illis animorum suorum reliquiis hausto redderent; adeo verum est, quod emunctæ prorsus naris Vir *Horatius* perhibet:

*Gratiis Ingenium, Gratiis dedit ore rotundo
Musa loqui.* - - - -

Neque vero universa hujus Linguae laus in hoc absolvitur, quod omnem elegantem doctrinam, omnem cognitionem dignam hominis ingenui

genui Studio, uno verbo, quicquid usquam est politiorum disciplinarum, contineat, u-que adeo ut hac neglecta necesse sit omnibus bonis artibus certissimam pestem ac perniciem imminere: Multo majora sunt, ita me Deus amet, quæ hujus Idiomatis cognitionem præ ceteris omnibus insigniter commendant, in quibus præcipuum hoc est, quod Deus hanc Linguam divinæ suæ mentis interpretem esse voluit. Quapropter quum Lingua quævis ceteras tantum præstantia vincat, quantum præstat illa doctrina, ad quam explicandam adhibetur; neminem profecto esse arbitror, qui negare auit, Græcam Linguam ceteris tantum præcellere, quantum divina humanis; hanc proinde insigne Dei donum esse; & singulare prorsus in ejus cognitione Ecclesiæ præsidium esse positum, sine qua doctrina cœlestis, quæ & portum vitæ perennis nobis monstrat, & totius vitæ nostræ, consiliorum & actionum norma est, intelligi vel explicari recte non potest: Ut enim pharmacum a Medea Jasoni datum Argonautis ad rapiendum aureum vellus facilem aditum præbuit; ita Linguae Græcæ notitia ad maximi pretii thesaurum, sc. ad fontes veræ de Deo doctrinæ & salutaris Philosophiæ in Libris N. T. comprehensæ aditum patet, ejusdem velut janua & clavis est. Atque hæc una vos, Adolescentes, qui plerique olim divinorum Oraculorum ad plebem christianam Interpretes esse, vel audire saltem, cupitis, hæc, inquam, una vos, si ceteras omnes insuper habeatis, movere debet ratio, ut summam hujus studii necessitatem agnoscatis: Quis enim sine aliquo harum Literarum gustu publici Doctoris

toris munus cum πληροφορία ac fiducia recte implere & sanctissimi, quod profitetur, nominis dignitatem tueri se aliquando posse sibi persuaserit? Profecto eum oportet gnaviter esse impudentem, qui divinorum Oraculorum Interpretis nomen ambitiose affectat, ejus vero Linguae, qua divina Oracula perscripta sunt, juxta cum ipsa plebe perinde imperitus est, ac publice profitetur, se aliis accurate expositurum, quæ ne quidem ipse nisi per Interpretem intelligere possit. Hæc vero quum ita se habeant, & alterum mihi quoque concedatis necesse est, non omnem hujus Studii necessitatem intra gramaticam N. F. interpretationem concludi posse: quum enim Deus Græca profanorum Lingua, qualis per id ætatis plerisque gentibus familiaris & vernacula erat, Salutis mysteria, quæ ad omnes pertinerent, exponi voluit; atque etiam ipsa Ratio non obscure doceat, ad intelligendam cujusvis Scriptoris mentem ante omnia respiciendum esse ad usum Sermonis & consuetudinem hominum illa Lingua utentium; quis non fateri cogitur, Græcis Scriptoribus legendis multum profici ad S. Scriptores rectius intelligendos, recteque ex illis aliquam interpretandi rationem desumi: Si enim græca sit, ut est, N. T. Scriptura, eadem quoad Ἀξίω & Linguae Locutionumque genus ex aliis Scriptoribus intelligi, exponi & illustrari potest; non secus ac Latini ex Latinis, & Græcorum alii ex aliis per similibus phrasium modorumque loquendi collationem lucem accipiunt: Cujus exercitationis circa N. F. phrasin ac stylum uberrima suppetit materia, extantibus tot Græcorum Scriptis, qui eodem quo Apostoli Je-
su

fu Christi, quanquam in diverso Scriptionis argumento, ore locuti sunt; Quum autem hoc interpretandi subsidium ex nativa græci idiomatis indole repetendum commendo, non tamen id ita necessarium esse affirmo, ut sine illo verum Literarum S. sensum vel investigari, vel obtineri posse, inter ea quæ fieri nequeunt, numerandum esse putem; etenim de hac re prorsus facio cum illustri ætatis nostræ ornamento Cl. MOSHEMIO, qui peculiari *Observatione S. quid iustum sit circa S. Literarum ex græcis & latinis Scriptoribus interpretationem & emendationem* ita accurate definivit, ut æqui omnes ejus in hanc rem decreta vim Legis obtinere ultro fateantur.

Quoniam vero ex communi Eruditorum sententia S. N. F. Scriptores profanam qua usi sunt Linguam ad divini Sermonis indolem nonnihil inflectere & aptare debuerunt, ne omnis prophetici Sermonis gratia virtusque in alieno ore periret, vel profundi cœlestis Doctrinæ sensus in aliam Linguam transfusi vim paterentur, recte inde conficitur, ei, qui accuratam stili, quo sacri N. T. Scriptores usi sunt intelligentiam consequi studeat, præter profanos illos græcos Auctores, etiam Apocryphos, qui vocantur V. T. Libros, & in primis græcam LXX Interpretum Translationem, quam ipsi S. Apostoli adhibere religioni sibi non duxerant, diligenter esse pervolvendam: atque quæ hujus Translationis in explicandis N. T. tabulis sit necessitas, quis usus, dedita opera præ ceteris demonstratum ivit illustris PEARSONIUS in Dissertatione parænetica, quam nostræ quoque Editioni præmisimus.

Sed

Sed ne hæc quidem præconia, quamvis nullam laudis accessionem pati videantur, omnem Linguae Græcæ dignitatem & amplitudinem exhauriunt; multo adhuc latius patet ejus usus, & ad omnes Scriptores græcos ecclesiasticos, quos Patres vocant, & qui Latinos numero ac eruditione multum antecellunt, extenditur, a quibus nobis Veritas cœlestis quasi per manus tradita est, & ex quorum libris omnis S. Antiquitatis cognitio ac universa Historia christiana est repetenda; quod Cel. apud Basileenses Theologus *JO. LUD. FREY* in Præf. apologetica, quam splendidæ Epistolarum S. Patrum Apostolicorum editioni nuper a se curatæ præfixit, pluribus est persecutus, ubi ex professo id agit, ut Patrum ecclesiasticorum monumenta ab injusto contemptu vindicet, eorundemque tractationem Studiosis de meliore nota commendet; qua simul opera obscuris quorundam detractionibus & clandestinis calumniis obviam ire voluit, qui non verentur procaciter venditare, S. Philologiæ & imprimis Græcæ Literaturæ studia in illustri hac Academia nullo loco haberi. Græca igitur Lingua, ut uno verbo omnia complectar, & lumen cœlesti doctrinæ præfert, & totum orbem liberalis ac cultioris doctrinæ fulcit atque sustentat, neque alia Lingua est, quæ ad hanc laudem aspirare possit, aut pari studio digna censenda sit. „ Equidem „ non invidemus Latino Sermoni suam gloriam, „ quod communis est & q. domesticus studiorum arbiter ac interpret; ultro etiam largimur, „ non esse aliam Linguam, cujus hac nostra ætate „ te usus in docendo æque late pateat: Sed quam „ longe hoc abest ab ea Laude, quam Græcæ „ Lin-

„Linguæ propriam esse diximus, quod per illam
 „Dei Filium, ejusdemque ad nos Legatos lo-
 „quentes ac ea docentes sine interprete intelli-
 „gere possumus, quæ non ad ingenii cultum
 „aut ambitiosam inanis Scientiæ ostentationem,
 „sed ad promovendam veram ac sempiternam
 „hominis felicitatem unice faciunt.,

At nescio quo iniquo fato eveniat, ut Græcæ
 Literaturæ studia, si Grammaticam exceperis,
 passim frigeant, neque eodem cum Romana re-
 liquisque loco aut pretio habeantur, neque etiam
 pari studio excolantur. Scil. Latina ignorare a
 turpitudine proxime sejunctum est, contra hanc
 didicisse nemini prope laudi ducitur: Quo non
 apparatu instructi ad Romani Sermonis cultum
 accedimus? quo studio, quo conatu, quanta
 exercitationis vi id agimus, ut latine aliquid in-
 terpretari aut balbutire possimus: Contra quam
 rari sunt etiam inter illos, qui divinorum Ora-
 culorum Interpretes audiunt, qui eam sibi græ-
 ci Sermonis facultatem compararunt, ut possint
 Græcum N. T. Librum ipsi per se intelligere,
 & quod ajunt, in hoc Oceano sine cortice na-
 re? Immo vero, quod præfiscine dixerim, in-
 venias etiam nonnullos, qui toto, quo Sacro
 munere publice defunguntur, tempore, græco
 N. T. Codice, si quidem tali sint instructi, fa-
 cilius carere possent, quam *Starckii Synopsi ex-*
egetica, Piscatoris indice Locorum biblicorum, aut
 variis Homiliarum formulis sive editis, sive,
 quod reconditam magis eruditionem sapit, scrip-
 tis. Quam multis porro græci illi Patres ec-
 clesiastici vix de nomine noti sunt, quos pri-
 mum in beatis aliquando sedibus conspiciere ac
 am-

amplexari præoptant : Ut nihil jam dicam de profanis Græciæ Scriptoribus ; quotusquisque enim hodie Medicorum non mavult ex recentiorum dictatis formulis sapere, quam iis græcos fontes jungere ? Aristotelem ne quidem isti legunt, qui se ejus sequaces profitentur ; illi vero etiam contemnunt, qui ex scholastica Servitute in recentiorum Servitute, mutato tantum Domino, transierunt : Platonem vero divinum sane Virum & Philosophorum omnium principem, cujus *Φιλοσοφήματα* sub alieno titulo hodie miro fervore recoquuntur, raro in Bibliothecis reperias. Nemo autem me propterea morosum ac difficilem, nemo queribundum aut ævo nostro iratum arbitretur : Hic dies querimonii non est destinatus. Quam optarem, ut omnia illa falsissima essent, quæ de neglectu culturæ Literarum græcarum dicuntur : Sed res in apico posita est, neque intra Academicorum Doctorum *Μεσση* hæ querelæ continentur, sed in limina potentiorum jam penetrant, qui quum optime perspiciant, quantum cœtui puriori, quantum Reip. intersit, ut græca Literatura diligentius excolatur, jam idonea huic malo remedia circumspiciunt, nihilque intentatum relinquunt ad has literas a fuga retrahendas, atque ab interitu vindicandas. Meministis credo juxta mecum Vos omnes, qui aut Scholæ nostræ curam geritis, aut scholastico alicui muneri estis præfecti, gravissimæ illius Orationis, qua magnificentissimus Consul ESCHERUS, Populi sui & Musarum delictum, in solenni aliqua Doctorum publicorum lustratione, Græcas Literas, ut suas delicias, magnopere commendavit, ad eas amplecten-

plectendas serio est cohortatus, & qua ratione studium illarum inter nos excitari ac promoveri possit, oppido scite & perite docuit.

Sed quærat hic forte aliquis, quum ego me de Causis neglectus Linguæ Græcæ expositurum fidem fecerim, quorsum nunc pertineat tam prolixa de Linguæ ejus necessitate ac multiplici usu Disputatio? Hunc ego velim ad hominum mores & ingenium respicere, quos, quamdiu nullum ex labore aliquo fructum animo præcipiunt, frustra ad illum laborem suscipiendum impellat; contra ubi primum cognitionem aliquam magnum afferre commodum sibi persuadent, non possunt amplius a se impetrare, ut illam neglegant aut insuper habeant: Ita ut non alia potior Causa sit, neglectus Literaturæ græcæ, quam quod paucissimi de ejus necessitate vere sunt persuasi, quoniam aut non satis perspicunt insignes, quos hoc studium in omnem vitam spargere solet, fructus, aut iisdem non valde capiuntur: Quapropter hi duplicis fere generis sunt: Alii enim, quia nihil utile putant nisi quod ad quæstum facit, præ quo omnem honestam animi voluptatem parvi pendunt, etiam Sapientiæ studia fastidiunt, & Musas omnes ut tristes esuritionum matres abhorrent; cum quibus si incertamen descendas, uno hoc defungi solent axiomate, *Nihil ad farinam hæc conferre*; quod nunc omnium, qui eruditionem negligunt, intercalare carmen est. Et profecto, nec Scientia, nec Eruditio, fatendum enim est, ad fœnum quicquam conferunt, quo boves, aut ad carduum, quo asini pascuntur: ut non mirum sit, si tales non in Scientia ac Ratione fructum vitæ, sed in cibo

finem ejus pariter & fructum ponunt; quod ne belluæ profiteantur, nihil præter Linguam obstat: Et tamen tanta fuit veterum Simplicitas, ut T. Livius bovem locutum esse inter prodigia non semel posuerit; cum non raro similes hoc tempore loquantur, indigni in quibus refellendis operam aliquam ponas. Ceterum quanquam Sapientiæ ac Literarum studia non sint ex eo rerum genere, quod proprie & sua natura ad unctiorem fortunam parandam valet: Non tamen omne prorsus ad bene sperandum literatis Viris dejectum est signum; vix etenim unum aliquem reperire est, vel summum doctrina, vel saltem non contemnendum, qui si doctrinæ prudentiam adjunxerit, vel honorum luce, vel vitæ subsidiis & commodis caruerit. Sunt vero deinde & alii, qui quum audiunt Literas græcas tanquam omnis Doctrinæ ac Sapientiæ interpretes commendari, quanquam nihil præter rem dictum putent, parum tamen moventur, ut harum Literarum necessitatem admittant, quia ad res omnes Græcorum pernoscendas satis præsidii atque adjumenti collocant in interpretationibus latinis. Verum ego mihi hætenus non potui persuadere, hos qui ita judicant, serio & ex animo ita statuere, sed potius hoc suo judicio ignaviæ aliquam excusationem aut colorem velle obtendere: Quod si enim tanto, uti præ se ferunt, Sapientiæ studio ducereptur, primo non intelligo, quamobrem malint cuivis alteri, qui Interpretis nomen profitetur, quam sibi fidem habere, & sectari rivulos, quum possint ex ipso fonte haurire, quod semper levis & ignavi animi argumentum fuit: Deinde si nonnisi post rem cognitam statuerent, non

non possent ita liberaliter sentire de omnibus promiscue Interpretationibus latinis : Plures enim sunt, quæ nimis putide ac serviliter ad singula verba confinguntur, quam quæ liberiore stilo sententias consecantur : Jam vero, quum fieri vix possit, ut sententia ubique eadem felicitate ac perspicuitate in alienam Linguam transfundatur, aut ulla Versio leporem illum solis græcis peculiarem & orationis succum possit assequi; multo minus intelligitur, quomodo hujus generis Interpretatio, quæ dictione barbara sordidaque penitus impedita ac inquinata est, & multo majori, quam ipsa oratio, obscuritate laborat, quamque verius Metamorphosin, quam Versionem dixeris, quenquam possit ad legendum allicere, aut in legendo retinere. Is sane, qui græce periti sunt, triobolares isti interpretes instar Virgiliani Mezentii squalidum & putidum latinæ Translationis Cadaver græco auctori animato & vivo alligare visi sunt : Quod ut planius faciam, peto a vobis A. A. si quis *Opitii* aut *Halleri* carmina ad verbum latine interpretaretur, quemadmodum latine redditus circumfertur infelix Homerus, nonne eorum pulchritudinem ac venustatem miserrime deformaret? aut quis eos sine stomacho posset amplius evolvere? Sed simus æqui, ac largiamur etiam illis, qui interpretationum fide nituntur, & in illis acquiescendum esse prædicant, non omnes Græcorum scriptorum Versiones pessimi commatis esse, dari nonnullas, quæ nitore ac proprietate ad ipsos, quos explicant auctores, quam proxime accedant: quo in genere, ut latinos nunc omittam, sunt Interpretationes v. c. Homeri recentiores, Gallica,

a foemina longe doctissima *Anna Dacera* ita instructa, ut nihil supra in quavis elaboratissima versione desiderari posse videatur: Anglica, ab *Alex. Pope*, insigni nostri temporis vate, cujus recens fatum Musæ elegantiores satis lugere non possunt, versibus cum homoteleuto elaborata, quæ tam bene Homeri indolem exprimit, Anglicæ Linguæ servato lepore, ut illam omnes merito admirentur ac exosculentur: Et denique Hetrusca, ab *Antonio Maria Salvini* summa fide exposita, cujus hæc propria laus est, quod qualicuit elegantia, græca Homeri verba totidem ferme Hetruscis, eodem etiam passim servato ordine, reddita sint. Et tamen hi ipsi Interpretes agnoverunt, ac ingenue etiam fassi sunt, se græcas Homeri verneris, elegantiam, suavitatem exæquare minime potuisse. Fac vero nunc extare omnium Græcorum Scriptorum interpretationes pari cura ac elegantia confectas, fateor equidem has posse aliquatenus satisfacere illis, qui res græcorum libris traditas penitus cognoscere student: Sed ne tunc quidem prorsus supervacanea esset, quæ in græcarum literarum studio ponitur diligentia; siquidem non aliter græci idiotismi gustum aliquem consequimur, qui N. F. literis utilius ac profundius assequendis præfidium afferat, nemo enim quisquam suam divinorum verborum sitim penitus explere potest, nisi in græcos semet fontes pæne ingurgitet.

Quapropter tantum abest, ut Græcorum Scriptorum Versiones, quæ hodie magno numero extant, Studii græci necessitatem vel tantillum imminuant, ut has ipsas potius inter Causas neglectus primo fere loco referre nullus dubitem.

Pro-

Profecto quum nullæ adhuc extarent Interpretationes latinæ, nemini nisi græce docto aditus ad græcorum Libros & reconditos ibi eruditionis ac sapientiæ thesauros patebat: itaque tunc necesse erat, aut græcas literas obstinato animo perdiscere, aut omnem hanc Eruditionis gloriam abdicare. Nunc vero Interpretationum fiducia nemo fere ad has literas perdiscendas serio animum applicat, & tamen promiscue omnes græce eruditionis laudem affectant, & nonnunquam ambitiosius ostentant, ut fucum faciant imperitis. Miramur sæpe Majores nostros in tanta subsidiorum penuria adeo stupendas in Literis progressionem fecisse: verum ego ita semper existimavi, hæc ipsa subsidia, quæ nunc tanto numero suppetunt, nonnisi ignaviæ subsidia esse, quæ studium omne ac laboris patientiam frangant & imminuant, ut adeo mirum non sit, nos longe infra illorum laudes subsistere. Quinimmo adeo ingeniosum est hoc seculum nostrum in inveniendis eruditionis compendiis, ut ne pueris quidem & oscitantibus amplius de summa eruditionis laude sit desperandum: Cujus rei exemplum esse possunt Eustathianæ illæ in Homerum Πάγκροτοι a doctissimo Viro *Angelo Polito* perpetua latina interpretatione donatæ, de quo inutili labore dici merito potest, quod summus Vir *Jos. Scaliger* de *Salmasii* consilio, quo *Stephani Byzantini* Lexicon geographicum cum versione latina edendum suscepit, *Epist. CXLV.* scripsit: *Quomodo ulla interpretatio latina e dignitate adjici possit, non video.* - - - *Melius tibi consultum fore credo, si hoc labore supersederis, ex quo tenuissimus ad imperitos, nullus ad doctiores fructus: ad te vero*

nulla gloria proventura sit. Quid quod etiam puerorum profectui obflare compertum est hæc interpretationis subsidia, quapropter illa penitus e Scholis eliminanda esse sapientiores rei scholasticæ Consultores suaserunt. *Moses du Soul V. C.* qui ad *Plutarchi Vitas Londini MDCCXXIX. V. Voluminibus*, forma quarta, studio Bryani editas, cum is operi immortalis esset, præfatus est, in fine hujus Præfationis, ubi de causis agit, cur pauci græce discant hodie feliciter, diserte etiam refert morem *Versionum ad latus ponendarum*. Et mox deinde subjicit: *Qui igitur græce discere velint, græcas editiones veteres in manus sumant, in quibus latini nihil est; omnia per se, quantum possunt, ope Lexici intelligere nitantur. In margine ipsius quem legunt libri, quæ molestiam creaverunt, adnotent. Perlectum sic accurate librum repetitis lectionibus sic sibi familiarem reddant, spondeoque paucis annis futurum, ut magno cum fructu, quoscunque opus fuerit, evolvere & intelligere libros græcos possint.* Et in eandem prorsus sententiam disferit magnum illud Germaniæ & rei scholasticæ decus *Matthias Gessnerus* præf. in *Chrestom. græcam*: *Ex quo tempore, inquit, in Schola vel discendi vel docendi causa versatus sum, animadverti, pestem illam capitalem græcarum literarum esse, quod græcis libris fere talibus utuntur adolescentuli, quibus latina interpretatio e regione adjuncta est. Cum igitur jubentur interpretari aliquid, primo verba aliquot græca legunt, tum his subjiciunt latina totidem circiter; qua in re tanto facilius, non præceptori quidem, nisi is plane hebes sit; sed sibi fucum faciunt, a quo tempore *Leusdenianæ* illæ editiones *N. T. græco-latinae Scholas inundarunt, verbum verbo reddentes, si non latino,**

latino, at certe barbaro ; unde illud etiam quasi corrolarii loco damni accedit, ut sordes quædam latini Sermonis tanto magis apud eos inoleſcant, & articuli præſertim præpoſitivi ratio, quoties ille non nominibus jungitur, ita obſcuretur, ut fruſtra ſint luculentiffimæ ea de re præceptiones. Huic igitur malo non commo- dius occurri poſſe puto, quam ſi in manus tradantur publi ſcholaſticæ libri illo ignorantix propugnaculo deſti- tuti. Hactenus illi. Neque proin audiendi ſunt, qui hos græcorum librorum pueriles interpretati- ones verbotenus confectas tironibus eo nomine commendant, quod illarum ope ac ductu per- multa extricent atque expediant, quæ ipſi per ſe nimis laborioſe aſſequerentur : Aut qui cen- ſent etiam Magiſtrorum cauſſa eas adjiciendas eſ- ſe, qui in locis difficilibus hæreant, & ſubſidiis deſtituti nesciant ſe expedire : Num etiam tanti eſt propter paucos nodos totius libri interpretati- onem adjicere, inprimis cum vulgatæ interpre- tationes hoc vel maxime vitii habeant, ut in iis locis, ubi aliquis hæreſe poſſit, ipſæ vitioſæ ſint. Quod ſi vero iſta ratio valeret in Græcis, quid ni etiam in latinis perinde valeret ? Quis autem ferret Cornelium Nepotem aut J. Cæſa- rem, quia in quibusdam locis etiam doctus hæ- rere poteſt, cum interpretatione germanica edi ? Aut quamobrem germanicas Romanorum Scrip- torum verſiones tantopere averſamur, & larva- ti illius Sinceri Scholia germanica e puerorum manibus excutimus ? „ Non tamen non poſſum „ illud quorundam in Germania reviviſcens ſtu- „ dium in edendis græcorum Libellis cum inter- „ pretatione germanica ex adverſo poſita lauda- „ re, quatenus hæc ratio plurimum valere po-

„ test apud imperitos ad commendandum græ-
 „ cæ literaturæ ac sapientiæ studium : Atque
 „ in hoc genere plurimum tribuo splendidæ edi-
 „ tioni Dialogorum quorundam Platonis a Cl. *Mil-*
 „ *lero* , Gymnasii Hamburg. Ephoro nuperrime
 „ curatæ. „

At vero cum hac , quam hæcenus exposui-
 mus , Causa , ob quam Linguae græcæ studia
 passim frigide ac negligenter tractantur , alia est
 conjuncta , quam in Librorum græcorum , qui
 hodie comparari possunt , raritate ac pretio , quod
 privati hominis facultates plerumque excedit , po-
 sitam esse censeo. Nihil jam dicam de prisca il-
 lis Manutiorum , Juntarum , Stephanorum Editi-
 onibus , quæ quoniam fere ipsis scriptis Codici-
 bus æquiparari solent , inter regias & publicas
 opes adnumerantur : nihil etiam movebo de
 splendidis illis & voluminosis editionibus trans-
 marinis , quas toto orbe divisa , sed ferax Litera-
 rum Britannia doctissimorum Virorum studio in
 lucem produxit , quæ in his oris nostris albo
 corvo rariores sunt , & ditiorum Bibliothecas , ut
κειμήλια exornant. De iis tantum loquar , quæ
 aut magis parabiles sunt ; aut frequentius sese no-
 bis offerunt , Basileenses puta , Wechelianas ex
 antiquis ; ex recentioribus vero Belgicas vario-
 rum Commentariis instructas & illustratas , item-
 que Parisinas græcorum Patrum , quæ a prælo
 adhuc recentes in Librorum catalogis venum ex-
 ponuntur : Illas quod attinet , quam rarum est ,
 vos ipsos testor , A. A. ut Plato , Plutarchus ,
 Lucianus , Xenophon aliquis , idemque integer
 inter venales Libros sese nobis objiciat ? Has
 vero , quanquam passim apud omnes bibliopo-
 las

las proſtent, ſi quis homo privatus ære ſuo redimere velit, ad eas comparandas, ne quidem lautiſſima ſtipendia ſufficerent: Itaque paupertas bonæ mentis ſoror pleroſque ab horum Librorum uſu excludit. Quominus tamen homines noſtri hanc ſuæ ignaviæ cauſam prætexant, ſtudioſe cavit Ampliſſimorum publicæ noſtræ Bibliothecæ Curatorum Providentia, qui in publicos uſus & ad ſublevandum hac in parte græcarum Literarum ſtudium, illud bonarum Artium ac Scientiarum promptuarium ab hoc genere Librorum egregie inſtructum eſſe voluerunt. Et præclare quoque de iſdem his Literis mereri inſtituit V. Cl. mihiq; amiciffimus J. Aug. Erneſti, Lit. hum. apud Lips. Prof. qui laudanda induſtria in recensendis Xenophonteis quibuſdam libellis adeo feliciter verſatus eſt, ut Anglorum in recudendis his æmulationem meruerit; & tamen iſtæ ejus editiones ita ſunt comparatæ, ut æquiſſimo pretio a quovis parari facile poſſint: Cum contra pretioſiſſimæ illæ Batavorum editiones, quas procudit ætas noſtra, non ſint omnino ſatis accomodatæ eorum ſtudiis, qui auctores veteres cognoscere & eruditionem ex iis haurire cupiunt, neque tamen ſine aliena ope & interpretis auxilio poſſunt ea, quæ eruditioribus vulgata & facilia videntur, intelligere; quod novum ſtudio Linguae græcæ impedimentum adfert: Qui enim has Editiones curant, præter latinam verſionem variorum Notas, aut excerptas, aut integras, adjungunt; quorum alterum hoc habet incommodi, quod Libri molem præter uſum magnopere auget, multa etiam ne tironibus quidem ignota, multa ad intelligendum non ne-

cessaria, multa falsa, melius hodie perspecta & a posterioribus interpretibus aut confutata jam, aut confutanda, tamen legenda sint, tantaque notarum moles congeritur, ut ipse Auctor tanquam cymba in Oceano inter Commentatorum, tanquam pugnantium ventorum dissidia ac procellas, natare videatur. Nec magis probari potest altera illa ratio, propterea quod delectus ille difficilis est, neque facile omnibus in hac ratione satisfieri potest, ut Screveliana illa male & inepte mutilandi laboris alieni licentia constat.

Sed agite A. A. unam adhuc, quanquam plures neglectus hujus Causas superesse non ignorem, pace vestra attingam, quam a primæ Institutionis nimia difficultate & prolixitate arcessendam esse duco, qua efficitur, ut græcas qui amare nondum possunt Literas, oderint: Unde sæpe accidit, ut complures adolescentium diem illum execrentur, diisque omnibus devoveant, quo græci Sermonis studiis se addixerunt, & conditionem suam, quam putant miserrimam, conquérantur, cum alia vel sordidiore atque obscuriore commutare cupientes. Etenim nuda Grammatices præcepta infinitis prope exceptiunculis distincta, ipsa per se minime pascunt animum, doctrinæ amorem non inducunt, neque ad Literarum studium alliciunt. Potest quidem aliquando vi ac pœnæ formidine progressus aliquis vel ab invitis extorqueri: Sed nihil coactum diuturnum, neque puerorum ingenium tristi cura acerboque fastidio pressum sese efferre, aut lacertos exerere suos potest, sed intra illiberalis studii angustos cancellos misere torpet. Quotiescunque de Grammatica institutione agitur, toties illud Taciti animo

mo succurrit: *Homines Romani neque totam Servitutum pati possunt, neque totam Libertatem.* Idipsum de pueris iudico; nec totam pati possunt regularum grammaticarum Servitutem; nec totam laxioris studii libertatem; æque enim vitium est, siue nullis, siue supervacaneis uti regulis. Volo igitur ab arte grammatica veluti a docta nutricula institutionis q. lacte educantur pueri; nunquam enim certo ac stabili gradu consistent, nisi ars grammatica præceptionibus suis bene illos firmaverit ac munierit. Sed odiosum ac non ferendum esse dico, in quo tamen Scholarum genius mihi ignoscat! quod græca elementa pueris difficili & incomperta Lingua ac methodo tradantur, quasi si quis hebrææ Linguae rudimenta græco Sermone explicare vellet, aut in vernaculo vel etiam latino Sermone omnes inflexiones ab uno aliquo fonte per infinitas rationum series ac circulos circumducere: quod in formandis temporum rationibus genealogicas illas propaggines, non omnes perinde certas, tantopere urgent, & quo modo altera in alteram formam transeat, ita operose scrutantur, q. novam aliquam Linguam ad philosophicas leges exactam confingere deberent; non eam tradere, quæ tota usu constat, & cujus vera & nativa indoles ex auctorum lectione cognoscenda est: quod totos dies nullo melioris studii levamento in his detinentur pueri: quod omnis, quamvis rarior lectio & interpretatio, cui Grammatica tota servire deberet, ad hanc unam refertur; & quæ alia sunt ejus generis, quæ jam olim peculiari Dissertatione de eo quod nimium est in institutione grammatica pluribus explicavimus. Nocere enim
puta-

putamus grammaticas regulas, ut animadvertit Fabius, circa illas hærentibus, non per illas euntibus. Miseret me profecto scholasticæ pueris, quotiescunque voluminosa illa in tribus Linguis Grammatices Systemata considero, quæ infinitum prope regularum & exceptionum agmen concludunt, & centum propemodum folia conficiunt, quæ XIII aut XIII annorum puer ἀναγνοσκειν h. e. non sine fastidio devorare debet. Jam vero si eam rationem, quam plerique Magistri in explicandis Auctoribus sequuntur, consideremus, mirum non est, eam ad amplectendum græcarum Literarum studium neminem valde invitare: Hic audias plerosque aut circa singularum vocum incertas & obscuras origines anxie laborantes & ingeniosas græcorum Scholiastarum nugas tanquam ex tripode dicta venditantes: aut miras, ubi nusquam sunt, immo vero in singulis quoque particulis & apicibus ἐμφάσεις & mysteria consecretantes: aut Linguae Causas, quas illi minime habuerunt perspectas, qui summa ejus facultate & elegantia pollebant, ut digitos suos enumerantes: aut denique omnia, quæ in Lexico aliquo græco, magna exemplorum copia instructo ad unam aliquam vocem congesta inveniunt, prolixius persequentes, ut ita multæ Lectionis fucum faciant; adeoque omnia alia agentes, quam quæ agenda forent & ad intelligendum Autorem, quem exposituros se profitentur, faciunt, quo fit ut in unico sæpe versiculo totos dies consumant, tantum ut docti ac disertī videantur. Adeo ambitione corrupta est Auctores veteres interpretandi ratio, quæ unum hoc efficere debet, ut quid Scriptor aliquis hac illave

illave ætate vocabulo quodam aut formula quadam loquendi usus cogitaverit, legentes plane intelligant, quod Lexicorum usu effici sæpe non potest. Itaque si ii, qui librorum interpretandorum olim negotium sibi sumserant, quos Grammaticos vocabant, & quorum rationem ex veterum Scholiis propemodum cognoscere licet, si, inquam, jam in vitam redirent & viderent, quod ipsi uno sæpe aut tribus verbis explicare potuerint, in eo nostræ ætatis ambitionem ita longas Disputationes explicare, ut unum sæpe verbum fiat liber, profecto valde nos otio abundare crederent. Et sane si eandem nos viam ac methodum ad docendas ac discendas Gallicam, Anglicam, Hetruscam Linguas transferremus, quam in Græca vulgo usurpamus, nemo certe ex solis libris earum Linguarum facultatem amplius assequi posset, quam nunc brevi adeo tempore nos consequi compertum est. Fateor equidem non valde esset improbanda methodus illa scholastica, si omnes aut plerique, qui nobis operam dant, olim essent futuri Linguarum Doctores & magistri, hos enim causas & rationes suæ artis habere perspectas multum juvat; illis vero, quorum pars multo maxima est, qui eum in finem Linguarum studiis se dedunt, ut sibi claves acquirant, quibus sibi & aliis Sapientiæ ac Eruditionis Thesauros recludere possint, illis, inquam, maximum est profectus impedimentum, si in paranda clavi consenscant, quo non solum animus a literis avertitur; sed & alterum inde provenit malum, quod pueriles mentes exsuccæ sterilesque ad reliquarum doctrinarum studium, ad quod exactis pueritiæ spatiis gradum facere debe-

deberent, non disponantur: Præter enim Grammaticen & vagas aliquas cognitiones, quas ex auctorum enarrationibus accipiunt, quæque facile ex animis avolant, si nihil aliud in Scholis complurium annorum curriculo colligant adolescentes, parum profecto promovisse, exiguumque putaverim eos fecisse quæstum, cum eorum mentes & ditari & fecundari ibi possent multis jactis doctrinarum seminibus, quibus accipiendis late patent. Contra illiberaliter instituti pueri similes ingenio sunt iis puellis, quas, ut ait Terentius, graciles atque junceas curatura faciunt matres, exilem præbentes cibum, arctisque vestibus constringentes: angustis namque Grammatices claustris circumdati & duris quasi vinculis adstricti, modicoque eruditionis cibo alti, tenuiter in doctrina adolefcunt, macie quadam sterilescentes. Ne sinant igitur magistri in uno Grammaticarum Regularum circulo conclusa live consensescere, siue stupere discipulorum ingenia: Opus esse considerent,

*Ut puerorum ætas improvida ludificetur
Laborum tenus, interea perpotet amarum
Absinthii laticem.*

Sed excedit nostra, quem animus sibi proposuit terminum, Oratio, & quanquam plures adhuc excitari possent Causæ, ob quas Græcæ Literæ satis frigide a plerisque tractari solent; potior tamen nunc nobis habenda est temporis ratio, quæ me dicendi modum facere jubet, ut reliqua oratio iis Pietatis officiis desungi adhuc possit, quibus & memoria Viri Clariss. in cujus ego locum fui surrogatus, celebraretur, & ingens illud summorum Virorum in me ita ornando

do beneficium gratæ & devotæ mentis testificatione illustretur. Et primum quidem quod spectat, ne laudes pie defuncti culpa ingenii & orationis exilitate deteram, ex prolixiore ab ipso quondam Cl. Viro conscripta Biographia summas vitæ ipsius rationes strictim carptimque servato temporis ordine enarrabo.

Itaque Vir dum viveret præclare de Schola & Ecclesia nostra meritus, JO. HENR. HIRZELIUS vitam hanc ingressus est Tiguri ad d. XIX. Cal. Sept. CIOCLXXIX, Patre *Solomone* ex inclyto *Hirzeliadum* Stemmata, matre *Anna Maria Reutlingera*. Animadversis in puerulo felicis ingenii igniculis nihil intermissum est, quo præclara indoles ad virtutem & doctrinam formaretur. Postquam igitur fuisset traditus optimis Scholæ patriæ, magistris brevi feliciter emensus est totum illud Scholasticæ vitæ curriculum, cum ingenii sui felicitate; tum vero maxime quod ipsi contigisset uti privata Institutione Fratrum germanorum doctissimorum, *J. Jacobi & Conradii Reutlingerorum*, quorum ille ingeniorum formator felicissimus, quem sua in rem scholasticam merita immortalem reddunt, adhuc per Dei gratiam superstes est, atque ut porro sit, boni omnes omnibus votis expetunt. Erat quidem noster primum animo a sanctioribus Literis alieno, Arithmetices inprimis & Linguae gallicæ studiis deditus, eo consilio, ut vel opt. Parenti mercaturam exercenti aliquando ad manus esset; vel etiam ut militiæ, a qua non prorsus abhorrebat animus, nomen daret: Quamprimum vero deinde ad audiendas Lectiones publicas fuit admissus, mutato non sine Numine consilio, sanctio-

sanctiores disciplinas firmo jam animi proposito est amplexus, ac spatiis acceleratis, nisi in quantum publicæ Scholæ rationes illum non potuerunt non aliquantum retardare, progressus est. Contigerunt illi Doctores haud vulgares, qui præclaram indolem, & ad summa quævis jam per se enitentem incitarent, sublevarentque: In his primum ipse laudabat Virum excellentis doctrinæ ac samæ *J. H. Suizerum*, a quo non levem Philosophiæ Cartesianæ gustum imbiberat, quem deinde privatim legendo Cartesii Libros, maxime vero ejus *Meditationes*, multum confirmavit. In sanctiore vero disciplina quam maxime secutus est Clariss. *D'Outrein*, cujus libellum germanico sermone vulgatum, qui inscribitur, *Forma divinarum Veritatum*, frequentius iterata lectione penitus in succum, quod ajunt, & sanguinem convertit, atque ita curiosam per Systemata & compendia vagandi licentiam non sine maximo fructu huic uni formæ adstrinxit. Augendis deinde copiis suis intentus, quum præcipite & q. expirante Sæculo superiore opportuna se offerret Hanoviæ apud gallicæ Ecclesiæ Ministrum *Cregutium* hospitii mutandi occasio, avide eam arripuit, & postquam Examina, quæ vocant propædeutica magna cum laude sustinisset, duobus S. M. Candidatis, *J. C. Billetero*, Collegii Alumnorum nunc Ephoro, & *Rychenero* cuidam Hanoviam petentibus comitem se adjunxit; Ibi præclari ac eloquentissimi Viri *D. Jüngstii* ductu formandis habendisque in utraque lingua concionibus sacris maxime dedit operam; atque etiam ex frequentiore cum Viro reconditæ Eruditionis laude florentissimo, nostrate,

strate *Daniele Cramero*, Philosophiæ tunc temporis Professore, usu & consuetudine multum se profecisse adfirmavit. Exacto ibi duodeviginti mensium spatio, cum Clariss. Viro *J. H. Nenschelero*, Professore deinceps apud nos Theologiæ Catecheticiæ & Bibliæ dignissimo, quem dum viveret ut Collegam maximi semper fecit noster, Bremam concessit hebraicæ imprimis Literaturæ excolendæ studio; strenuum ibi nactus, quem strenue quoque secutus est, Ducem Celeberr. *Kesslerum*, cui non hebræa modo juxta novam Altingii methodum tradenti diligens auditor fuit, sed etiam ad Rabbiorum Scripta aperiendi adiutum hæsit assiduus, quinimmo operam quoque dedit *Josepho Margalitæ* ex Judæo, qui Libros Mischnicos ac Maimonidis quosdam Tractatus publice privatimque est interpretatus: audivit quoque *Snabelium*, *Haseum*, ceteros, & orandi pro S. Concione Specimina plurima edidit. Anno fere ibi transacto itineris Socium adsciscit sibi literatissimum Virum *J. Jac. Huldricum*, Ethices deinde & *J. N.* Professore inter nos Clarissimum; Hi in Belgium delati per aliquod tempus Amstelodami substituerunt, ubi Rabbiorum libris enarrandis rursus operam navarunt, atque etiam cum *Ant. Hulsio*, Duisb. Prof. per id tempus ibidem commorante, item cum *Herone Sibersmanno*, aliisque eruditis Viris consuetudinem contraxerunt: mox deinde sub ipsa hiberni Cursus auspiciis in Franequeranam Frisiæ Academiam commigraverunt, ubi *Vitringam*, *Röelium*, atque *Rhenferdium*, Viros, quorum adhuc floret, diuque florebit memoria, publice privatimque docentes audire contigit. Anno vero h. S. IV. no-

ster *Huldrico* tantisper relicto *Lugdunum Batavorum* secessit, ubi conscribendæ Dissertationi de *הנסוכ המים ושמחת בית השואבה*, seu de *Ritu effusionis aquarum & gaudio domus haustionis in Festo Tabernaculorum*, vacavit, quam deinde etiam sub præsidio Virorum Clariss. *Markii & Triglandii* publice defendit: Quibus etiam feliciter peractis nova itineris Societate cum *Cl. Huldrico* inita omne fere *Belgium* peragravit, ac per *Germaniam*, salutatis præcipuis ejus *Academiis*, domum ad suos rediit. Postquam hic studiorum atque itineris rationes publice exposuisset, atque etiam per *χρηγοβερίας* sacro Ordini fuisset adscriptus, proximam Dissertationem Synodalem de *frequenti Communione* sub *Clar. Hottingero* magna cum laude est tuitus: Quo factum est, ut plures jam ejus operam in vario disciplinarum genere implorarent, maxime vero in *Hebræis* literis, quas nova methodo *Jac. Altingium* secutus exposuit: Hos cætus privatos Juvenum doctrinæ ipsius cupidorum eo successu habuit, ut paucio tempore interjecto tam spectata virtus præmio insigni digna judicaretur, quum ipsi fuisset tradita *Linguæ hebrææ* in *Coll. Hum. Cathedra*, quæ *Clariss. B. Ottii* promotione vacuefacta fuerat, quam etiam solenni oratione de *Dono Linguarum prima Pentecostes die effuso* feliciter auspicatus est. Hic campum nactus amplissimum, eam facultatem, quam sibi comparaverat magno cum successu explicuit, atque etiam *Grammaticam Hebræam* nova methodo & mira brevitate conscriptam publicæ luci exposuit, qua deinceps non nostra tantum, sed exteræ quoque *Scholæ* quam felicissime sunt usæ, & adhuc utuntur. Anno h. S. VIII matrimonium iniit ac-
thori

thori Sociam sibi adjunxit emendatissimi moris & piam ad exemplum matronam, *Dorotheam Frisiam*, Clariss. Lingg. in C. H. Prof. Filiam & Parentum & sua virtute commendatissimam: Hanc fidissimam vitæ sociam ab eo tempore habuit, in ejus commoditate ac placidissimis moribus post labores molestiasque suaviter acquievit, ex hac liberos suscepit patriarum avitarumque virtutum hæredes, e quibus III in vita superstites, atque in his Filius, qui nuper miro suffragiorum consensu mihi Successor datus est, quem ut patria olim disciplina atque exemplum ad omnem laudem formavit, ita fructus illius virtutis jam percipere cæpit Schola nostra uberrimos. Anno h. S. X. optimus nostri Socer jam prope Septuagenarius eas muneris partes, quæ in Institutione latina & Poeseos versabantur, in hunc Generum suum, Virum rebus maximis parem devolvit, qui etiam his studiis promovendis ita acriter incubuit, ut nihil faceret reliquum, quod ad ea vel commendanda vel illustranda pertineret, quo consilio egregium *de Observatione Latini Sermonis Commentarium* ad juvandam veterum Auctorum & interpretationem & imitationem, itemque *Ideam dictionis & sententiæ M. T. Ciceronis*, a Celeb. *Wolfio* primum elaboratam publicæ luci in commodum studiosæ juventutis exposuit. Anno h. S. XII postquam in nervum erupissent Toggiorum cum Abbate Sancto-Gallensi discordiæ, nostro Sacrorum in castris faciendorum partes publica auctoritate sunt delatæ, quas etiam per duodeviginti hebdomadas strenue administravit. Quum vero Anno h. S. XVIII venerandus Senex *J. H. Frisius* Lingg. in C. H. Pro-

fessor ætate confectus diem suum obiisset, Ge-
 ner illius summo Ampliss. Scholæ nostræ Cura-
 torum consensu ipsi Successor datus est, atque
 ita nunc etiam græcam institutionem emendare
 aggressus est, quo consilio ex *Wellero*, *Verweyo*,
 ceterisque optimis quibusque Grammaticis, tum
 vero etiam ex propria observatione varia institu-
 tionis compendia conquirit, quæ postquam
 longo usu jam satis probata cognovisset, sub
 forma Libelli, qui inscribitur, *Principia Sermonis*
Græci &c. in usum Scholæ anno h. S. XXXVI
 primum publici juris fecit; qui Liber ejus po-
 tissimum consilio ac Filii præcipue cura ante hos
 tres annos emendatior nonnihil & auctior est re-
 cusus. Tandem anno h. S. XXXI. pridie Idu-
 um Julii in locum Viri Celeb. J. C. *Hofmeisteri*,
 Prof. Ling. Græc. & Canonici, sine æmulo,
 est surrogatus, cui per VI ferme annos vicari-
 am operam præstiterat: Novum hoc munus au-
 spicatus est feria Caroli proxima anni XXXII
 Oratione solenni *de Linguarum post tempora Aposto-*
lica fatis & usu, in Reformatione maxime. Hanc
 Spartam, ut & Scholæ gubernacula, aliaque
 munera ad Oeconomiam publicam spectantia,
 quam diligentissime administrare ac exornare stu-
 duit: Qua in re, ut & reliquis publicorum
 privatorumque munerum officiis adeo sibi non
 pepercit, ut jam a satis longo tempore succum-
 bere interdum laboribus nimis graviter incum-
 bentibus machina corporis videretur: Accessit
 anno h. S. XL subitus mœror ex obitu Filiae
 multis virtutibus commendatissimæ, quam dira
 mors in ipso maturæ ætatis ingressu abstulit, quo
 gravissimo casu parens opt. haud leviter con-
 fter-

sternatus ac tantum non penitus afflictus est :
 Ex eo enim tempore vigor pristinus paulatim recessit, acies oculorum valde debilitata est, & languor artus occupavit ; quod malum Catharris & febribus rheumaticis, (quibus bruma, ipsi semper infesta, annis maxime XLII & XLIII, eum tantum non oppresserat,) magnopere invaluit, ut se domi continere aut corpus parum firmum & ægrotum in publicum trahere cogetur : Ita paulatim malo corpus exhaustum & semper insidiari Viro ac imminere consanguineus lethi sopor cœpit, qui non modo sedentem silentio & quiete stantem facile iuvaderet, sed inambulanti & loquenti & quavis ope reluctanti nonnunquam velut supplantaret : Contigit tamen ipsi rara hæc felicitas, ut ingravescenti debilitate ætas in cura amantissimæ Conjugis, in Liberorum virtute & benivolentia, partim vero etiam in vicaria Filii opera posset acquiescere. Superiore autem Martio Mense fastigium suum videbatur affecuta ista imbecillitas, cum apoplectici quidam impetus corpus viribus prope exhaustum subito infestassent ; ex quo tempore lectulo affixus fractas ac prostratas vires nunquam recepit, sed insignem ἀσθενίαν & latitantis interni mali novas insidias præsensit. Has vero mortis aut potius vitæ melioris inducias Deo non producere visum est, nisi ad d. V. Non. Julias proxime superiores, quo vesperi hora tertia nondum elapsa animam immortalitatis semper appetentem Parenti ac Servatori animarum unico placide reddidit, undecim diebus & uno ante impletum annum ætatis sextum & sexagesimum mense. Fuit igitur ac vixit *Hirzelius*

lius noster, rei scholasticæ Restaurator felicissimus, in cuius obitu magnam Schola nostra, magnam Ecclesia, magnam quoque eheu! Familia jacturam fecit. Sed respiciamus fontem unde manat quicquid amarum nobis atque miserum in hoc casu videtur: Divinam veneremur Providentiam, quæ munus suum tamdiu magna cum utilitate nostra indulgit, & modo cum ipsi maturum visum est ad se recepit; atque grati etiam agnoscamus & recte collocemus, quæ in ipso habuimus; quæ supersunt, ab eadem Providentia tranquilla mente & obsequi divinis nutibus parata expectemus.

Quandoquidem vero sapientissimo divini Numinis Consilio, & Vestro Patres ac Præsides utriusque Ordinis atque Scholæ Curatores Amplissimi, Venerandi, Clarissimi, beneficio contigit, ut post excessum Cl. Hirzelii in deligendo Successore mei potissimum ratio haberetur, atque præclarum Græcas Literas publice docendi munus cum omnibus *πλεονεκτήματιν* & emolumentis mihi decerneretur; Vestrum ego hoc Beneficium gratus agnosco, Vestrum in me ornando ac cohonestando studium ac munificentiam submissa mentis devotione veneror: Atque ut impense mihi de hoc Judicio Vestro ac Præsidio gratulor, sic Gratiam illam perpetua animi pietate religiose colam, faxoque ut Beneficium hoc Vestrum apud hominem neque indignum prorsus, neque ingratum collocatum videatur. Equidem non ignoro quid officii mihi per vestrum Beneficium impositum sit; non enim mihi tantum elaborandum est, ut si quam mihi existimationem superiorum annorum labores vigiliæque

æque pepererunt, eam conservem ac tuear; sed multo magis ut vestra de me judicia sustineam, & aliqua saltem ex parte respondeam illi expectationi, quam de me, ut veri simile est, in multorum animis pondus Autoritatis Vestræ concitavit: Quod quidem me studiosissime constantissimeque facturum Vobis omni adseveratione confirmo, daturumque operam, ut hæc, qua nunc circumfusi estis Studioforum adolescentium multitudo, si nulla in re, at certe industria & assiduitate vix alium quenquam ad rationes suas accommodatiorem huic muneri præfici potuisse fateatur; non enim concedam, ut præpostera quorundam de hac Professione, tanquam ignaviæ portu, judicia valeant: Neque vero Vos Viri utriusque Ordinis Gravissimi Venerandi aliam a me gratiam postulare videmini, neque major a me persolvi posset, quam si strenue utar beneficio Vestro, ac ut alii uti queant, labori meo nulli parcam. Deus O. M. Vos Viros Præsides muneribus, meritis, dignitate, auctoritate præstantissimos diu conservet, faxitque ut sub vestris auspiciis Resp., Civitas, Ecclesia itidem ac Schola salva diutissime floreat & feris nepotibus dies illa nota sit, quæ vos rebus humanis exemptos cœlo asserat!

Vos vero, Viri Venerandi, Clarissimi, divinarum humanarumque Scientiarum sive ad plebem christianam, sive in Schola Professores ac Doctores eximii, Vos omni studio ac pietate etiam atque etiam rogo, ut me hominem vestri studiosissimum, & quem non alia re nisi forte industria ac probato candore animi commendabilem benivolentia Vestra semper estis prosecuti,

nunc Vestro quoque beneficio ejusdem Collegii necessitudine Vobis conjunctum hilari vultu recipiatis ac sinu q. Vestro exceptum benigne fovere pergatis. Jure a me expectatis, ut quem Vobis debeo animum beneficiorum vestrorum memorem, & ad quævis officia atque observantiam paratissimum sancte conservem; quæ spes ne Vos fallat, meum erit curare: Et quum ego Vos ob præclaram indolem ac virtutes, ob ingentia in Ecclesiam ac Scholam merita, ob Eruditionem singularem, semper colui judicio meo commotus, faciam id in posterum alacrius ac diligentius Vestra humanitate incitatus, quam semper eandem erga me futuram non magis constantiæ ratio, quam naturæ Vestræ benignitas mihi persuadet. Servet inexhausta divini Numinis Clementia quemque Vestrum in extremam usque Senectutem & Vos Ecclesiæ Tigurinæ, hujus Gymnasii & universi Orbis literati bono diu felices ac florentes superesse velit!

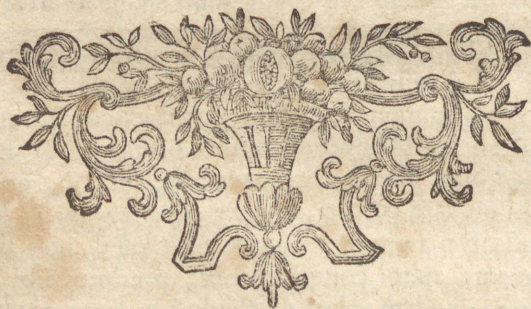
Tandem ad Vos redit & in Vobis desinit Oratio mea Studiosi Adolescentes lectissimi optimi! Nolo assentatiunculis vestram gratiam aucupari; sed officiis potius, quæ a me proficisci possunt, vestrum amorem promereri: Vos apertis & non ambiguis votis, quum deligendus esset Græcarum Literarum Professor publicus, me deposcere, vos postquam essem vobis datus lætari & Summorum Virorum de me Judicium suffragatione vestra comprobare, immo etiam prima vice ad vos accedentem faustis acclamationibus excipere non dubitastis: ex quo vestrum in me Amorem luculenter satis perspexi. Equidem Literarum amore captos vos video, & vehementer

ter lætor, Sapientiæ avidos & magnopere laudos;
quodque magis me recreat, recte sapiendi cupi-
dos. Exolevit enim barbaries, quæ jam pri-
dem Literas, omnemque politio rem humanita-
tem obruerat, emerfit e tenebris Sapiëntia, ca-
putque ad pristinam lucem erexit: Quis enim
longe rectius nobiliusque quam antea literarum
studia excoli, longèque splendidius doctrinis om-
nibus lumen accessisse denegare valeat? Nihilomi-
nus unum adhuc desideratur literariæ felicitati &
splendori; unum adhuc vestrum compluribus de-
est, & sane maximum, optimi Adolescentes! pa-
randæ Sapiëntiæ subsidium, nempe Linguae
Græcæ cognitio. Partim enim in unoquoque
doctrinæ genere literatos, & cumulate literatos,
etiã si Græci Sermonis ignaros, fieri vos posse
confiditis; partim vero rei difficultate deterri-
ti ne a limine quidem Græcas Literas salutare su-
stinetis. Sed credite, Adolescentes, vestra vos
fallit opinio; nemo unquam ad solidam, ad ple-
nam literarum laudem, sine Græci Sermonis ad-
jumento pervenire poterit. Inanem itidem me-
tum abjicite, magnos Spiritus sumite, Græcam-
que Linguam non tam certe arduam, ut men-
dax habet vulgi opinio, non tam salebrosam,
non tantis difficultatibus circumseptam, toto
pectore consectandam vobis statuite. Aut ad-
modum fallor, aut jam mentes vestræ in hanc
gloriam sunt oratione nostra excitatæ. Videor
mihi videre vestrum ardorem: Cui ex publica
auctoritate Signum nunc erigo, & eo concuri-
te quotquot vultis. Nec inglorium vobis sit
hunc ducem sequi, qui si non magni ingenii,

certe ignaviæ non dabit exemplum ; qui se totum vobis tradit, atque labores omnes & vigilas, siue sequi eum, siue præterire vultis, vestra facit. Ne vero vos vestra de me spes aut expectatio fallat, nolite vobis de me persuadere, quasi ego mea indulgentia unquam sim commissurus, ut quisquam vestrum ad publici Oraculorum divinorum Interpretis Axioma adspiret, qui non sit ab his præfidiis instructus sine quibus nemo recte & cum fiducia hoc munere possit defungi ; neque imperitia & ignava de Literis opinio ullum unquam in me sibi præsidium inveniet : Non is ego sum, qui si dolosi spes refusserit nummi, corvos poëtas & poëtridas picas cantare credam pegaseium melos, neque patienter ferre possum Philologos illos hemerobios, qui aliquot horarum spatio ad examinis periculum cum aliqua laude sustinendum, quasi ad mimicum ludum instrui possunt. Omnem vos laudis, promotionis, eruditionis consequendæ fiduciam in vestra diligentia ac industria collocare oportet. Agite ergo, Juvenes, flos & decus Patriæ, ite quo vos vocat vestri amor, quo vos vocant Parentum vota, quo vos Deus, cujus nonnulli aliquando futuri estis Legati ac Interpretes, quo vos Patria ac Principes vocant. In vobis sita est gloria Literarum nostrarum. Hæc Gymnasio nostro nunquam non fuit propria : atque ipsum hoc Gymnasium, hæc communis Mater nostra per me vos hortatur, ne, his Literis negligendis, committatis, ut vestra culpa, magnam antiquæ gloriæ partem amittat.

Sum-

Summe Deus, Te supplex veneror atque oro, ut omnibus meis institutis, dictis, factis, numen Tuum annuas, meæque disciplinæ successus prosperos, celerrimos, duis. Tuere in omne tempus, hanc Tui Spiritus, Sapientiæ, bonæ mentis officinam, & ei incolumitatem, otium, incrementa largire! Amplectere etiam hujus Gymnasii Magistratum, & universum Professorum Collegium, eisque tranquillitatem, concordiam, Salutem, tribue. Suscipe denique hanc succrescentem Patriæ spem, eamque indies lætius adolescere jube! Has Tu, Pater, preces ita ratas habeto, uti omnis Sapientiæ auctor es, utique Tuus Te nobis Filius morte sua placavit.

SENSUS

Clarissimi Viri J. J. ZIMMERMANNI,
De Vero ac legitimo Ufu
S. COENAE:

Et CONSENSUS cum Ecclesiæ ac Majorum
Doctrina
expositus a J. J. BREITINGERO.

„ Meditatio S. complectens salutaria quædam
„ Monita ad verum & legitimum usum S. Coenæ
„ pertinentia. Pars prior. Præsiede Clariss. J. JA-
„ COBO ZIMMERMANNO: Respondente Ro-
„ dolpho Zieglero, V. D. M. Assumente *Conrado*
„ *Wirzio*, S. Theol. Stud. Postridie Synodi autum-
„ nalis. Tiguri. MDCCXXXVI. in 4. 5. plag.

QUam sinistras plurimi & perversas de virtute
& usu Sacri hujus Epuli animo soveant
opiniones, nemini potest esse obscurum,
qui ad Christianorum omnis ordinis circa hoc
negotium praxin adtenderit: & diu est, quod
Viri quidam cordati, qui λογικὴν λατρείαν in Ec-
clesia Dei serio promotam cuperent, non sine
mœrore animi conquesti sunt, plurimos sibi fa-
natico quodam errore ex Epulo hoc sacro novum
confingere Idolum, ac temere sibi persuadere,
non dari aliud efficacius ad commissorum a Deo
veniam impetrandam & cum Deo in gratiam re-
deundum subsidium, quam si mente aliquantum
ad devotionem composita Cæremoniam hanc my-
sticam, ab ipso Christo traditam, externo ritu
cum

cum Ecclesia Dei celebrarent, falsa opinione decepti, quasi cum usu externorum Symbolorum nescio quæ physica & insolita vis, quæ animas mira ratione pascat, necessario conjuncta sit. Ex pluribus, quos hoc nomine collaudare possem, Theologis prorsus eximiis, unum tantum inpræsentiarum excitabo, Virum pie doctum & singulare Ecclesiæ nostræ decus, celeberrimum J. J. LAVATERUM, qui biennio abhinc in Corollaris Dissertationi de Unitate & Perfectione Oblationis Christi, adjectis. §. VI. in hanc rem graviter ita pronuntiat: *Qui temere sibi persuadent, eo quod sæpius in Usu S. Cænæ Symbola Corporis & Sanguinis Christi in Cruce pro nobis fracti atque effusi acceperunt, se etiam certa absolutionis suæ a peccatis pignora possidere, Papistico more ex Mensa Domini altare Expiationis faciunt.* Neque adeo mirum est tantopere invaluisse hunc Errorem, quum vix alius excogitari possit, qui ingenio humano ad libidines proclivi plura indulgeat, aut Carni Religionem commendabilem magis reddat, quam hic ipse, qui hominibus persuadet, una panis buccella, unaque vini Sorbitione in usu S. Cænæ, cum piis quibusdam meditationibus ad tempus conjuncta, per vices omnes superiorum peccatorum sordes elui ac mentem male sibi consciam ad tranquillitatem reduci, imo etiam peccandi impunitatem redimi posse. Hæc quum apud animum suum perpenderet Vir defœcatæ Veritatis ac Pietatis adversus omnes Superstitionis fraudes rigidus Defensor Clarissim. ZIMMERMANUS, simulque intelligeret, quantum fideles Ecclesiæ Doctores, quibus perspicuæ Veritatis major, quam fucatæ Eloquentiæ cura esset, adversus perniciofa hominum

num Præjudicia possent, operæ pretium sibi facere visus est, si S. Ministerii Candidatos Cautelis quibusdam instrueret, atque ipsis arma etiam suppeditaret, quibus aliquando adversus practicam hanc de physica S. Cœnæ virtute Hæresin maximo cum fructu uti possent. Et profecto non possumus non ejus in delectu hujus argumenti prudentiam ac pietatem laudare: nobis enim semper placuit illud summi Theologi beati *Werenfelsii* Consilium in *Dissertatione* adv. carnalem *Securitatem*, quod ita habet: *Quum* exercitia nostra *disputatoria* considero, in quibus sæpe *disceptatur* de rebus gravibus, sæpe etiam de rebus (si modo de *REBUS*) haud adeo magni momenti; ubi hæreses aliquando *impugnantur* exitiales; sed aliquando & *opiniones* innocuæ, neminemque e regno cælorum *excludentes*: Cum, inquam, hæc nostra exercitia considero, in mentem mihi venit, posse a nobis forte *institui* *Pro-gymnasmata* *Academica* *Nasiræis* nostris longe utiliora: qualia meo *judicio* essent illa, quibus apti *redderentur* ad vitia & *impietatem* *validis* & *solidis* argumentis *impugnandam*. Nimirum *Pastores* ovium Christi nobis in *Scholis* nostris *formandi* sunt: quorum *humeris* cum *gravis* cura *animarum* *incumbit*, rara illis *adversus* *Hæreses* & *perversas* *opiniones*, quas apud nos *debellare* *didicerunt*, *pugnandi* *occasio* *offertur*; cum *vitiis* & *peccatis*, cum *crescente* *indies* *morum* *depravatione* *perpetuum* & *quotidianum* ipsis *prælium* est. Ad hoc igitur, si operæ pretium facere volumus, longe magis, quam ad quidvis aliud, hi nobis sunt *instruendi*.

In priore autem hac *Dissertatione* *Clariss. ZIMMERMANNUS* gravissimam hanc *Causam* ita egit, ut postquam §. I. *susceptæ* *Meditationis* *Scopum* explicasset, statim §. II. *Argumenti* hujus *Dignitatem*

tatem & Præstantiam ita commendaret, ut de necessitate ac insigni utilitate ejus vix sublimius quicquam, salva veritate, prædicari possit. Deinceps vero §. III. eorum obviam ire criminationibus visum est, qui Reformatorum de S. Cœna sententiam veris ad Pietatem Incentivis destitui cavillantur: mox etiam §. IV. ostendere, usum S. Cœnæ inter Christianos firmissimum pro historica Religionis Christianæ Veritate argumentum suppeditare. His, ut omnem vitiligandam ansam præcideret & declararet, quam pie de Augusto hoc ritu sacramentali sentiret; præmissis, propius ad Institutum accedit, atque §. V. varios hujus Sacramenti inter Christianos abusus percerasset: In quorum dehinc Causas diligentius inquirendum sibi, & qua ratione optima huic malo medicina asferri possit, præcipiendum esse statuit: Et quum duplicis generis has Causas esse vel *internas*, vel *externas*, animadverteret: Inter *has* primum merito refert, §. VI. floridum, translatis ac mysticis locutionibus pictum, & tantum non fucatum dicendi genus, quo mire sibi placent nonnulli Oratores sacri, vel Scriptores ascetici, qui de hoc negotio aut loquuntur, aut scribunt, quo vero animis hominum simplicioribus sensim sensimque crassi falsique de natura & finibus S. Cœnæ conceptus ingenerantur: Quo vitio passim laborant Libelli ascetici, quibus populares nostri promiscue utuntur, & quos non prudens Ecclesiæ judicium aut consilium; sed casus, aut eorum, qui in Libris edendis sumtus facere solent, arbitrium in manus subministravit: Contra ob perspicuam Simpliciter commendantur Illustr. Præsulis Wintoniensis

ensis HOADLEII Libellus dogmaticus *sur la Nature, le but & les effets du Sacrament de la S. Cene*, & Reverendi Viri J. Rodolphi OSTERWALDII, *Friderici Filii*, practicus Libellus Basileæ nuperrime editus sub titulo : *Le Devoirs des Communians*. Hac occasione §. VII. hanc Quæstionem movet : Utrum ad Unionem Protestantium promovendam in hoc argumento de Cœna S. phrasibus generalibus & æquivocis, quibus utraque pars dissentientium subscribere posset, uti expediat ? Ubi ex *Bossueto* docetur, quantopere hæc loquendi ambiguitas, cui *Calvinus* & *Bucerus* nimium studebant, Reformatæ Doctrinæ fraudi fuerit. Hinc §. VIII. recte concludit, nonnisi phrasibus & loquendi formulis, quæ in N. T. a Christo & Apostolis usurpantur, unice in hac Causa insistendum esse. Atque quum SIGILLI vocabulum ex eorum numero sit, in quibus practicus iste Error de physica Symbolorum in S. Cœna virtute præsidium quærit, §. IX. prolixè disputat, quo Sensu S. Cœnæ hæc appellatio convenire, atque quousque hæc Comparatio, salva divinæ Gratiæ gloria, urgeri possit, quam suam Sententiam etiam b. *Zuinglii* & *Oecolampadii* disertò consensu firmat. Et quandoquidem etiam S. Pauli locus I. Cor. X: 16. 17. in alienum sensum ad funestum hunc Errorem in crustandum a nonnullis trahi solet, §. X. data opera eundem a *παρεργασματα* vindicat, ejusque genuinam Sententiam in clara luce ponit, quam deinceps §. XI. rursus b. *Zuinglii* & *Bullingeri* testimoniis stabilis, & quam nullum Error iste in h. l. firmamentum inveniat. dilucide demonstrat. Denique §. XII. eam

eam Quæstionem cum cura diligenter examinat: Utrum Gratia quædam specialis cum legitimo usu S. Cœnæ, quantum ad pios & justificados attinet, sit necessario conjuncta? quam Quæstionem negat; quo ipso tamen non negat (pag. 35. lin. 16. seqq.) *Deum aliquando (in ipsa Cœnæ S. celebratione) singulari lætitia piorum animos perfundere*, hacque etiam occasione, pro liberrima sua gratia, uti, ad conferendum ipsis novum aliquod Gratiæ incrementum.

Qui in funesta illa Historia Sacramentaria non plane hospites sunt, ignorare aut diffiteri non possunt, omnes circa hanc Doctrinam Errores, sive theoreticos sive practicos, uti maximam partem improvido cuidam & intemperanti mysticarum locutionum & sublimioris dicendi generis studio, quod in Ecclesia Dei sensim sensimque invaluit, originem suam debent; ita deinceps semper in usu consecratis obscuris & ambiguis orationis formulis omne suum præsidium quæsi-
visse: Quo factum est, ut quamprimum & quotiescunque exorti sunt perspicuæ Veritatis studio-
si Viri, qui nihil in Religione admittendum esse censuerunt, nisi quod aut in S. Literis clare esset traditum, aut quod perspicue expositum intelligi posset, ab illis, quibus perspicuitatis Lux in Religionis negotio invisa fuerat, acriter impeterentur, & tanquam religionis, mysteriorumque contemtores, Doctrinæ Majorum, receptarumque ab Ecclesia formularum desertores haberentur. Hujus injuriæ memores pii Majores nostri atque ipsa experientia edocti, quantum obscuræ & ambiguae dictionis in hac causâ consecratio veritatis cognitioni obsuisset, contra vero

errori confirmando profuisset, ne quidem in Fratribus & Symmystis ferre deinceps potuerunt; quosdam ex illis conciliandæ pacis studio Sermomis ambiguitati nimium indulgere: Ejus rei documentum cito, quod mihi ad manus est, ipsa BULLINGERI nostri manu conscriptum sub hac Inscriptione: *Confessio Fidei Doctrinæque de Cæna Domini, exhibita Illustriss. Principi Wirtembergensi, Autoribus D. Theodoro Beza & D. Guilhelmo Farellio: Cui accesserunt Annotationes BULLINGERI requiræntis in Autoribus Simpliciter: Scripta Augusti prima MDLVII. In fine additur Forma, quam subjecit Beza, ut si quos offenderat placare posset: 1588. In posteriore hoc Scripto Beza istam prudentiæ Theologicæ Regulam suæ Declarationi fundamenti loco subternit: Non putamus, nisi summa urgente necessitate, in iis præsertim rebus, quæ maximi sunt in religione momenti, novanda esse ulla vocabula, vel dicendi genera, quæ in Scripturis non inveniantur. Deinde quoties id faciendum erit, optamus summum haberi delectum, ut plana prorsus ac minime ambigua sint, quæ usurpanda videbuntur, idque si fieri possit, communi Ecclesiæ consensu. Et ut constet eandem etiam fuisse hac de re Celeberrimi Bernatum Theologi Wolfg. MUSCULI mentem, Epistolam ejus ad Bullingerum à venditor occasione hujus Confessionis scriptam huic rei illustrandæ mire inservientem adtexam:*

S. Accepi tuas, BULLINGERE Compater in Domino charissime, quibus a me petis, quid de Confessione D. Farelli ac D. Bezæ hac æstate Gepingæ de Cæna Domini scripta & Principi Wirtemp. oblata sentiam. Cum eam huc D. Hallero Compatri meo misisses: non satis persuade-

bar

bar tale quid a duobus istis Fratribus in Domino charissimis esse factum. Jam vero quoniam eam Calvinus noster ab ipso Beza acceptam Petro Martyri misit, contristor admodum, ac vehementer miror, quænam fuerit ipsis necessitas sine Symmistarum, præcipuorum saltem, conscientia talem componere Confessionem, illique tituli vice præmittere, *quod ad hunc modum in Ecclesiis Helveticis & Sabaudicis doceatur.* Sunt hi duo Fratres digni, quos merito habeamus in pretio, cum pietatis & eruditionis nomine, tum quod Senior ille ac Veteranus Christi Miles fideliter ac dextre Causæ Veritatis propagandæ multos jam annos haud absque fructu servivit. Quare me factum illorum hoc amplius turbat, quo vel nobis, vel sibi ipsis negotium pepererunt, si processurum sit Colloquium, quo magis utrumque in Domino amanter complector. Ceterum quæ de substantia Christi, Carne videlicet ac Sanguine ejus, ac illius præsentia in Cœna scribunt, meo judicio, magis Disputationis, quæ per illa inter nos excitari poterit, quam Conciliationis cum Lutheranis Fratribus ineundæ materiam habent. Quare ejusmodi locutiones non probo, quemadmodum nec illud, quod modum præsentia hujus soli Deo cognitum esse, & tamen a nobis credi dicunt. Habes paucis, quæ ad Tuas respondere visum est. De Colloquio Wormatiensi, si quid habes, communica. Ad me scribunt Augustani Philippum cum Paulo Ebero transisse Leipziam, rursus Wormatiam. Si nostros sint Principes Evangelici vocaturi, cogitate isthuc quid & nos facere deceat; & Ecclesiis Christi prosit. Optime vale Compater in Do-

mino charissime, Salutem dicas meo nomine tuis omnibus, deinde & D. Bibliandro, & D. Gualthero, & D. Petro Martyri, & D. Bernardino, ac reliquis tuis Symmiltis. Urget subinde D. Hallerus, ut vos aliquando invisam, verum sic sum partim Senio, partim pigritia corporis ad tantum itineris ineptus factus, ut nec eques ad vos, nec pedes ire queam. *Mein Wandern ist nun mehr im Sinn, wie eines armen Manns Buchern.* Si vota quid possent, ad vos & alios amicos crebro venirem. Bernæ 1557. 20: Aug.

W. Musculus tuus in Domino totus.

Neque vero diffiteri possumus hoc nostro adhuc tempore dari inter Doctores, & Christianæ pubis formatores, qui pio quodam animi affectu in commendando S. Cœnæ usu, incautius aliquando agant atque loquantur, & mysticis quibusdam S. Scripturæ phrasibus in hoc argumento intempestive abutantur, quin etiam ingenio tantum indulgeant, ut ambiguas quasdam Orationis figuras, emblemata, imagines, comparationes supra quam hujus Sacramenti natura patitur, urgeant atque extendant, quo fit, ut mentes simpliciores in eam de efficacia & virtute S. Cœnæ adducantur opinionem, aut quæ hoc errore jam sunt imbutæ, in eo confirmantur, quasi vel sola celebratio S. Cœnæ cum aliquo pietatis affectu usurpata, solum, certissimum & evidentissimum hominis vere Christiani Signum, & præsentissima adversus peccatum ac Conscientiæ angores medicina foret. Quid igitur salutarius, quid Ecclesiæ Dei utilius, quid muneri, quid tempori, quid loco, aptius suscipere potuisset Clariss. Zimmermannus, quam quod S. Ministerii

nisterii Candidatos accurate monuit, ut primo ipsi distinctos de hoc argumento conceptus animis suis informarent, deinde ut in suis institutionibus Simplicitati studerent, & ab obscuris ac ambiguis loquendi modis ac formulis, quibus alii in errorem induci possent, caute abstinerent. Neque morabitur quenquam, qui perspicuam Veritatem amat & superstitionis fraudes abhorret, intemperantia quorundam, qui quamprimum audiunt Simplicitem in docendo desiderari, atque sentiunt, ita sibi omnem illum figurarum, Imaginum, Comparationum, mysticorumque Carminum, quibus in commendando S. Cœnæ usu & virtute ejus deprædicanda cum imperitorum applausu hactenus incautius usi sunt, apparatum eripi, confestim clamant ac vociferantur, ipsam orthodoxam Veritatem, Majorumque Doctrinam turpiter desereri, Sacramentorum dignitatem imminui ac pro inanibus elementis ea venditari. Nihil hic novum aut insolens accidit : Eadem semper luditur fabula. Potius monendi sunt illi, ut sanctam hanc indignationem aliquantisper temperent, & placido ac sedato animo rectius cognoscant prius, quæ fuerit Majorum nostrorum de S. Cœnæ natura, usu, finibus Doctrina, quam aliis desertæ ac proditæ illius dicam impingant. Interim confido, rem me facturum, quæ Ecclesiæ Dei possit esse admodum utilis, si hac occasione, qua ex variis hominum de Clariss. Zimmermanni dissertatione Judiciis cognitum est, quam variis Error de conficito S. Cœnæ usu illudat partibus, inductis Majorum disertis Testimoniis testatum faciam, Clariss. Zimmermannum cum Sanctissimis his viris de hoc argu-

gumento in hac Dissertatione & sentire & loqui; adeoque eum, qui aliter sentiat, aut loquatur, orthodoxæ Doctrinæ & Reformationum partes deferere jure merito censendum esse, quanquam omnium Theologorum nomina & Systematum titulos perinde ut digitos suos in numero haberet.

Quod itaque primum Virtutem & Efficaciam S. Cœnæ adinet, beatus ZUINGLIUS noster in primo Tractatu de Baptismo Opp. Tom. II. p. 60. hæc habet: Germani quoties vocem Sacramenti nominari & proferri audiunt, mox (ut rerum rudes sunt & imperiti) rem quandam sacram sibi imaginantur, quæ a peccatis liberare, & Sanctimonie donum nobis conferre possit. Est autem Error hic ingens simul & perniciosus. Christianos enim homines nihil aliud a peccatis mundare & sanctos justosque reddere potest, præter Christum Jesum, unicum totius mundi Redemptorem. Externis autem hæc tribuere nefas & perniciosum est. Errorem quippe hunc voces has stultas & impias parere videmus, quibus hodie non pauci, Sacramenta rem sanctissimam, & UNICUM afflictæ animæ SOLATIUM sibi eripi quiritantur. Cum tamen nemo illa e medio auferre, sed in verum & legitimum usum eadem hæc reducere, non profanare vel corrumpere, conetur. Sacramentorum autem corruptores & profanatores sunt, qui quod Deus illis negavit, iisdem tribuere consueverunt. Sacramentum ergo (quatenus nostro proposito servit) Symbolum externum, quo quales sumus, & quodnam nostrum sit officium testamur, significat. Ut enim qui Crucem gestat albam, sese Helvetium esse, & posthac semper fore testatur: & qui quotannis Nevellas profectus Deo O. M. Victori ob victoriam patribus nostris illic loci concessam

cessam gratias agit, jam animum quoque Helvetiæ studiosum sibi esse prodit: Sic qui Baptismi Signo consignatus Deo initiatur, se Dei auditorem & discipulum posthac fore promittit, huius denique statutis & legibus sese paritutum pollicetur. Qui vero primæ huic initiationi etiam hoc jungit, ut per solennem illam populi Christiani Eucharistiam cum universa omnium fidelium Ecclesia Deo Patri propter Christum exhibitum gratias agat, is jam animum quoque, qualis sit, aperte prodit, immo talem se esse testatur, qui Christi morte unice gaudeat, & pro hac summam gratitudinem referre paratus sit. Hoc igitur a clamoribus istis & Stentore vocalioribus impetrare cupio, ut Sacramenta id, quod re vera sunt, esse sinant; ne dicant Sacramenta esse Signa quædam, quæ id ipsum quoque sint, cuius Signa esse dicuntur. His plane consona sunt, quæ habet idem Vir præclarissimus in Fidei Ratione ad Carolum Imp. Opp. Tom. II. p. 541. Credo, immo Scio, omnia Sacramenta tam abesse ut gratiam conferant, ut ne *ADFERANT* quidem aut dispensent. Qua in re forsitan audacior tibi videri poterō, Potentissime Cæsar. Sed stat sententia. Nam Gratia ut a Spiritu divino fit aut datur, ita donum istud ad solum Spiritum pervenit. Dux autem vel vehiculum Spiritui non est necessarium, ipse enim est Virtus & Latio, qua cuncta feruntur, non qui ferri opus habeat: Neque id unquam legimus in Scripturis S. quod sensibilia, qualia Sacramenta sunt, certo secum ferrent Spiritum, sed si sensibilia unquam lata sunt cum Spiritu, jam Spiritus fuit qui tulit, non sensibilia. - - - Veritas hæc locuta est: Non igitur hac mensione, non hoc haustu, non illa deunctione adfertur Spiritus gratia: Nam si Sacramentis alligata est Gratiæ præsentia & efficacia,

jam

jam quo afferuntur operantur : quo non adhibentur ,
 flaccescunt omnia. Nec est ut materiam sive Subiectum
 causentur Theologi, quod hujus dispositio ante requira-
 tur, h. e. quod Baptismi aut Eucharistiæ Gratia (sic
 loquuntur isti) ei conferatur, qui prius sit ad hoc
 adornatus. Nam is, qui istam per Sacramenta grati-
 am recepit, secundum ipsos, aut ipse se ipsum ad
 hoc præparat, aut a Spiritu præparatur. Si se ipsum
 præparat, ergo & ex nobis aliquid possumus, &
 gratia præveniens nihil est. Si a Spiritu præparatur
 ad Gratiæ acceptionem, quæro an hoc etiam fiat Sa-
 cramento duce, an extra Sacramentum. Si Sacra-
 mento mediante, ergo Sacramento paratur homo ad Sa-
 cramentum, & sic usque ad infinitum processus erit :
 Si vero citra Sacramentum præparamur ad sacramen-
 talis Gratiæ acceptionem, ergo Spiritus sua benignitate
 adest ante Sacramentum, & perinde Gratia & facta
 & præsens est antequam adferatur Sacramentum.
 Ex quibus hoc colligitur, (quod in re Sacramentaria
 volens ac libens admitto) Sacramenta dari in Testimo-
 nium publicum ejus Gratiæ, quæ cuique privato prius
 adest. Similiter in Responsione ad Lutheri Confessio-
 nem Opp. Tom. II. p. 517. b. pari modo argu-
 mentatur, ut Clariss. Zimmermannus Dissertatio-
 nis suæ §. IX. Si Lutherus infidelibus ac impiis pec-
 cata nequaquam per Sacramenta remitti dixerit, quin
 illos potius judicium simul ac mortem sibi manducare :
 Sequitur fidem præcedere necessario oportere, priusquam
 peccatorum remissio subsequatur : Illud certe firmum ad-
 huc & indubitatum consistit, quod peccatorum remissio
 in fide tam conferatur, quam suscipiatur. &c. In
 Clariss. Zimmermanni Dissert. §. VIII. p. 17. sequen-
 tia verba sinistre & iniquius accepta sunt : „ Si
 „ IV Evangelistas & Paulum ad Corinthios de
 „ hoc

„ hoc argumento agentes legamus, *NIHIL A-*
 „ *LIUD* exinde discimus quam hoc : Christum
 „ Sotorem nostrum, morti proximum panem &
 „ vinum discipulis suis dedisse, eum in finem,
 „ ut ipsi, & secuturi omnes Christiani passionem
 „ suam cruentam religiose & grato animo sibi in
 „ memoriam revocent, seque hac ratione ad of-
 „ ficia pietatis & charitatis obstringant. „ Ve-
 rum enimvero idem prorsus iisdem etiam verbis
 b. ZUINGLIUS diversis in locis affirmat; e. g.
Libro de Baptismo Opp. Tom. II. p. 85. b. *Cœna*
dominica, Si Dei Verbum & primam illius Institutio-
 nem inspicias, *NON ALIUD* quam Commemorationis
 nomen meretur, nec ullum nomen aliud ex *S. Litteris*
huic accommodari poterit. Et in sua ad *Lutheri Li-*
brum Respons. Opp. Tom. II. p. 382. *Sacramenta,*
ignominiose tractant & infamant, qui quod revera non
habent ipsis tribuunt, & Sacramenta, quæ NON
ALIUD quam sacræ rei Signa sunt, ipsas res sacras
esse docent. Dedita vero opera hunc locum de
 Sacramentorum Virtute tractat b. ZUINGLIUS
 in *Expositione Fidei* paulo ante mortem ad *Regem*
Christianum scripta, ubi post Locum illum a Clariss.
 Zimmermanno in *Disert. §. IX. pag. 22. citatum,*
 Septem diversas *S. Cœnæ* virtutes commemorat,
 in quibus autem nulla est, quæ aliquam huic Sa-
 cramento justificandi vim tribuat. Idemque
 prorsus in *Epistola ad Principes Germaniæ* Opp.
 Tom. II. p. 547. b. seq. succincte ita exponit:
Cum, ut in Baptismo & Eucharistia irrefragabile est,
id quod Sacramentis significatur, antequam Sacramen-
tis utamur, adsit; quæ malum ratio est, Sacramentis
ea tribuere, quæ antea habuimus? cum Sacramenta id
modo quod habemus confiteantur, testentur & exerce-

ant : Quousque tentamus Spiritum Dei in re tam aperta? - - - Frustra igitur erunt Sacramenta? minime, ut dictum est: Prædicant enim Salutem à Deo datam, Sensus hac convertunt, & subinde fidem exercent, quam & proximo pollicentur, & ad Fraternali Charitatem trahunt. Atque hæc omnia dum fiunt, unus atque idem operatur Spiritus, qui in spirando nunc citra instrumentum trahit, nunc cum instrumento, quo, quantum & quem vult. Ut autem pateat, Sanctum quoque BULLINGERUM nostrum eandem de Sacramentorum virtute Sententiam esse secutum, adtexam hic ex *αὐτογράφῳ* lectu dignissimam ejus ad PHIL. MELANCHTONEM Epistolam ante hos ducentos annos conscriptam: Hæc vero ita habet:

PHILIPPO MELANCHTONI suo
BULLINGERUS.

Gratiam & vitæ innocentiam a Domino. Abstinui sesquianno jam a salutandi scribendique officio, Philippe doctissime, idemque colendissime Domine, & Frater charissime, non quod Te amare desierim, aut odisse cœperim: Sed quod infelix illa contentio inter D. *Lutherum* b. m. & nos intercefferit, timui valde, ne si pergerem, uti cœperam, familiarius te salutare & Epistolas ac Libros mittere, D. LUTHERUM in te concitarem, magnamque tibi apud multos morosiores suspicionem excitarem, quasi nobiscum colluderet: Neque enim ignorabam, vel ex ultimis illis ad me tuis edoctus, quæ passus fueras, non ita pridem a Fratribus quibusdam inquietioribus. Jam vero quum D. LUTHERUS migraverit ad Dominum, neq̃ sit ullum periculum amplius

amplius exacerbationis inter te & illum, quod suggestionibus provocent, quibus Concordia inter Fratres tanti non fit, quanti merito fieri deberet, repeto scribendi officium, ac pergam in eo diligenter, nisi tu nobis significes, quod tibi ne nunc quidem integra & grata sit mea familiaritas. Nolo tibi, colendissime mi Philippe, oneri esse, nolo tibi incommodare: Si non bona cum gratia tua scribere licet, age tacebo libens; interim vero nihil minus te colam & amabo. D. LUTHERUM Virum doctum, & de Ecclesia optime meritum, gaudeo migrasse ad Dominum, non propter causam, quam cum illo habuimus litigandam: Dominus novit; Sed quod malis liberatus maximis, futurisque ereptus calamitatibus, cursum suum feliciter absolvit, & nunc cum Domino nostro, cui servivit, lætatur in gloria: Interim non mediocriter doleo, illo nos Viro destitutos, cujus ope & consilio in communi Religionis causa poteramus juvari: (*) Tametsi enim pro carnis humanæ ingenio sua habuerit vitia, insigne tamen Constantiæ documentum consecutus fortis & tenax fuit in retinenda Sinceritate doctrinæ contra Papistas, quibus nihil concedi voluit per compositiones & colloquia. Vidit haud dubie, pro singulari sua prudentia, homines istos artibus & insincere, immo maligne, omnia agere. Vidit parum aut nihil iis reliquum esse Spei: Dicit enim Salvator noster in Evangelio: *Quomodo potestis vos credere, qui gloriam a vobis invicem accipitis, & gloriam*

(*) Isthoc de LUTHERO Judicium ex hac Epistola excerptum exhibet Celeberr. J. H. HOTTINGERUS Hist. Eccl. Tom. VI. p. 768.

riam, quæ a solo Deo proficiscitur, non quæritis? Expendit ille quod Paulus electionis vas de istis loquens hominibus dixit: *Hi sunt homines mente corrupti, resistentes veritati & reprobi circa fidem, & hos aversare.* Speramus autem te quoque, per Gratiam tibi concessam a Domino, pari constantia & robore Spiritus Doctrinæ puritatem & simplicitatem adversus omnes corruptores asserturum. Quod si ad rem feliciter perficiendam quid consilii & auxilii præstare possumus, omnem nostram operam & nos totos tibi & piis offerimus ac pollicemur. Non abhorret a nobis, opinor, ut impuris tua Pietas Philippe. Respondimus quidem Confessioni brevi D. LUTHERI contra nos editæ, neque enim dissimulare potuimus, quod ille nobis, inprimis autem Præceptoribus nostris p. m. & Ecclesiis nostris impexit: Simul autem Confessionem Fidei & Doctrinæ nostræ vulgavimus, quam quum congruere cum omnium Sanctorum Confessionibus sciamus, speramus illam tuæ Pietati non displicere. De COENA Domini, nisi contra fidem & conscientiam nostram loqui voluissimus, aliter loqui non potuimus, præsertim urgentibus nos Fidei Apostolicæ Articulis & negotio Justificationis: Nam Articuli Fidei quid de Corpore Christi etiam clarificato sentiamus edocent. Justificationis vero Doctrina pura & sincera docet, NON SACRAMENTIS, non ullis rebus externis, sed sola Dei Misericordia per Christum, nos acceptos fieri Patri, sive recipi nos in Gratiam Dei, & exhiberi nobis Dona cælestia vitæ, recipi autem per nos Fide sincera: Ita ut ab ipso solo Deo gratuito conferantur & exhibeantur Dona vitæ,
reci-

recipiantur a nobis Fide duntaxat ; Annuncien-
tur autem verbo , & *obsignentur* Sacramentis. No-
sti Apostolum Paulum sic docere Rom. IV , u-
bi ostendit Abrahamum primo quidem justifica-
tum Fide , dein vero justificatum jam , percepisse
Sacramenta , non illa quidem vana & inutilia ,
licet justificatus esset : *Accepit enim Circumcisionem*
Sacramentum Signaculum seu obsignationem , *Ju-*
stitiæ Fidei , *quæ fuerat in præputio*. Nosti autem
parem esse Sacramentorum rationem , maxime
cum Apostolus idem dicat : *Probet autem se ipse*
homo , & sic de pane edat & de poculo bibat. Ne-
cesse est ergo Cœna Domini legitime communi-
cantes prius esse justificatos & participes Christi
factos : Participare autem Cœna , ut accipiant
Obsignationem *Justitiæ Fidei* , *Sigillum* , inquam ,
& *Testimonium* visibile ab ipso Domino institutum ,
& *testificans* Fideles tradito Corpore & fuso San-
guine Christi justificatos & lotos a peccatis , mem-
bra Christi & hæredes omnium bonorum Chri-
sti jam esse factos. Ceterum non institui jam de
Cœna Domini aut de Sacramentis differere ; tan-
tum hæc ex occasione dixi. Si autem in Con-
fessione illa nostra quædam nondum clare & ex-
plicate satis dicta aut expensa videbuntur , pleni-
us nos admoniti exponemus : Si vero errare vi-
demur , libenter erudiri sustinebimus. Agnosci-
mus Cœnam Domini Symbolum esse Consensio-
nis & Concordiæ , vinculum denique Pacis &
Unitatis , ideoque dolet nobis valde id rapi a
Satana & hominibus quibusdam plus satis pug-
nacibus ad bellorum & discordiæ materiam.
Cum primis autem ex animo intimisque visceri-
bus nostris cum omnibus Christum in veritate
invo-

invocantibus manus & copias nostras conjungere ac pro Ecclesia Christi contra Antichristianos bella Domini gerere suppetiasque Sanctis ferre cupimus: Id quod tibi præcipuo Duci exercitus Domini fraterna mente indicamus, obsecrantes per Christum Regem nostrum & per Charitatem fraternam, ut huic unice omnia tua consilia & vires omnes intendas, quo nos, qui Christum recepimus, Antichristo contradicimus, sepositis Simultatibus compositisque bellis civilibus & intestinis unanimes in Christo efficiamur & simus, unique Principi Christo militemus. Mitto tuæ Humanitati Libellos aliquot Græcos quidem, sed a nostris Latinitati donatos, & hic præterita hyeme excusos, nempe THEODORETI *Libros de Providentia*: TATIANI orationem, & THEOPHYLACTI Antioch. Episcopi *Libr. III. contra Gentes*, & alios quosdam Libellos illis conjunctos, quos muneris loco oro a me accipias. Vale colendissime mi Philippe ac fraterna mente hæc mea accipe, iterumque Vale. Salutant te Fratres & Symmystæ omnes, *Pellicanus, Gualtherus, Bibliander, Buchterus*: Professores item D. *Conrad Gessnerus, Ammianus, Collinus, Werdmyllerus*, & reliqui; Salutabis tu nobis D. *Jonam, Crucigerum, D. Pomeranum* & reliquos Dominos ac Fratres nostros colendissimos. Tiguri. I. Aprilis. 1546. Bullingerus tuus.

Ipsi nunc Sententiam ferant qui hic dissidium aliquod faciunt, an salva orthodoxa Majorum doctrina locum habere possint præconia illa magnifica de S. Cœna tanquam *Medicina, Causa, Vehiculo, Medio & Instrumento Gratiae ac Salutis?*
&

& utrum Fiducia illa in purgandi, vivificandi, justificandi, virtute, quam nonnulli huic Sacramento tribuere videntur, posita subsistere possit? Quærant præterea ex his Viris, quo tandem jure ac nomine hoc Sacramentum SIGILLUM appellari possit? quid aliud respondere poterunt, si quidem sibi constare velint, quam quod Clarissim. Zimmermannus Dissertationis suæ §. IX. p. 21. prolixè declaravit. Eant tunc, ac quirantur, ita S. Symbolorum dignitatem everti, eaque nonnisi inania Signa haberi: Respondet illis magnus BULLINGERUS in *Confessione Fidei Ecclesiarum per Helvetiam summuaria & generali in hoc edita*, quod de ea existimare piis omnibus liceat, in Articulo de Eucharistia: *Immerito fit nostro maximo, quod quidam parum nos tribuere sacris Symbolis putant. Sunt enim hæc res sanctæ venerandæque, utpote a Summo Sacerdote Christo institutæ & susceptæ, suo quo diximus modo res significatas exhibentes, testimonium rei gestæ præbentes, res tam arduas repræsentantes, & mirabili quadam rerum significatarum analogia clarissimam mysteriis istis lucem afferentes: Ad hæc auxilium operaque ipsi suppeditant Fidei, ac jurisjurandi denique vice initiatum capiti Christo & Ecclesiæ obstringunt. Tam sancte de S. Symbolis sentimus. At vero vivificantis, sanctificantis vim & virtutem tribuimus ei perpetuo, qui Vita est, cui sit laus in secula seculorum. Amen.* Cum his plane gemina sunt, quæ habet b. ZUINGLIUS in sua *ad Lutheri Librum Responsione* Opp. Tom. II. p. 382. Quicumque vero sacris Symbolis majorem quam ipsis debetur vim tribuunt, dum Sacramenti dignitatem extollere sibi videntur, tantundem Gratiae divinæ detrahunt; & quæ sit Reformatorum Doctrina aut ipsi nesciunt, aut nescire volunt.

Dispi-

Dispiciamus vero nunc etiam de SIGILLI vocabulo, quod alterum disputationis caput constituit. Ostendit Clariss. Zimmermannus Dissert. suæ §. IX. Errorem illum practicum, quem debellandum sibi sumsit, in hoc vocabulo præsidium aliquod quærere, quum vim illius Comparationis in eo positam esse sibi persuadeant plurimi, quasi externa Symbola, beneficia morte Jesu Christi parta non tantum vivide nobis repræsentent; Sed etiam insita quadam virtute omnes, qui eorum participes fiunt, suæ cum Deo reconciliationis & remissionis peccatorum certos & securos reddant, quemadmodum per Sigilla homines certi reddantur, rem aliquam ad se pertinere; atque hac sola cogitatione omnem Sigillorum applicationem absolvi; *Quam certo foris S. Symbola accipio, tam certo remissio peccatorum & reconciliatio cum Deo intus mihi confertur & obsignatur.* Hanc vim seu potestatem huic vocabulo & comparationi non posse subesse, postquam pluribus docuisset; tandem subjicit: *Quod si quis*, eorum scil. qui huic errori favent, *Voci SIGILLI inherere velit*, sensu neglecto, dicam, quo Sensu S. Cænæ usus ita appellari possit: postquam scil. satis superque ostendi, quo sensu ita appellari non possit. *Nimirum quando homo pius, occasione S. Cænæ, cum ad mortem J. Chr. religiose respicit*, (en hic Signum habes!) tum vero ad præsentem mentis suæ sanctificatæ statum attendit, recordatur præsentibus illis externis Signis in oculis incurrentibus, mortem illam cruentam Soteris SVI efficaciam suam in se exeruisse, (en hic obsignationem!) conversionemque suam Jesu duntaxat crucifixo deberi, atque ita nova quadam ratione incitatur, ad Jesum supra omnia amandum, & ad officia hominis

nis christiani sedulo præstanda. Hoc sensu pii possunt dici accepisse Sigillum justitiæ Fidei. Quid amplius dici possit de *Vi Obsignandi* in S. Cœna equidem non intelligo ; & qui in his acquiescere non volunt ; satis superque produnt, se vocabulo pertinaciter inherere, sensu neglecto, neque etiam ab errore illo, quem supra a Clariss. Zimmermanno rejici diximus, esse prorsus immunens : Quas vero non hi homines sanctas iras animo concepissent, quos non clamores concitassent, si Clariss. Zimmermannus b. ZUINGLIJ sententiam, suppresso ejus nomine, suam fecisset ? Hic enim in primo de Baptismo Tractatu Opp. Tom. II. p. 63. in hanc rem hunc ad modum disputat : Ceterum ut de Signis quoque nonnulla dicamus, inprimis necessarium est, ut ERROR, quo & nobis a quibusdam impositum est, in lucem omnibus conspiciendus protrahatur. Quosdam in ea opinione fuisse cernimus ut docuerint, Signa in hunc finem data esse, ut FIDEM internam CONFIRMENT, & id, quod edocti sumus, aut quod nobis promissum est, ceu SIGILLO quodam infallibili OBSIGNENT. Qui hæc tradidere a vero longissime ABERRARUNT. Natura tamen sic comparatum est, ut promtis animis nonnunquam ea excipiamus, quæcunque aliquam veritatis Speciem prima fronte præ se ferunt, & Autorem aliquem habent insignem & eximium : ita ut cæcutienti animo, inconsultis divini Verbi Oraculis, & interno homine, i. e. Fide, in rem aliquam utcunque absurdam præcípites irruamus. Nec tamen negamus, esse Signa quædam in hunc finem divinitus nobis concessa, ut in Fide certiores magisque securos reddant, & carni, quæ nunquam non novis turbis Fidem exagitat, aliqua ex parte satisfaciant : Hæc autem Signa

Tom. I. Kk mira.

miraculosa sunt, NON SACRAMENTALIA; quibus Mosis virgam, Gedeonis vellus, & alia quadam hujus generis infinita, quæ veteribus olim tradita sunt, adnumerare licet. Nos vero non de Miraculis h. l. sed de Signis, quæ recipientes vel insigniunt, vel eodem officii & debiti sui admonent (cum interim Miracula non sint) disputamus: qualem veteribus Circumcisionem fuisse constat: NB. Nec enim hæc Abrahami Fidem confirmavit, quin potius Fœderis & datæ Fidei (ut sic dicam) Signum inter Deum & Abrahami genus & posteritatem extitit. Abrahamo enim tum demum Circumcisionis Signum datum est, cum jam ante per Fidem justii nomen & titulum a Deo recepisset, quemadmodum Genesis XV sacra Historia testatur. Circumcisionem vero initi Fœderis Signum, nec in hoc ut Fidem confirmet institutum esse, ipsius Dei verbis manifestum fit. - - -

- - - Similiter in N. T. Baptismus Fœderis vel Pacti Signum est, NB. non in hunc finem institutum, ut eum, qui baptizari solet, justum efficiat vel Fidem baptizati confirmet: Impossibile enim est, ut res aliqua externa Fidem hominis internam confirmet & stabiliat. Nec enim ab externis Fides ipsa originem ducit; sed a Deo animos nostros trahente proficiscitur. Nihil ergo eorum, quæ externa sunt, Fidem firmare, vel nos in illa certiores reddere potest. Quod idem simili ratione de Eucharistia quoque, vel Cœnâ Domini pronuntiamus. Equidem plures alii b. ZUINGLIJ loci in hanc rem excitari possent, quibus Sacramenta, tanquam Sigilla, habere vim confirmandi vel augendi Fidem, assa voce negat: eamque tantum illis vim concedit, quod Fidei auxilium opemque ferant, dum velut frena Sensus ad cupita sua excursuros revocant

cant ac retrahunt, ut menti Fideique obsecundent; Sed unum hunc in præsentiarum sufficere existimavi, in quo dedita opera mentem suam de hac re clare & perspicue exposuit. Et quamquam Fides nostra non humana auctoritate nitatur, demonstrandum tamen erat iis, qui alios in desertæ avitæ Majorum Doctrinæ crimen ac invidiam vocare & adducere student, quod aut ipsi ignorent, quæ fuerit Majorum doctrina, sed dum verbis eorum inhærent, sensum corrumpant & relinquant; aut quod suam ipsi sententiam imprudentes condemnent in aliis. Quod si tamen ulla humana Autoritas in hac controversia quicquam valeat, b. ZUINGLIJ nostri Consensus omnium minime repudiari poterit, quandoquidem ejus Ingenio & opera Deus in restituenda Ecclesiæ nostræ Veritate illa de vero S. Cœnæ usu & fine maxime usus est. Ceterum præstaret, meo judicio, ubi Quæstio incidit de S. Cœnæ usu & fine, ipsum dulcissimum Soterem nostrum, qui Sacri hujus Instituti Autor & præcipuum Objectum est, ejusque post discessum suum Internuntios, S. Apostolos animo discendi avido sine interprete primum adire, hos in primis consulere, hos audire, & in eorum plana ac dilucida Sententia pia mente acquiescere: Hos vero si de hocce argumento consulamus, non aliud respondent, quam τὸ τοιοῦτον εἰς τὴν ἐμὴν (h. e. Jesu Christi tanquam Soteris nostri) ἀνάμνησιν. Luc. XXII: 19. I. Cor. XI: 24. Quod si iterum quæras, non aliud responsum feres I. Cor. XI: 25. Si tertio instes, atque etiam ostendas te sublimiorem aliquem hujus Mysterii Finem requirere, audies illud: Ὅταντις ἂν ἐδίδ-

πτε τὸν ἄρτον τῆτον, καὶ τὸ ποτήριον τῆτο πίνετε,
τὸν θάνατον τῷ Κυρίῳ καταγγέλλετε, ἄχρις ἔαν
ἔλθῃ. 1. Cor. XI : 26. Quis autem dubitaverit
hunc præcipuum esse S. Cœnæ finem, quem
Christus & Apostoli unice commendant? Neque
vero eum, qui in his nondum velit acquiescere,
quicquam juvabunt verba illa Institutionis : *Hoc
est corpus meum.* &c. Præterquam enim quod
verba illa juxta omnium Reformatorum Theolo-
gorum sententiam ac consensum, nihil aliud sig-
nificare possunt, nisi : Hic Panis repræsentat
vel *significat* Corpus Christi quod pro nobis tra-
ditum est ; vel, Hic Panis est *figura, imago,
Symbolum*, *μνημόσυνον* Corporis Christi pro no-
bis traditi ; sive ; Hic ritus, hæc cærimonia,
hic Festus dies est *commemoratio* sive gratiarum
actio pro Christi corpore pro nobis tradito ; ut-
pote quæ sunt *ισοδυναμῶντα* : Hæc Enuntiatio nul-
lam continet promissionem : B. *Zuinglius* in sua
ad M. Lutheri contra Suermeros, Apologia, Opp.
Tom. II. p. 371. ita de hac re disserit : *Christi
verba, Hoc est corpus meum, promissionem nul-
lam continent : Quæ enim ibidem subdit Dominus,
Facite hoc in mei recordationem, de promissione
intelligi nequaquam possunt. Fucio igitur quodam ni-
mis dolose nobis imponere conatur Lutherus, cum de
Christi verbis, quibus in Cœna usus est, perinde dis-
putat, ac si promissionis verba essent.* &c. Quan-
tum vero ad SIGILLI vocabulum adtinet, ob-
servatione perquam dignum est, istud vocabu-
lum, istamve Comparisonem, in S. Scriptura
de N. T. Sacramentis nusquam adhibitam legi ;
quin potius si Spiritum S. in Scripturis loquen-
tem consulas, atque ex eo devota mente quæras,
Quo-

Quodnam sit SIGILLUM (σφραγίς) credentium, quo illi tanquam res & peculium Dei, ad solum eum pertinens, signentur & obsignentur? hoc non esse aliud quam SPIRITUM S. accipies: Testatur enim Paulus disertis verbis Eph. I. 13. 14. Ἐν ᾧ καὶ πιστεύσαντες ἐσφραγίσθητε τῷ πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τοῦ ἁγίου, ὅς ἐστιν Ἀρράβων τῆς κληρονομίας ἡμῶν, εἰς ἀπολύτρωσιν τῆς περιποιήσεως. Conf. cap. IV: 30. & 2. Corinth. I: 21. 22. *Qui nos vobiscum confirmat in Christum, & unxit nos, qui etiam obsignavit nos, & dedit nobis Arrhabonem Spiritus in Cordibus nostris.* Equidem in uno illo ad Rom. IV: 11. loco dicitur, quod Abrahamus, postquam Fide jam esset justificatus, acceperit Signaculum Circumcisionis, tanquam σφραγίδα τῆς δικαιοσύνης τῆς πίστεως τῆς ἐν τῇ ἀκροβυστία. Et quanquam rectissime doceant Theologi, ob Analogiam & communem Sacramentorum rationem, hoc Vocabulum, hancque Comparisonem transferri posse ad reliqua quoque Sacramenta; mihi tamen certum est, non sine gravissima ratione Spiritum S. Christum & Apostolos in hujus Comparisonis & denominationis usu de Sacramentis adeo parcos fuisse, ut nonnisi unico in loco, & quidem non directe de N. T. Sacramentis, neque de Circumcisione in genere spectata, sed de Circumcisione Abrahami jam ante fide justificati semel usurpaverint. Deinde vero nemo dixerit, Sacramenta eadem prorsus vi, eodemque sensu, quo (*) Spiritus S. σφραγίς dicitur, etiam σφραγίς

Kk 3

δα

(*) B. ZUINGLIUS in *Exegesi Eucharist. negotii ad M. Lutherum* Opp. Tom. II. p. 338. Qui firma in Deum est fide, nulla re potest confirmari, quam ea, qua Fides

das beneficiorum promissorum appellari posse ; & eandem prorsus esse vim Similitudinis , cum Sacramenta cum Sigillo Fœderis , redemptionis & hæreditatis comparantur , atque vero si ipse S. Spiritus multis in locis nobis sub hac imagine diferte repræsentatur : Ex quo hoc efficitur , Sacramenta non omni , & ne quidem augustissimo Sensu, *Sigilla* dici. Denique quid de vi ac notione Vocis *σφραγίς* in loco illo ad Rom. IV : 11. statuerit B. ZUINGLIUS operæ pretium erit cognoscere : Hic vero in *Tractatu III. de Pædobaptismo* Opp. Tom. II. p. 84. ubi hunc locum multis ac data opera exponit , inter alia hæc habet : *Ex hisce Dei verbis (Gen. XVII.), quinam proprius & genuinus verborum Pauli sensus sit , intelligimus , quibus ad Romanos scribens Cap. IV. utitur , sic dicens : Abraham Circumcisionem accepit Signaculum Justitiæ Fidei, quam habuit in præputio. Quem locum CATABAPTISTARUM turba minus probe intelligens , hinc concludere conatur , Circumcisionem cum præcedentis Fidei Signum sit , tale esse Symbolum , quo Fides illa præcedens sit confirmata. Tandemque in hanc Sententiam concludit : Sensus ergo verborum Pauli ad Rom. IV. Capite est , Abraham accepit Circumcisionis Signum , ut esset Signaculum vel Sigillum Fidei : Non quod Circumcisio tale Sigillum fuerit , quo Fides ipsius interna obsignata vel augeri vel retineri posset, (hæc enim nullo externo Signo vel confirmari vel obsignari*

nata est. Hæc autem est Dei Spiritus , qui bonitas , lux , robur est Conscientiæ , atque solus hoc est , quod dicimus. Nequit enim pia mens corpore vel pasci , vel firmari. Credere igitur carnis esu Conscientias firmari , cum Fidei iactura conjunctum est. Nullo enim eloquio Dei nititur.

nari potest); sed tale accepit Signaculum, quo obstringeretur, se hoc curaturum, ut omnis ipsius posteritas in veri Dei cognitionem (quantum in ipso esset) perduceretur, quemadmodum ex loco Deuteronomii supra citato cuius videre licet. Neque vero solent, qui sapiunt, de verbis litigare: Hoc unum quæritur, in quo consistat illa Sacramenti, tanquam SIGILLI, obsignandi vis? Jam vero nemo Theologorum Reformatorum asseruit unquam, usum externorum Symbolorum in S. Cœna propria quadam vi promiscue omnes, qui illa accipiunt certos reddere de remissione peccatorum, ceterisque mortis Christi fructibus: Sed communi consensu docent, hanc obsignandi vim in eo positam esse, quod S. hæc Symbola sint Testimonium visibile ab ipso Domino institutum & Sensibus testificans ac confirmans Promissionem Fœderis Gratiæ de Justificatione in Sanguine Jesu Christi, quatenus illa spectat ad solos quidem Fideles, eos tamen in universum spectatos tanquam Christo jam per Fidem unitos. Ita Celeb. Heideggerus in Corp. Theol. Loco XI. §. LII. mentem suam in hanc rem explicat: VERBUM operatur efficacia organica se auditui hominis ingerendo: SACRAMENTA efficacia Symbolica, VISUM FERIENDO: Spiritus S. ceu Sigillum & Arrhabo, efficacia propria & principali gratiam OBSIGNANDO. Nihil equidem Verbo promissionis Dei in se majus, potentius, efficacius, & notius est. Nihilominus ea est hominum infirmitas, ea Dei infirmitati huic opitulantis bonitas, ut Sacramenta cum Verbo conjuncta fidem nostram ex Dei liberali instituto mirum quantum fulciant, & sustentent. SIGILLA ergo sunt Sacramenta, non quod Certitudo Verbi ex iis pendeat, sed quia Deus per illa Promis-

siones suas, per se ἀξιωματικῶς, fortius imprimit, & acriori Sensu animum ferit: Nam

*Segnius irritant animos demissa per aurem,
Quam quæ sunt oculis subjecta fidelibus.*

Et mox: Denique Sacramenta Promissiones confirmant, non quod doceant, illas esse Promissiones Dei, vel quod magis Sacramentis, quam Promissionibus Fides habenda sit; sed quia cum Verbo sociata potentius movent, & divinas Promissiones animo fortius inprimunt. Sicut filum duplicatum simplici præstat, & οὐρανὸν ἀγερὸν iuvat; & duo testes uno certiores sunt. - - - Unum nihilominus Verbum est, quod per præconium auditur, & per Sacramentum videtur; illud audibile, hoc visibile: una res est, quæ auditur & videtur. Non enim Sacramenta sunt nisi Sigilla Verbo appensa. Atque Sigilla non aliud confirmant, quam quod Literæ continent. Atque hoc ipsum, quanquam SIGILLI vocabulum aspernari videatur, inter fructus S. Cœnæ adnumerat B. ZUINGLIUS, atque in Expositione Fidei Christianæ quam planissime exponit: Scis ô Rex, Fidem nostram semper excerni ac tentari: Cribrat enim cum Apostolis nos Satanas sicut triticum. At qua nos arte petit? Domestica prodizione, per corpus enim, velut per veterem ac ruinosam muri partem, admotis ad Sensus nostros cupiditatum scalis, obruere satagit. Cum ergo Sensus alio vocantur, quam ut aurem illi præbeant, jam minus procedit ejus consilium. Nunc autem in Sacramentis non modo negantur Sensus Satanae Suadelis, sed etiam Fidei manciantur, ut jam velut ancillæ nihil aliud agant, quam quod agit jubetque hera Fides; adjuvant ergo Fidem. Sed palam loquar. In Eucharistia quatuor potentissimi, im-

mo universi Sensus a carnis cupiditatibus velut vindicantur ac redimuntur, & in obsequium Fidei trahuntur. *Auditus* cum jam non Symphonias chordarum diversarumque vocum harmoniam, sed cœlestem vocem audit: Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum pro vita illis dederit. Adsumus ergo Fratres ut pro ea in nos liberalitate gratias agamus: Ipsius enim Filii jussu merito istud facimus, qui jamjam moriturus hanc Gratiarumactionem instituit, ut perpetuum amoris ergo nos sui *Μνημόσυνον* ac pignus relinqueret. Accepit autem Panem, gratias egit, fregit, deditque discipulis hæc, sacra simul effatus de sacratissimo ore verba: Hoc est corpus meum. Aequè & calicem accepit. &c. Cum ista, inquam, *Auditus* accipit, an non totus consternatur & admirabundus in hoc unum quod prædicatur intentus est? Cum Deum audit, cum amorem illius, cum Filium pro nobis neci traditum? At cum hoc intentus est, an non idem facit, quod Fides? Fides enim est, quæ Deo per Christum nititur. *Auditus* ergo cum ad idem spectat, jam Fidei ancillatur, jam Fidem non molestat suis frivolis istis cogitationibus ac studiis. *Visus* cum panem videt ac calicem, quæ vice Christi, ut illius bonitatem ingeniumque significant, annon & ille Fidei obsequitur? Christum enim velut ante oculos conspicit, quem mens ejus inflammata pulcritudine deperit. Tactus panem in manus sumit, qui jam non panis, sed Christus est significatione. Gustus Olfactusque & ipsi huc advocantur, ut odorent, quam suavis sit Dominus, quamque beatus sit qui in illo fidit. Ut enim illi cibo gaudent & expergefiunt; sic mens hunc cœlestis Spei suavem nacta gu-

stum gessit & exultat. Adjuvant ergo Fidei contemplationem Sacramenta, concordant cum mentis studiis, quod aliàs citra Sacramentorum usum non tantopere tantoque fit consensu. Hanc autem obsignandi vim non exerunt Sacramenta, nisi Fide recte applicata; Sigilla enim jus aliquod in rem verbis aut scripto promissam non conferunt, sed jus tale in eo cui quid obsignant præsupponunt; & quum Sigilla Fœderis gratiæ sint, non ad alios pertinent, quam ad quos pertinet ipsum Fœdus gratiæ, cujus Sigilla sunt, adeoque ad Ecclesiam electorum & credentium: Recte proinde cum *Celeb. Heideggero Corp. Theol. Loc. XI. p. 397.* concludimus: *Qui aliter sentiunt & loquuntur, manifeste Testamentum Gratiæ mutant, & Φαρομακελὸς in Religionem Christianam inducunt, ut Sacerdotes esse θαυματῆρες existimentur.* Neque omni culpa vacant, qui Sacramenta ita Gratiæ ὀχήματα, *VEHICULA & CANALES* faciunt, ut perinde rem cœlestem v. gr. Eucharistia cibum cœlestem oris corporalis & dentium vehiculo advebant, atque os cibum corporalem, panem, vinum, stomacho advehit: *Quod ἀλλόκοτον est, tum quia haud raro Sacramenta Christum & ejus beneficia collata sequuntur, & acceptam jam Justitiam obsignant: tum quia Deus externis Symbolis vices suas non resignat, sed solus Spiritu suo id præstat, quod per Symbola præstitum, vel præstandum credentibus significat & obsignat: tum quia os & manus Christum ejusque beneficia recipiens atque vehens non aliud est, quam Fides. Joh. I: 12. VI: 35.* Ipsa vero Applicatio Sigillorum in S. Cœna, quæ vera est obsignatio, a Spiritu S. vera Fide peragitur;

agitur ; quod Celeb. Heideggerus l. c. diserte agnoscit & pronuntiat : *Manet ergo , Sacramenta Gratiae Sigilla esse , non eam vi propria Elementis indita conferre vel CONFIRMARE , sed a Spiritu S. conferendam & confirmandam , vel collatam & confirmatam OBSIGNARI ; eodem SPIRITU S. cor nostrum tali ratiocinatione vel Syllogismo pratico movente :*

Maj. Quisquis vera Fide Signis sacramentalibus utitur , ei verax & omnipotens Deus res signatas , earumque certitudinem , intus tam certo confert , quam certo foris Signa accipiuntur :

Min. Atqui ego sic Sacramentis utor , (seu vera & justificante Fide cum Christo Jesu sum conjunctus) :

Ergo.

Dicant vero jam nobis , qui in oculis *Sigilli* , *Obsignationis* nescio quod Religionis Christianæ palladium quærent , illisque nec rite intellectis , nec clare expositis pertinaciter inhærent , qua hujus Ratiocinii Enuntiatione vis illa obsignandi nitatur ? Respondebunt sine dubio hanc vim pendere à *Minore Propositione* , in qua statuo , me talem esse , cui ex divina ac liberali Promissione per Fidem aut conferenda , aut jam collata sit Gratia illa , quæ in S. Cœna per Symbola externa Sensibus meis tanquam sub viva imagine repræsentatur : Unde vero talem me esse mihi constat ? certe non ex hoc quod de externis Symbolis participo ; sed ex Spiritus S. testimonio , qui in animo meo clamat Abba ! Pater !
atque

atque Spiritui meo contestatur, me esse Filium Dei. Quod si vero illa obsignandi vis, quam Sacramento ut propriam relinquunt, *Majore Syllogismi Propositione* explicatur, illa a Verbo Promissionis, quæ cum conditione Fidei est conjuncta, non erit diversa, atque indefinite sine applicatione ad hoc vel illud Subjectum seu Individuum in universum tantum pronuntiat ac fidem nobis facit, beneficia ac fructus mortis Domini nostri Iesu Christi, in Sacramento quasi per Signa sub viva quadam imagine repræsentatos pertinere, non definite ad hunc vel illum, sed in universum ad omnes vera Fide donatos: Hæc itaque obsignatio consistit in professione præcipuæ illius veritatis, quæ caput & summam Religionis Christianæ absolvit, nempe quod Jesus Christus morte sua factus fuerit Salutis Causa omnibus qui eum vera Fide complectantur; quam Veritatem, in qua ceu cardine vertitur totum Salutis nostræ negotium, Deus in Sacramentis typis aliquot & suffigurationibus elegantissimis nobis adumbrat, ac varie commendat & inculcat, ne unquam animis nostris vel excidat, vel vilescat, aut ullis denique tenebris involvatur, sed sempiternis temporibus ceu Sydus aliquod piis illucescat, fulgeat, ardeat.

Quod reliquum est, præterire non possum, quominus locos quosdam de efficacia Sacramentorum, quatenus tanquam Sigilla Fœderis Gratiæ ad solos fœdere conjunctos pertinent, colophonis loco adjiciam: *Bullingerus* in *Sermone de Cœna Domini* recitato in Concione sacra Tiguri XIX. Decembr. 1557, in quo paucissimis, & tamen dilucide satis, totum Cœnæ dominicæ negotium

gotium ceu spectandum oculis subjicitur, p. m.
 14. hæc profitetur : *Agnoscinus, Christum esse cibum & potum vite, qui spiritualiter a nobis per Fidem percipiatur ; non autem carnaliter aut corporaliter præsens ore corporis manducetur. Agnoscinus Fideles vere communicare cum Christo : Communionem tamen illam Fideles neque ad tempus, neque ad elementum sic restringunt aut alligant, quin ipsum etiam extra Symboli usum haberi fateantur.* Utrobique eadem est ratio communionis Christi, nisi quod in Cæna magnifice illa, que Christus facere jussit, a fidelibus fiunt, non sine fructu eximio. Quapropter nemo Symboli usum inanem aut supervacaneum esse arbitratur : Cornelius Baptismum non sprexit aut supervacaneum credidit, sed ut lavacrum regenerationis accepit, qui tamen & ante Baptismum credidit & Spiritu S. fuerat perfusus. Unde nec Cæna a nobis frustra accipitur, qui probantes nos ipsos juxta mandatum Apostoli non sine Fide, adeoque cum Christo habitante jam in cordibus nostris accedimus ad Cœnam : Communionem enim, quam cum ipso habemus, in celebratione Cœne continuamus & quodammodo reparamus, perficientes maximo jam etiam cum gaudio, que Dominus jussit facere in sui memoriam. Quanquam dubium non sit, negligentius ad Cœnam accedentibus, in ipsa etiam celebratione Fidem non raro infundi posse, ut Christi fiant participes : Quis enim liberali Deo modum aut tempus præscribat ? Hactenus ille. Quod vero ad specialem illam Gratiam & Sensum lætitiæ, quem nonnulli cum usu Cœnæ sacræ indivulso nexu conjunctum esse vendi-

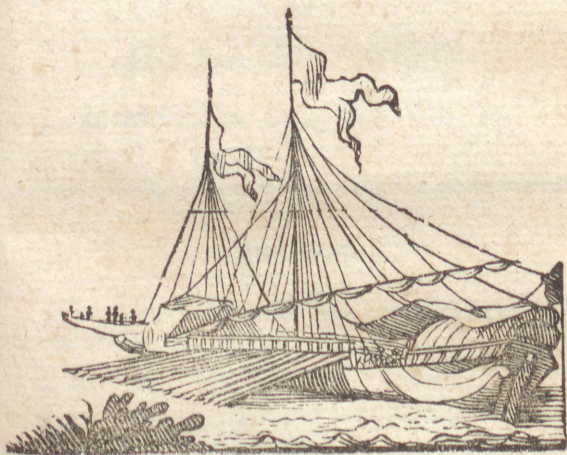
venditant, adinet, multos sibi hac in parte sæpe illudere, illumque Sensum etiam aliquando ex causis naturalibus, sine inusitato aliquo auxilio, oriri posse, exemplo declarabo, quod opportune memini me legisse apud ZUINGLIUM in *Libro de Baptismo*, Opp. Tom. II. p. 71. b. *Certa inconcussa & infallibilis hac mihi stat Sententia* (quam si universi mundi autoritas & potentia oppugnare velit, non quicquam tamen efficiet) nullum Elementum extrinsecus adhibitum quicquam ad animarum purificationem conferre. Quapropter cum quidam ex Catabaptistarum numero in publica illa Disputatione palam confiteretur, se se recepto aque Baptismo magnam animi relaxationem adeoque tranquillitatem confestim sensisse: Interrogabat ab illis Myconius noster: Annon antea magna animorum solitudine, cura & anxietate detenti Baptismum affectavissent, solliciti nimirum, quo pacto illum reciperent? Quod quidam ingenue confessus rem sic se habere dixit. Tum Myconius, Hec igitur animi tui relaxatio, inquit, & tranquillitas, quam subito abortam esse dicis, non quicquam aliud est, quam quod baptizatus omnem curam, qua prius propter Baptismum destringebaris, deposuisti. Atqui tum novi quippiam per Baptismum hunc vobis divinitus contigisse arbitramini.

T A N T U M!

MUSEUM HELVETICUM

Ad juvandas Literas in publicos
Ufus apertum.

Particula IIII.

TIGURI

Litteris Conradi Orellii et Soc.

MDCCXXXVII.

MUSEUM

THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

J. GEORGII ALTMANNI,
Ling. Græc. & Ethic. in Acad. Bernensi Professoris
 Exercitatio Philologico-Critica
 De
 ΠΥΛΑΙΣ ΑΔΟΥ,
 In MATTH. Cap. XVI. Vers. 18.

Argumentum.

§. I. Observationes quædam generales totum hunc locum Classicum spectantes.

§. II. Communis hujus loci explicatio proponitur.

§. III. Eadem examinatur, atque doctorum contra eam objectiones adferuntur.

§. IV. *Grotii* & aliorum hypotheser, qui per portas inferni mortem intelligunt describuntur.

§. V. Difficultates circa hanc sententiam exhibentur.

§. VI. *Ewaldi* Sententia de portis castrorum proponitur & refellitur.

§. VII. Nostra Sententia proponitur, atque ad eam stabiliendam tria requiruntur. Primo quidem quod apud Scriptores commune sit urbes per portas denotare, per Synecdochen partis pro toto. Secundo, quod *ᾠδῆς* apud Scriptores sacros & profanos non *mortem* vel *sepulchrum* tantum, sed *infernum* proprie dictum significet. Tercio quod non insolitum sit apud Scriptores per *portas inferni*, locum malorum spirituum denotare. Prima harum propositionum adductis exemplis probatur. Quid *somni portæ* obiter exponitur.

§. VIII. Gentilium communis de inferno opinio describitur, eosque hunc locum per *ᾠδῆν* denotasse adductis testimoniis probatur. Loc. Luc. XVI : 23. exponitur & a mala quorundam explicatione vindicatur.

§. IX. Locum esse aliquem, in quo Spiritus malorum hominum a corporibus separati pœnas luerent, omnibus gentilibus promiscue erat cognitum. Quid Latini per *Januam* & *ostia Acherontis* intellexerint docetur. Locus *Plauti* & *Lucretii* explicatur. *Homeri* in eandem rem testimonia producuntur, & explanantur: Argumenta *Windeti* pro nostra sententia adducuntur.

§. X. Quæ in Dissertatione dicta sunt, in summam contrahuntur. *Pfaffius* laudatur.

§. XI. Locus *Diog. Laertii* de *πύλαις ᾠδῆς* mentionem faciens examinatur & quæ ejus vera lectio esse possit conjectura affertur & argumentis firmatur. Ratio quare Pythagorici ab usu fabarum abstinuerint affertur.

§. I.

A Nimus non est, locum classicum, ex quo pauca tantum Verba expendere & accuratiori examini subicere est animus, a nova Sedis Romanæ interpretatione vindicare: Factum id dudum a tanto doctorum Virorum globo, ut illud esset actum agere, & laborem perficere ad nihil conducentem: ad quid enim valet Veritas, & ad quid profunt argumenta, cum honoris lubido, cum lucri ardor contrarium suadent? & hinc mihi facile persuadeo, quod si ipse Apostolus Petrus ex mortuis rediturus esset, ut Romæ verum sensum Verborum Christi Pontifici exponat, quod non solum Apostolica auctoritate nihil profecturus esset, sed quod insuper ei parum tutum foret, in loco vivere, in quo primam Dignitatem Papalem sustinuisse dicitur; quamdiu enim de interpretatione hujus loci, quam ei proceres purpurati Curiae Romanæ affingunt, exclamare possumus illud Petronianum, *habet hæc res panem*, Spes certe nulla est, illos homines veritatem cum tot divitiarum periculo professuros. Sed ponamus pro momento, per Petrum Apostolum Petrum significari, ponamus Petrum Romæ fuisse, quid tum? Ubi primatus Petri? & quo pacto exsculpi poterit successorum auctoritas & præ reliquis Episcopis eminentia? Annon Servator noster reliquis Apostolis eandem concessit cum Petro potestatem, antequam in Cœlum rediret post suam resurrectionem? An non eandem dona Spiritus Sancti, eandem miracula exhibendi, eandem peccata remittendi potentiam & auctoritatem reliquis contulit Apostolis? Hinc certe, qui a præconceptis opinionibus & præjudiciis

auctoritatis & infantiae est immunis, ridebit si videat, quam infirmo stet talo tota Ecclesiae Romanae auctoritas, si ejus fundamentum ex verbis Christi velimus fulcire & exsculpere; omnis ideo tremendae Sedis Papalis potentia, robur & splendorem suum derivat ex longo annorum usu, ex Regum & Principum coecitate & ignorantia, & ex innumerabili monachorum multitudine, qui longo agmine & junctis phalangibus Sanctissimi Pontificis Cathedram defendunt & muniunt, & quid dicturus esset Petrus, pauper dum viveret piscator, si visurus esset magnum Principem politicum, auro argentoque locupletem, in maximo Splendore viventem, qui se ejus Successorem vocat; Plura jam effluxere secula, ex quibus quaestio non amplius agitur, quae debeat esse doctrina illorum, qui Servi Christi & Apostolorum Successores audiunt, vel quae sit mens verborum Servatoris nostri, sed quid conducatur ad acquisitionem illas opes & splendorem augendum & defendendum. Nihil certe impudentius quam asectorum Curiae Romanae in hunc locum interpretationes, unicam JOH. HARDUINI in Commentar in N. T. p. m. 62. adscribere placet, quae certe talis est, ut mihi persuadeam, virum doctum sibi a risu vix temperasse cum eam chartae mandaret. *Gallice haud incongrue hunc locum sic interpretabere. Tu es un rocher, bien ferme, & sur cette fermeté qui ne manquera jamais à tes successeurs par mes soins, j'edifierai mon eglise, jusqu'à la fin des siecles.* Mit-
tinus ideo quae in hunc locum dici possent, cum difficultatem nullam patiat ab omnibus qui sensum Scripturae simplicem & genuinum sectantur & amant, de una hac quaestione erimus solliciti,
quid

quid per *Portas inferni* sit intelligendum, & an illa phrasis Hebraismum redoleat, an vero illa tutius & commodius aliunde explanari possit, & unde nam illa petenda.

§. II. Antequam vero nostram exponamus sententiam, brevibus tantum verbis adducendæ doctorum virorum explicationes, quibus præmissis nostram subjungemus, ut hoc modo collatis inter se diversis interpretationibus bono lectori pateat, quæ ad sensum apertum fundendum eligi possit commodissima. Communissima Sententia ad hanc phrasin ea est, quam dudum suam fecerunt Viri plurimi pietate & doctrina illustres, *Bullingerus*, *Musculus*, *Pareus* aliique quorum major est numerus, quos etiam sequuntur posteriores multi, qui statuerunt quod sit allusio ad consuetudinem Veterum, qui in Portis urbium sua habebant consilia, quia in Portis apud veteres erant præcipua urbium munimenta ac propugnacula; In hanc sententiam etiam declinat GLASSIUS Philolog. Sacr. Lib. 5. Cap. 12. p. m. 1848. *Portæ inferorum* inquit, *quorum mentio Matth. XVI: 18. denotant consilia, machinationes, ac potestatem diaboli, & omnium ejus ministrorum, hæreticorum videlicet & tyrannorum, ratione similitudinis deducta, quod in portis olim judicia & consultationes exercebantur, & quod portæ ac muri urbis munimentum maximum præstarent.* Hanc explicationem sibi melius exornandam sumsit OLEARIUS, in Observat. ad Matth. p. m. 452. cujus verba hæc sunt. *Speciale habet Ecclesia Christi privilegium, erit enim illa firma, inmutata, & portæ inferni non prævalebunt ei, id sine ambage explicari posse existimarem, cum haud paulo*

maiore tamen quam vulgo fieri solet emphasi; nempe circa portas urbium solet esse certamen, hinc etiam portæ communiantur quam maxime, atque armis & præsiidiis armantur. Portæ bene munitæ & instructæ *κατισχύουσιν*, valent contra impugnantium vim irritosque eorum conatus frangunt & retundunt; sic igitur Christus hoc loco civitatem Dei & civitatem Diaboli sibi opponit invicem, illam supra petram fundatam, locoque forti & edito contra omnes hostium insultus tutam; hanc *Πύλας* suis quidem instructam etiam, munimentis & præsiidiis ornatam, sed quæ nihil valeant contra opes & virtutem civitatis Dei.

§. III. Brevibus exposuimus communem & vulgariter receptam ad hunc locum explicandum sententiam, quibus autem illa prematur objectionibus & difficultatibus jam docuerunt Viri doctissimi, ERASMUS SCHMIDIUS in *Commentar. in h. l.* & JOH. CAMERO in *Myrothec. Evang. p. 30.* dabimus ipsa doctorum virorum verba, ita enim SCHMIDIUS p. 241. *Notar. in N. T. Quicquid demum intelligamus per Portas Inferni, certum tamen semper manet, illas esse partem oppugnantem, & quomodo hæc forma loquendi congruit? Quis enim unquam dixerit Portas Constantinopolitanas in Thracia, etiam firmissimas, oppugnare, nedum expugnare posse vel patentem aliquem Hungariæ vicum? Quid ad nos sedem Imperatoris Turcarum esse munitissimam? Illa quatenus ita munita est, per tantum intervallum nos nihil lædet, neque enim portæ solent aut possunt alios oppugnare vel vincere, sed oppugnantibus & vincere cupientibus resistere, esset ideo forma loquendi *ἀνυγος*, qualis Filio Dei, *Λόγος* & sapientiæ Patris Cælestis affingi nec potest nec debet. Consimilem plane cri-*
fin

sin in receptam hujus phraseôs explicationem stringit CAMERO l. c. quam ipsius verbis licet longiorem exprimemus. Non satis constat, quid hæ sint, quas notat Dominus, inferorum portæ, alii volunt sic describi Satanae vim & robur in oppugnanda Ecclesia, portas scil. esse urbium munimenta, itaque apte sic Diaboli potentiam designari; at vero neque portas, si proprie loqui velimus, dicemus urbium munimenta, non est hic portarum usus; moenia & fossa & vallum & agger id præstant; portæ muniuntur non ipsæ muniunt. Neque vero ut maxime portæ munimenta sint, oppugnacula sunt, unde impetus fiat in urbem, sed sunt propugnacula potius, hic vero non propugnantium, sed oppugnantium hostium vis & robur describitur. Nec MALDONATI potest procedere explicatio, qui putavit per portas inferni intelligendam esse non eam vim, quam Satanas Ecclesiæ inferret, sed eam, qua se tuetur; Verum nec sic quidem liquet, quas Christus portas inferorum dixerit, nam *κατισχύειν* non est obsessorum, sed obsidentium, quique vim inferunt potius quam illatam prohibent & defendunt. Quid quod Ecclesia hic domui comparatur? at quis dixerit domum seu ædificium oppugnare? obsidetur quidem & oppugnat, & capit, at nec capit, nec oppugnat, neque vero obsidet; Quam ob rem aliis alio referre hæc visum, nimirum olim in urbium portis consilia habebantur, & jus dictum. An igitur portarum nomine technæ & fraudes Diabolicæ, quibus Ecclesiæ gravius semper quam aperta vi nocitum est, intelliguntur? Sed ne sic quidem constat ratio, nempe *κατισχύειν* non usque adeo apte, cum de consiliis agitur, usurpatur, virium potius & roboris est *κατισχύειν*, quod si ea Christi mens fuisset, band dubie ἐν ἑξαπατήσεσσι non vero ἐν κατισχύσεσσι dixisset, deinde vero legimus quidem jus dictum in

portis, etiam habitos Conventus, at consilia arcana non vulganda in iis agitata, id vero nescio an quis observavit. Ex his jam facile legenti manifestum est, quod communis: ad hunc quem præ manibus habemus locum explicandum sententia, tales secum ferat difficultates, quæ nos cogunt ad aliam viam inveniendam, per quam sensus verborum Christi fiat apertus, planus & perspicuus, hoc autem a nobis tentabitur, postquam reliquæ doctorum sententiæ prius a nobis fuerint expositæ.

§. IV. Primus, quantum quidem nobis constat, fuit inter recentiores Vir illustris HUGO GROTIUS, qui per Portas Inferni mortem intelligendam esse asseruit, cujus vestigia mox premebant plurimi alii, ita vero GROTIUS Comentar. ad h. l. differit: *De Diaboli aut etiam improborum molitionibus tanto consensu hunc locum exponi valde miror; nunquam enim reperio ad vocem neque apud Hellenistas, neque apud Novi Fæderis Scriptores in alia significatione quam aut mortis, aut status post mortem, quæ sunt inter se affinia. Ab interpretibus, quos in hac parte sequuntur Apostoli, ἡνὶν verti per ἀδὺν a multis jam observatum est, atque hanc suam sententiam prolixè variis testimoniis, ex versione Τῶν LXX, tum etiam ex profanis auctoribus probat & illustrat, quæ exscribere nostrum non est. Eandem sententiam etiam suam fecerunt viri alii doctissimi, quos inter est CAMERO, jam supra a nobis laudatus, cujus verba Myrothec. Evang. p. 31. hæc sunt. Quid igitur superest, quam ut ipsam consulamus Scripturam, sui interpretem minime fallacem, & extat similis locutio Jobi XXXVIII: 17. Psalm. IX: 14. & eadem Esaïæ XXXVIII: 10.*

Quæ

Quæ autem sit hujus locutionis vis & significatio iis in locis, nemini est obscurum, nempe sic notatur vis mortis & sepulchri in miseros mortales. Affinis est huic locutioni illa מות חבלי funes mortis circumdederunt me Psalm. XVIII: 16. & CXVI: 3. hyperbole splendidissima, hoc est, perieram obrutus jam in sepulchro, humo superaggesta, & quasi vinculis in carcere constrictus; & sic notatur supremum mortis imperium & vis summa, ultra siquidem quod agat, nihil habet; Hæc ergo Christi hoc in loco mens fuisse videtur, jaceant fideles ad breve tempus demortui, mors in illos dominetur, exerceat jus suum, in sepulchro veluti in carcere eos teneat conclusos, & vinculis quasi constrictos, haud tamen usque & usque obtinebit, valebit quidem certe, sed non prævalebit. Hanc explicationem etiam arripuit & suam fecit JOH. CLERICUS in notis suis ad Hammondi Commentaria N. F. p. 130. quique iisdem pro assertione hac pugnat argumentis, quibus Grotius & Camero jam usi fuerant, hinc etiam verba ejus citare supervacaneum esse existimamus: nec alienum se ab hac explicatione fatetur JOHANNES HARDUINUS in Commentar. ad N. T. p. m. 62. plures adhuc afferre necesse non est.

§. V. Si jam accuratiori examini hanc Grotii & Cameronis explicandi rationem subjiciamus, facile certe deprehendemus, illam talem esse, quæ Verbis Servatoris nostri, in quibus firmitatem & stabilitatem Ecclesiæ suæ contra omnes hostium assultus promittit, non satisficiat, notandum enim quod Christus hoc loco Ecclesiam suam proponat ut Civitatem in excelsa & firmissima rupe collocatam, quæ equidem crebris imo perpetuis

hostium conatibus, technis atque acerrimis op-
pugnationibus esset exposita, in quam vero om-
nis inimica vis & tentamina frustra & irrita co-
natu incurfura essent, & si totum hunc locum
probe inspiciamus, videbimus quod Civitas Dei
& Civitas Diaboli in hoc, ut in plurimis aliis
Scripturæ locis, sibi opponantur: Civitas Dei
in firma & inconcussa rupe est posita, pacem ha-
bens in se & cum aliis; Civitas Diaboli, quæ est
regnum tenebrarum, est turbida, bellum perpe-
tuum agens contra regnum Christi & fidelium;
Illam inhabitat Semen mulieris; hanc Semen Ser-
pentis; Belial & Christus sibi opponuntur, tan-
quam duces & imperatores cohortis contrariæ &
adversæ sibi invicem, & ideo Deo hujus mundi
opponitur Christus, 2. Cor. IV: 4. Arma justi-
tiæ & Diaboli sunt sibi invicem adversa, teste Paulo
Rom. XIII: 12. ut ad hunc locum etiam recte
notavit Ewaldus Embl. sacr. Lib: 4. Exercit: 3.
atque hæc consideratio etiam permovit Celeberr.
JOHANNEM ALBERTI quare in Observat. ad
h. l. p. 110. a sententia Grotii & Cameronis re-
cederet, dicit enim; *Non enim existimem, Chri-
stum hic præcipue & directe credentes erigere voluisse in
spem beatæ resurrectionis, iisque immunitatem a mortis
& sepulchri imperio ob oculos proponere.* Observan-
dum insuper, quod doctor cœlestis nos instruat,
quæ fata Civitas Dei habitura esset in hac terra,
non autem, quis fidelium finis & exitus futurus
esset, si ex Ecclesia militante ad triumphantem
transituri essent, sunt ideo hæc verba prophetica
& consolatoria ad Cœtum electorum, cui pug-
nandum & decertandum bonum certamen quam-
diu in hac terra vivunt, adversus mundum & Di-
abo-

abolum, qui sunt perpetui & indefessi hostes Civitatis Christi in hac terra, sed licet isti adversarii sint fortes, astuti, indefessi, nihilominus tamen certam victoriam addicit & promittit Servator, quia est fortior omnibus inimicis. Ratio vero quare Viri quidam doctissimi per *Portas Inferni* mortem intelligant, haud dubie hæc tantum est, quia non satis expenderunt, quod Πύλαι ᾧδς non mortem tantum, sed etiam locum damnatorum & immundorum Spirituum sæpe significant, ut postea a nobis probandum erit; facile equidem concedimus, quod ᾧδς frequentissime apud Scriptores sacros & profanos Mortem & sepulchrum denotet, ut id frequentissimis locis a Grotio, Camerone, Clerico & Elsnero fuit probatum; cum autem alia e contra etiam produci possint, quæ infernum proprie dictum & statum mortuorum exhibent, ea in hoc loco nobis adoptanda est Significatio, quæ Scopo Servatoris nostri loquentis est convenientissima, nec dubitamus, quin etiam illi interpretes; qui per *Portas Inferni* mortem & sepulchrum tantum intelligunt, suam relicturi fuissent sententiam, si illis talia in promptu fuissent testimonia, quibus liquide probatur, quod ex sensu veterum Scriptorum carcer Spirituum & regnum tenebrarum per ᾧδς intelligendum sit. Alios movit versio septuaginta viralis, quæ חַיִּי שְׁאֵל per Πύλαι ᾧδς reddere solet, in quorum numero est etiam Cl. SALCHLINUS haut ita pridem cum omnium bonorum mœrore nobis ereptus, Collega noster desideratissimus in *Observationibus in N. T. ex Pindaro desumptis* p. 240, sed pace doctorum Virorum dictum sit, quod necessarium nullatenus videatur ad Versionem Græcam vel Hebraismum consurgere,

gere, quoties phrasis aliqua rarior N. Fæderis occurrit, cujus similia extant exempla apud probatos Græcorum Scriptores, ex quibus genuinus ejus sensus commode potest exponi & probari.

§. VI. Antequam autem nostram exponamus & probemus mentem examinanda adhuc Viri doctissimi, magnique in emblematibus fingendis ac refingendis artificis *Wilb. Ern: EWALDI* sententia, quam in prolixa de *Portis Inferorum* exercitatione. Lib. IV Emblematis p. 344. & seqq. exposuit, & in qua id agit, ut probet allusionem esse in verbis Christi ad *Portas Castrorum*, verba ejus p. 346. hæc sunt. *Quoniam vero plurimi interpretes, difficultates movent circa vocem καταρχών, quomodo hæc portis active tribui queant, quæ illis passive tantum conveniunt, observamus in specie hic respici posse ad Portas Castrorum, quarum frequens apud antiquos mentio, jam vero si Portas Castrorum per Synecdochē usitatissimam pro ipsis Castris sumamus, omnia elegantissime fluent, & vocis καταρχών significationi activæ optime consuletur, quando hic portis tribuitur, præprimis cum regnum tenebrarum consideretur in Scriptis sacris instar castrorum adversariorum exercitui Jehovahæ spirituali.* Hæc equidem docte dicuntur, sed difficultates non tollunt, cum eadem hic obveniant, quas *Camero* & *Schmidius* de *Portis urbium* annotarunt, cum certe nec portæ castrorum oppugnoare soleant; adde quod Castrorum portæ nihil aliud fuerint, ut videmus ex *Livio* Lib. 40. Cap. 27. quam quatuor Spatia, quæ Valla circum Castra secabant, per quæ dabatur ingressus & egressus ex castris, ita quidem ut Portæ Castrorum nihil aliud fuerint quam latiores viæ.

Jam

Jam si porro spectemus, quod hæc allusio sit obscurior & nimis longe petita rationes sufficientes desunt, quæ nobis persuadeant, Virum doctum modum invenisse, quo obvenientes difficultates ac objectiones feliciter solvi possint.

§. VII. Id nunc agendum, ut nostram exponamus & probemus Sententiam, qua probare conabimur per *πύλας ᾗδης* intelligendam esse totius infernalis exercitus vim & machinationes, & id quidem ex familiari Scriptoribus sacris & exoticis loquendi consuetudine, id autem ut fiat feliciter, rescissis omnibus quæ moveri possent difficultatibus, probanda potissimum tria, I. Per portas apud Scriptores sacros & profanos intelligi integras Civitates vel Imperia. II. *ᾗδην* ex communi Scriptorum sensu frequentissime denotare regnum tenebrarum & immundorum Spirituum. III. Apud Auctores Græcos *πύλας ᾗδης* significare carcerem animarum infelicium & Dæmoniorum, quæ si probata fuerint liquidis Veterum testimoniis, planum & certum erit Salvatoris nostri loquendi rationem non tantum fuisse claram & ab omni Hebraismo liberam, sed illam talem esse, ut Græci & Hellenistæ facile exinde discere & colligere potuerint, per *Portas Inferni* nihil aliud subaudiri potuisse, quam Cacodæmonis potestatem & malorum hominum, qui infasti hujus Spiritus dictamina suscipiunt & sequuntur. Probandum ideo primo loco, per metonymicam hanc loquendi rationem, integras Civitates vel Regna apud Scriptores significari, atque hæc loquendi ratio sacris & profanis satis est familiaris, in Psalm. XXIV: 7. *Elevate portæ capita vestra*, ubi haud dubie integre

tegræ regiones & dominationes intelligendæ sunt. *Elaï. LX: 18. Vocabis salutem muros tuos, & portas tuas laudem.* Quæ verba ita explicat magnus Scripturæ interpres **CAMP. VITRINGA** in suo Commentar. ad h. l. *Portæ & muri pro ipsa urbe sumuntur, cujus hoc singulare esset attributum ut quot quot muris ejus inclusi essent homines, positi essent in statu Salutis & Securitatis, quia Civitas gauderet divina defensione, præsidio & singulari providentia, ita ut ipsa salus in Civitate adesset, plus mysterii hic non sector.* Quæ etiam communis hæc loquendi ratio movit **LXX** ut portas pro urbe transferrent; quia sensus idem, cujus rei exemplum habemus *Jerem. XLIV: 6.* sed plura exempla suppeditabit *Abr. TROMMIUS* in *Concord. Græc. versionis τῶν LXX.* p. 387. Tom. 2. & qui plura exempla ex sacris desiderat, in quibus Porta pro urbe vel Civitate ponitur evolvat *Sal. GLASSII Philolog. Sacr: Lib. V. Tract. I: Cap. 17. p. m. 1931.* Apud profanos auctores exempla etiam sunt frequentiora, ita **JUVENAL. Sat. XI. 124.**

- - - quos mittit porta Syenes
Et Mauri celeres, & Mauro obscurior Indus.

Hic Satyricus portam Syenes ponit pro ipsa Syene, quæ erat Urbs Ægypti in Æthiopiæ Confinibus ad Nilum sita; sic etiam **VALER. FLACCUS, Argonautic. Lib. I. 676.** portas pro urbe posuit.

- - - da reddere terris
Has animas, patriæque amplecti limine portæ

Nec aliter *Ann. LUCANUS, Pharsal. Lib. II: 704.*

Ergo hostes portis, quas omnes solverat urbis
Cum fato conversa fides, murisque recepti.

Possent

Possent etiam huc referri locus *VIRGILII Æneid.*
Lib. VI: 894.

Sunt geminae Somni portæ,

Sunt autem somniorum portæ loca illa subterranea ex mente veterum, ex quibus somnia emittuntur, ut hæc explicat *Adr. TURNEBUS Adversar.* Lib. 28. Cap. 46. p. m. 631. Atque his quidem testimoniis probatum esse putamus, per *portas* integras Civitates & majores hominum conventus & societates sæpius intelligi.

§. VIII. Ad alteram probationis partem nunc accedimus, probaturi quod *adns* apud Scriptores sacros & profanos non tantum *mortem* & *sepulchrum*, sed etiam sæpius *infernum*, locum illum infauis animabus & sua primæva integritate elapsis Spiritibus destinatum significet. GROTIUS in Commentar. ad Matth. l. c. contendit, quod *adns* ubique *sepulchrum* tantum denotet, BELLARMINUS e contra Lib. IV. *de Christo*, Cap. 12. defendit, quod hæc vox quoties in Scriptis sacris occurrit, semper *infernum* denotet. Uterque male, cum primus nimium negat, dum alter nimium affirmat. Apud Scriptores exoticos hanc vocem *infernum* denotare nos dubitare non sinunt aperta veterum testimonia; PLATO in *Phæd.* Cap. 43. p. m. 39. aperte differt, quod anima post emigrationem ex corpore se conferat in *adns*, ad quæ in notis suis ad h. l. Cl. Job. Henr. WINKLERUS recte dicit, *locus in quem animæ relictis corporibus proficiscuntur*, a Socrate *adns* appellatur, & ratio denominationis ex verbis proxime præcedentibus patet, est locus purus, ut in materiis, quibus constat, nulla.

nulla fieri possit radiorum reflexio, ea de causa dicitur αειδης in quo nihil visu percipi potest. Apertissimum vero testimonium nobis exhibet LUCIANUS de Luctu Cap. 2. edit. Reiz. Tom. 2. p. 923. Ὁ μὲν δὴ ὁμιλος τόπον τινὰ ὑπὸ τῇ γῇ βαθύν, ἅδην ὑπειλήφασι, μέγαν δὲ καὶ πολύχωρον τέτον εἶναι, καὶ ζοοερόν καὶ ἀνῆλιον. *Vulgus vero promiscuum locum quendam sub terra profundum esse putat inferos, eumque magnum & spatiosum & tenebricosum, Soleque carentem.* Descriptionem longam & egregiam inferni nobis exhibet VIRGILIUS *Æneid* Lib. VI. Vers. 264. & seqq. quam utpote longiorem huic loco inferere nostrum non est; Græcos in hac re sequuntur Latini, hinc ἅδην OVID. *Metamorph.* Lib. IV: 437. *Stygiam urbem*, PROPERTIUS Lib. III. Eleg. II. *Nigrantes domos*, & modo citatus VIRGILIUS *Æneid.* Lib. VI: 269.

- - domos ditis vacuas & inania regna.

vocare consueverunt. Plurima alia testimonia quæ collegit Job. *Conr.* DIETRICUS in *Antiq. N. Test.* p. 43. consulto omittimus, quibus adjungi possunt ea quæ larga manu collegit Tobias PFANNERUS in *System. Theol. purioris gentilism.* Cap. 21. p. 464. ad quem, tanquam ad uberrimum harum rerum collectorem bonum ablegamus lectorem nostrum.

Sed hæc quæ dicta sunt statum controversiæ nondum absolvunt, negat Grotius, Schotanus &c. ἅδην esse infernum: Prolixe id etiam egit J. WINDET, M. D. in exercit. de *statu vita sanctorum*, quæ extat ab initio fasculi IV. opuscul. ad Philolog. Sac. spectantium, ubi p. 59. probat per ἅδην sepulchrum esse intelligendum: Sed probavimus

vimus ex Scriptoribus profanis, quod ἄδης locum Spirituum denotet, idem jam probabimus facile ex loco satis noto Luc. XVI. 23. ubi de epulone divite hæc habentur, καὶ ἐν τῷ ἄδῃ ἐπάρας τὰς ὀφθαλμούς αὐτοῦ, ὑπάρχων ἐν βασάνοις. Et in inferno existens attollit oculos suos, quum esset in tormentis, ad quæ recte omnino Eras. SCHMIDIUS hoc habet; Ἄδης, Pluto, nomen per se Ethnicum, sed ita tamen de loco inferni usitatum, ut etiam Scriptura illud eo sensu usurpet. Nec certe Scriptor sacer hanc vocem adhibuisset, nisi hoc sensu ista vox ubique cognita & familiaris fuisset, & quid luculentius quam hoc testimonium, licet magno nisu id agat Illustris GROTIUS in notis ad Luc. XVI. ut ostendat, denotare tantum mortem: sed omni eruditionis apparatu, quem ad sententiam suam probandam effudit Vir eruditissimus, id egit ut vel parum acutus lector facile exinde videat, allata a Grotio esse loca, quæ ejus hypothese non probent, sed evertant, ut id etiam probavit DORSCHÆUS in quatuor Evangelist. p. 259, & quid clarius, cum ἄδης expresse locus tormentorum vocatur? recte hinc Job. Reinh. RUS Harmon: Evang. Tom. 2. p. 808. Præ aliis dignus est hic locus Evangelistæ Lucæ, quoniam ex illo evidens est, ἄδην non nudum animæ separatæ statum, abstrahendo a loco ubi illi bene aut male sit, saltem non semper & ubivis notare, junguntur enim mox βασανοί eidem, & in versu 28. diserte appellatur τόπος τῆς βασάνης locus tormentorum. Est ideo ἄδης idem ille locus quem Lucas. VIII. 31. ἄβυσσος & Johannes Apoc. XIV: 10. Locum Ignis & Sulphuris vocat. Fatetur etiam Camero quod hic Lucæ locus ita clarus sit & apertus, ut negari non possit

infernum in illo denotari. Si ideo consentientem hac in re habeamus Scriptoris sacri auctoritatem, audacter asserere possumus, *adn* apud Matthæum eundem posse admittere sensum, quem apud Lucam ex communi suffragio omnium illorum habet, qui simplicem & genuinum Scripturæ sensum amant & indagant.

§. IX. In iis quæ hæcenus diximus, viam tantum paravimus ad ea probanda & exornanda, quæ ad explicationem & sententiam nostram conducunt, atque ita existimamus recte illos fecisse, qui per *Portas Inferni* regnum tenebrarum, cujus princeps & imperator est Diabolus, perpetuus Christi & Ecclesiæ hostis, intelligunt, atque ita nobis persuasum est Servatorem nostrum locutum fuisse secundum communem Judæorum & Gentilium sensum & hypothesein, esse scil. regnum aliquod tenebrarum, malorum Spirituum & scelerarum animarum receptaculum, in quod infasti isti Spiritus & ad crimina quæcunque pronæ animæ justo Dei judicio detruderentur, atque ibi tanquam in carcere, ut dignam criminum & malitiæ pœnam luerent, concluderentur: hanc autem fuisse omnis antiquitatis apud omnes promissæ gentes fidem, nos apertissima veterum testimonia dubitare non sinunt, quæ collecta quasi in fasciculum leget qui vult apud PFANNERUM, de *Theol. gentil.* p. 460. & sequentibus. Ita etiam nobiscum sentit VITRINGA in Commentar. ad Esaj. XXXVIII: 10. p. 396. Tom: II. *Desumpta est, inquit locutio de Portis inferni a fitione poetica antiqui temporis, qua Voraginem subterraneam, quæ secundum ipsos recipit animas & umbras fato functionum,*

torum, conceperunt sub imagine magnæ urbis & civi-
tatis. Atque certe nemo est Christianorum, qui
non credat & concipiat, quod secundum ea, quæ
edocti sumus ex sacris Literis, sit locus aliquis a
Deo constitutus, ubicunque ille demum sit, in
quo immundi Spiritus cum ingenti globo anima-
rum infeliciam & immundarum, suam habeant
receptaculum, ex quo, non nisi Deo volente &
permittente, egressus detur, atque hæc est pœ-
næ pars, quod impuri isti Spiritus carcere &
catenis conclusi pro sua libidine nec egredi nec
fremere & nocere possint, quia infernum inhabi-
tare iusto Dei iudicio tenentur, usque dum dies
accedat, quo diram iudicis sententiam de æterno
carcere inhabitando ab omni spe Solatii & exi-
tus refecti audituri sunt. Superest jam, ut pro-
bemus, Græcos per πύλας ἀδης talem locum, non
autem mortem & sepulchrum tantum, intellexisse,
quod si a nobis evictum fuerit, ea haud dubie
erunt probata, quæ ad sententiam nostram ful-
ciendam, & contra Grotium, Cameronem, Har-
duinum, & alios probandam erant necessaria.
Stabat infixæ priscis sententia, quod Diis volenti-
bus impuris illis Spiritibus sæpe egressus concede-
retur, quo facto homines variis malis afficeren-
tur, atque ex hac Veterum Opinione explican-
dus LOCUS PLAUTI in Trinummo Act. II: sc. 4. 124.

- - Acherontis ostium in nostro est agro.

ad quæ verba notavit TAUBMANNUS p. m.
1342. *Veteres, cum animas omnes ad inferos de-
scendere putarent, multis locis esse ostium orci credebant,
ut quæ spiracula erant, quæ fœtoris fœditate animas
extorquebant, &c. sed & in locis pestilentibus Ostium*

Orci esse dicebant, ut hoc loco Festus Manalem Lapidem sive manale eleganter Ostium Manium vocat, de quo Scaliger ad Festum; Gruterus, Lux inquit huic loco est a Columella Lib. I. de Re Rust. Cap. 3. Nam ubi sit cum Orco ratio ponenda, ibi non modo perceptionem fructuum, sed & vitam Colonorum esse dubiam, vel potius mortem quæstu certiore &c. Hæc magis adhuc illustrat Joh. Fred. GRONOVIVS in Lectionib. Plautinis p. 174. Januam Orci appellabant Veteres omnes locos pestilentes unde certam perniciem imminere & aditum ad manes esse existimabant, sic Apul. VI. Metam: Sed bene quod meas potissimum manus incidisti, & inter Orci Cancros jam ipsos hæsisisti. Cancros vocant januam cancellatam, præcipue autem chasmata seu hiatus terræ in altum desidentes, & agros, quos Cicero vocat Cælo & Solo calamitosos, insalubres colentibus ita vocabant. Ex his jam facile animadvertimus, quam communis & recepta fuerit Veterum Opinio, animas impuras in infernum equidem esse detrusas, quod nos sacræ Literæ etiam docent, sed illas, quoties illis permittitur, hominibus damna inferre quantum possent, atque hæc magis adhuc confirmat LUCRETIVS de Rer. Nat. Lib. VI. 762.

*Janua his Orci potius regionibus esse
Credatur postea, hinc animas Acheruntis in oras,
Ducere forte Deos Manes inferne reamur.*

His adungere possemus prolixiores VIRGILII descriptiones, qui hæc latius describit Æneid. Lib. VI. Sed eadem Græcorum de his fides erat, quam ab HOMERO acceperant, sic enim ille de ejusmodi Spiraculis, ex quibus impuri manes ad homines lædendos exirent Odyss. Lib. XIV. 156.

Ἐχθρὸς

Ἐχθρὸς γὰρ μοι κείνος ὁμῶς Ἄϊδαο Πύλῃσι
Γίνεται.

*Inimicus enim mihi ille non minus Ditis januis
Est.*

& idem in oratione Tlepolemi ad Sarpedonem
Iliad. lib. V. 646.

Ἄλλ' ὅπ' ἐμῷ δμῶνθέντα Πύλας Ἄϊδαο περήσειν
Sed a me interfectum ad Portas Orci descensurum.

Et ne quis putet & objiciat, quod per Portas
Orci hoc loco sepulchrum intelligat, contextus
enim manifeste docet, quod hæc explicatio falsa
esset, quia aliàs certe sensus verbis minantibus
haut constaret, sed si quis dubitare velit dubitet,
& eum convincet alius locus *Iliad. Lib. XXIII.*
70. ubi anima Procli ad Achillem ita

Ἐυδαίς, αὐτὰρ ἐμῷ λελασμένος ἐπλευ Ἀχιλλεῦ
Οὐ μὲν μιν ζώντος ἀκήδεις, ἀλλὰ θανόντος,
Θάπτε μὲ ὀλίταχιστα Πύλας Ἄϊδαο περήσω.

Dormis & mei oblitus es, Achille?

*Non quidem me viventem negligebas, sed mortuum,
Sepeli me quidem citissime, Portas Orci ut intrem.*

Homines insepultos in regnum tartareum ubi
Plato & Proserpina Sceptra tenebant, introire non
potuisse non est cur lectorem moneam, cum sit
res pueris nota secundum illud *VIRG. Æneid Lib.*
VI. 325. ubi Vates rationem exponit Æneæ,
quare Charon non omnes in Cymbam suam re-
cipiat.

*Hæc omnis quam cernis, inops inhumataque turba est,
Portitor ille Charon, hi quos vehit unda, sepulti.*

Nec ripas datur horrendas & rauca fluentia
Transportare prius, quam sedibus ossa quierunt.
Centum errant annos, volitantque hæc litora circum,
Tum demum admissi stagna exoptata revisunt.

His quæ a nobis sunt dicta, adjungi possent etiam quædam argumenta, quæ affert WINDET in erudita exercitatione de *statu vita functor.* Sect. VI. p. 90. ubi Vir eruditiss. postquam in antecedentibus dixerat, hebræorum *הינש* & Græcorum *ᾠδὴν* sæpius denotare mortem & sepulchrum, nunc firmitus etiam adstruit ex Scriptis Hebræorum, quod *הינש* sæpius a doctoribus Judæis sumatur, pro loco vita functorum, & quod *ᾠδὴν* apud Græcos sæpe denotet domicilium illud Spirituum siue infernum, sic enim ille statim ab initio Sect. sextæ. Hebræorum *הינש* sepe exhibet locum vita functorum, illum autem locum hebræi solent in duas regiones dispescere, Paradisum nempe & Gehennam. &c. & mox postea; Quemadmodum vero Hebr. *הינש* & bonum & infelicem Spirituum locum designat, ita Græcorum *ᾠδὴν* & Elysium & Tartara continet, ita Auctor Operis Josepho adscripti quod edidit D. Hæschelius in notis ad Photium p. 9. Et quo sensu Scheol & *ᾠδὴν* in subterraneis esse dicantur itidem, ὑπὸ χθονὸς διαφόροις τε καὶ τιμαῖς οἷς ἀγεῖται ἢ καὶ τὰς ἐπιτάφους ἐν βίῳ γέγονεν, hæcetiam ratio, quare Josephus Antiq. Jud. Lib. VI Cap. 14. Sect. 2. p. 354. edit. Havercamp. describens historiam mulieris Endorensis, Samuelem evocantis ait, quod ἐξ ᾠδὸς ipsum ascendere fecerit. Plura qui desiderat inveniet loco cit. unde sitim suam circa hanc rem restringere possit.

§. X. Probatum dedimus, quantum quidem ex judicio boni lectoris expectamus, quod ex
com.

communi veterum loquendi ratione nihil insolitum fuerit Regnum Spirituum vocare πύλαι ἁδῆ, erat ideo phralis cuius sensus & Græcis & Hellenistis hunc locum Evangelii legentibus potuit esse obuius: Hæc etiam est causa est, quare communem explicationem adoptandam quidem, sed alio quam hactenus factum est modo explicandam esse censuimus, quis enim per Portas inferni potestatem Diaboli & immundorum Spirituum dicet hoc loco significari, quamdiu per πύλαι ἁδῆ mortem tantum & sepulchrum denotari apud priscos probabitur, ut id certe a viris quibusdam doctissimis factum fuisse animadvertimus. Hoc etiam prolixius probat Phil. Jac. BURCKLIN Lib. de descensu Christi ad inferos p. 446, quæ autem prolixiora sunt, quam ut heic describi possint. Rem totam paucis verbis & summam verborum Christi ita exhibet Illustres Christ. Matth. PFAFFIUS in Notis exegeticis ad Evang. Matth. Porta Inferorum non prævalebunt adversus Ecclesiam, h. e. Ecclesia nunquam potest interire, licet totus mundus & omnes potestates terrestres & infernales adversus eam conspirarent & eam delere vellent, nunquam enim Dominus eam relinquet, sed eam inter dirissimas persecutiones tutam servabit. Consimilem propemodum verbis Christi sensum etiam tribuit vir eruditione & pietate conspicuus Henr. Bened. STARCKIUS in Not. Select. ad dubia loca N. T. p. 56. Hæc jam de Portis Inferorum dicta sufficiant, atque huic forsan labori potuissimus supersedere, si Doctiss. Christ. Sigism. GEORGIUS suam quam promisit de πύλαι ἁδῆ exercitationem in vindiciis N. T. ab Hebraïsmis p. 360. publici juris fecisset, quia a Viro Clarissimo nil nisi ex penetralibus Veterum Græcorum

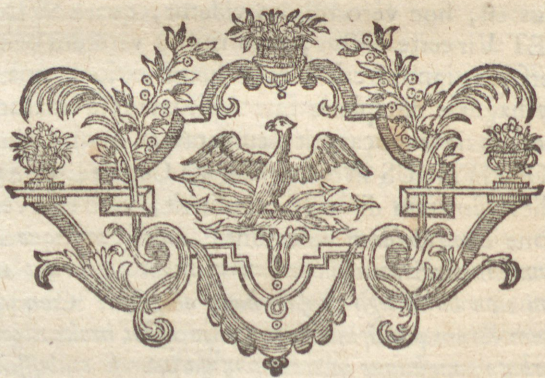
rum petitem, & sufficientibus argumentis firmatum expectare potuiffemus.

§. XI Dum in eo sumus, ut quid per *πύλαις* *αἰδῶ* intelligendum sit exponamus, velut coronidis loco adhuc examinandus est locus DIOG. LAERTII de *Vitis Philosophor.* Lib. VIII. Segm. 34. p. 515. edit *Wetsten.* ubi dicitur, quod Pythagoras a fabarum esu abstinuerit, quia *αἰδῶ* *πύλαις* sint similes; verba ejus hæc sunt. *Φησὶ δὲ Ἀριστοτέλης ἐν τῷ περὶ τῶν κυάμων, παραγγέλλειν αὐτὸν ἀπέχεσθαι τῶν κυάμων, ἥτοι ὅτι αἰδοῖς ἐστὶν ὁμοιοὶ ἢ ὅτι αἰδῶ πύλαις.* Ait autem Aristoteles libro de fabis, ideo admonuisse illum abstinendum fabis, sive quod pudendis similes essent, sive quod inferni januis. Multa eruditione magnaue industria id agit doctiss. WINDET in supra laudata dissertatione de *vita sanctorum statu*, Sect. V. p. 62. ut doceat & demonstret, quare Pythagoras voluerit discipulos suos a fabarum esu abstinere, & plurima quidem haut proletaria in hanc rem attulit, quæ repetere hoc loco nostrum non est, sed verba Laertii, quod *inferni januis* sint similes non exposuit, & quidem consulto, quis enim hæc obscurissima exponeret? Cum portæ inferni sint ens mere imaginarium, de quo ne quidem Veterum Poætæ descriptionem dedere; quis est, qui divinare possit, quis horum verborum sensus esse debeat? hæc cum ita sint, mihi equidem est persuasum mendum cubare in his Laertii verbis atque lectionem esse corruptam, atque integer erit sensus si legamus *αἰδοῖς* *πύλαις*: notum vero partes genitales Virorum & Mulierum promiscue *αἰδοῖς* vocari apud Græcos, ut nos docet POLLUX Onomast. Lib.

Lib. 2. Cap. 4. Sect. 144. p. m. 239. nec informatum priscis cavitates corporis humani per canales desinentes *πύλας* vocare, hinc portæ hepatis, per quas sanguis suscipitur *πύλαι* etiam dictæ, ut nobis testis est iterum POLLUX Lib. 2. Cap. 4. Sect. 215. Hæc autem quomodo intelligi & explicari debeant medicis & anatomicis explicandum relinquimus, hoc saltem dabit lector, quod si ita legamus, sensum aliquem exsculpi posse ex dictis Laertii, cum certe quamdiu *ἀδὲ πύλας* retinetur, ne Oedipus quidem divinare possit, quomodo fabæ cum portis inferni aliquam habere possint similitudinem. Sed sit apud quemque arbitrium, conjecturam damus, quam nec aliis argumentis firmare, nec pertinaciter defendere animus est, hoc vero mirum videtur, quare WINDET Vir certe doctus, & in ritibus veterum bene versatus ignoraverit, quæ fuerit ratio, quare Pythagoras disciplinæ suæ traditos ab esu fabarum tam anxie revocaverit, cum tamen rem totam PORPHYRIUS in *vit. Pythagoræ* Cap. 44. p. 43. edit Kuster. tam dilucide exposuerit, verba ex versione Luc. Holstenii hæc sunt. *Fabis vero æque ac humanis carnibus abstinentum monebat, referunt autem eum hujus legis causam hanc allegasse. Cum primum rerum principium atque origo essent invicem conturbata, multaque in terra confusa inter se coaluissent, simulque comparuissent, paulatim singula exorta atque discreta fuisse, cum simul & animalia nascerentur & plantæ producerentur, tum ex eadem putredine & homines extitisse, & fabas effloruisse, cujus rei manifesta adducebat argumenta; si quis enim fabam arrodas, dentibusque comminutam ferventibus solis radiis paululum exponat, & post exiguum temporis spatium*

um redcat, humani cruoris odorem in eo percipiet; præ-
terea si quis eo tempore, quo fabæ florem emittunt, pau-
lulum aliquid floris jam nigricantis accipiat, & in vas
fictile immissum & operculo obiectum humi defodiat,
atque ita defossum dies nonaginta conservet, tumque
effossum rursus promat, atque operculum tollat, loco
fabæ, aut pueruli caput, aut pudendum muliebri ena-
tum videbit. Hæc Porphyrius, ex quibus quan-
tum videtur lectio præsidium accipiet. Sed de
his abunde, nec plura addere lubet.

T A N T U M .

Epistola *
BEATI RHENANI
ad
MATHIAM ERBIUM,

Ecclesiasten Richenwillensem.
e MSC. edita.

S. D.

CUM nuper Joannes ab Augusta Rhetiae, is
cui *Aprinus dens* cognomentum facit, in-
ter fabros materiarios primi nominis Ar-
gentariam accerferetur a Principe, ut intestinum
Opus

* Hanc oppido memorabilem Rhenani Epistolam, nun-
quam haecenus, quod sciam, typis expressam, Erbius manu
JOANNIS ULSTETTERI Norimbergensis, jam tum
hypodidasculi *Richenwillensis*, describi & ad HENRI-
CUM BULLINGERUM, Ecclesiae Tigurinae Antistitem
vigilantissimum, transmitti curavit, his adjectis literulis.

BULLINGERO S.

„ Quirinus ægre impetravit a me descriptionem Epi-
stolæ Rhenani. Nam ad me illam dederat, ut respon-
derem barbaris aulae proceribus, qui vetustatem &
ruinas Argentuarie rident. Aiebat Quirinus a vestris
illam flagitari. A quibus sit prodita ignoro, nisi idem
Quirinus fecerit, qui dum hic est, a nostris non arce-
tur colloquiis, tum forte lecta fuit &c. Eam tibi bona
fide committo legendam cum reliquis &c. Alias forte
plura de ea re &c.

ERBIUS.

Opus ejus ædificii, quod illic extruitur, elaborandum ei locaret, aliquot videlicet cœnacula lacunaribus intecturo, & parietes materia vestituro, hac iter faciens, nuncium elocatorem in ædes meas adduxit, ut ille conspectis nonnullis Opificii speciminibus, quorum aliquot penes me habeo, commendabiliorem ipsum Principi faceret: Is Barrum (nam illic habitat) rediens post biduum, indicavit hic mihi, quanti cum Socio omnem illam incrustationem materiariam conduxisset. Gratulatus sum ei, qui locum reperisset, quod semper cupere visus est, ubi posset artem suam ostendere. Atque dum surgentem Principis structuram narrando mihi depingit, de qua pridem multa audieram, vivente adhuc *Georgio Wolphio* ab actis Oppidi Richenwillensis, occasionem dedit, ut Inscriptionem istam conciperem. Quanquam, ut verum dicam, non nunc primum ejus rei venit in mentem, sed tum statim cum Principem acceperam nescio quod munimentum illic moliri, convocatis consilii gratia vicinarum Civitatum architectis, in quibus & hujus Oppidi publicus Structor fuit *Sebastianus Zieglerus*, quocum magna mihi familiaritas intercedit. At enim verebar, ne si quid hujusmodi misissem, ambitiosulus videri possem, & reprehensione dignus, qui alienis ultro me negotiis ingererem. Magis vero deterrebat, quod ad literarum latinarum, & Antiquitatis imperitos mittere cogerer, quibus difficile sit persuadere, ante annos ter centum ullos homines in hac regione vixisse. Sed movit tamen me redeuntis opificis prædicatio, cui inscriptionem plane commissurus eram Principi offerendam, si statim opus conductum fuisset ag-

gressus.

gressus. Verum quoniam ante natalem Bartholomæi Apostoli illuc non est migraturus, haud libuit rem tamdiu differre, præsertim cum hic adeste *Hammannum Truchses* præfectum oppidi vestri intelligerem, ad quem Schedam (*) transmissi istuc ferendam. Nihil hic venor nec laudis nec gratiæ. Invitat me partim amor patriæ communis, ut vetustas illustretur, partim Principis honor, qui multum apud posteros gloriæ consequetur, & nominis sui immortalitatem hac Inscriptione consecrabit, reparator veteris & jacentis Argentariæ, atque Possessor & Dominus loci, cum insignis olim, tum mire celebris maxime post Gratiani Augusti victoriam. Quod si istis displiceat studium nostrum, non videbor voto frustratus, si tibi tuique similibus, qui literas colitis, probabor. Saltem magis amabitis deinceps Argentariam, nobile Romanorum Præsidium, & contemplabimini rerum humanarum fragilitatem, qui videatis oppidum tam munitum, tamque

(*) MEMORIAE SACRUM.

*In ruinis veteris Argentuariæ, ab Alemannis in hanc Provinciam irruentibus funditus everse, (Harburgum ipsi dictitabant) quam Gratiani Aug. victoria cæsis haud procul hinc XXX Alemannorum Lentiensium millibus anno a Christo nato CCCLXXX, ut divus Hieronymus autor est, celebriorem reddiderat, civitatem, Antonino, Cæsari, Ptolomæo, Marcellino, aliisque commemoratam, in ejus ruinis Clarissimus Princeps Georgius Comes a Wirtenbergo &c. Hoc ædificium extrui fecit Anno salutis MDXLIII sane quam multis Romanæ vetustatis monumentis, dum fundamenta locantur, repertis erutisque. Videtis J. Stumpfsi An-
nal. Helv. Lib. III. c. 48.*

tamque amplum prorsus intercidisse, etiam ipso nomine abolito, subterraneis tantum Ruinis extantibus, quæ Vetustatem munitiois indicant. O quam nihil diuturnum in hoc Mundo! Porro non dubito, multa adhuc in ruinis latere, etiam Inscriptiones Romanas, si agri paullo altius alicubi refodiantur, apparitura. Nam de iis qui Colmarizæ nati sunt & educati memini me audire, sæpe Thesauros in ruinis illis esse repositos καὶ κειμήλια τινα, haud me Hercule parvi pretii. Id aiebant cum sua, tum multo magis suorum Majorum, ætate factum. Quicquid autem aureum est aut argenteum, secreto conflatur, ne Domino Loci juxta civilium Legum sanctionem, quod prosper obtulit Mercurius, dependere totum is qui reperit cogatur. Quantum ergo putas in mille annis illinc esse ablatum? Enim vero nostri Majores Allamanni, qui sub Valentiniano tertio cum liberis & uxoribus Rhenum transgressi in hac terra confederunt, quæ jam Romanorum erat provincia, præsidiorum loca, civitatesque omnes disjecerunt atque subverterunt. De quo Alemannorum transitu HIERONYMI illud ad Gerontiam accipiendum: *Tornacus*, inquit, *Nemetæ*, *Argentoratus*, *translati in Germaniam*: Non quod Germani ante non essent, sed quia Romanorum jugum acceperunt. Et hoc est quod dixi fuisse provinciam Romanorum. Ut enim res apertius exponatur, *Tribotes* Germani sive *Triboci* cum ceteris nationibus, a quibus Germania prima & secunda in hac Gallica ripa nomen sortitæ sunt, in has regiones, multis ante seculis, priusquam Julius Cæsar nasceretur, & ipsi populariter Rhenum trans-

transgressi, Julio postea, ac ceteris Augustis parere, unde ambæ Germaniæ, in hoc Rheni latere, provinciæ factæ sunt: Prima atque secunda, sive superior & inferior. Proinde metu Romanorum, cum quibus jam quingentos plus minus annos pugnaverant transrhenanæ gentes Alemanni & ceteri, veriti ne resumptis illi viribus aliquando redirent, ceu modo dixi, nullum a se destructorum oppidorum statim repararunt, sed vicos in proximo constituere. Sicque *Deinheim*, *Columbaria*, *Blienswilerium* ad *Argentuariam*: ad *Argentoratum* *Kunigshovium*, *Finckwilerium*, & similes vici sunt exorti. Sed & ipsæ urbes in vicos abiere, *Augusta Raurica*, *Argentaria*, *Brocomagus*, aliæ in ipsis ruinis paullatim coalescentes. Unde dicta sit *Argentuarium* non multo facilius est dicere, quam *Cremonæ* sive *Rarenæ* etymon invenire. *Argentuariam* appellat militare ANTONINI *Itinerarium*, ut & CL. PTOLEMAEUS Ἀργεντοῦργιον, at MARCELLINUS & D. HIERONYMUS, *Argentariam*. In EUTROPIO postremæ editionis quidam pro *Argentariam* supposuit *Argentoratum*. Videmus autem *Argentuariam* eo loci sitam, ubi *Ellus* sive *Alsa* annis navigabilis esse incipit: *Argentoratum* ad confluentes *Prusæ* & *Elli* fluminum. Forte ergo Principem eundem & Conditorum eundem urbes ambæ habuerunt, antequam limites provinciarum a Romanis ponerentur, tum videlicet, cum, ut supra meminimus, *Triboci* in hanc regionem a Germanis, auctore STRABONE, transgressi sunt. Quo tempore, (nam usos *Tribocos* advenas Germanica lingua reor,) priusquam sub Julio Cæsare demum una cum avito sermone liber-

libertatem etiam imminui passi sunt, fortassis
Orgentonis vel *Argentonis* alicujus, ad confluentes
Alsæ & *Prusæ* habitatio, *Orgentenrode* dicta est,
 quod *Rod* Germanis domicilium sive locum ha-
 bitationi destinatum significet, unde in propin-
 quo *Ottenrod* vicus, hoc est *Othonis* domus, &
Rodwilla, *Rodanburgum*, *Rodwilerium*, *Rodheimum*,
 & *Roddorff*, ab eodem vocabulo, non a rubro
 deducta. Similiterque locus alter superior, ubi
 navium patiens incipit esse fluvius, *Argentwar*,
 velut propugnaculum aut agger *Argentonis* appel-
 latus est. *Orgentorigis* Helvetii meminit initio
 Commentariorum CAESAR. Hæc nomina post
 aliquot secula Romani milites alterum in *Argen-
 toratum*, alterum in *Argentuariam* demutarunt.
 Sic apud MARCELLINUM *Butzbachios* reperio
Buccinobantes dici. Nec aliter vulgus Germani-
 cum Latinas voces corrumpit, dum *Finem terræ*
 vocat *Finsterstern*, *Finem Montium* *Finstermuntz*,
Montem concordia *Rochersperg*. Id quod omni-
 bus populis solenne est, in non intellectis. Huic
 originationi non minus fidei habeas, quam si ef-
 set ex *Luciani* libellis deprompta, quibus ille τῆς
 ἀλλοθὺς ἰσορίας titulum prætulit. Stultum est ni-
 mium in antiquitatem inquirere. Quod verifi-
 milius est, posteriores provinciæ hujus occupa-
 tores Alamanni illi majores nostri primis syllabis
Argentoratum, extremis *Argentuariam* spoliantes
 adjecto *Burgi* vocabulo, quod munimentum Ger-
 manis significat, Romanas appellationes in *Storat-
 tiburum*, sive elisis vocalibus O & I, *Stratbur-
 gum* & *Arzburgum* detorserunt, idiomati suo, quod
 libilum & aspirationem amat, accomodantes.
 Sed quomodo nunc *Argentomagum* Gallix, & *Ar-
 gento-*

gentolium Hispanice oppida apud ANTONINUM interpretabimur? Enimvero te non moveat, quod PYRKHEIMERUS Argentuariam in ripa Rheni collocat, quippe labitur bonus vir, quem admodum & nos sæpe labimur. Narrabat olim HIERONYMUS GEBWILERIUS visam *Chunrado Leontorio*, Mulbrunensi Monacho, qui tum in Barisiensi cœnobio agebat, chartam perveterem, in qua ascriptum erat: *Datum Argenturiæ, quæ nunc Colmar dicitur*. Fateor non procul abesse a Colmaria, sed tamen veterum locorum appellationes, non sunt idcirco in novas civitates aut vicos recentiores transferendæ, quod nimis crebro fit. Ad Argenturiæ sane vetustatem simul & auctoritatem facit, quod Graphionem hoc est iudicem habuit, qui Comes dici solet. Jam qui sint LENTIENSES accipiendi, haud miror te non intelligere, nam horum præter MARCELLINUM, quod sciam, nullus autor meminit. Is libro XV. „Paullo post (inquit) & Lentienſibus Alamannicis pagis indictum est bellum, „conlimitia sæpe Romana latius irrumpentibus. „Ubi in vulgatis exemplaribus pro: & *Lentienſibus*, perperam legitur: & *ſentientibus*. Cui hic *Lentienſium*, bone Deus, veniret in mentem? Meditabantur autem tum Lentienſes irruptionem in Rhætiā, ad lacum Brigantinum usque progreſſi, & tantam obviam venientis exercitus Romani ſtragem ediderunt. Idem MARCELLINUS libro XXXI, quem Editio Auguſtana ſupperadditum continet, ejus pugnæ, quæ ad Argentuariam geſta eſt, narrationem exordiens. „Et jam „Lentienſis (inquit) Alamannicus populus trac- „tibus Rheticis confinis, per fallaces diſcurſus,

Tom. I. Na „viola-

„ violato fœdere dudum concepto collimitia
 „ nostra tentabat. „ Et quæ sequuntur. Ita-
 que scias, Lentieneses (*) Martianæ Sylvæ, quam
nigram consuetudo vocat, incolas esse, quorum
 caput est hodie *Lengsilch*, olim ultra Divum
 Blasium, & circumquaque, longius etiam por-
 tendebantur. Hi Lentieneses labente imperio Ro-
 mano in Helvetiorum terram transcendentem *Lentz-
 burgum* condiderunt, in memoriam nominis sui.
 Quæ arx proximis seculis nobilissimos Comites
 habuit, quorum opera Friderichus ille Ænobar-
 bus multas res præclaras in transalpina militia
 gessit. Iidem Lentieneses, quod ad inscriptionem
 & propositum nostrum pertinet, *pagorum omnium
 incolis in unum collectis* (sic enim MARCELLINUS
 scribit) *mensē Februario Rhenum Gelu pervium trans-
 gressi, cum quadraginta armatorum millibus, vel sep-
 tuaginta, ut quidam laudes extollendo Principis (vide
 candorem Marcellini) jactitarunt, sublatis in super-
 biam, nostra confidentius irruperunt.* Et sequitur.
 „ Proinde, (inquit) horrifico adversum fragore
 „ terrente, primum apud Argentuariam signo
 „ per cornicines dato, concurre est cæptum. „
 Addit tandem: „ Ita sunt (inquit) cæsi, ut ex
 „ prædicto numero non plus quam quinque mil-
 „ lia, ut æstimabatur, evaderent, densitate ne-
 „ morum tecti. „ Et quæ sequuntur. Ibi Len-
 tiensium Rex Priarius cecidit cum fortissimo quo-
 que. Mox victores Romani Rhenum transeun-
 tes Lentiensium pagos in Hercynio nemore eva-
 starunt, usque ad Danubii fontem penetrando.
 Quod factum AUSONIUS poeta Aug. præcep-
 tor,

(*) Lentieneses, die Lenzgen waren Schwarzwälder und Schwaben.

tor, qui tum in comitatu fuerat, hoc Epigrammate celebrat. Facit autem Danubium loquentem ad Nilum :

*Illyricis regnator aquis tibi Nile secundus
Danubius lætum profero fonte caput,
Saluere Augustos jubeo, natumque patremque
Armiferis alui quos ego Pannoniis,
Nuncius Euxino jam nunc volo currere Ponto,
Ut sciat hoc superum cura secunda VALENS:
Cæde, fuga, flammis stratos petiisse Suevos (*)
Nec Rhenum Gallis limitis esse loco
Quo si, lege maris, refluxus mihi curreret annis
Huc possem victor inde referre Gothos.*

Et rursum hoc Epigrammate Danubius loquitur :

*Danubius penitis caput occultatus in oris
Totus sub vestra jam ditione fluo,
Qua gelidum fontem mediis effundo Suevis,
Imperiis gravidas qua seco Pannonias,
Et qua dives aquis Scythico solvo ostia ponto,
Omnia sub vestrum flumina mitto jugum.
Augusto dabitur sed proximi palma VALENTI
Inveniat fontes, hic quoque Nile tuos.*

In ea Romanorum in Lentiensium agros excursionem, „ Cum, (ut MARCELLINI verbis utar)
„ ærumnis populi sui, pene ad internecionem
„ deleti, post deditionem, quam supplici pre-
„ ce impetravere, juventutem suam validam
„ Romanorum tyrociniis permiscendam obtulif-
„ sent, „ arbitror ab AUSONIO Poëta Cæ-
saris Gratiani Præceptore, quem hostes persequen-
tem trans Rhenum officii gratia comitabatur, ad

Nn 2

Con.

(*) Alemanni Lentenses Suevi fuere.

Consulatum vacantem ejusdem munificentia paullo post evectus, tenellam adhuc puellam Bissulam nomine fuisse raptam, quam virgunculam Suevam aluit, & mox libertate donavit, in deliciis habitam, quod linguam Romanam tam feliciter didicisset, quemadmodum his carminibus ipsa testatur:

*Bissula trans gelidum stirpe & lare profata Rhenum,
Conscia nascentis Bissula Danubii,
Capta manu, sed missa manu, dominatur in ejus
Deliciis, cujus bellica præda fuit.
Matre carens, nutricis egens nescivit herai
Imperium,
Fortunæ ac Patriæ quæ nulla opprobria sensit
Illico inexpertæ libera servitio.
Sic Latiis mutata bonis, Germana maneret
Ut facies, oculos cærule, flava comas,
Ambiguam modo lingua facit, modo forma puellam,
Hæc Rheno genitam prædicat, hæc Latio.*

Ceterum victoriam istam Gratianus inprimis Mallobandi Francorum Germanorum, neque enim in Gallia adhuc confederant, Regi debet, qui in Palatio merebat, domesticorum comitem agens, quemadmodum hodieque Franciscus Galliarum Rex in exercitu suo Germanos conductos habet, nunc, ut rumor jactat, tractum Armoricarum inferiorem, hoc est, Artesiam Hannoniamque male vexans. Triumphum ergo reportavit Gratianus de Lentiensibus Germanis, sed potissimum auxilio Germanorum devictis, quibus, ut ex MARCELLINO liquet, nihil adeo nocuit, quam quod in prædatorios globos divisi, conjunctum exercitum non habuere. Quo minus ignominiosum fuerit,

fuerit, si hæc pugna tam memorabilis in aula aliqua arcis Argentuariensis novæ depingatur in pariete. Quid enim mirum, si Germani victi sunt a Germanis? Nam Lentienſes, tametſi viri fortiffimi, homines tamen fuere. Quæ gens autem non aliquando vicit & victa eſt? alioqui ſummus ille Poëtarum HOMERUS, falſo epitheto Martem, ἄλλο πρὸς ἄλλον appellafſet. Et conſtat *Martis communis* proverbium non fruſtra Latinis in ore eſſe. Quod ſupereſt, tu amuſis iſtis, qui ſcire avent quid Inſcriptio contineat, hæc prolixè expones, ſimulque propones legendum opus Chronicorum *Abbatſ Urſpergenſis*, quod *Hedio* Germanice vertit, ſelectæ hiſtoriæ titulo pag. 110. ſub ANNIS GRATIANI. Idem Hedio, Vir optimus, quoniam Principi cariſſimus, & viciffim ipſi deditus, ubi redierit ex Ubiis, quo nuper ab Archiepiſcopo Colonienſi evocatus eſt, libenter & ſcite vertet noſtram inſcriptionem, aut meliorem condet ipſe, ſive ſolutam orationem velis, ſive numeris Germanicis aſtrictam: nam in utroque genere valet. Argumento ſunt plurimorum Auctorum elegantiffimæ verſiones. Res non indiget feſtinatione, quippe huiusmodi tabulæ inſcriptionum infertiles & exemptiles de genere Rutorum & Cæſarum ſunt, de quibus in pandectis Juris Civilis fit mentio. Mihi proſecto fuſiles non placent propter furum inſidias & raptorum, ſeditionis aut belli tempore, quod conſari poſſunt. Vidi in cœnobiis quibusdam pretioſiſſima vitra fenestrarum duntaxat ob plumbum, quæ incluſa erant, comminuta. Lapideæ tabulæ placent ex fodina lapidaria ſive latonica Grefwilerienſi, quæ tabulæ etiamſi violentur,

hominum aut temporum injuria, fragmenta tamen illorum remanent. *Germaniam meam* dudum auxissem & edidissem denuo, nisi viderem absurdas opiniones & meras fabulas pluris fieri, quam veram ac fide nixam vetustatis cognitionem. Ecquis *Aventini* libros quærit, quo nullus mortalium ævo nostro in scrutanda antiquitate diligentius versatus est? Fabulis & ineptiis mundus oblectatur. De *Speculo legum Saxonico*, Germanicus codex est, emendo, una cum Constitutionibus feudalibus Othonis primi, quod **Wichtbild** appellant, item de imaginibus primorum vetustissimorum Germaniæ Principum, *Tuisconis*, *Manni*, *Wigewonis*, *Heriwonis*, *Eusterwonis*, *Marsi*, *Grambrinii*, *Suevi*, ceterorum, pro Principe vestro emendis curam adhibe. Nam tales heroes Germanicarum nationum in parietibus cænaculorum ubique depingi deberent. Venales habentur Colmariae apud *Georgium Wicgramium* Bibliopolum, cum hoc titulo, in frontispicio libelli: **Ursprung und Herkommen der zwölf ersten alten König und Fürsten deutscher Nation, wie und zu welchen Zeiten ihr jeder regiert hat.** Saxonicae Leges Lipsiensis editionis veneunt Argentorati. Sed nimium te meis nugis onero, verendum ut sit, ne sic a lectione sacra avocatus cras minus instructus prodeas pro Concione dicturus ad populum. Vale. Datum Selestadii IV. Calendas Sextiles MDXLIII.

Beatus Rhenanus.

ANO-

ANONYMI Responsoræ

Ad

Auctorem

DISSERTATIONIS EPISTOLICÆ

in I. Thes. V : 23.

de

Tribus Hominis cœlitus renati Partibus
Essentialibus.

I. Thes. V : 21.

Πάντα δοκιμάζετε . τὸ καλὸν
κατέχετε .

S. I.

A Nonymus Autor Libelli: Das ganze Loos
eines wahren Gläubigen ; Geist , Seel
und Leib , qui hoc currente anno Basi-
leæ prodiit , volvens *Particulam secundam Musei Hel-*
vetici ad juvandum Literas etiam hoc anno a-
perti , repperit tum Recensionem Libelli sui su-
pra memorati in *Novis Literariis* , tum *Dissertatio-*
nem Epistolicam in I. Thes. V. 23. *de tribus Ho-*
minis Cœlitus renati Partibus.

S. II. Longa annorum serie & variis experi-
mentis edoctus didicit Judicia Hominum , The-
ologorum speciatim , ex cœco Fervore profecta
contemnere ac soli veritati scrutandæ operam
dare.

dare. Qui talibus displicet, placet (a) Veritatis Amatoribus & Scrutatoribus. Et quare non contemnendi ac commiseratione prosequendi ejusmodi Polemici, qui nequidem scripta, quæ mordaciter censent, legunt, statum Controversiæ detorquent & quod ex principiis propriæ Religionis Verum, Solidum ac Orthodoxum est, habent pro Suspecto, Fanatico, Heterodoxo?

§. III. Certus sum & mecum omnes, qui Libellum dictum vel obiter tantum legunt, (b) Competitorem illum Bernensem, qui pro vacante Cathedra Elenchtica in Illustri Bernatam Academia disputavit, imprudenter scripsisse, Auctorem Anonymum docere *Hominem ex tribus Substantiis esse compositum*. Contrarium liquido constat ex Statu Controversiæ clare posito his verbis: *Dieser Satz hat auch keine Gemeinschaft mit einem andern, der lehrt, daß ein ieder Mensch aus 3. Theilen bestehe, indem Wir dieses ganze Loos allein den Wiedergeborenen zulegen.* p. 9.

§. IV.

(a) In quibus nomen suum profitetur Autor Dissertationis Epistoliciæ: Et quæ in hocce Paragrapho de iniquioribus quibusdam centuris ac judiciis moventur querelæ, respiciunt in hac causâ Thesew's illius, quæ nuper Bernæ inter alias pro vacante Cathedra Theol. Elenchticæ publice ad disputandum proposita est injuriam, quam jam publice arguunt Nova Literaria Museo Helvetico subjuncta.

(b) At hæc non tribuenda sunt Clariss. τῷ νῦν ἐν ἀγῶνι *Fischer*o, cui hæc Thesis cum ceteris, aliunde præscripta, forte obtrigit defendenda.

S. IV. Qui vero Dogma Evangelicum de *Regenitis ex Spiritu, Anima & Corpore* constantibus, novitatis vel Fanaticismi aut Erroris accusant, nequidem versati sunt in Historia Theologica, multo minus norunt discernere inter solida Argumenta, inter præcipuas Veritates Evangelicas in Ecclesia Protestante receptas, ac ea quæ incerta & erronea sunt. Non quidem novum, quod datur, absolute rejiciendum. Nova, quæ Spiritus novus dicat, quæ claris rationibus adstruuntur, æque vera recte habentur ac vetera. Scriba Regni Cælorum apte ex Corde suo depromit non solum vetera, sed & *καινὰ nova* Matth. XIII. 52. Non tamen Doctrina, quæ propugnatur, inter novas referri potest, ut exemplis probatum est p. 61. - - 64. Peroportune *Auctor Dissertationis Epistolicae* p. 317. Verba *Aretii, Theologi Bernensis* eximii excitavit. Quod Bernenses probant in Theologo optimæ famæ proprio, quomodo HIC rejicit hoc ipsum in extero? Si res hæc Auctori agenda & defendenda foret, plura testimonia, etiam perantiqua, ut *Irenæi, Ambrosii, Origenis, Athanasii, Theophylacti, Tatiani, Taulei* & aliorum in medium proponi possent. Sed arcti cancelli, quibus inclusi sumus, prolixitatem nunc prohibent. Si qui alii metuunt a Fanaticismo hoc in Themate latente, discant prius, quid Fanaticum sit. An Fanaticismi ullum vestigium in Dogmate, quod ex Sacris distincte & varie probatur, Testimoniis etiam exegetice tractatis ac Nexu Veritatum Evangelicarum? Unde porro fuit liberum id esse ab errore, quod tot Argumentis Scripturæ, iisque claris & fortibus asseritur. Imo judico ex Ar-

gumentis primis, quæ contra Pelagianismum & Hostes Operationum Spiritus S. ad Salutem necessariarum militant, Assertum esse nostrum. Jugulum talium Errorum inciditur Doctrina de Regentis constantibus ex Spiritu, Anima & Corpore. Quum Pelagiani & omnes, qui Vires naturæ in salute nostra nimium extollunt & sibi favere judicant, ament Positionem *Hominem nonnisi constare Corpore & Anima*. Et quare toties in Precibus, in Canticis, expetimus *Spiritum sanctum habitantem, regenerantem, illuminantem* &c. Corda nostra? An serio precamur? Vel an ludimus? Si prius, testamur Eum Natura nobis non inesse, Gratia Dei dari, Christianum adeoque habere præter Animam & Corpus etiam Spiritum Dei. Sed fatis de his.

§. V. Malo in posterum agere cum *Auctore Dissertationis Epistolice*. Ut ipsi sum *Anonymus*, ita mihi est *innominatus*. Probo Dissensum ejus in Exegesi Verborum I. Thess. V. 23. modestum, rationalem, Examini propositum. Hac Via magis & magis pervenimus ad Veritatem latentem vel nodos intricatos mutuo amico Colloquio solvimus, saltem Libertatem dissentienti cum pace & simul æstimatione damus. Valeat Paulinum: *Unusquisque certus sit in Mente sua*.

§. VI. Salva pace, quæ mihi cum Innominato intercedit, noto Titulum *de Tribus Hominis cælitus renati Partibus Essentialibus* meum non esse. Studio (c) abstinui

(c) Agnoscit Autor Dissertationis Epistolice, (quem *Innominatum* appellare placet,) innoxium hunc errorem, ita emendandum: *De tribus essentialibus hominem cæli-*

abstinui tum in Titulo, tum in Libello a Phraſi
drey Weſentliche Theile eines Wiedergeborenen.
 Novi enim, quam contentioſi eſſe ſoleant quidam
 fervidiores noſtri Ordinis. Quare ne vel inno-
 centi Verbo tales exacerbarem, ſolicitus ſcripſi:
Das ganze Loos eines Wahren Glaubigen,
Geiſt, Seel und Leib; judicans me anſam liti-
 gandi potius præſcindere, ſi cum Scriptura lo-
 querer & omitterem Phraſin captioſam **drey we-**
ſentliche Theile. Aliis quidem libertatem liberius
 ſcribendi do ac probo, cuncta, quæ lego, in
 meliorem partem vertens, quum ipſe, ſi mihi
 præſens ſum, hac non utar Libertate. Dein
 noto Verba in Parentheſi p. 313. (*præter Animam*
& Corpus, quæ Hominis, qua talis, integra Sors ſit)
 quæ (d) mihi adſcribuntur, quæ tamen mea
 curate loquendo non ſunt. Animam integram
 Sor-

tus renatum conſtituentibus: Quanquam ejus in Diſſenſu
 de loci Paulini vera ſententia nullum ſit momentum.
 Quam difficile autem ſit hunc errorem non errare ſuo
 nos exemplo docet Clariff. hujus Diſſertationis Apologe-
 ticæ Autor infra §. IX. ubi hæc leguntur verba: *Verum*
eſt Animam & Corpus eſſe PARTES omnibus homini-
bus communes, verum præcipua PARTE deſtitutis.
 Ita in Libello germanico pag. 28. Spiritum S. appellat
 den vornehmſten Theil. Et pag. 25. Spiritus, Anima &
 Corpus vocantur Theile des ganzen Looses der Wiedergeborenen.
 Et infra ſub finem §. IX. *Apoſiſolus ſtatim*
ſubjicit PARTES, Spiritum, Animam & Corpus.

(d) At vero hæc verba diſerte tanquam communis
 omnium chriſtianorum Theologorum ſententia propo-
 nuntur; non vero Clariffimo Viro tanquam ſua trans-
 ſcribuntur.

Sortem non habeo, quippe (e) ὕσέρημα est, non δολοηρία, tota Sors. Quanquam verum sit, quod irrogenitus constet tantum ex Anima & Corpore. Denique noto Verba p. 315. *Utrum Πνεῦμα in omnibus iis Locis, in quibus a Ψυχῇ distinguitur, necessario Spiritum S. designet? Quod quidem doctissimus Anonymus affirmat.* Quæ vero ego nonnisi restringo ad Loca allegata, speciatim ad I. Theff. V. 23. non vero (f) extendo ad omnia Loca, in quibus Πνεῦμα a Ψυχῇ distinguitur. Nondum enim omnia Loca evolvi, multo minus curate examinavi, an eadem ubique obtineat mens. Non memor sum, quod affirmaverim omnibus in Locis, in quibus Spiritus ab Anima distinguitur, Πνεῦμα necessario Spiritum S. designare.

§. VII.

(e) Quo sensu Anima & Corpus, quæ totum Hominem in statu Naturæ consideratum constituunt, ὕσέρημα dici possit, Autor Dissertationis Epistolice non intelligit; neque proin rationem perspectam habet, quominus Anima & Corpus tota hominis in statu naturæ, seu qua talis considerati Sors possit sensu vero & commodo appellari. Quid enim deest homini ψυχή, quominus totus quantus quantus est talis sit, si modo corpus & ψυχὴν habet.

(f) Neque vero Autor Dissertationis Epistolice hæc ad omnia sine discrimine loca extendit: Loquitur pag. 315. de applicatione Thesew a Celeberr. Anonymo defensæ, & quam ipse hæctenus a variis criminationibus vindicaverat, ad hæc vel illa S. Scr. loca, in quibus πνεῦμα & ψυχὴ tanquam distincta memorantur, & quæ ad confirmandam hanc Thesin a Doctiss. Anonymo fuerant excitata, atque de his affirmat, in Singulis sive omnibus IIS locis hanc Questionem redire seorsim discutiendam: Utrum πνεῦμα & ψυχὴ necessario essentielle discrimen involvant? adeoque πνεῦμα de Spiritu S. necessario accipiendum sit.

§. VII His præmissis, quæ Mentem Verborum meorum distinctius determinant & non tam propter æquissimum ac doctissimum *Dissert. Epist. Auctorem* a me monita sunt, sed propter minus æquos Censores, qui forsân Libellum meum Germanicum nunquam vident aut legunt, ad occurrendum iniquæ Censuræ, nunc statim progredior ad Argumenta, quæ Innominatus Auctor meæ opposuit Explicationi Verborum I. Thess. V. 23. Ille bene observavit pag. 315. Argumentum, quod ex loco citato profero pro *tota Sorte regeneratorum, Spiritu scil. Anima & Corpore*, si vel maxime robore probandi careret, thesin meam nondum infringere. Nec enim unicum est, nec etiam præcipuum. Quoties evenit, ut unum vel alterum Argumentum minus selectum thesin non corroboret, quæ tamen fundatissima est ob alias validas rationes. Innumera prostant Exempla, quæ igitur memorare supersedeo. Tentabo tamen, an Auctori, qui rationes amat, vel saltem aliis Lectoribus, ad Difficultates propositas valeam satisfacere. Dein conferam Explicationem meam cum Auctoris, experturus quænam præferenda vel saltem majorem præferat speciem.

§. VIII. Eruditissimus Auctor sequentia, quominus album calculum Exegesi meæ adicere possit, in medium profert pag. 319. *Et quidem Anonymus illud ὁλόκληρον ὅμῳν substantive vult accipi, quasi commune genus seu totum ex partibus integrantibus constans designaret; quapropter etiam a reliquis per comma sejungit: Sed quum Adjectivum sit ὁλόκληρον, necessario si substantive accipiendum foret,*

ret, *Articulum* ante se requireret, atque scribendum fuisset: καὶ τὸ ὁλόκληρον ὕμῶν, τὸ Πνεῦμα, καὶ ἡ Φυχὴ, καὶ τὸ Σῶμα, ἀμέμπτως τηρεῖν. Si vero ὁλόκληρον *Articulo* destitutum *Adjective* accipiendum est, additum ὕμῶν diserte monet de humano, neutiquam vero de Divino, Spiritu h. l. sermonem esse. R. Ita est. Ὀλόκληρον substantive accipio. Non dico, quod Substantivum, sed quod substantive accipiendum. Quam frequens, quod *Adjectiva*, maxime Neutra, vim Substantivorum habeant! Unde Observatio Glassiana: In Gracismo Neutrum *Adjectivi* pro Substantivo ponitur v. p. 536, 537. & p. 592. Notandum insuper in Hellenismo N. Testamenti *adjectivum neutrum*, quod PRO SUBSTANTIVO ponitur, eadem Constructione suum Substantivum in Genitivo Casu post se regere. Nec Glassius observat tantum, sed plurimis Exemplis probat. (g) Quæ ergo Difficultas, quod ὁλόκληρον *adjectivum neutrum* pro Substantivo habeam? Tota Sors vestra? Objicit innominatus Auctor tale *Adjectivum* necessario postulare *Articulum* ante se καὶ τὸ ὁλόκληρον ὕμῶν. R. Necessitatem non video. (h) Nam

(g) At nemo hic quisquam difficultatem quærit: Ipse Auctor. Dissert. diserte ponit *Adjectiva* sæpe Substantive accipienda esse: Neque de Syntaxi horum *adjectivorum* Substantive acceptorum ullum movit scrupulum. Hæc ergo ad rem parum faciunt.

(h) Non aliter fert Linguae Græcæ usus, siquidem *adjectivum neutrum* Substantive accipiendum esse nonnisi ex præfixo articulo cognoscitur. Neque sufficit ad Ellipses S. in genere confugere. Neque GLASSIUS, neque NOLDIUS vel unicum in hoc genere Ellipseos exemplum proferunt; sed in contrarium infinita. Et hoc palmarium est argumentum, ex constanti Linguae genio

Nam Scriptura abundat Ellipsis non solum V. sed & N. Testamenti. Exempla dant NOLDIUS & GLASSIUS, Particularistæ Philologici eximii. Vide illum in *Concord.* p. 242, 243. Hunc vero in *Philol. S.* p. 696, 697. Objicit porro: Si vero ὁλόκληρον *Articulo destitutum adjective accipiendum est, additum ὑμῶν diserte monet de humano, neutiquam vero de Divino, Spiritu h. l. Sermonem esse* p. 319. Ex dictis facilis est responsio. Adjectivum, quod Naturam Substantivi assumit, (i) commodè post se habere *Genitivum ὑμῶν tota Sors vestra* ut Rom. II 4. τὸ χρῆσθαι τῷ Θεῷ pro χρῆσθαι τῷ Θεῷ. Sic I. Cor. I. 25. τὸ μωρὸν τῷ Θεῷ, τὸ ἀδυνάτεις τῷ Θεῷ pro μωρία τῷ Θεῷ, ἀδυναμία τῷ Θεῷ.

§. IX. Secundo monet: *Dein quum illud ὁλόκληρον ὑμῶν reddit per totam Sortem vestram, significationem pro arbitrio determinat, usu neglecto.* R. Nescio, quomodo accuser (k) usus neglecti. Bis enim tantum Vox ὁλόκληρον occurrit, scil.
in

petitum, quod assensum meum cohibet: Nisi enim doceri possit Adjectiva neutra ap. Græcos per Ellipsin Articuli promiscue pro Substantivis adhiberi; Certum est ὁλόκληρον h. l. *Articulo destitutum adjective sumendum & cum Substantivo πνεῦμα conjungendum; atque additum ὑμῶν tum non patitur amplius ut de Spiritu S. cogitemus in h. l. Ergo quæ sequuntur non sunt Objectio; sed potius Conclusio pro contraria Interpretatione.*

(i) De hoc vero non quæritur, idque extra controversiam est.

(k) Usus Linguae Græcæ multo latius patet, quam *usus biblicus*: At de isto loquitur Autor Dissertationis Epistolicae; non de hoc.

in præfenti Loco & Jac. I. 4. Non ergo licet provocare ad Usū, quasi frequentem, qui Notionem determinet. Quid vero agendum in Vocibus (1) rarissime occurrentibus? Judico attendendum esse ad Originem Vocis, tum ad substratam Materiam, num Notio ei conveniat: Atque ita certus sum de Significatu. Requisita hæc applico ad præsentem Casum. Ὀλόκληρον (m) vi Originis notat totam Sortem. An hæc Notio stare potest cum Textu? Non video Impedimentum. Spiritus, Anima & Corpus est Sors integra venatorum. Transponuntur in statum Integritatis, qui prius erant in Statu ὑπερῆματος Rom. III. 23. Hæc ipsa Notio commoda in altero loco Jacobi, ut sitis τέλειοι καὶ ὀλόκληροι, ἐν μηδενὶ λειπόμενοι, qui cum nostro collatus satis parallelus. Paulus primo memorat ὀλοτελεῖς, Jacobus τελείως, Ille postea ὀλόκληρον, at Hic ὀλοκλήρας. Conveniunt quidem in communi Notione τέλειοι & ὀλόκληροι sed in Specie differunt. Illi describuntur a Perfectione, Purgatione, Sanctificatione, sed

(1) In vocum, quæ in Græco N. T. Codice rarius occurrunt, vera notione investiganda attendendum præprimis est ad Usū Græcorum promiscuum, qui ne quidem in ceteris est insuper habendus. Ita ipsi Thessalonicenses non aliunde, quam ex usu Græcorum promiscuo intelligere poterant, quid sibi vellet Apostolus voce ὀλόκληρον: non poterant enim non statuere, eum hanc vocem adhibuisse significatione usitata. Altera enim ratio investigandæ notionis vocabulo rarius obvio significatæ ex Origine & Etymologia nimis fallax est, quam ut ipsi tuto possit haberi fides: Quoties non ea significatio, quæ ab Etymo propagata esse videtur, usu penitus obsolevit?

(m) At repugnat usus loquendi.

sed hi a tota Sorte, quæ veram beatitudinem adfert, qualem Protoplasti in Statu *Integritatis* possederant: Quales, Jacobo iudice, nulla re indigent, non Puritate, non Sorte. Innominatus instat: τὸ ὁλοκληρὸν substantive acceptum idem esse, quod ὁλοκληρία, hoc vero nusquam totam Sortem, seu totum quasi ex Partibus constans denotare. R. Prius concedo, sed quid tum? An ergo (n) nequit denotare totam Sortem? Consequentia clara non videtur. Vult Origo (o) Vocis; vult substrata Materia; Uterque (p) Locus Pauli & Jacobi. Minime obstat Act. III. 16. ubi ὁλοκληρία de Integritate Corporis prædicatur: Claudus antea non erat corpore integer: Liberatus a claudicatione, donatus facultate incedendi ὁλοκληρίαν accepit: Quod defuit, datum ei erat. Varia datur ὁλοκληρία, corporis, victimarum. Substrata Materia determinat specialem Notionem. Pergit instare: Et quamvis Vocatio Christianorum ad Spem sempiternæ Felicitatis κληρὸς ἐν τοῖς ἀγιασμένοις Act. XXVI. & μερὶς τοῦ κληρῶ τῶν ἀγίων Coloss. I. 12. dicitur: Anima tamen & Corpus nusquam ἐν τῷ κληρῷ τῶν ἀγίων adnumerantur, neque etiam ad Sortem seu hereditatem renatorum pertinent, quia has partes cum cæteris hominibus, etiam irrogenitis, communes habent. R. Verum est, Animam & Corpus esse Partes omnibus Hominibus, etiam Irrogenitis, com-

(n) Non significat vox quicquid significare potest: Sed id tantum quod usus, penes quem jus est & norma loquendi, voluit.

(o) At non patitur usus.

(p) Hoc ipsum est τὸ ζητούμενον.

Tom. I.

Οο

communes, verum præcipua parte defitutis. Sed longe alia ratio est Animæ & Corporis conjunctæ cum Spiritu S. & ejus Operationibus. Ejusmodi Anima cum Corpore constituit integram ac felicem Sortem Christiani: Spiritus S. non (q) potest solus *ὑποκλησι* renati haberi, imo nequidem concipi. Protoplasti integri præter Spiritum habuerunt (r) Animam & Corpus; His similes renovati ad eandem Imaginem Dei. Porro pergit instare: *Est quidem ὑποκλησιν Vi Compositionis, tota Sorte constans, QUOD OMNE ID HABET, QUOD SORTE OBTIGIT; adeoque involvit primitus respectum aliquem ad Sortem, sive HÆREDITATEM SORTE OBLATAM: Sed hic respectus in compositione ex Usu penitus obsolescit, SERVATA TANTUM INTEGRITATIS ET PERFECTIO-*
NIS, & physica & moralis, Notione, quæ excludit
cum

(q) Celeberr. Anonymus in Libello suo pag. 27. Das ganze Loos der Glaubigen ist nicht Seel und Leib; sondern Geist, Seel und Leib, und zwar vornemlich der Geist. Et pag. 28. Des Glaubigen ganzes Loos ist nicht Seel und Leib, so sie gemein haben mit den Unwiedergeborenen: Der vornehmste Theil, der eigentlich die Seligkeit ausmachtet, ist der Geist. Et pag. 25. Den Wiedergeborenen wird zugeschrieben ein ganzes Loos, dessen Theile hernach beschrieben werden, der Geist und die Seel und der Leib. Quomodo vero *ψυχὴ καὶ σῶμα* possunt esse hæreditatis fidelium partes seu portiones distinctæ a Spiritu, quanquam non divisæ?

(r) Protoplasti quatenus erant homines, habuerunt Animam & Corpus: At quatenus erant integri h. e. I-magine Dei exornati, Anima & Corpus non erant partes Integritatis illius, seu Imaginis divinæ. Videtis Libellum Anonymi germanicum pag. 34. §. 17.

*cum omnem DIVISIONEM seu Partitionem ; tum vero etiam DEFECTUM omnem aut Vitium R. (s) Compositio Vocis & respectus juvat Anonymum. Exegetæ communiter probant Notionem, quæ latet in vocibus compositis & naturali ejus respectu, nisi quid obstat. At in Loco Quæstionis nihil obstat. Non Usus obsoletus. Scriptores N. Testamenti (t) hunc usum habent & non alium. Bis tantum occurrit. In utroque Loco commoda est Notio tota Sors, maxime in Paulino nostro. Non exprimit simplex vocabulum κλη-
gos, sed compositum δλόκληρον Sortem integram, totum ex Partibus constans. Statim subjicit Partes ; Spiritum, Animam & Corpus. Notio, quæ facillima. Quæ sequuntur ad Obj. II. ex antecedentibus clara sunt.*

§. X. Objectio tertia. Præterea non possum
admittere, quod tamen Anonymus tanquam Principium
& Fundamentum suæ Interpretationi substernit, quasi
Πνεῦμα & Ψυχὴ, QUOTIESCUNQUE IN ALI-
QUO LOCO CONJUNCTA legantur, essentielle Dis-
crimen inferant, eo fere modo, quo Ψυχὴ καὶ Σῶμα.
R. Non memor sum me simpliciter pro funda-
mento præcipuo posuisse ; Πνεῦμα & Ψυχὴ quoti-
escun-

O O 2

(s) Hic determinatur vera Notio hujus vocis, quam constans usus confirmat. Et Exegetæ non debent spectare, quid vocabulum ex derivatione significare possit, nec Significatum ex sensus opportunitate determinare vel-
le, si usus repugnet.

(t) Supra §. IX. legimus: Cum bis tantum occurrat in N. T. non licet provocare ad usum quasi frequentem, qui Notionem determinet. Quæ verba mea nunc facio.

escunque in aliquo Loco conjuncta legantur, *essentiale Discrimen inferre.* (u) Si quoque ita scripsissem, non considerate egissem. Nondum omnia Loca evolvi perpendique, ut jam supra dixi, scripsi relative ad certa Loca Jud. v. 19. I. Cor. II. 14. 15. Ubi opponuntur *ψυχὴ & πνεῦμα, ψυχικὸς & πνευματικὸς.* Nec non ad I Thess. V. 23. & Hebr. IV. 12. ubi clare distinguuntur. Pro Notione in citatis locis teneor stare.

§. XI. Conferamus tandem Explicationes Anonymi & Innominati ; Utra convenientior & fortioribus fulcris innitatur. Doctissimus & moderatus Innominatus Auctor *Dissert. Epist. p. 320, 321.* scribit : *Vel ostendat nobis doctissimus Anonymus, quid illa Interpretatio, quæ v. c. πνεῦμα per facultatem intelligendi, Ψυχὴν vero appetendi facultatem ; vel etiam πνεῦμα per facultates Animæ superiores, Ψυχὴν autem per inferiores, explicat, quid inquam illa Interpretatio habeat, quod ab Usu Vocabulorum sacro & profano, a mente Pauli imprecantis, ab Analogia fidei, a pietate, alienum sit, ut proinde necesse fuerit de Spiritu S. hic cogitare : Neque fecundiores pietatis sensus subministrat illa, quam præfert Anonymus, Interpretatio.* Anonymus respondet : *In Explicatione Innominati Auctoris nihil inve-*

(u) Sit ita. Quæritur tamen de locis a Celeber. Anonymo allatis, utrum hæc vocabula *πνεῦμα & ψυχὴ* ESSENTIALE discrimen *necessario* involvant in omnibus illis locis adductis. Certe quod ad locum nostrum attinet, In Libello germanico p. 26. seq. *essentiale* hoc discrimen inde tantum probatur, quia *πνεῦμα* possit hanc significationem suscipere, atque ex opportunitate sensus : At hæc nonnisi levem probabilitatem pariunt.

invenio, quod alienum a pietate, Analogia fidei, Usu Verborum sacro & profano, quando Πνεῦμα exponit per facultatem intelligendi, Ψυχὴν vero per appetendi, vel etiam Πνεῦμα per facultates Animæ superiores, Ψυχὴν autem per inferiores, vel etiam p. 322. ubi Πνεῦμα per Intellectum, Conscientiam, superiorem Animæ Partem, qua sapimus & intelligimus, exponit, sed Ψυχὴν per inferiores partes, quas cum brutis Animalibus habemus communes.

Quærit quoque Anonymus: *An Explicatio, quam dedit, sit aliena a Pietate, Analogia fidei, vel an sit Fanaticismi macula polluta?* Debitas solvo grates, quod ex amore Veritatis, æquitatis ultro in genere Partes meas sumserit, defenderitque, quanquam in Loco I. Thess. V. in quibusdam liberum (quod omnino probo) dissensum suum apertum fecerit.

§. XII. In quo ergo dissentimus? Videamus. Anonymus Verba Pauli καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ Πνεῦμα καὶ ἡ Ψυχὴ καὶ τὸ Σῶμα ita distinguit, ut primo Genus ponat in Verbis (w) καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν, subjuncto signo distinctivo. Dein tres species τὸ Πνεῦμα καὶ ἡ Ψυχὴ, καὶ τὸ Σῶμα. Judicat enim Punctum discretivum post ὑμῶν recte exprimi. Etenim signa hæc non sunt Auctoritatis Divinæ, sed in Libertate exercitati Exegetæ probe attendentis ad circumstantias Textus, quæ vero, ut ex antecedentibus liquet, hanc Explicatio-

O o 3

(w) At obstat Linguae Græcæ indoles & usus, quia doceri non potest Ellipsin Articuli in ejusmodi Syntax posse habere locum.

cationem facillime admittunt, imo tantum non
poscunt. Vulgatum est præmissio genere subjici
Species. Commode refertur ὑμῶν ad ὁλόκληρον,
quod proxime antecedit. Possessiva, quale ὁλόκλη-
ρον, amant Genitivum post se. Idem Anonymus
Πνεῦμα distinguit tum ab antecedentibus tum a se-
quentibus. Constructio facilior est, quia Articulus
τὸ præponitur Πνεῦμα & ita ordinario docet novum
indicari Subjectum. Si vero ὁλόκληρον adjective su-
mendum, (x) credibiliter legeretur τὸ Πνεῦμα ὑμῶν
ὁλόκληρον, non vero ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ Πνεῦμα.
Præterea minus commode ὁλόκληρον restrictive præ-
dicatur de Spiritu, tum quia Spiritus solus, ma-
xime in Significatu, (y) quem amat *Auctor Dis-*
sert. non est *integra Sors* vel *Integritas*. Integer non
solum poscitur Intellectus sed & Voluntas, Ap-
petitus, tum quia Articulus ἡ Ψυχῇ, τὸ Σῶμα sic
diversum subjectum denotat, ut τὸ Πνεῦμα. Ni-
hilominus ut omnia tria subjecta comprehendan-
tur Genere ὁλόκληρον, natura rei poscit. Tota Sors
(z) non est *Spiritus*, quanquam rector sit Animæ
& Corporis. Unde etiam primum locum habet.
Idem Anonymus per Πνεῦμα Spiritum S. cum
Operationibus suis in regentis habitantem, do-
minan-

(x) Autor Dissert. Epistol. inter hæc non aliud discrimen invenire potest, quam inter τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος, & τὸ ἔλεος αὐτοῦ πολὺ, nisi quod illud græcas aures magis delectet.

(y) Non quæritur, quid melius conveniat cum Hypothesi aliqua, sed quid loquendi ratio & series orationis poscat.

(z) Vide supra ad §. IX.

minantem intelligit. Ratio. (a) Vox πνεῦμα multoties hunc significatum in sacris (quæ in Mysteriis sequenda sunt, non Auctores profani, qui de his nihil sciunt) habet veluti Joh. III: 5, 6. Joh. VI: 63. II. Cor. III: 8, 17. Gal. III: 2, 3, 5. Eph. IV: 23. Conf. Tit. III: 5, 6. I. Theff. V: 19. I. Pet. I: 2. I. Joh. III: 24. IV: 13. Ne alia conquiram. Quis ægre ferret Notionem Vocis, quæ in Scriptura, quæ toties occurrit, quæ in Nexu exstat ψ. 19. quæ sensum Evangelicum dat, quæ distincte & plene ὁλόκληρον per Partes deducit?

§. XIII. Innominatus vero *Auctor Diff. Epist.* recedit a primaria (b) Notione ὁλόκληρον, ab (c) usu ejus in sacris: Bis enim tantum occurrit & commode Anonymi Notio retinetur. Notio vero, quam is dat, nec respondet (d) Origini Vocis, nec distinguit a τέλει Jac. I: 4. Eligat (e) trajectionem Constructionis, quam tum
O o 4 de-

(a) Pari ratione qui secus sentiunt argumentari possunt: Vox πνεῦμα multoties in sacris hunc significatum non habet: Ergo neque h. l. necessario habet. Et si πνεῦμα de Spiritu humano accipiendum est, quidni etiam Auctores profani circa usum & veram significationem vocis essent consulendi: Quum S. Scriptores novam non excogitarint Linguam.

(b) a ficta ejus notione.

(c) Usum sequitur Græcorum promiscuum: Quum usus hujus vocis biblicus nullus sit & ambiguus; neque etiam aliunde, nisi ex usu promiscuo determinari possit.

(d) Utrumque hoc assertum simpliciter negatur.

(e) Sequitur potius simplicem & naturalem verborum ordinem & græce loquentium usum.

demum sequimur, si necessaria est. Ὁλόκληρον ad Spiritum restringit, quum Vox extendenda simul (f) ad Animam & Corpus, ceu quæ conjuncta ὁλόκληρον constituunt. Tandem exponit Πνεῦμα per Intellectum & Facultates superiores, sed Ψυχὴν per appetendi facultatem, & facultates Animæ Inferiores. Quæ Explicatio videri posset magis sumta ex Philosophia sequentis ævi, omittit sensum palmarium. Si enim Πνεῦμα, Ψυχὴ sensu Auctoris dicto accipiuntur, *Conservatio* quæ Summum, Spirituale, Evangelicum Beneficium est, ita sisteretur nonnisi (g) Terminis Naturalibus, quippe memorat tantum Spiritum, Animam & Corpus, quæ Bona sunt Naturalia. Unde etiam Mens dicti Paulini sensum Evangelicum non contineret.

Sufficiant hæc, quæ salva Amicitia ad penitius scrutandam Partem Voti Paulini collecta sunt. **Judicium** esto (h) penes Lectores a partibus liberos, avidos

(f) Hæc est mera petitio Principii : Hoc est ipsum τὸ μέγα λιβὴν ζητούμενον.

(g) Subjectum & Sanctificationis & Confirmationis non potest nisi Terminis naturalibus sisti seu representari secundum omnium Theologorum consensum ; Et beneficium ipsum Sanctificationis & Confirmationis verbis ἀγιόσαι ὑμᾶς & ἀμέμπτως τηρηθεῖν diserte explicatur ; ut hæc Consequentia, q. vulgaris Interpretatio Dicti Paulini sensum Evangelicum non contineret, nulla prorsus sit.

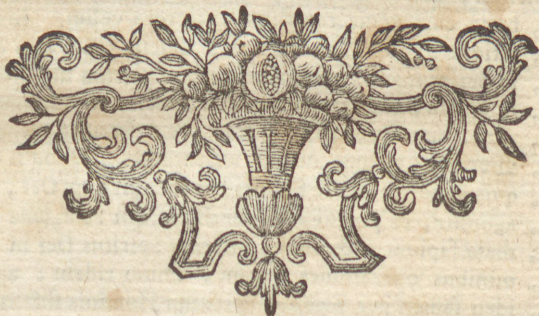
(h) Eadem quoque mens est Dissertationis epistolice Autori : qui interim Venerando ac Doctissimo hujus Responsorice Dissertationis Autori obstrictum se esse proficitur, quod suum circa Paulini illius loci interpretationem dissensum æquius, quam vulgo fieri solet, fuerit

avidos Veritatum , etiam specialium , nonnihil latentium : Si vixero & cognovero , me rem acu non tetigisse , victas manus veritati dabo.

Deus Veritatis ducat nos in omnem Veritatem !

interpretatus , atque ut has quoque stricturas boni consulat , etiam atque etiam rogat. Ceterum facere non possum , quominus h. l. adjiciam Venerandi Viri J. J. LAVATERI ad Celeberrimum Libelli *de integra Renatorum Sorte* Autorem perscriptum de tota hac causa iudicium , quod ita habet : „ Unum est de quo ex Te „ bona cum venia tua aliquid quærere velim. In Præ- „ fatione , postquam dixeras , Thesin tuam tam clare „ in Scriptura S. revelatam esse , ut mirum sit , illam a „ quopiam , qui Scripturam S. agnoscit , in dubium vocari , hæc verba adjecta lego : *Es scheint mehr ein „ Wortsfreit zusehn , als ein wesentlicher.* Quod si ergo „ quis agnoscat , vere Fideles habere Spiritum Dei , quo „ aguntur , & procul absit ab illis , qui Pelagiana dogmata sapiunt , & omnes internas Spiritus Dei in Homi- „ nibus operationes negant , immo rident ; at non „ ideo tamen per *πνεῦμα* , Spiritum Hominis fidelis , di- „ recte intelligat Spiritum Dei , sed Mentem hominis „ cum Facultatibus ipsius , quas tamen non in statu suo „ mere naturali se habere , sed a Spiritu S. renovatas & „ sanctificatas esse , necesse sit , an in re ipsa multum „ hæc Sententia abiret ab eo , quod in illa Sententia , „ quam Tu proponis , præcipuum est , Fideles habere „ Spiritum Dei & Christi. Quo minus in loco I. Thess. „ V : 23. per *πνεῦμα* intelligatur ipse Spiritus S. Chri- „ sti , sed potius Mens hominis fidelis , fateor , me ad- „ huc moveri hac ratione , quia alias videtur Spiritus „ Christi Objectum Sanctificationis constitui. Perplacet , „ quod observas , distincta esse beneficia Sanctificatio- „ nis & Conservationis. Sed de hoc dubito , an distin-

„ Etum sit utriusque beneficii Objectum. In primo enim
 „ lemmate extat: ὑμᾶς ὁλοκαλεῖς: In altero ὁλόκληρον ὑ-
 „ μῶν τὸ πνεῦμα. &c. Quæ phrasæ videntur esse æqui-
 „ pollentes, ita ut etiam prior includat τὸ πνεῦμα, τὴν
 „ ψυχὴν, & τὸ σῶμα Fidelium. Sed hæc prout inter
 „ legendum scribendumve mihi inciderunt, libere Te-
 „ cum communicare volui. Boni consule istam meam
 „ Libertatem. „ Atque in hoc Viri Celeberrimi Judi-
 „ cio penitus acquiesco; Eumque rogo ne in malam par-
 „ tem accipiat, quod isthoc Judicium non prius consulto
 „ Autore publicare ausus sum.

JO. BALTHASAR BURCARDI,

Nunc S. TH. D. et PROF. in illustr. Basileens. Academia

De *

ASSENSU

Differtatio philosophica.

PRÆFATIO.

Philosophiam in genere omnem, tota quanta illa est, pragmaticam esse debere, neminem negaturum esse existimo; Aut si quis sit, qui id in dubium vocare sustineat; velim, is mihi dicat, ad quem usum ergo Philosophia Homini addiscenda sit; Duo enim hæc tantum hic locum habere quisquis non videt; aut Philosophia plane negligenda; aut ad usum aliquem addiscenda. Jam vero cum prioris falsitas nullo evinci possit negotio, utique usum aliquem Philosophiam nobis præstare debere patet. Quem autem, quæso, nobis præstabit usum? An, ut animum tantum ipsius cognitio delectet, merisque adeo in speculationibus consistat; an vero, ut ejus cognitio

* Hanc Viri Clariss. Dissertationem jam olim An. MDCCXXXI vacante tunc temporis Cathedra Logica Speciminis loco editam quam maxime dignam judicavimus, quæ huic Musei Helvetici serinio illata ab oblivione vindicetur & omnium, qui quidem Assensum suum sapienter moderari cupiunt, cognitioni exponatur.

nitio ad praxin transferatur, atque per omnem Vitam utilitatem nobis exhibeat maximam? Posterius sane unicuique Philosophiæ operam navanti scopum esse præfigendum nullus dubito. Et undenam factum esse existimamus, quod Scholasticorum Doctrina hodie a plerisque, ceu nãniis atque inanibus vocibus referta, rejiciatur? Non alia sane de causa, quam quod in notionibus confusis subsistentes, Doctrinam suam ad praxin non transtulere. Equidem non nego; multa in illa continentur inania, multi sine mente Termini, multa obscura atque confusa; Interim tamen non omnia sine discrimine rejicienda essent; habent profecto & Scholastici, quorum, si rite adhibeantur, usus per omnem vitam maximus esse potest; interim cum Scholastici confusis notionibus contenti essent; neque etiam iis in vita communi uti potuerunt, atque ita factum est, ut eorum omnia bona cum quisquiliis sine discrimine rejicerentur. Hæc igitur est ratio; quod ego, vacante Cathedra Logices, specimen illius daturus, Logicam ad praxin transterre, doctrinamque de assensu scientifice pertractare aggressus fuerim. Fateor, ingens erat Argumentorum Copia, cum mihi quoddam ex praxi Logicæ eligendum esset, nihil enim est, ad quod non Logica genuina applicari possit; Testantur id Viri *Illustris Christiani WOLFII* non tantum Horæ, quas vocat, subsecivæ, in quibus Philosophia in genere omnis

mnis ad publicam privatamque aptatur utilitatem; sed & ejusdem Caput Logicæ latinæ peculiare, quo de usu Logices in praxi Vitæ agit; Hoc tamen, quod hic, pro modulo virium mearum, pertractatur thema, summo opere arrisit, non enim tantum illius pertractatio in Philosophia usum habet maximum, sed & in Theologia sua non caret utilitate: Constat enim nonnullos ut Dogma suum; in Conversione Hominis voluntatem prius emendandam esse & Conversionem a Sanctificatione incipere; stabili-
rent, assensum a Voluntate dependere statu-
uisse; hoc vero, cum in Theologia maxi-
mi sit momenti, utique dignum est, ut ac-
curatius pensitetur; Aggressus ergo sum
hoc Thema, originemque Assensus, præci-
puamque de illo doctrinam Dissertatiuncula
ista pertractare constitui; atque etiam pel-
lectis istis paginis unicuique manifestum fore
existimo, quid de ista re sentiendum sit;
Cum enim demonstratum esse videat, Assen-
sum omnem successive gigni, opusque adeo
esse, ut quis Demonstrationum, tam osten-
sivarum, quam apagogicarum peritus sit;
noxium e contrario esse, si Assensus ab Ap-
petitu dependeat; &c. &c. Facile etiam
judicabit, Assensum ab Intellectu dependere,
non a Voluntate, Intellectumque hinc pri-
us esse emendandum quam Voluntatem.
Voluntas profecto determinatur non nisi per
motiva; Quod si ergo aliquem a Vitio quo-
dam deducere velis, ejus Voluntas per mo-
tiva

tiva tibi est flectenda ; Jam vero consistunt
motiva in representatione boni vel mali,
adeoque ostendendum est a te, Vitium esse,
& malum, quod alter tantopere sectatur :
At quomodo hoc alteri persuadebis, nisi
motiva tua intelligat ; nisi bonum verum ab
apparente dijudicare possit ? At quomodo
dijudicabit ? nisi quis, quid ad sui perfecti-
onem, vel imperfectionem faciat, probe
habeat perspectum ; Jam vero, qui hoc
perspectum habere cupit, ejus sane Intel-
lectus, oportet, ut emendatus sit ; opor-
tet, ut habeat acumen, & multa rerum pol-
leat cognitione ; estque adeo Intellectus pri-
or emendandus, quam Voluntas. Pertrac-
tavi thema methodo demonstrativa atque
Mathematicorum hic secutus sum mores,
qui principia primo stabiliunt certa atque
immota, & ex iis deinde cetera continua
Syllogismorum serie deducunt : Ratio hujus
rei potissimum est duplex ; prima est, quod
Methodus ista sit maxime naturalis ; altera,
quod sit certissima : Naturalis est, quoniam
singulae Propositiones eo Ordine collocan-
tur, quo animum demonstrationem con-
cipientis subeunt ; Certa est, quod nil ibi ad-
mittatur, nisi quod demonstratum sit ; illud
vero dicitur demonstratum, in quo non tan-
tum termini, quibus utimur, omnes accu-
rata definitione explicantur, principia suffi-
cienter probantur, atque ex iis per legiti-
mam Consequentiam propositiones dedu-
cuntur, sed & in illis tum subjectum tum
præ-

prædicatum accurate determinatur, omnia-
que tandem ita ordinantur, ut præmittantur
ea, per quæ sequentia intelliguntur & ad-
struuntur. Jam vero, quid tali Methodo
certius esse potest? Videbis autem, ut tan-
dem addam, quod mihi tertio est monen-
dum loco, in demonstrationibus ubique Viri
illustris *Christiani WOLFFII* Scripta citari atque
supponi; qua de Causa illud factum sit, pau-
cis enarrabo. Est hæc, qua utor, Metho-
dus Mathematica; Illa vero requirit defini-
tiones accuratas, axiomata certa, postulata
indubitata, ex quibus deinde theoremata
demonstrantur, & problemata solvuntur;
Jam vero, si mihi omnes definitiones, qui-
bus opus habui, adponendæ fuissent; Si om-
nia axiomata, si theoremata, sine quibus
nulla fieri potuit Demonstratio, mihi hic
deducenda fuissent, integrum sane scriben-
dum fuisset Volumen, priusquam ad thema
propositum accedere liceret; atque hæc est
jam Causa, quare ubique in demonstratio-
nibus *Magni Viri* Scripta supponam; Sunt
enim demonstrationes, si eas distincte evol-
vas, ratiocinia continue inter se connexa;
in ratiociniis autem opus habemus Præmissis
certis & indubitatis, ex quibus certa Con-
clusio deduci possit; jam vero cum nihil sit
certius, nisi quod jam antea demonstratum
est, & *Vir Illustris* nihil non in Scriptis suis
rigide demonstret; quæso quid impedit,
quo minus ex illius Scriptis, ea quæ volue-
ro, supponam ceteraque per ea demon-
strem;

strem ? Et sane , si Tibi semper omnia a primis repetenda sunt Originibus ; si cum aliquid conscribere volueris , primæ rerum definitiones , etsi dudum ab aliis traditæ , aliaque inde consequentia , nunquam non stabilienda sunt , magnum profecto progressui Scientiarum poneretur obstaculum ; Testor hic omnes Historiæ literariæ peritos , an non Mathesis hodie omnium Scientiarum maxime exulta sit ? Unde vero hoc ? Cur Astronomia tanta cepit incrementa ? Cur Algebra ad tantum , quo nunc eminet , fastigium pervenit ? Cur Philosophia hucusque deserta atque inculta jacuit ? Mathematicorum nempe unus alterius inventis ad alia eruenda usus est , atque ita omnes eodem tramite perrexerunt ; Philosophi e contrario , cum nullus ex iis alterius Scripta supponere potuisset ; Cum Nemo ab altero aliquid accepisse videri voluerit , factum est etiam , ut non ulteriores in Scientiis facerent progressus. His igitur rationibus inductus Scripta ista supponere , & ex illis ulterius concludere nullus dubitavi , atque id eo confidentius nunc facio , quod Clarissimos Dominos Competitores in illis multum versatos esse perspiciam ; interim , si quæ sunt , quæ Clarissimi Viri contra supposita excipere velint ; ad ea me pro viribus responsurum esse , promitto ; atque hæc sunt , quæ mihi præfationis loco addenda esse visa sunt ; Tu , Benevole Lector , ea æqui bonique consule.

§. I.

Assentiri dicimur Propositioni alicui, si illam tanquam certam admittimus sive rationibus intrescicis convicti, sive per rationes extrinsecas ad id commoti & persuasi; Ita fit, ex. gr. ut Discipulus assentiatur Præceptori suo, non tantum in iis, quorum veritatem inspicit, & quorum est convictus; sed etiam in iis, quæ introspicere ipsi non datur, rationibus ad assensum extrinsecis perductus, sive illæ fuerint Auctoritas dicentis, sive Amor, quo discipulus in Præceptorem suum fertur, sive aliæ quæcunque causæ.

§. II. Miraberis forsân, quod nullam hic Certitudinis dederim Definitionem, miraberis quod, quid sibi velint rationes extrinsecæ non explicaverim; Hæcne est lex illa constans & perpetua tuæ, quam hic sequeris, Methodi scientificæ aut Mathematicæ? *In Philosophia non utendum esse Terminis, nisi accurata definitione explicatis* §. 116. *Discurs. Præliminar. Log.* Itane, inquires, sequeris Mathematicos, qui nunquam non Terminos definitionem ingredientibus per antecedentia explicant? Fateor vera sunt, quæ mihi narras: At quæso! Nonne tandem subsistendum in terminis nondum explicatis? Nonne in irresolubilibus vocibus hærendum? Quid enim? pone datam esse hic Definitionem Certitudinis, illud nempe Certum esse, quod agnoscimus esse verum; pone explicasse me, quid intelligam per Rationes Extrinsecas & Intrinsecas, quod Intrinsecæ dicantur rationes ex notione subjecti desumptæ; Extrinsecæ vero, quæ aliunde petuntur, nonne eadem semper mihi objicere posses? Nonne denuo

hic conqueri posses , adhiberi terminos nondum explicatos , nescire te , quid sibi velit Verum : quid Notio , quid Subjectum , &c. Imo , si & horum terminorum Definitiones dederim , si Verum in Logicis vocaverim , cum prædicatum quodcunque sive Affirmativum sive Negativum subjecto absolute aut sub data conditione convenit ; si Notionem dixerim esse rerum in mente repræsentationem ; Subjectum esse illud , de quo judicatur , & ita porro ; Si inquam & hos terminos omnes definiverim , nonne in definitione eorum occurrent termini nondum explicati ? Nonne vides subsistendum denique esse in vocibus irresolubilibus , quas citra explicationem assumimus , earum notione clara contenti ? Nec hoc tantum : Sane in Mathematicis non est infrequens , ut illi adhibeantur termini , quorum non nisi notionem claram , sed confusam habemus , si nempe illa ad demonstrandum sufficiat : Ita ex. gr. usus est Euclides voce *Æqualitatis* , ut ut ejus non nisi confusam habuerit notionem , sufficiebat enim ipsa ad demonstrationem , ceteræque propositiones , quarum demonstrationem notio ista ingrediebatur , facile istis terminis intellectis concedebantur. Atque ita factum est , ut & nos definitionem Certitudinis , Veritatis &c. non præmiserimus , cum non tantum hic nobis eas supponere liceat , sed & earum notio clara sufficiat.

§. III. Si vero in determinationem Assensus influat Appetitus , tunc dicitur *Assensus ab appetitu pendulus*.

§. IV. *Adpetitum* voco animæ conatum produ-
cendi perceptionem prævisam. Exempla sunt facilia :
Ambulas cum Amico , cum cœli serenitas , aëris-
que

que blandientis jucunditas animo tuo occultam quandam instillat voluptatem ; Crastina dein die memor voluptatis heri perceptæ, eadem ambulatiuncula uti optas, quoniam scilicet prævides te eadem denuo frui posse, estque adeo in mente tua conatus producendi istam perceptionem prævisam, unde voluptas, qua frui desideras, oritur.

§. V. Non opus existimo, ut eadem repentantur quæ §. 2. diximus ; Sumus hic Perceptionis notione clara contenti, quam etiam quivis, si vel modicam adhibeat attentionem, in se excitare poterit.

§. VI. Inde vero sequitur, quod ille, qui Assensum habet ab appetitu pendulum, amplectatur pro vero quod vult esse verum, §. 3. & 4. Ponamus fama accipere Sempronium, consobrinam ejus vetulam decessisse, omniumque bonorum hæreditatem ipsi esse relictam ; assentietur famæ, illamve veram esse existimabit, quia vult esse veram.

§. VII. *Assensus producitur in iis, quæ sensibus percipiuntur.* Quia sensuum beneficio cognoscimus, quæ in mundo isto materiali sunt atque fiunt, §. 1. *Discurs. Prælim. Log.* Illa etiam nobis observare licet §. 67. *Cosmol.* Si vero observamus subjecto aliquid convenire, propositio nobis est certa §. 567. *Log.* Assensus itaque producitur in iis quæ sensibus percipiuntur, §. 1.

Ex. gr. Observare nobis licet Solem oriri & occidere, manum igni admotam calefieri, hinc cognoscimus certum esse, Solem oriri & occidere, manum igni admotam calefieri ; atque hæc est causa, quod illis propositionibus assentiamur.

§. VIII. *Affensus producitur in iis , quorum nobis in mente sumus conscii.* Ea quorum nobis in mente sumus conscii , etiam nobis repræsentare valemus , adeoque eorum habemus notiones , §. 34. Log. Illa vero , quorum notiones habemus , sunt conceptibilia , §. 522. Log. adeoque vera §. 528. Log. & per consequens certa , §. 564. Log. Sequitur ergo , quod Affensus producat in iis , quorum nobis in mente sumus conscii.

Sit nobis Exempli loco res ubivis obvia: Est sibi homo in mente sua conscius , quod nunc lateatur , alio vero tempore tristitia afficiatur ; Hanc quam nunc sentit , aut alio tempore sensit , tristitiam valet sibi repræsentare , atque adeo ejus notionem habet , cum vero illa dicantur conceptibilia , quorum nobis licet formare notionem , sane & lætitia atque tristitia , quæ subinde animo nostro obversantur , conceptibiles sunt ; Quod si autem propositio ista : Tristitia mens perturbatur , mox vero lætitia afficitur , conceptibilis est , eo ipso etiam est vera ; Si vero agnoscis eam esse veram , etiam est certa ; Si est certa , ei assentiris , §. 1.

§. IX. *Affensus producitur in iis quæ demonstrata agnoscimus.* Scimus etenim , quod , si quæ demonstrata esse agnoscimus , ea etiam demonstrare valeamus , minimum duce Autore , qui demonstrationem dedit. Enim vero , si prædicatum subjecto convenire , sive directe sive indirecte demonstrare valemus , propositio nobis certa est §. 568. Log: Affensus itaque producitur in iis , quæ demonstrata esse agnoscimus. §. 1.

Ita ex. gr. dico , quod Affensus producat , cum a Mathematicis Archimedis theorema : *Sphæra est ad Cylindrum æqualis altitudinis & baseos uti numerus binarius ad ternarium* , demonstratum esse perspicias ,
hoc

hoc est, dum vides illud deductum esse ex definitionibus certis, quippe realibus Sphærae, Cylindri, radii, conici &c. ex axiomatibus indubitatis, *radii unius ejusdemque circuli sunt inter se æquales, quantitates quæ habent ad æqualia eandem rationem, sunt inter se æquales &c.* Ex propositionibus antea demonstratis, *Omnes circuli sunt inter se, uti quadrata diametrorum suorum; Si in aliquo triangulo linea quædam recta ducatur cum basi istius trianguli Parallela, ista linea secat latera istius trianguli proportionaliter &c.* Quam primum enim perpendis ex veris hisce atque certis definitionibus, axiomatibus, & propositionibus jam antea demonstratis, hoc Archimedis theorema deductum esse, ei etiam assentiris, illudque adeo tantumquam certum admittis. Est vero omnis demonstratio duplex, Ostensiva & Apogogica, sive directa & indirecta; Agedum ergo, dispiciamus de utraque demonstrationis specie, & primo quidem id agemus, ut Assensum produci tum in demonstrationibus Ostensivis, tum etiam Apogogicis demonstremus, postea vero de Genesi Assensus, qua ratione sensim sensimque nascatur, quando sit certus, quando probabilis, paulo distinctius dicemus.

§. X. Demonstratio ostensiva est, qua ex notione subjecti colligitur convenire prædicatum, §. 549. Log.

§. XI. In Demonstratione Ostensiva, si prædicatum subjecto absolute tribuitur, Primo formamus, vel ex integra definitione, vel ex parte definitionis propositionem; Secundo, si axiomata propositionesque jam antea demonstratæ prostant, iisdem utimur; ut sint in Syllogismo Minoris loco: Tertio quod si jam habeas Minorem propositionem, necesse est, ut memoria tibi suggerat aliam quandam propositionem, terminum

num communem cum minore habentem , quæ tibi sit Majoris loco , & sic tandem facile ex duabus præmissis conclusionem inferre poteris §. 551. Log.

§. XII. *Affensus producitur in iis propositionibus, quæ ex integra definitione , vel ex ejus partibus formantur.* Sunt enim propositiones istæ tam in casu priori §. 214. Log. quam posteriore identicæ §. 268. 270. Log. adeoque dubium nullum nobis esse potest , prædicatum subjecto convenire §. 213. Log. consequenter propositiones istas esse veras §. 505. Log. sunt igitur nobis certæ §. 564. Log. adeoque Affensus in iis producitur. §. 1.

§. XIII. *Affensus producitur in Axiomatibus , & Propositionibus , jam antea demonstratis , si demonstrationis antea jam intellectæ memoriam habemus.* Etenim axiomata certa sunt , §. 572. Log. Quare si perspicimus propositiones datas in Axiomatum numero esse , assensus in iis producitur §. 1. *quod erat unum.* Si propositione antea demonstrata utimur , & demonstrationis ejusdem a nobis expensæ meminimus , eam demonstratam esse agnoscimus , quare cum Affensus producat in iis , quæ demonstrata esse agnoscimus §. 9. evidens est , Assensum quoque produci in propositionibus jam antea demonstratis , ubi demonstrationum earundem memoriam habemus §. 1. *quod erat alterum.*

§. XIV. Quoniam conclusio infertur ex duabus præmissis §. 335. Log. Ex duabus autem præmissis vera sequatur conclusio §. 537. Log. Evidens quoque est , quod cum veram esse conclusionem perspiciamus , & illa certa evadat , Assensusque adeo illa producat §. 1.

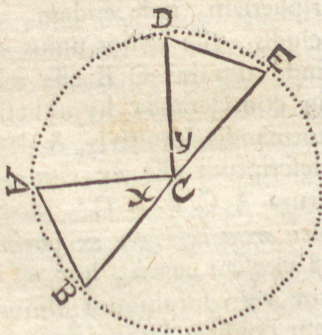
§. XV.

§. XV. In demonstratione Ostensiva, si prædicatum non nisi sub data conditione subjecto tribuitur, tunc utimur hypothesi, & ex illa formantur judicia intuitiva, quibus deinde in Syllogismis Minoris loco utimur, atque ita Syllogismorum concatenationem absolvere licet.

Patent hæc ex ipsa demonstrationum indole, & per exempla manifesta plane evadunt. Utar hic exemplo ex Geometria desumpto, cum enim figuræ Mathematicæ sensibus expositæ sint, exempla illa majorem quandam claritatem habent, quam cetera, quæ ex disciplinis Philosophicis, aut aliunde petuntur. Si ex Geometria demonstranda esset sequens propositio: *Si arcus duarum chordarum sunt inter se æquales, ipsæ etiam chordæ sibi invicem sunt æquales*, nonne judicia tibi ex hypothesi formanda sunt intuitiva, quæ in Syllogismorum concatenatione Minoris vicem subibunt? Ut hoc clari-

us perspicias, resolvatur propositio data in Hypothesin & Thesis. Hypothesis est; quod arcus A B sit æquales arcui D E; thesis est, quod inde sequatur chordam A B esse æqualem chordæ D E. Attende nunc ad hypothesein, seu ea

quæ sumuntur, & judicia forma intuitiva. Vides punctum C esse centrum circuli, vides lineas A C & D C esse rectas, ductas ex centro circuli ad

peripheriam; Hæc judicicia tibi sint minoris loco in Syllogismo, majorem exhibebit definitio, aut axioma, aut propositio quædam jam antea demonstrata, quæque terminum communem cum judicio nostro intuitivo habet. Hic erit loco Majoris definitio radii: Radius est linea recta ducta ex centro circuli ad peripheriam, ita igitur argumentor: Omnis recta ex centro circuli ad peripheriam ducta est radius, lineæ A C & D C sunt lineæ rectæ, ductæ ex centro ad Peripheriam, ergo A C & D C sunt radii circuli. Habes jam Syllogismum in demonstratione primum; Ejus conclusio erit tibi minor in sequenti Syllogismo, major vero axioma quoddam, quod cum Minore terminum communem habet atque adeo in ratiocinando pergis. Omnes radii unius ejusdemque circuli sunt inter se æquales: A C & D C sunt radii unius ejusdem circuli: Ergo sunt inter se æquales. Similiter vides C B & C E esse lineas rectas, ductas ex centro circuli ad peripheriam, inde eodem, quo ante modo, concludis, esse radios unius ejusdem circuli; Et deinde ulterius C B esse æqualem C E. Pergis in consideranda hypothesi, atque judiciis inde formandis intuitivis, & deprehendis, arcum A B descriptum esse ex vertice anguli x intra ipsius crura A C & B C. Memoriam tum subit. *Omnis arcus descriptus ex vertice anguli intra ipsius crura, est mensura anguli*, hoc est Majoris loco, judicium vero intuitivum Minoris, atque ita sequentem conficis Syllogismum. Omnis arcus descriptus ex vertice anguli intra ipsius crura, est mensura ipsius anguli, Arcus A B descriptus est ex vertice anguli x . Eodem modo inferas, arcum

D E

D E esse mensuram anguli y . Illatas jam hasce conclusiones, si inter se conferas, inde hoc formabis iudicium quasi intuitivum: Anguli x & y æquales habent mensuras; Assumpto hoc iudicio intuitivo, ut minoris vicem tueatur, & propositione quadam jam antea demonstrata, ut maior sit, sequentem formas Syllogismum: Omnes anguli, qui eandem habent mensuram, sunt inter se æquales, anguli x & y habent eandem mensuram, ergo sunt inter se æquales. Attendens porro ad hanc Conclusionem, cum antecedentibus, denuo tibi inde iudicium quoddam quasi intuitivum formas; Vides triangula A C B & D C E ejus conditionis esse, ut Angulus unius trianguli x , sit æqualis angulo alterius trianguli y , & duo latera comprehendunt hunc angulum in uno triangulo, sunt sigillatim æqualia duobus lateribus comprehendentibus angulum alterum, in altero triangulo; Hoc iudicio formato memoriam porro subit, theorema quoddam a Geometris demonstratum, hujus tenoris: *Si in duobus triangulis angulus unus unius trianguli est æqualis angulo uni alterius trianguli, & duo latera comprehendunt angulum unius trianguli, sunt sigillatim æqualia duobus lateribus comprehendentibus alterum angulum in altero triangulo, etiam latus tertium unius, est æquale, lateri tertio alterius trianguli;* sumto hoc theoremate, ut præmissarum sit Major, & iudicio intuitivo, ut Minor sit, per legitimam consequentiam infer: Ergo chorda A B est æqualis chordæ D E.

S. XVI. *Assensus producitur in iis propositionibus, quæ formantur ex hypothese, in demonstratione ostensiva.* Hypotheses enim propositionum sumimus,

quod eas esse possibiles, jam certi sumus, adeoque iisdem assentimur, vel eas tanquam possibiles supponimus; In priori casu judicia formata æquivalent intuitivis, quæ observatione constant, consequenter in iis assensus producitur § 7. In casu posteriore certi sumus, nos ea tanquam possibilia sumere, adeoque iisdem assentimur, tanquam a nobis arbitrario assumtis §. 1. visuri, num per demonstrationem ostendi possit impossibilitas.

§. XVII. *Assensus producitur in demonstrationibus ostensivis.* Etenim in demonstrationibus ostensivis, prædicatum subiecto, aut absolute tribuitur, aut tantummodo sub certa quadam conditione. Si prius, tunc demonstratio deducitur tum ex integra definitione, tum ex ejus partibus; ex axiomatibus; ex experienciis indubitatis, & tandem ex propositionibus jam antea demonstratis §. 11. Si vero posterius: Tum quidem ostensivæ demonstrationes ex hypothesebus deducuntur §. 15. Jam vero Assensus producitur in omnibus istis propositionibus; si illæ ex integra definitione, si ex ejus partibus fuerint deductæ §. 12. si ex axiomatibus & propositionibus jam antea demonstratis §. 13. si ex hypothese data §. 16. adeoque in omnibus iis, quæ ad demonstrationem ostensivam requiruntur, assensus producitur §. 342. Ontol.

§. XVIII. Demonstratio Apogogica siue Indirecta est, qua posito contrario ejus, quod probari debet, tanquam vero colligitur, quod propositioni veræ, vel notioni subiecti contradicat.

Dedit hanc definitionem & demonstrationis ostensivæ §. 10. prolatam, Summus Philosophus CHRISTIANUS

NUS WOLFIUS in opere Logico Latino, atque eas hic verbotenus apponere nullus dubitavi, non tantum quod illæ omnium sint optimæ, sed etiam, quod non existimem, cum definitiones rerum quarundam inventæ, & verbis propriis expressæ jam fuerint, aliis semper verbis, novoque indumento, ut pro suis venditari possint, palliandas esse.

§. XIX. Quia in demonstratione Apogogica, posito contrario ejus, quod probari debet, tanquam vero, colligitur, quod propositioni veræ, vel notioni subjecti contradicat §. 18. propositionem ad impossibile reducturus, sumit ei contrariam, tanquam veram, eaque utitur ceu definitione vel hypothesi in Demonstratione Ostensiva §. 551. & 552. Log. Aut etiam sibi iudicia format Intuitiva, ex propositione contraria tanquam vera assumpta, atque ita eodem modo, quo in demonstratione ostensiva, Syllogismorum concatenatio continuatur; donec tandem appareat contradicere, vel propositioni veræ, vel notioni subjecti §. 553. Log.

Sunt hæc unicuique obvia, dummodo ad exempla in Geometria attendere velit; Ita enim demonstratur; Quod duo circuli sese mutuo intus tangentes non habeant idem centrum, aut quod duo semicirculi, sese tantum in *unico puncto secare* possint &c. sed non tantum in Mathesi hoc genus demonstrationum obtinet; sane in omnibus partibus Philosophiæ, Logica, Ontologia, Philosophia Morali, Politica, aliisque disciplinis, demonstrationis Apogogicæ usus est frequentissimus. Dabo ut res clarior evadat, exemplum: Sit nobis ex Ontologia sequens propositio demonstranda: *Ad Actualitatem Entis alicujus aliquid requiritur amplius præter possibilitatem*; Demonstratio erit sequentem in modum instituenda; Aut præter possibilitatem
nil

nil requiritur amplius, ut Ens existat, aut adhuc aliud quid. Ponatur jam contrarium ejus, quod demonstrari debet, & ex illo, tanquam vero assumpto, colligatur, repugnare propositioni cuidam veræ, aut prædicatum subjecto non convenire. Ponatur inquam plane nil requiri ad actualitatem rei præter possibilitatem. Ex hac hypothefi nobis jam formandum est judicium intuitivum: Possibilitas sufficit ad rei existentiam; Hinc vero statim memoriam subit Principium illud *Rationis*, uti dicitur, *Sufficientis* §. 70. Ontol. quo tanquam propositione Majore assumpto, Minore vero judicio Intuitivo, per conclusionem infero; Quod Ens existat ideo, quia possibilitas est Ratio sufficiens ad existendum. Conclusionem hanc sumo tanquam minorem, & succurrit propositio §. 118. Ontol. quæ Majoris locum tuetur; Posita ratione sufficiente ponitur id, quod propter eam potius est, quam non est; Unde colligitur; Posita possibilitate Entis, ponitur etiam ejus existentia; hæc vero conclusio contradicit propositionibus jam antea demonstratis; Hinc est evidens, falsam esse hypothefin nostram assumptam, consequenter aliud præter possibilitatem requiri, ut Ens existat.

§. XX. *Assensus producitur in iis, quæ Apogogice demonstrata sunt.* Etenim in demonstrationibus Apogogicis, assumimus contrarium ejus, quod probari debet, & ex eo, tanquam vero colligitur, quod propositioni cuidam veræ, aut alii jam ante demonstratæ repugnet §. 19. Cum vero contrarium ipsius propositionis, quæ demonstranda est, tanquam verum admittam; inde judicia intuitiva mihi formo, ut in demonstrationibus offensivis §. 11. At in istis judiciis intuitivis producitur Assensus §. 12. Ergo & in Demonstratione Apogogica, quæ oritur ex judiciis intuitivis, Assensus producitur; Porro,
cum

cum concatenatio Syllogismorum eodem modo procedat, quo in demonstrationibus ostensivis §. 19. Assensus vero producat in demonstrationibus ostensivis §. 17. etiam in omnibus istis, quæ ad Demonstrationem Apogogicam requiruntur, Assensus producit; Verum est ergo, quod etiam in iis, quæ Apogogice demonstrata sunt, Assensus producat §. 342. Ontol.

§. XXI. Demonstravimus hactenus, Assensum produci, tum a posteriori, tum a priori, & ex sequentibus apparebit, quanti momenti hæc de Genesi Assensus Doctrina sit, per omnem vitam, & quantum nobis illius accurata pensatio prodesse possit; Est igitur nobis, hic de ista Assensus Genesi, paulo distinctius agendum, & primo quidem explicandum; quomodo Assensus noster oriatur; quomodo unus in altero fundetur; quomodo Assensus noster certus atque firmus evadat; unde nobis constet, an Assensum habeamus certum, nec ne; Hæc inquam, & multa alia huc pertinentia, hic a nobis paulo fufius exponenda erunt; Cum autem analytice hic procedamus, nilque nisi demonstrata supponere velimus, hic sane nobis ad primam Assensus originem descendendum est. Homo præditus est Anima intelligente, & multa continuo experitur atque observat; Talem vero etiam Animæ humanæ vim inesse deprehendit, ut objectum aliquod qualecunque ita sibi repræsentare valeat, quo notione illius clariore potiatur, quam alius, quod menti nostræ simul repræsentatur, Objecti; ut scilicet sibi magis conscius sit, se hoc objectum jam percipere, quam aliud quod simul percipiat; Vis ista Attentionis dicitur; Hæc attentione homo,

cum

cum ad objectum quoddam fertur, primo omnia alia quæ in objecto diversa occurrunt, distinguere debet, hacque ratione primo claram, deinde distinctam, completam, & tandem adæquatam acquirit objecti notionem. Quod si jam homo rem quandam distincte sibi repræsentare possit, illam mentis vim, qua id efficit, Intellectum dicimus, illeque rem intelligere dici potest, qui de ea distinctam habet notionem. Efficit vero Intellectus in anima nostra, ut, cum res distincte nobis repræsentamus, eas quoque ad diversas species atque genera referamus; Nempe, cum plures res atque objecta habemus, unum quodque eorum est Ens omnimode determinatum, & Individuum a Logicis vocari solet. Hanc omnimodam determinationem si tollas, atque ea tantum consideres, in quibus entia ista inter se conveniunt; ea vero omittas, per quæ alias a se invicem discerni deberent; tunc quidem species nascuntur; Quod, si porro ea omittas, quæ in speciebus entium diversa occurrunt, eaque tantummodo tibi representantes, quæ speciebus istis communia sunt; Genus rerum habebis. Porro, si constitutas rerum species atque genera inter se conferimus, earum proprietates atque modificationes consideramus, inde porro intelligimus, an objectum quoddam obvium, hujus sit classis vel alterius, an sub genere isto vel sub alio contineatur, hacque ratione ille mentis actus oritur, quem Judicium appellamus. Cum itaque Judicium quoddam fero; observo etiam, an prædicatum quoddam conveniat subjecto vel non; Quod, si observo, subjecto prædicatum convenire, vel non convenire, propositio mihi
certa

certa evadit; atque tum quidem, cum eam certam esse agnosco, aut saltem pro tali admitto, Assensus in me oritur. Hæc ergo est Assensus nostri prima origo, si sit simplicissimus; At Assensus noster simplex non manet, sed fere nunquam non ex multis aliis componitur, unusque Assensus in plures anteriores resolvi debet; Age ergo; inquiremus nunc ulterius, qui fiat, ut Assensus noster compositus evadat, qui fiat, ut ab uno ad alterum progredi possimus; Hac enim ratione apparebit, quomodo Assensus tuus sensim sensimque majora in se complectatur. Opus vero hic primo est, ut rerum definitiones perspectas habeamus; Videamus ergo quomodo in illis Assensus nascatur.

§. XXII. *Si instituatur Analysis definitionum sequentium in antecedentes, & reductio terminorum primitivorum, qui absque definitione sumuntur, ad intuitum rei præsentis, Assensus generatur in definitionibus.* Termini denotant res, quarum notionem habemus §. 37. Log. Adeoque terminos primitivos nobis in mente repræsentare possumus §. 34. Log. Hinc sibi mens eorum est conscia §. 31. Log. Assensus adeo generatur in definitionibus, instituta reductione terminorum primitivorum ad intuitum rei præsentis §. 8. *quod erat unum.*

Secundo; Quia termini, qui ingrediuntur definitiones sequentes explicari debent per antecedentes §. 119. Discurs. Prælim. Log. Assensus vero generatur in definitionibus antecedentibus, per partem primam; Ergo etiam Assensus generatur in nobis instituta Analyti definitionum consequentium in Antecedentes, *quod erat alterum.*

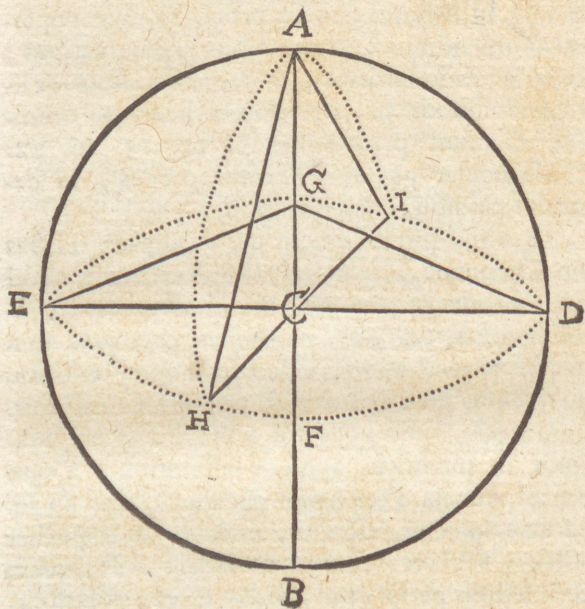
Ex.

Ex. gr. Si Assensus in te oriri deberet quod propositio ista: Hi quatuor numeri 5 : 20 = 10 : 40. Proportionem constituent Geometricam, nonne necessarium est, ut proportionis Geometricæ definitionem in anteriores resolvas; donec ad terminos pervenias, qui absque explicatione assumuntur, primitivos? En definitionem proportionis Geometricæ: Proportio Geometrica est identitas duarum rationum Geometricarum; Hanc audiens; quid in te excitatur? An Assensus? Nondum; Opus primo est, ut hanc definitionem in priores alias resolvas; adeoque rationum Geometricarum definitionem perspectam habeas: Ratio Geometrica est, relatio duorum numerorum ad se invicem, secundum multiplicationem & divisionem, Opus est etiam, ut definitio tibi Identitatis rationum sit in promptu; Rationes similes dicuntur, quarum Exponentes sunt iidem. Quid nunc? Oritur assensus in te: Quatuor numeros supra memoratos proportionem Geometricam constituere? Nondum; quare? Quia definitio rationis Geometricæ resolvenda est in alias; Sciendum est, quid multiplicatio sit; quid divisio; quod si sciveris, Multiplicationem esse inventionem alicujus numeri, ex duobus aut pluribus numeris datis, qui unum datorum toties in se continet, quoties alter in se continet unitates; Divisionem vero, inventionem esse numeri cujusdam, qui mihi indicat; quoties unus datorum in altero contineatur, si inquam, horum terminorum definitiones scias; prætereaque numerum, quod sit multitudo unitatum, concipias; Nonne nunc tandem in te nascitur Assensus, quod quatuor numeri propositi proportionem efficiant Geometricam? Imo vero; At unde hoc? Quia definitionem proportionis in rationis definitionem, & rationis in multiplicationis, & divisionis, & porro in numeri definitionem resolveras, adeoque veritas propositionis nostræ, quod Assensus oriatur in definitionibus, si sequentes in anteriores resolvantur, vel ex hoc exemplo patet.

§. XXIII. Si principiis, quibus utimur in demonstrationibus antecedentibus Assensum præbueris, Assensus gignitur per ea, in demonstrationibus consequentibus. In demonstratione propositionum consequentium utimur Definitionibus, Axiomatibus, Experimentiis indubitatis, & Propositionibus ex illis demonstratis §. 562. Log. Hisce vero omnibus assensum præbuimus §. 12. 13. 16. 22. Consequenter gignitur Assensus per ea, in demonstrationibus consequentibus:

Res sua sponte elucet per exempla; Habes hic Theorema Trigonometrico-Sphæricum, quod omnis circulus transiens per polos alterius circuli in superficie Sphærae, ad alterum circulum, cujus polos transit, sit perpendicularis, videamus nunc, quomodo Assensus huic Theoremati præbendus nascatur. Primo scis, quid vocentur poli; Polus est punctum in superficie Sphærae assumtum, a quo omnia puncta Peripheriæ alicujus circuli in superficie Sphærae descripti, undiquaque æqualiter distant; Est hæc definitio nominalis Poli, quam cum habeas perspectam, vides A esse polum circuli E F D G in superficie Sphærae A E B D descripti; Assentiris porro judicio, quod formas, intuitivo; Arcus A H & A I descriptos esse e polo, & terminari utrinque in Peripheria circuli E F D G. Hoc judicio intuitivo, cum axiomaa illud Trigonometrico Sphæricum: Omnes arcus descripti, ex polo alicujus circuli in superficie Sphærae, & terminati in intersectione puncti diametri Sphærae, sunt inter se æquales, in memoriam vocetur, etiam assentiris, quod Arcus A I sit æqualis Arcui A H; Quid nunc? Assentiris judicio, quod denuo formas intuitivo, Lineas A H

& A I esse chordas Arcuum A H & A I, atque inde porro, cum memoria tibi suggerat ante

demonstratam in Geometria propositionem, *Chordæ æqualium Arcuum sunt inter se æquales*, etiam assentiris sequenti propositioni; Chorda A H est æqualis chordæ A I. Redis hic ad Judicia intuitiva formanda, & assentiris isti Judicio, quod C H & C I sint radii unius ejusdemque circuli; Inde porro illi Axiomati; Quod radii unius ejusdemque circuli inter se sint æquales; adeoque C H æqualem esse lineæ C I; Porro, & huic Assensum præbes axiomati: Unamquamque quantitatem sibi metipsum esse æqualem, & inde forma-
tæ

tæ propositioni ; Quod linea $A C$ æqualis sit lineæ $A C$. Cum modo dictis definitionibus, Axiomatibus, Propositionibusque inde demonstratis, Assensum tuum dederis, etiam eundem huic, quod nunc formabis, iudicio intuitivo denegare haud poteris ; Triangulum $A H C$ & Triangulum $A I C$ esse duo Triangula ejus conditionis, ut tria latera unius, sint æqualia tribus lateribus alterius trianguli : Hoc iudicium cum formatum est, simul subit memoriam Theorema ex Geometricis familiare ; Quod Triangula hujus conditionis sibi invicem sint æqualia, omnesque Anguli unius Trianguli sint sigillatim æquales omnibus Angulis oppositis alterius Trianguli ; adeoque jam huic propositioni assentiris, quod Angulus $A C H$ sit æqualis Angulo $A C I$: Si huic propositioni assensum das, prætereaque ex Geometria scias, omnem lineam, quæ utrinque Angulos æquales constituit, esse perpendicularem ad alteram ; porro assentiri teneris, lineam $A C$ esse ad $H I$ perpendicularem, cum vero jam supra assensus fueris Axiomati trigonometrico - sphaerico ; Quod omnes Arcus descripti ex polo alicujus circuli, in superficie Sphæræ, & terminati in intersectione puncti diametri Sphæræ, sint inter se æquales, etiam hic assentiendum erit porro, quod Arcus $E G$ sit æqualis Arcui $G D$; Atque deinde porro vi theorematis supra citati ; quod chorda $E G$ sit æqualis chordæ $G D$, & cum assensus fueris axiomati supra citato ; Omnes radii unius ejusdemque circuli sunt inter se æquales, videasque $E C$ & $C D$ esse radios unius ejusdemque circuli ; etiam in ista propositione assensus tuus nascitur ; quod linea $E C$ æqua-

lis sit lineæ C D. Cumque deinde scias, unamquamque quantitatem sibi metipſi æqualem eſſe, etiam G C æqualem habebis G C; Atque formato nunc iudicio intuitivo, vides te habere duo Triangula E C G & D C G ejus conditionis; ut omnia tria latera unius Trianguli ſint ſigillatim æqualia omnibus tribus lateribus alterius Trianguli; Quid inde? vocans in memoriam geometricum theorema; Omnia Triangula hujus conditionis ſibi invicem ſunt æqualia, & omnes Anguli unius Trianguli ſunt ſigillatim æquales omnibus Angulis alterius Trianguli; aſſentieris, quod Angulus G C E ſit æqualis Angulo G C D. Ex hoc Aſſenſu naſcitur tibi alius, quod vi principii Geometrici, omnis illa lineæ, quæ utrinque efficit Angulos æquales, ſit perpendicularis, adeoque G C perpendicularis ſit ad E D. Quod ſi adeo aſſenſum dederis A C eſſe perpendicularem ad H I & G C eſſe perpendicularem ad E D, per immediatam conſequentiam colligis, circumulum A D B E eſſe perpendicularem ad circumulum E G D F, videsque adeo, qua ratione fiat, ut, dum principiis, quibus utimur in demonſtratione, aſſenſi fuerimus, etiam propoſitionibus inde demonſtratis aſſentiamur.

§. XXIV. *Si cognoscimus probabilitatem principiorum, quæ probationem probabilem ingrediuntur, Aſſenſus gignitur in propoſitione probabili.* Quia probatio probabilis a demonſtratione non differt, niſi Principiis §. 588. Log. Quæ ſunt definitiones, axiomata & experienciæ indubitatae §. 498. Log. Atque in demonſtratione etiam aſſenſus gignatur §. 17. & 20. Probatio vero probabilis ſit, ſi Syllogismos concatenatos ingrediuntur Præmiſſæ pro-

probabiles §. 587. Log. Eas autem cognoscamus per hypothefin ; Sequitur , quod assensus gignatur in propositione probabili.

Occurrunt hujus rei multa in Astronomia præprimis exempla. Cum JOHANNES FABRICIUS Anno 1610 primus Maculas solares observasset, observationesque suas, in *Narratione de Maculis in Sole observatis, & apparente earum cum Sole conversione* Wittenbergæ 1611 publici fecisset juris; Omnes statim Astronomi, veluti Galilæus, & Christophorus Scheinerus Aliique, quid huic rei sublit, sedulo inquisiverunt. Observabant itaque omnes, certum esse, dari Maculas in Sole: At, unde illæ, quid essent, cujusque usus, nondum inter ipsos conveniebat. Collegerunt tandem ex duobus argumentis, ex Parallaxi, scilicet, quam nullam admittunt, & ex motu regulari Macularum, quem observant, quod vel Soli insint, vel ei saltem admodum vicinæ sint. En hic primam propositionem probabilem: *Maculæ Solis ipsi sunt admodum vicinæ*: Postea, cum observarent, eas Figuras habere irregulares, alias esse majores, alias minores; subinde in medio densiores, in perimetro vero rariores; Coalescere nonnunquam plures in unam, aliquando vero scindi unam in plures alias, quæ omnia phænomena sunt, quæ in Tellure nostra de Nubibus cœli observamus; adhibita prima probabili propositione: Quod Soli admodum sint vicinæ, collegerunt denuo, admodum probabiliter; esse Nubes Solis, quæ, uti Nubes circa Tellurem, ex exhalationibus constant, &c. Adeoque, cum probabilitatem principiorum Astronomi agnovissent, maculas Soli esse vicinas, atque esse Nubes Solis, quæ subinde dissolvuntur, atque in Solem redeunt, Assensum etiam dedere, huic propositioni probabili: Solem non esse Ignem purum; neque etiam ex materia homogenea constare; sed ex opaca, quæ cum Terra nostra convenit; quodque excrementa habeat, uti ignis noster fuliginem.

§. XXV. Si Assensum præbueris propositionibus probabilibus antecedentibus, quibus in probatione probabili sequentium utimur, Assensus gignitur in probationibus probabilibus consequentibus. Quoniam in Probatione probabili utimur syllogismis, quos ingrediuntur Præmissæ probabiles §. 586. Log. Et illæ Præmissæ, vi hypotheseos, probabiles sint; etiam, quia in propositionibus Probabilibus antecedentibus Assensus gignitur §. 24. generatur in consequentibus.

§. XXVI. Assensus alicui propositioni dandus resolvitur in multos anteriores; & anteriores porro in alios ipsis priores, donec ad prima pervenias principia sine probatione admittenda. Quoniam Assensum præbuimus demonstrationibus antecedentibus, etiam eundem damus demonstrationibus consequentibus §. 23. Et, quoniam probationibus probabilibus antecedentibus assensi sumus, etiam consequentibus assentimur §. 25. adeoque est evidens; Assensum alicui propositioni dandum, in Assensus anteriores resolvi; quod erat unum.

Porro; Quoniam Assensus demum gignitur, in propositionibus prioribus, perspectis Definitionibus, Experimentis indubitatis, & Axiomatibus. §. 17. Et in propositionibus prioribus probabilibus, si probabilitatem principiorum, probationem probabilem ingredientium, cognoscimus, §. 24. manifestum est, quod Assensus anteriores resolvantur in alios ipsis priores, donec ita tandem ad principia sine probatione admittenda pervenias. Quod erat alterum.

§. XXVII. Assensus itaque veritati, propositionis demonstratæ, aut probabiliter evictæ, non in instanti nascitur,

scitur, sed successive. Cum enim in Axiomatibus Assensus gignatur, perspectis definitionibus §. 13. Et in demonstrationibus, quæ inde deducuntur, §. 17. Et in Propositionibus demonstrandis consequentibus, si Assensum præbueris antecedentibus, §. 23. Adeoque Assensus propositioni alicui dandus in multos anteriores resolvatur §. 26. patet inde Assensum, non in instanti nasci, sed successive.

Docuit hoc luculenter satis *Illustris Philosophus, CHRISTIANUS WOLFIUS*, in Opere Logico latino, §. 992. cum enim ibi de modo alios convincendi ageret, inter alia & modum detegendi principia convincendo tanquam nota supponenda explicat, explicationemque suam prolixo admodum exemplo confirmat; Docuit enim ibidem, Assensum propositioni, *de eliminatione superfluatorum ex definitionibus*, præbendum præsupponere Assensus centum & triginta, quorum unusquisque menti ingenerari debet, antequam ipse in eadem nascatur; Atque, ut verum fatear, magni est hæc res momenti, dignaque præparari, ut attendatur: Dicam autem de Argumenti huius præstantia atque usu in sequentibus; hic dixisse mihi sufficiat, illos animum huc advertere debere, qui certam rerum cognitionem adeo facilem sibi somniant ut eidem comparandæ lectionem vel fugitivo factam oculo sufficere sibi persuadeant; Sane, ut rem exemplo illustrem, quot sunt, qui facillimam credunt esse Demonstrationem de Dei existentia? quot sunt? qui totam rem unico aut duobus ratiociniis confectam esse autumant; At evolve hic Metaphysicam, quam *Illustris WOLFIUS* Germanico edidit idiomate, invenies, antequam certus esse possis Deum existere, propositionique ipsi assentiri, multa tibi ex Philosophia Prima, multa ex Cosmologia, multa ex Psychologia, multa denique ex Theologia naturali, perspecta atque familiaria esse debere, nisi enim §. 1. 10.

11. 12. 14. 16. 17. 18. 21. 22. 24. 26. 28. 29. 30. 32.
 33. 34. 35. 36. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47.
 50. 51. 52. 53. 54. 55. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 64. 65.
 66. 68. 71. 72. 73. 75. 76. 81. 82. 94. 102. 104. 106.
 107. 111. 114. 115. 117. 118. 119. 121. 122. 125. 126.
 127. 132. 133. 134. 152. 154. 165. 166. 172. 175. 192.
 194. 214. 217. 219. 220. 249. 346. 369. 543. 544. 545.
 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 554. 555. 556. 565.
 --569. 571. 576. 582. 584. 585. 586. 593. 594. 595. 596.
 602. 603. 604. 605. 606. 607. 614. 615. 620. 621.
 622. 623. 628. 667. 733. 734. 735. 738. 739. 741.
 742. 744. 745. 753. 754. 755. 756. 928. 929. 930.
 931. 935. 936. 939. 943. & 945. hos, inquam para-
 graphos omnes & singulos, nisi unusquisque in nume-
 rato habeat, non certus esse potest per argumentum,
 a Contingentia Mundi more *Wolfiano* adstructa, de-
 sumtum de Dei existentia, aut, si vel unica tantum de-
 finitio, aut axioma, aut propositio me fugeret, ne-
 que etiam veritatem existentiae Dei agnoscere possem;
 Nec hoc tantum; Opus hic praeterea est, ut in Logi-
 cis haud sis hospes, ut genuinam formam Definitio-
 num, Axiomatum, demonstrationumque inspicias;
 Hoc si addas cognitioni paragraphorum Metaphysices
 modo citatorum, tum demum cum veritate dicere
 poteris, Te certo huic propositioni; *Deus existit*,
 assentiri. Patet igitur ex hoc exemplo, Assensum no-
 strum non in instanti, sed successive gigni.

§. XXVIII. Est vero utilitas doctrinae de
 Genesi Assensus insignis admodum; Etsi enim
 ad distinctam de Genesi Assensus notionem vulgo
 non attendatur, quin ea tamen maximi sit mo-
 menti, nemo dubitare poterit. Unde enim
 quaeso, quod in subsequenter demonstrabitur,
 pendet Convictio omnis, undenam scis, Assen-
 sum tuum esse certum? Opus sane est, ut di-
 stincte cognoscas, quomodo Assensus tuus sensim
 sen-

sensimque ortus fuerit; opus est, ut perspectum
 habeas, quomodo a definitionibus ad axiomata,
 ab axiomatibus ad propositiones alias, & ab istis
 propositionibus denuo ad ulteriores, atque ita
 usque ad Thesin tuam ascenderis; Hæc nisi di-
 stincte cognoscas, actum est de omni Convictio-
 ne, actum est in Scientiis de omni Certitudine.
 At quis est, qui nesciat, quantum intersit Ho-
 mini, ut se vere convictum esse tuto credere
 possit; Non jam hic mihi sermo erit de iis,
 quæ ex Theologia revelata constant; Ea enim
 hic in Philosophicis versantes seponimus; de iis
 nunc dicam, quæ lumine Rationis eliciuntur; Dic
 homo; ita enim quemvis alloqui licet; si tibi
 felicem agere vitam animus est, quid tibi est
 faciendum? Absque mora mihi respondebis; id
 mihi agendum, ut summi Boni, cujus quidem
 homo in *hac vita* est capax, particeps fiam; Be-
 ne; At quodnam est illud? Constat ex generali
 notione; illud a nobis Bonum dici, quod statum
 nostrum perfectiorem reddit, aut, si confuse tan-
 tum ratiocinari velis, illud vocamus Bonum, ex
 quo voluptatem capimus, sed innocuam, quæ
 neque in tædium degenerat, neque etiam tædi-
 um parit: Talem vero voluptatem non capies,
 nisi ex sensu perfectionis; adeoque illud est bo-
 num, quod statum nostrum perfectiorem reddit;
 Constat vero, hominem summæ Beatitudinis ca-
 pacem minime esse, sed continuo ad maiorem
 progredi posse perfectionem; Quod si itaque pro-
 grediatur continuo ad majores perfectiones, non-
 ne illud erit maximum, quod quidem in hac vita
 homini conceditur, bonum? Ita quidem existi-
 mo; Sed monstra hic mihi viam, qua ad illud

pertingere possim. Lex est naturæ ; hanc si ob-
 servabis , & summum assequeris bonum ; Lege
 enim naturæ obligamur ad omnia ea facienda ,
 quæ nos , statumque nostrum perfectiorem red-
 dunt , atque ea omnia omittenda , quæ nos &
 statum imperfectiorem faciunt ; Quod si igitur se-
 queris in actionibus tuis ducem Legem Naturæ ,
 illamque continuo observare studeas , fane con-
 tinuo ad majores progredieris Perfectiones ; ade-
 oque summum Bonum Legis Naturæ observatio-
 ne acquies : Si hoc evidentius perspicere velis ,
 considera tantum , quanta inde homo perfundat-
 ur voluptate ; Conscius sibi enim erit eo in statu
 homo Virtutum moralium , quas habet ; & incre-
 mentorum , quæ quotidie in illis capit ; Conscius
 sibi erit Virtutum Intellectualium , & incremen-
 torum , quæ in illis capit ; Conscius sibi erit fa-
 cultatum corporis , Vigoris ; Sanitatis ; Habi-
 tum , &c. ; Et denique sibi etiam erit conscius
 Status sui externi ; Facultatum ; Opum ; Ami-
 corum &c. Hinc vero , non potest non , quin
 homo quotidie summa semper perfundatur vo-
 luptate ; Et quotiescunque occasio ipsi sese offe-
 rat Virtutem aliquam exercendi , cum Habitum
 hujus Virtutis animæ suæ atque corpori inesse
 videt , eum quoque non sine summa cum volup-
 tate ad actum perducit ; Patet adeo , hic sum-
 mum Bonum & esse perenne , & perenni conjun-
 ctum cum voluptate ; Hic ergo redeo ad te ho-
 mo ; & denuo ex te quæro ; Quid tibi est fa-
 ciendum , ut feliciter vivas ? quid ni dices ; Lex
 naturæ est observanda ; Imo vero ; sed vides hic
 eadem opera , quantum intersit homini , ut vere
 de ista propositione sit convictus ; Nisi enim vere
 de

de ista propositione convictus fuerit, neque etiam observationi Juris Naturæ operam dabit, quod si autem Juri Naturæ non studeat, neque etiam summi Boni erit particeps, quod si summi Boni non est particeps, neque etiam in hac vita feliciter vivere poterit; Adeoque omnis in hac vita hominis felicitas ab ista convictione pendet, ut homo vere convictus sit, Legis Naturæ observatione summum acquiri bonum naturæ viribus obtentu possibile; At quomodo vincetur? Hic sane necesse est, ut ejus Assensus sensim sensimque crescat, ut primo Definitionibus; postea Axiomatibus, inde Propositionibus - & porro, ulterioribus assentiatur propositionibus; necesse est, ut distincte agnoscat, qua ratione Assensus sibi successive nascatur; Ita enim certus esse poterit de rei veritate, vereque convictus; Atque ita ex his, quæ ex multis aliis, exempli loco proferre statueram, patet, quantum omnino intersit Generi humano, ut hæc de Assensus Genesi Doctrina distincte percipiatur. Exerit autem sese utilitas hujus doctrinæ porro in multis aliis; quod si mihi hic animus esset omnia illa recensendi, quæ utilia ex hujus doctrinæ cognitione consequuntur; integer profecto mihi conscribendus esset Liber; At, cum mihi non ultra limites Dissertatiunculæ excurrendum sit; brevibus tantum perstringam, quæ mihi ad hanc facere rem potissimum videbuntur.

S. XXIX. *Successiva Assensus generatio docet, qua ratione veritates in Systema redigi debeant; Nascitur enim successive Assensus, si ex principiis, hoc est, Definitionibus; Axiomatibus; Experimentiis indubitatis deducantur propositiones: quibus*

bus tum demum assentimur, si prioribus assensi fuerimus §. 23. Cum vero congeries veritatum inter se connexarum cum principiis suis vocetur Systema §. 889. Log. Patet etiam successivam Assensus Genesin Systema requirere.

Apparet vero inde utilitas Systematum veri nominis, cum enim in illis ea præmittantur, per quæ sequentia intelligi debent; nilque assumatur, quod non certis & fixis positum sit fundamentis, quæso, quid tibi magis est optandum? Fit hac ratione, ut tibi in lectione nil obscuri evadat; Fit, ut nunquam non de mente authoris recte intellecta certus esse possis; E contrario vero in libris non Sytematicis, quot non hiatus ibi? Quam sæpe ea in sequentibus demum ponuntur, per quæ tamen antecedentia intelligenda atque explicanda sunt? Et, ut verum fatear, unde est, quod bonis litteris operam navantes tanta in illis experiantur tædia? Unde hoc, quod illis omnia aspera, incognita, inexplicabilibusque nodis contorta appareant? Nulla sane hic ratio subest, quam quod legant & audiant, quæ non intelligunt; quod propositiones memoriæ mandent, quarum veritatem non introspiciunt; Et denique, quod terminis utantur nondum familiaribus & cognitis, atque ad significatum fixum & determinatum a vago nondum reductis. Constat vero, quod omnis ille, qui solidam rerum cognitionem acquirere studet, nil nisi sufficienter probatum assumere debeat; Quod si autem nil precarium ipsi erit assumendum, sed omnia summo cum rigore examinanda atque demonstranda, quid mirum, si confusas notiones summo cum studio sit evitaturus; Atque adeo elucet hic, quod *Vir Illustris WOLFIUS* in *Horis*, quas vocat *subsecivis*, *Trimestris vernalis Dissertatione Tertia*, de *successiva Assensus generatione*; pro eo, quo inter omnes eminent Mentis acumine, rerumque Scientia, fuse satis explicat, studiorum tractationem non esse indifferentem; Quod si enim

enim nihil confuse addiscere velis, si rerum omnium distinctam, quantum quidem datur, notionem habere studeas, non tibi erit perinde, quo ordine res addiscas, sed illa prius, a quorum evidentia sequentia pendent, addiscenda erunt; Et quis non videt? ut ad Systemata revertar, quam illorum Assensus vacillet, qui non Systematicam habent lectionem, modo hæc, modo alia defendunt, prout rationibus extrinsecis ad hoc vel illud ducuntur; Quod si autem Disciplinas Systematice tractarent, adeoque ea prius addiscerent, quæ in subsequenter tanquam nota & perspecta supponuntur, statim quoque dignoscere possent, quid veri alicui rei subit, an certum sit, an incertum, an probabile tantum, vel an plane sit falsum: atque hac de causa immortales *Magno Viro Christ. WOLFIO* habendæ sunt gratiæ, quod genus humanum ex illis fluctuationibus eripere, certitudinemque in Disciplinas invehere, nunquam satis suspiciundo conatu aggressus fuerit, quod si Deus ipsi vires vitamque, quod omnes quibus bonæ litteræ cordi sunt, ferventissimis a Deo efflagitabant precibus, concessurus est, efficiet ille, ut tota Philosophia, cujus jam Logicam, Ontologiam, atque Cosmologiam habemus, latino idiomate, demonstrativa pertractata methodo, compareat; excitabunturque illius præclaro exemplo, quod jam factum esse videmus, & alii Viri Virtute & Eruditione præstantes, ut simile quid in facultatibus, quas vocant superioribus, moliantur; hacque ratione, quid certum in illis, quid incertum, quid probabile, quid falsum, sedulo distinguant.

§. XXX. *Successiva Assensus generatio docet, non omnium dijudicationem esse in potestate nostra.* Cum assensus nostras successive nascatur §. 37. etiam propositionibus consequentibus prius Assensum dare non licet, quam illum antecedentibus dederimus §. 26. Quod si consequentibus
assen.

assentiri non potes propositionibus, antequam priores perspectas habeas; sequitur inde, de sequentibus iudicium a nobis ferri non posse, nisi priores perspectas habeamus: adeoque ex successiva Assensus generatione patet, non omnium dijudicationem in nostra positam esse potestate.

Non opus hic esse existimo, ut de præclaro, quem nobis ista de Genesi Assensus doctrina præstat usu, multis dicam; Cum enim agnosco, non omnia in mea posita esse potestate, ut de illis dextre judicare queam, vitium hominibus admodum frequens, *Nimiae*, quod dicitur, *Confidentiae*, evito, quo plus de facultatibus meis spero ac revera præstare possunt; Nam, cum cognoscam, mihi de re proposita ob defectum principiorum iudicium non esse ferendum, multo minus opus aggrediar humeris meis impar. Habeo hac ratione vires meas omnes in promptu; Scio, quid valeant humeri, quid ferre recusent: Illi vero, quibus *Intellectus* non est *Systematicus*, id est, qui veritates non inter se connexas addidicerunt, sed unam quamque seorsim, quasi cum cæteris nil commune habentem, considerant, facillime hoc *Nimiae Confidentiae* vitio involvuntur; Cum enim propositiones tantum dispersas cognoscant, neque etiam scire poterunt, an non sumantur ad eam probandam principia incerta; Aut si hoc, quod tamen vix fieri poterit, sciant, nondum tamen plane de veritate propositionum convicti esse poterunt, quippe cum distinctam Genesi Assensus doctrinam non capiant, neque etiam analysin Propositionum in alias priores, & Axiomata, Experiences indubitatas, atque Definitiones instituere poterunt; Cum igitur jam Assensus iste continuo fluctuet, illique veritatem nonnisi casu attingant, facile quoque evenire poterit, ut certa pro incertis, & incerta pro certis amplectantur; Quod si vero incerta pro certis amplectantur, nonne vides, plus deinde illos de viribus suis sperare posse, ac postea præstare pote-

poterunt; Et quid? Nonne ex his ulterius deinde sequitur, quod ille, qui distincte Assensus Genesin cognoscit, etiam præcocem evitaturus sit aliorum impugnationem? Contigit sane subinde, ut plurimi, cum non habeant unde inclarescant, id sibi ad consequendam nominis celebritatem faciendum esse existiment, ut Viros Eruditione atque doctrina præstantes convitiis præscindant, doctrinamque eorum impugnent, nilque non agant, quo famæ illorum maculam inurere possint; Hac enim ratione futurum miser sibi persuadent, ut brevi tempore Ipsi Nominis celebritate totum orbem impleant, neminemque non cogniturum, quod ipsi sint, qui cum Magno illo Viro congrédi nulli dubitaverint, paria ergo ipsis debere esse arma, utrumque Eruditione eminere insigniter: Quod si vero istud hominum genus cognosceret, quam successive Assensus generetur, & quam multa sint necessaria, antequam rei cujusdam vere convictus esse possis, utique sibi ab isto alios impugnandi pruritu temperaret; Quid enim? Si distincte Assensus Genesin intuearis, lento hic videbis progrediendum esse gradu; Definitiones, Propositionesque illis respondentes, cum axiomatibus altis primo in Mente radices agere debere, antequam sensum claritatis & certitudinis cum iis conjungere possis; Atque hæc est causa, quod, si quædam in Scriptis, Eruditione, Acumine, & Scientia præstantium Virorum, quæ tibi ridicula atque paradoxa videntur, deprehendas, non illico statim cum Poëta: *Gerræ siculæ atque ædepol lyræ lyræ!* tibi sit exclamandum; quin potius animo tuo firmiter persuadebis, Virum alterum Acumine præ Te longe eminere; Cogitabis tecum, nil nisi diuturna lectione acquiri; adeoque, quod ista tibi videantur paradoxa, tibi potius imputabis, quam aliis.

§. XXXI. *Successiva Assensus generatio docet, non cuique omnia demonstrari, aut quemvis rei cujus-
cunque*

cunque convinci posse. Cum enim Demonstratio continua sit series Syllogismorum inter se concatenatorum §. 551. Log. Principiis autem, quibus utimur, prius Assensus sit præbendus, quam demonstrationi ipsi §. 23. fieri vero non possit, ut unusquisque hominum principia omnia haberet perspecta, eademque familiaria experiatur; manifestum est, non unicuique omnia posse demonstrari; *quod erat unum.*

Quoniam ad alterum convincendum demonstratio, producta retro Analyfi Principiorum, eo usque est continuanda, donec in Syllogismis pervenias ad Præmissas alteri certas: Vel, si prorsus est hospes in iis, ad Definitiones, Axiomata, & Experientias indubitatas, §. 991. Log. Hinc etiam sequitur, quod Definitionibus, Axiomatibus, Experientiis indubitatis, &c. prius assentiri debeat, antequam Assensus in consequentibus generari possit. §. 29. & 30. Manifestum itaque est, successivam Assensus generationem docere; non quemvis rei cujuscunque convinci posse; *quod erat alterum.*

Testantur hoc abunde exempla; Quomodo enim convinces, Cosmologiæ ac Mechanicæ ignarum, quod *summa impetuum in duobus corporibus ante & post conflictum sit eadem*; Quomodo convinces Mathematices imperitum, *figuram Solis non esse omni ex parte Sphericam*; Ille profecto, qui convincendus est, non tantum principia nosse debet, ex quibus veritas investiganda eruitur, sed & formam demonstrationis probe perspectam habere; Quod si unum horum deficit, omnem operam in illo convincendo frustra consumas. Eandem enim hic dico legem obtinere, quam Philosophus nostri ævi primus CHRIST. WOLFIUS
de

de æstimandis alterius viribus, ad verum tum inve-
niendum, tum dijudicandum, requisitis in opere Lo-
gico Latino dederat; Ibi vero multis demonstrat, quod
ille, qui de propositione demonstrata judicare velit,
non tantum demonstrationis, tam Offensivæ, quam
Apagogicæ formam distincte animo comprehendere,
sed & ipsi principia demonstrationem ingredientia cer-
ta esse debeant §. 1149. Log.

§. XXXII. *Affensus dicitur certus*, quando
nobis conscius sumus, eum niti ratione ad assen-
tiendum sufficiente.

§. XXXIII. *Probabilis dicitur Affensus*, quan-
do novimus, eum niti ratione tantummodo pro-
babili.

§. XXXIV. *Affensus, qui nascitur ex demon-
strationibus, quarum Præmissæ sunt Definitiones, Axi-
omata, & Experientiæ indubitatae, est certus.* Si enim
Assensus nascitur ex demonstratione, cujus Præ-
missæ sunt Definitiones, Axiomata, & Experi-
entiæ indubitatae; ideo assentiris: quod principia
ista singula admittenda esse agnoscis §. 17. & seq.
& legitime ex iis concludi, quæ inde inferuntur,
perspicias §. 551, & seq. Log. Agnoscis ita-
que, te assentiri ob rationem sufficientem, cum
vi, qua ad Assensum compelleris, resistere non
possis §. 569. Log. Assensus itaque certus est
§. 32.

§. XXXV. *Affensus, qui nascitur in demonstra-
tionibus, quarum Præmissæ sunt Propositiones jam an-
tea demonstratae, est certus.* Propositionibus, quæ
demonstrantur, ex propositionibus jam antea de-
monstratis, assentimur §. 23. Ut adeo eas tan-
quam veras admittendas esse agnoscamus; Quam-

obrem eodem quo paragrapho præcedenti modo, & hic probatur, Assensum in hoc casu esse certum.

§. XXXVI. *Assensus, qui nascitur ex probatione, cujus Præmissæ sunt principia probabilia, est probabilis.* Probationi, cujus Præmissæ sunt principia probabilia, assentimur tanquam probabili §. 24. adeoque eadem non admittimus; nisi ut probabilia; Quoniam igitur per Syllogismorum concatenationem; quorum vel unum ingreditur Præmissa aliqua probabilis; non infertur nisi Conclusio probabilis §. 586. Log. Eidem quoque tanquam probabili nos assentiri cognoscimus; Consequenter Assensus nonnisi probabilis est §. 33.

§. XXXVII. *Assensus certus in iis, quæ probatione indigent, successive nasci debet.* Quoniam Probatio omnis, vel Demonstratio est, vel Probatio probabilis; Ex hac autem Assensus tantummodo probabilis nascitur §. 36. Ex demonstratione vero certus §. 34. & 35. Omnis Assensus certus in iis, quæ probatione indigent, ex Demonstratione nasci debet; Consequenter ex Assensu, quem antea jam nos præbuisse meminimus Definitionibus, Axiomatibus, Experimentiis indubitatis, & Propositionibus jam antea demonstratis. §. 569. Log. Certus igitur Assensus, in iis, quæ probatione indigent, successive nasci debet.

§. XXXVIII. *Assensus certus in iis, quæ probatione indigent, ex Systematica pertraculatione nasci debet.* Nascitur enim successive §. 37. atque adeo quæ inserviunt propositioni alicui demonstrandæ, tanquam principia, ante proponenda sunt, ut
certus

certus inde nascatur Assensus §. 34. & 35. Quoniam igitur, in Systematica pertractatione, ea continuo præmittuntur, quæ sequentibus intelligendis & demonstrandis inserviunt; ex Systematica pertractatione Assensus certus gignitur;

§. XXXIX. *Si rationes Intrinsecæ ad convincendum desunt, circumstantiæ autem postulant, ut quid vel affirmemus, vel negemus, Assensus pendet a voluntate, sive appetitu.* Quoniam enim rationes intrinsecæ ad convincendum desunt *per hypothesein*, Assensus per easdem nasci non potest; Quoniam tamen circumstantiæ postulant, ut quid vel affirmemus vel negemus, sine ratione autem sufficiente nil quicquam esse §. 70. Ontol. adeoque nec Assensus gigni possit; ad rationes extrinsecas necessario confugiendum: Jam cum rationes extrinsecæ aliunde, quam ex notione subjecti desumantur §. 1004. Log. Facile illud pro vero habemus, vel sumimus tanquam verum, quod volumus esse verum, non vero contradictionis partem alteram amplectimur, quam veram non esse malumus. Quare cum hic appetitus influat in Assensum a voluntate est pendulus, sive appetitu. §. 6.

§. XL. *Qui confuse aliquid cognoscit, nec a posteriori veritatis ejus convincitur, ejus Assensus pendet a voluntate.* Qui enim confuse aliquid cognoscit, is prædicatum subjecto tribuere nequit, nisi ob rationes extrinsecas, §. 1007. Log. Consequenter ex notione subjecti non desumas. §. 1004. Log. Quoniam igitur, nec a posteriori veritatis convincitur: *per hypothesein*; nec extrinsecæ rationes sufficientes ad certum Assensum adfuerunt. Enimvero, cum sine ratione sufficiente

assentiri non possis. §. 70. Ontol. Intellectui suppetias fert Appetitus, ut determinetur; Est igitur Assensus ab appetitu pendulus §. 6.

Pendet subinde Assensus remote ab appetitu; quatenus nititur principiis, quæ facta Assensus analysi, tandem reducuntur ad talia, ubi immediate Assensus ab appetitu pendet.

§. XLI. *Omnis ille, cujus Assensus a voluntate dependet, aut temerarius est, aut rudis, sive Acumine deficiens.* Quoniam enim Assensus ab appetitu dependet; *per hypothesin*; rationibus aliunde, quam a notione subjecti petitis, utitur: Consequenter, nullam subjecti distinctam notionem habet; Est igitur adhuc rudis, & quia assentitur, antequam assentiri debebat; §. 1009. Log. Acumine deficit §. 850. Metaph. *quod erat unum.*

Qui Assensum habet ab Appetitu pendulum, is assentitur, ubi destituitur rationibus ad Assensum certum sufficientibus, sive intrinsicis, sive extrinsicis; Quare, cum Temerarius appelletur, qui facit, ad quod faciendum non aderat ratio: ab appetitu pendulum, qui habet, Assensum; Temerarius est. *Quod erat alterum.*

§. XLII. *Quo quis est rudior, eo magis Assensum habet ab appetitu pendulum.* Etenim, quo quis est Rudior, eo minori pollet Acumine; Quo vero minori pollet Acumine; eo minus etiam distincte res sibi potest repræsentare §. 850. Metaph. Quo minus distincte autem res sibi poterit repræsentare; eo confusius illas percipiet; Adeoque eo magis Assensum habebit ab Appetitu pendulum. §. 40.

§. XLIII.

§. XLIII. *Assensus, qui oritur ab Affectibus, est ab Appetitu pendulus.* Affectus enim sunt Appetitus fortiores, vel etiam Aversiones fortiores §. 439. Metaph. Quare, si Assensus ab Affectu oritur, ab Appetitu pendulus est.

§. XLIV. Posset jam, si id opus esse existimarem, idem de singulis Affectuum speciebus demonstrari. Illi quibus Psychologiæ principia perspecta sunt, tres norunt in Anima nostra oriri Affectuum species; Aut enim Affectus sunt grati, aut ingrati, aut denique mixti; hoc est, ex pluribus aliis, si-ve gratis, si-ve ingratiss, compositi. Age igitur, ostendamus paucis Assensum, qui oritur ab affectibus gratis, ab Appetitu esse pendulum: Sit nobis Exemplo Discipulus quidam; Audit ille Præceptorem suum, quem summopere amat, plurima quotidie docentem; ponamus ipsi a præceptore quædam proponi, quorum veritatem ob defectum Acuminis, aut Scientiæ nequeat perspicere; Cum tamen præceptorem suum summo prosequatur amore, illa itidem pro veris habebit; Assensumque illis dabit; Hujusmodi vero Assensus, cum Amor erga Præceptorem eum excitaverit, dico, quod pendeat ab Appetitu; Quare? Ratio redditur facillime; Discipulus intense amat præceptorem suum; Qui vero alterum amat; ex ejus felicitate voluptatem haurit; adeoque etiam alterius felicitati summopere studet; Jam vero Discipulus Præceptorem suum amans, & ex Præceptoris felicitate voluptatem capiet; adeoque quocunque modo Præceptoris suo bene esse cupit; Quod si Præceptoris suo bene esse cupiat, sane & omnia illa, quæ profert, cum ve-

ritate consentanea esse optabit ; Quod si optat, ut ea, quæ sibi jam Præceptor proponit, sint vera ; etiam ejus Assensus dependet ab appetitu ; Adeoque Assensus iste, qui ab amore oritur, est ab appetitu pendulus : Idem de ceteris affectibus gratis demonstrari posset. Sed videamus porro, num non & ille Assensus, qui ab Affectibus ingratis proficiscitur, sit ab Appetitu pendulus ? Invidia est tædium, quod percipitur propter alterius felicitatem ; Ille ergo, qui alteri invidet, si ei malum quoddam obvenisse audiverit, illud verum esse sibi persuadebit. Hujus vero Assensus jam etiam dependet ab Appetitu ; Qui enim alteri invidet, tædium percipit ob alterius felicitatem ; Qui vero tædio ob alterius felicitatem afficitur, alteri etiam, ut male sit, vehementer optabit ; Qui vehementer optat, ut alteri male sit, etiam illud, quod alteri contigisse malum fama acceperat, pro vero habebit ; Qui vero illud pro vero habet, quod quisquam maxime optat, ejus Assensus pendet ab Appetitu ; Adeoque illius Assensus, qui ab invidia ducitur, ab appetitu dependet ; Denique dico, & illos Assensus, qui ab Affectibus mixtis oriuntur, esse ab Appetitu pendulos. Sit nobis Exemplo, homo Zelotypus ; Constat Zelotypiam ex variis compositam esse affectibus, oritur enim tum ex amore objecti alicujus, tum ex odio & invidia erga alterum, cum quo æmulor &c. Jam vero dico, quod omnis Assensus, qui a Zelotypia proficiscitur, sit ab appetitu pendulus ; Quod si enim sit Maritus Zelotes, qui uxorem suam cum altero concumbere audiat, nonne existimas illum veloci passu domum

mum repetiturum ? Quare ? Maritus iste supponitur a me Zelotypus, adeoque alterius odio, cum quo æmulatur, flagrat, quod si alterius odio flagrat, uti ex infelicitate ipsius voluptatem, ita vice versa, ex felicitate alterius dolorem accipit; cum vero illa prohibere studeamus, quæ nobis dolorem incutiunt, etiam ille, qui alterum odit, alterius felicitatem prohibere annitetur; Cum vero felicitatem haud minimam reputet, cum uxorcula concumbere, omnibus nervis in id incumbet, ut impediatur, ne alter hac felicitate potiatur; Quod, cum omni studio illud prohibere velit, etiam quicquid ipsi ad aurem pertingit, quod alter jam occasionem nactus sit cum uxore concumbendi, verum habebit, atque illud prohibere conabitur, adeoque ejus Assensus est ab Appetitu pendulus.

§. XLV. *Omnis Assensus, qui ab Appetitu est pendulus, oritur ab Affectibus, Imaginatione & Sensibus.* Si enim Assensus ab appetitu pendulus est, aut assentimur propter rationem prorsus nullam, aut propter tales, quæ Assensum extorquere nequeunt, si vel maxime ad eas respiciamus; In casu priori, Affectu aliquo impulsus, velle debemus, ut hoc sit verum, cum adesse debeat, quod impedit attentionem, quo minus videamus Assensum esse suspendendum; Atque adeo Assensus ab Affectu pendet; Quod si rationes fuerint tales, quæ Assensum extorquere nequeunt, si vel maxime ad eas respiciamus, in notionibus confusis acquiescere debemus, quæ vel sensu hausimus, vel compositioni, aut divisioni olim perceptorum, ab Imaginatione factæ, debentur §. 272. Metaph. In hoc igitur casu appetitus ab Ima-

ginatione & Sensu ortum trahit. Patet igitur Assensum ab appetitu pendulum, ab Affectibus, Imaginatione, & Sensibus ortum trahere.

§. XLVI. *Omnis ille, qui habet Assensum a voluptate pendulum, est in statu servitutis.* Quia Assensus a voluntate pendulus oritur ab Affectibus, Imaginatione, & Sensibus §. 45. Illi autem, qui reguntur ab Affectibus, Imaginatione, & Sensibus, dicantur Servi §. 491. Metaph. Omnis etiam ille, qui habet Assensum a voluntate pendulum, est in statu servitutis.

§. XLVII. Elucet vero, ex modo demonstratis, quantum referat homini, ut habeat Assensum non ab appetitu pendulum, sed ab Intellectu & Ratione sana proficiscentem; Quantum enim interest hominis in Moralibus, ut sit in statu dominii, quam in statu servitutis; tantum etiam interesse debet ei, ut Assensus ejus non sit ab appetitu pendulus. Videamus autem, quinam sit ejus status, qui in statu servitutis est; In statu servitutis ille dicitur esse, qui sibi sensus, imaginationem, & affectus dominari patitur; In statu dominii vero, qui facultatem habet impedimenta ista vitæ honestæ removendi; Jam vero facile ejus tibi repræsentabis statum, qui affectibus, sensibus atque imaginationi est subiectus. Ille enim cum sanam rationem audire nequeat, abripitur ab illis in transversum, judiciumque ejus de actionum moralitate perversum evadit; Vis audire, qui id fiat? Id quidem jam fuisse explicare non hujus est loci; Interim tamen præcipua hic proferam; Et primo, ut de sensibus prius loquar, ita illi sunt comparati, ut nobis in rebus quamvis nocuis voluptatem quandam

dam exhibeant; Jam vero omne illud, quod nobis voluptatem exhibet, ceu bonum nobis repræsentamus, adeoque, cum sensus nobis ex rebus nocuis voluptatem pariant, eas etiam tanquam bonas nobis repræsentamus; Qui vero sibi aliquid tanquam bonum repræsentat, ille ad illud amplectendum a natura sua determinatur; sensusque adeo nos ad rem nocuam amplectendam abripiunt; Et quid? Nonne major voluptas appetitum fortius movet, quam minor? Nonne vero homines illud majus esse bonum autumant, quod majorem exhibet voluptatem, quam quod minorem? At vide hic denuo, quantum intersit hominis, ne sibi sensus dominari patiatur; Cum homo sensibus subjectus actionem per se honestam considerat, non potest non, quin aliquam exinde hauriat voluptatem; Cum vero actionem contrariam ad sensus refert, voluptas illa, quæ ex contraria actione percipitur, ipsi major apparet; hacque ratione miser ad mala abripitur; Nec hoc tantum; Qui actionem per se honestam patrare vult, ille animum ad dicta & argumenta sanæ rationis summa cum adhibeat attentione; At sensus perturbant istam attentionem, multaque alia in mentem nostram inducunt; hacque ratione denuo efficiunt, ut ad sanæ rationis argumenta, minus attenti, id quod malum est, facere non vereamur.

§. XLVIII. Quod, si idem mihi de Imaginatione demonstrandum esset; id quidem sequenti facerem ratione. Imago est facultas mentis reproducendi ideas objecti absentis; Neque tantum Imago ad olim perspecta tendit; Sed vires quoque suas circa alia, quæ sensu nondum percepit, exercet. Jam vero, cum objectum

quoddam a sensibus nobis repræsentatur ; Imaginatio non tantum illam voluptatem nobis repræsentat , quæ ex illo objecto in nos antehac redundabat , sed & omnem illam , quæ fortuito cum objecto illo aliis de causis conjuncta erat ; Hæc vero repræsentatio cum confusa tantum sit ; neque adeo , unde omnis illa voluptas , quæ hic repræsentatur , oriatur , distincte discernere possumus ; Eandem quasi ab unico isto objecto proveniente existimemus . Quod , si itaque ab unico objecto tantam oriri voluptatem nobis persuademus ; sane ad illud amplectendum ferimur ; Adeoque , si illud sit malum , ad malum amplectendum præcipites trahimur .

§. XLIX. Restant Affectus : Demonstravimus in superioribus ; quod Assensus , qui ab Affectibus proficiscitur , sit a voluntate pendulus ; Videamus vero etiam , qui fiat , ut Affectus nos in transversum agant : Affectus est appetitus vel averfatio vehementior sensitiva , cum extraordinaria commotione sanguinis & fluidi nervei conjuncta , in Corpore coloris Faciei & Gestuum mutatione manifesta ; Nunc vero , cum vehementiorem ad objectum quoddam adpetitum vel averfationem habeo ; sit inde , ut ab isto appetitu vel averfatione abripiar , ut non tantum sanam rationem non audiam ; sed & illud peragam , quod mihi primo obtutu , prouti affectus suadet , bonum videtur ; At , cum illa peragimus , quæ mihi primo obtutu , absque ulla deliberatione bona videntur ; facile ad devia delabor ; adeoque Affectus homines ad devia deducunt .

§. L. Cum itaque ; ut in pauca modo dicta contraham , ea Hominis in statu Servitutis sit conditio ;

ditio ; ut sanam rationem audire nequeat ; Et ab impetu Sensuum , Imaginationis , atque Affectuum in transversum abreptus iudicium de Moralitate Actionis adæquatum ferre non sustineat : Ille vero , qui de moralitate actionis iudicium adæquatum ferre nequit , bonum apparens , sive quod noxium est , & minus durabile , pro vero amplectatur ; Ille vero , qui bonum apparens pro vero amplectitur , etiam felix fieri non possit ; sequitur inde ; quod ille , qui in statu est Servitutis , felix fieri non possit , At , secus se res habet cum illo , qui dominium in Sensu , Imaginationem , & Affectus exercet , cum enim ipsi modo enarrata nulli sint impedimento , sed obstaculum , quod forte ponunt , nullo tollere possit negotio ; etiam attentionem suam circa omnia servare , intrinsecamque actionum honestatem , vel turpitudinem introspicere ipsi est facillimum : Quod si vero attentionem suam conservans intrinsecam actionum honestatem vel turpitudinem introspiciat ; neque etiam bonum apparens pro vero amplectetur ; Quod si bonum apparens pro vero non amplectitur , neque etiam infelix evadit ; atque adeo ea intercedit differentia inter statum servitutis atque dominii , quæ est inter felicitatem & infelicitatem ; Nunc autem , cum hominis multum intersit , num felix sit vel infelix , & ille sit infelix , qui in statu est servitutis , qui Assensum habet ab appetitu pendulum , etiam merito homini multum in eo positum esse debet , ut non habeat Assensum ab appetitu pendulum : Sed age , demonstramus jam , non tantum noxium esse in moralibus , ut in determinationem Assensus influat Appetitus , sed & vitia inde originem trahere ;
& tum

& tum quidem res extra omnem controversiam erit posita.

§. LI. *Si appetitus influit in determinationem Assensus, illud noxium est in moralibus.* Quia Assensus, in cujus determinationem influit appetitus, oritur a Sensibus, Imaginatione, & Affectibus §. 45; Sensus vero, Imaginatio & Affectus Juris Naturæ observationem, perducendo ad judicia falsa, & attentionem nostram impediendo §. 47. 48. 49. impediunt; Sequitur, quod Assensus, in cujus determinationem influit appetitus, sit noxius in moralibus.

§. LII. *Vitia originem suam trahunt ab Assensu ab appetitu pendulo.* Quia vitia sunt habitus contra legem Naturæ §. 64. Phil. Mor. In se malum appetit, qui ex vitio agit §. 19. Phil. Moral. Quoniam itaque malum appetit sub ratione boni §. 507. Metaph. bonum a malo discreturus in notionibus confusus acquiescit §. 432. Metaph. Atque ita pro vero habet, in quod stimulatur appetitus, voluptate sensuali; vel a quo retrahitur tædio aliquo apparente. Assensus itaque ex vitio agentis ab appetitu est pendulus §. 6.

§. LIII. *Assensus ab appetitu pendulus summam hominis felicitatem impedit, & in summam miseriam facile præcipitem dat.* Qui habet Assensum ab appetitu pendulum, est in statu servitutis §. 46. Servitus autem est impedimentum summæ hominis felicitatis §. 47. 48. 49. & 50.; Ergo Assensus ab appetitu pendulus, impedit summam hominis felicitatem. *Quod erat unum.*

Qui Assensum ab appetitu pendulum habet, hic in dijudicando bono & malo sensuum iudicio
flare

stare debet, adeoque facile bonum apparens præfert vero §. 432. Metaph. Consequenter in vitia incidit §. 9. 64. Moral. & hinc sese in summam miseriam præcipitem dare potest §. 70. Moral. *Quod erat alterum.*

§. LIV. Cum igitur iste hominis status, quo homo ab affectibus abreptus vitiis sese inquinat, summaque adeo afficitur miseria, sit infelicissimus; Et ille qui Assensum ab appetitu pendulum habet in eo sit statu, cur non omnes homo intenderet nervos, ut Assensum ab Appetitu pendulum evitaret? Cum autem ea sit Assensus ab appetitu penduli conditio, ut & perspicacissimos aliquando circumveniat, illorumque Assensus sæpius ab appetitu pendeat, qui quam longissime remoti sibi esse persuadent, non inanem me consumpturum esse operam existimo, si prius quam dissertatiunculæ isti finem imponam, paucis de modo, quo Assensus iste ab appetitu pendulus præcaveri possit, agam.

§. LV. Si operam damus cognitioni rerum distinctæ, Assensus ab appetitu pendulus præcavetur. Assensus, quem præbemus rerum cognitioni distinctæ, pendet ab Intellectu §. 277. Metaph. Ergo si studeamus rerum cognitioni distinctæ, Assensus ab appetitu pendulus præcavetur §. 6.

§. LVI. Si studeamus rationibus intrinsecis, Assensus ab appetitu pendulus præcavetur. Quia rationes intrinsecæ sunt eædem, ob quas prædicatum subiecto convenit §. 1005. Log. Hinc qui studet rationibus intrinsecis, colligit ex notione subiecti prædicatum subiecto convenire, adeoque qui studet rationibus intrinsecis, assentitur vi demonstrationis, §. 549. Log. Assensus autem

tem vi demonstrationis exortus , tantum locum habet in Intellectu §. 849. Metaph. Ergo si studeamus rationibus intrinsicis , Assensus ab appetitu pendulus præcavetur.

§. LVII. Si *Affectus deprimuntur* , *Assensus a voluntate pendulus præcavetur*. Quia affectus est gradus vehemens appetitus sensitivi , sive aversationis sensitivæ §. 539. Metaph. Appetitus autem sensitivus oritur ex repræsentatione confusa boni , & aversatio sensitiva ex repræsentatione confusa mali §. 434. 436. Metaph. hinc notionem alicujus subjecti nonnisi confusam habere possumus ; Adeoque eidem prædicatum tribuere nequimus nisi ob rationes extrinsecas §. 1007. Log. Quia vero Affectus non deprimuntur , nisi studeamus rerum cognitioni distinctæ , & nos a servitute liberemus §. 186. Phil. Moral. Hinc Assensus a voluntate pendulus præcavetur , si supprimantur affectus §. 55. Idem & hac ratione demonstrari potest : Ille Assensus , qui ab affectibus oritur , est ab appetitu pendulus §. 43. Jam vero , cessante causa , & effectus , qui propter illam causam est , cessat ; Sequitur igitur , quod suppressis affectibus , & Assensus ab appetitu pendulus cesset.

§. LVIII. Quod si jam quæras , quid tibi sit faciendum , ut affectus suppressere possis , eos quidem salva manente hominis natura omni ex parte suppressi & plane eradicari posse , non existimo ; Interim tamen eorum impetus sedari compescique posse *Illustris* docet *Wolffius* in Philosophia Morali. Est nempe cum affectum , a quo raperis , suppressere velis , tibi res ad notiones distinctas vocanda ; Cum enim Affectus ex confusa repræsentatione boni & mali oriantur , atque in

in Ontologicis illud sit Axioma ; *posito principio ponitur etiam principiatum* , aut si mavis , *posita causa & effectus ponitur* , qui a causa illa dependet ; Affectus etiam tam diu in te manebit , quamdiu confusa ista boni vel mali repræsentatio ; Nunc autem , si confusam hanc boni vel mali repræsentationem tollas , tunc cessat etiam causa affectus ; adeoque & ipse desinet Affectus . Posset vero , si opus esset & a priori ratio dari , cur distincta rei repræsentatione affectus successive cesset ; Hæc vero , cum non hujus sint loci , proferre supersedeo .

§. LIX. *Ut Assensus ab appetitu pendulus præcaveatur , sensuum in discernendo bono a malo judicium sequi non debemus* . Qui enim sensuum in discernendo bono a malo judicium non sequitur , is sequi debet judicium Intellectus ; Adeoque studere notionibus distinctis boni & mali §. 277. Metaph. Quare , cum Assensus ab appetitu pendulus præcaveatur ; si cognitioni rerum distinctæ operam damus §. 55. Illum evitaturi in discernendo bono & malo judicium sensuum sequi non debemus .

§. LX. Est hic scilicet mihi eo annitendum , ut in bono rationalis fiam ; Ille autem dicitur in bono rationalis , qui rationes boni & mali agnoscit ; Eo ergo mihi est studendum , ut rationes boni & mali cognoscam ; Cum enim in bonum rationalis , voluptates etiam , quas sensus nobis exhibent , utrum veræ sint & innoxiae , an vero nocuæ & apparentes , dijudicare potero : Quod si voluptates nocuas ab innocuis dijudicare possum , neque etiam a nocuis abripiar , Assensusque meus ab appetitu pendulus non erit : ad hæc vero mihi opus est Acumine , & aliis virtutibus Intellectualibus , de quibus jam dicturus sum .

§. LXI.

§. LXI. *Ut Assensus ab appetitu pendulus præcaveatur, Imaginationi per Intellectum est succurrendum.* Quoniam Intellectu imaginationi succurrente res distincte cognoscimus §. 277. Metaph. in rebus vero distincte cognitis Assensus ab appetitu pendulus præcaveatur §. 55. Et Assensus ab appetitu pendulus præcavetur, si per Intellectum Imaginationi succurratur.

§. LXII. *Ad præcavendum Assensum ab appetitu pendulum, opus est, ut Virtutibus Intellectualibus studeamus.* Quoniam enim Virtutes Intellectuales sunt habitus Intellectus, in cognoscenda veritate, & cognoscenda falsitate, iis instructus, vera de rebus judicia ferre potest, atque de iis ex rationibus intrinsicis statuere valet; id quod virtutes hasce in Philosophia Morali *Illustris Wolfii* explicatas perpendenti satis manifestum est. Enim vero, qui ex rationibus intrinsicis de rebus iudicat, ejus Assensus determinatur per rationes ex notione subjecti desumptas §. 1004. Log. non igitur in determinationem Assensus influit appetitus, adeoque is ab eodem pendulus non est §. 6.

§. LXIII. Insunt Animæ nostræ duæ facultates, *Cognoscitiva*, & *Appetitiva*, quarum utraque multas sub se agendi dispositiones complectitur; quod si jam has dispositiones ad habitum evehas, tum quidem virtutes, uti dicuntur, Intellectuales nascuntur. Ad habitum vero cum requiratur frequens actionum earundem repetitio; patet etiam certas dari actiones, quæ homini ad Virtutes Intellectuales assequendas sæpius sint repetendæ. Cum autem in Philosophia Morali de his actionibus agatur; & quænam ad singulas virtutes Intellectuales assequendas requirantur, ibidem explicetur, neque etiam nobis dissertatiunculæ limites excedere constitutum sit, hic solum abrumpimus.

MANTISSA EPISTOLICA

Ad (*) Controversiam de Argumento
CARTESII
pro Existentia Dei.

GOTTH. HEIDEGGERI
ad V. Cel. S. WERENFELSIUM
Epistola.

Quas ad me dignatus es exarare literas, datas VI. Non. Martias, redditæ mihi sunt pridie Kal. Mart. st. v. Sed, ut ex forma Sigilli apparuit, reſeratae & introſpectæ a nonnemine, qui tamen cate ſatis cavit, ne indagari poſſet : Tu fortassis aut ſcies, aut felicius ſaltem ſuſpicaberis. Nolui autem reſpondere, quin prius, captata commoda occasione egiſſem cum Celeb. D. *Suicero*, atque adeo haberem, quod

(*) Agitabatur iſthæc Controverſia ſub huius ſeculi auſpicia inter Viros Clariffimos, *SAM. WERENFELSIUM* & *J. H. SUICERUM*. Extat inter Opuscula Venerandi τῷ πρῶτῳ ἐν ὁρίοις *Werenfelfii* Tom. II. p. 214. ſeqq. Summi huius Theologi Baſileenſis ad *Deoduræum Gentangulum*. h. e. GOTTH. HEIDEGGERUM ſuper hac lite Epistola graviffima, qua totam hanc Cauſam ad ſagaciſſimi huius Viri Iudicium refert : Quid deinceps inter illos actum ſit, hæc Epistolæ biga edocebit. J. B.

Tom. I.

S s

quod legere cuperes ; nam tecum de meo solum sensu penique colloqui religioni merito duxissem, non enim ita abundas otio ; ut debeas meis aliorumve mei similibus, simplicis intelligentiæ fratrum, frigidis ineptiis occupari. Nunc autem fortassis non iniquum Te cognoscere, quod ut facias humillime etiam atque etiam rogo obsecroque. Gravissima, Vir Exc. profecto est Epistola illa ad me Tua ; pugnant in illa cum summo iudicio, summaque eruditione rerum pondera, qualia a nulla alia suada intorqueri posserear ; sed patere dicam, non ideo carere festiva jocularique scena ! Nam, ut taceam exordium, in quo inficeti tractatuli mei, quem pro mei similibus tumultuarie deproperatum Tibi quoque [pudet heu!] obtrudendum putavit Cl. *Zuinggeri* nostri festivitas, tam honorificam mentionem facis : Ut, inquam, hoc taceam, sane illud alterum mirifice est facetum, quod Tuo quoque suffragio velitatio illa, quæ Tibi cum Cl. SUICERO intercedit, dijudicanda mihi relinquatur. Scilicet ut olim lividines Dæ pastorem iudicem in montibus Idæ quæsiverunt ; ita Vos Viri incomparabiles volueritis hominem rurestrem, diabolarem, vestrarum subtilitatum æque gnarum ac fraterculus quispiam Cumanus lyræ est, Arbitrum legere ! Absit profecto quemquam Vestrum tam scite joculari posse, ut illud mihi per somnum arrogem ! Et tamen, si forte tam bliteus essem, ut putarem me capere arduum illud dissensionis vestræ argumentum, non ideo eo dementiæ processerim, ut de modo dissensionis ; de quo tamen epistola tua unice tractat, statuere me posse, aut debere existimarem. Unum igitur

igitur illud arripui, quod sub finem epistolæ mihi injunxisti, conari, nempe de placando Cl. SUICERI, rationibus abs te subministratis, animo; constabiliendoque rursus æternæ amicitiae fœdere, eique rei ita dedi operam, eoque cum fructu, quem mox dicturus sum; tanto enimvero lubentius, quod, ut ipse innuis, dudum illi Viro sanctissima observantia fideque me dederim, inductus tum aliis præclarissimis ejus meritis, quæ notiora sunt, quam narratu meo ut opus sit; tum præcipue, quod Vir iste visus semper mihi sit non calcata candidior nive, atque porro quovis oleo tranquillior, ut mirifice mirer evenire potuisse, ut neglectæ tantillum modestiæ venerit postulandus? Ceterum nolim Te, V. E. ideo credere, me cæca quadam & quidvis serviliter adprobaturum necessitudine ipsi esse addictum; quo profecto si essem more moratus & aliam harum quæslivissem & unctiorem fortasse rem invenissem. Immo vero in hac ipsa materia libere loquendo & obloquendo nonnulla ipsi extiti occasio edendi nuperi sui scripti; nam precibus, quibus ipsum extimulasse me fateor, forte tantum non tribuisset; accessere tamen & aliæ causæ, de quibus post. Interim si colui hactenus Cel. Suicerum, notum mihi; non ideo, V. E. quam nunquam visum, minus semper profunda cum reverentia & admiratione colui, adhucque colo: Testis mihi locuples Cl. *Zuinggerus*, qui mihi vel ideo oculis meis magis charus, quod copiam mihi fecerit legendarum plerarumque incomparabilium lucubrationum Tuarum, qua voluptate vix unquam ulla mihi accidit sapidior. Quid multis? testis mihi esse possit ipsemet D.

Suicerus noster, quicum, dici non potest quoties mutui mihi intercessere sermones de Te, quibus ab illo non minus quam a me ob incomparabilem ἀρχινοίαν eruditionemque laudibus in cœlum evehebare. Prolixus essem in hoc argumento: Sed tu curas scilicet quanti a me fias! At de illo forte, quæ ergo causâ inquis, tam subito exasperati? Dicam [ut decet judicem etiam joculari,] libere & vere; quemadmodum tum ex ipsius Viri ore his diebus audiui, tum e variis rei gestæ circumstantiis observavi. Ipse quidem non videtur agnoscere, se adeo atrociter esse locutum, existimatque pleraque immo omnia benigniorem, si placuisset, explicationem fuisse admittenda. v. g. illud de *Equo Trojano* non potest non extra scopum dilatatum censere, & sic de ceteris singulis. Mirari quoque videtur, tantine fuerint pauculæ quædam voces πτερόεντα potius stylo, [quem cuique suum peculiarem esse novimus, nullisque ædilibus subjectum,] quam animo imputandæ, ut ob eas tempestas velut in simpulo excitari debuerit, quod quidem absit abs Te factum quis dicat, sed factum est fitque adhuc ab aliis quibusdam, qui cum iis hic neque seratur neque metatur, Te ipso longe sunt iratiores, & juxta Poëtam, perinde ac conducti ad funera plorantes dicunt & faciunt prope plura dolentibus, atque adeo, ne modum tenuisse *Suicerum* ostendant, ipsi vix aut ne vix quidem modum tenent. Ceterum iste fortassis quoque pertensurus est, neque tuum scriptum carere aculeis, ejusmodique phrasibus, quæ benigno interprete perinde opus habeant. In eo etiam quod de Theologorum quorundam inadvertentia, non poscente, ut videbatur, proposito,

sito, adpersisti, vix non credidit vapulasse secum manes τὸ μαχαίτη Heideggeri nostri. Porro caussas habuit [veras an verisimiles non refert,] credendi, Judicii Tui illam balistam, in se unice fuisse intentam. Et mirum sane fuit, a tot mortalibus, vestratibus quoque, & vix non a Temetipso responsionem unice & nominatim a *Suicero* fuisse expectatam, [cujus rei ex parte ipse testis esse possem, ni majus opus scilicet moverem, judicemque potius agerem,] antequam iste in animo habuisset, immo cum aut vix aut nondum judicium tuum vidisset, a me enim primo, satis id sero accepit. Non pauca ejusmodi acciderunt, quibus & alii inducti sive crediderunt, sive erraverunt unum hunc peti Volcentem. Vellet quoque Cl. *Suicerus* Te considerare, adeon' importune impatientiorem, si tamen talem se præbuerit, tot cottidie ferme undique stylis fodicatus & laceratus? Nosti sine dubio, quam nuper *Cocceii* nomine acriter vapulaverit, a quibus ictibus repellendis vix respirans videt alium objectum nodum, & sese quoque *Cartesii*, velut alterius Tyndaridis, nomine, omnium, non sine maligno risu, signari oculis, sua nunc promissa repositi! Fateor equidem, & rem satis indignam esse fateor, neque Candor Tuus diffitebitur, Virum illum, cum inter oppido paucos Literarum gloriam in Schola nostra adhuc sustineat, crebro satis exedere cogi, quæ non intrivit, aque multis, quos tamen nullo non februum genere placare sæpe conatus est, sic satis inclementer haberi, in quorum turba cum & Tu, V. E. quam & fortuito, & innocens, & amicissimus cætera Viro & modeste agens, comparueris, quid

quid mirum & erga Te illi frontem nonnihil strigam vel fuisse, vel visam fuisse? Num quid etiam mansuetissimus quisque certis momentis non blandientibus quoque asper inveniri potest? Sed deflexi ab officio Judicis, redeo in thronum, venioque ad illam querelam de suggillata celeberrima Academia vestra: Hujus vero culpæ *Suicerus* minime omnium reum se fateri vult, pernegat quicquam huic se imputasse, ut qui procul ita faciendi causas habuerit, sed notasse tantum, ait, censuras malaque officia, *non ab illa, sed a quibusdam in illa vitæ* mimum agentibus sibi aliisque nostratibus exhibita, atque ne præter rem fecisse videretur, copiosum mihi syllabum textit, e quo quædam ipsum spectantia, ut suggerit memoria, innuere non erit alienum. Basileenses ergo fuisse, ait, qui cum ob *Fata* sua vexaretur, nostros acerbissime stimulaverint; qui vexaverint paragraphum ex *Apologia* sua vernacula excerptum de *abolitione Antichristi*: Qui propter scriptum *Antispanhemianum* & nostros concitaverint, & Aroviano Conventui illud obtruserint: Qui suam de Creatione animæ & peccati propagatione sententiam a primariis Ecclesiæ Reformatæ Doctoribus haustam critico veru confixerint. Porro cum de *Jure Magistratus circa Sacra* disputasset, circumlatam esse Tiguri epistolam, ceu Basileæ a nescio quo scriptam, satis virulentam, qua doctum fuerit immane quantum abhorrere Basileam vestram ab his aliisque Viri hypothesibus, quæ quidem epistola multis mihi conjecturis sese supposititiam probasset, nisi religio esset, maximos Viros, qui illa, ut tali, libenter contra D. *Suicerum* ulsi sunt, talium artium vel capaces credere,

re, vel reos. Hæc & similia, quæ lubens prudensque prætereo, ponderaturis non credit Vir ille insolens iri visum, quod data occasione memorem se sensuque non carentem testatus sit. Videtur jam & illud abs te cogitari velle, Scriptum tuum comparuisse ἀδελφότητον, nec certe ipse, cum manum injiceret, pro certo autorem scivit, neque ego, qui a Cel. Zuingero in aurem dictum scieram, ipsi aperui, quod te latere malle suspicarer. Meminisse D. Zuingerus potest, me id ipsi ita scripsisse. Neque etiam desuit vestras quidam, minorum is quidem gentium, alibi jam degens, qui sese confidenter autorem venditavit & forte adhuc venditat, nisi a me ipso confusus jam sapit; cui quidem mortali profecto non pauci credidissent, nisi vidissent tantam, quæ in judicio comparet, maturitatem atque eruditionem non vulgo exsculpi e quercu, non juvenculo alicui, sed versatissimo & non e multis Viro esse tribuendam. Interim nullam [ait porro Suicerus] videri necessitatem cur Werenfelsio quis impacta putet, quæ Titio potius Sempromiove ingesta sunt, ingestaque videri possunt. Plura ejusmodi, quæ non memini, nam ne hæc quidem fortassis recte memini, & D. Suicerus & res ipsa in tribunali scilicet sedenti responderunt, quibus ego impeditus, horrendi carminis legem pronunciare, aut tela trifulca manu mittere hactenus non sustinui, recte potius atque ordine me facturum putavi, si fierem de judice Meotius, aut de Consule Rhetor, quemadmodum & ipse quoque hoc potius, quam quidquam aliud a me exigere visus es. Quapropter rationibus a te supeditatis Cl. Suiceri animum, qua potui persuasionis

sionis arte adortus sum, literas quoque tuas, quod suavissima humanitate totæ fere stillare immo undare, & ad illum potius, quam ad me scriptæ viderentur, ipsi commonstravi, tandemque serio, ac non sine additis rationum momentis obsecravi, ut paces confieri pateretur: sed risu syncrusio hos anxios sudores meos profecutus negavit tanto isto apparatu opus fuisse, non esse se jamdudum, nec velle esse videri de Demea- rum morosorumque natione, quibus frons perpetua caperet severitudine, neminem unquam antehac priorem a se perstrictum, nedum læsum. &c. multa in hanc rem addidit, quæ longum esset singulatim asserere, e quibus ego conjicio, inclinare ipsius animum ad non pacem duntaxat, sed arctissimam necessitudinem, Tecum, si non dedignere, jungendam & ferruminandam, [quod evenire nemo probus, nemo sanus est, quin vehementissime optet, & utrinque vehementissime suasurus sit,] & siquidem forte victus jam abs Te quibusdam videatur Humanitate; certaturum aliàs quam gnaviter & palam facturum, quanto te loco habeat &c. Huc, inquam, inclinare candidissimum Viri animum certum habeo, non imaginarium. Patere igitur, Vir summe, ut & Te quam humillime orem exoremque, ne non iisdem passibus viro occurras, niveamque, quam adeo egregie jam probasti mansuetudinem, exædificare pergas, neque adeo aures dedas in ditionem Ciniflonum quorundam aut Misenorum [qualium Basileæ quoque felicem esse annonam cur ambigam?] quibus nihil accidere posset jucundius, quam Vos, primaria Patriæ lumina videre commissos & paratragædiantes in re Comi-
ca.

ca. Temporum nostrorum, quibus tam pauci aliqui sunt, cognitione veritatis, quæ secundum pietatem est, altius saniusque imbuti, spissaque alia ratio sine dubio vos invitat, ut positis simultatibus præcipue e dissensione & verbulis non adeo gravibus, certe non capitalibus, ortis, velitis porro sociatis animis & operis propagandæ pietati, & liberali illi liberæque Sophiæ, ad quam asserendam unice nati factique uterque videmini, totoque in orbe suspicimini, incumbere. Quod si visum fuerit materiam de Argumento Cartesii reciprocis exercitationibus porro erudere [nam sane audio neutrum vestrum velle videri jam ἐκτελεῖσθαι πάντα βέλῃ] sine dubio grates laudesque immortales orbis literatus vobis acturus est: Nemesis saltem & dentariam abesse optabit, atque, ut confido, impetrabit. At quis, inquires, tu homo es, qui tam confidenter oratorem & consiliarium te nobis obtrudas? Auricomus, inquam, cum magno suo Apolline: sed fateor, Vir incomparabilis, fateor nauci, flocci, nihilique mortalis sum, certe non dignus, qui præ vobis figam palum in parietem. Verum quid facietis? Potui non sine colore abuti ea vestra humanitate, qua uterque tam copiose sermones super isto negotio mecum cedere dedignati non estis. Tulit me, qui alioqui ita Titanicum tuetur, *Suicerus*; Fer & tu V. E. atque cogita matris meæ filium non alium fuisse, ad quem primum inopinato plane delata est controversia quamprimum controversia fieri cœpit. Nullo meo commodo, assentior Tibi. Nam ut extra numerum habeam, quæ tu mihi inde incommoda auguraris; quotusquisque lecta ista disceptatione

Jovem Lapidem non juraverit, me mihi ipsi videri grande, grave, graphicum & memorabile Cartesiani Columen, pipuloque ut ceritem ideo me differet? Et cum sciamus huic sectæ hodierno die a longe plurimis, iisque domi meæ potentissimis contradici, quid expectem, quam horum liventes oculos, sive odia, ne figurate loquar, quibus alioqui satiata est anima mea? Sed ne sic quidem male, agebat ille. Vobis Catonibus, Te & Cl. *Suicero* contentus ero, maxime si tanto impensius mihi favere velit. Nec enim dissimulem, id ego operæ meæ pretium reconciliationi vestræ debere unice cupio, ut per Cl. *Suicerum* Tibi commendatus aliquo tuo favore indignus non videar. Tuum est, V. E. [ut modum faciam obstrependi] meam stultitiam, infantiam καὶ Παρρησίαν εὐμενῶς δεχέσθαι & meminisse profecta omnia ab animo, valde quidem simplici, sed valde bono, & qui se Tui mordicus observantissimum comprobare quovis modo paratissimus est. Deum T. O. M. fideliter rogo, ut Te illustre atque invidendum Patriæ sy-
dus ejus & Ecclesiæ bono quam diutissime incolumem lætumque servet. Ita Vale in illo!
Rescripti 7. Martii st. v. Anni. 1700. Rorbaci in agro Tigurino.

Excellentissimi ac Celeberrimi Nominis Tui
humillimus & verissimus Cultor

Gottardus Heideggerus.

V. CL. SAM. WERENFELSII
ad GOTTH. HEIDEGGERUM
Epistola.

Quod literis tuis humanissimis atque elegantissimis serius quam deberem, respondeo; dabis V. Cl. valetudini meæ, quæ cum necessariis negotiis expediendis vix sufficiat, facit, ut amicis tardius scribam. Quam mihi in literis tuis tam benigne offers amicitiam, ego vero amplector atque deosculor; meamque vicissim, si tanti tibi videtur, sancte polliceor. Conciliatore apud me non indiges: satis te mihi dotes ingenii, rara eruditio; satis quas ad me dedisti literæ, conciliant. Video ex iis quam dextre, quam fervide amici causam agere scias, etiam minime bonam. Quis non tam fidum sibi contingere amicum exoptet; præsertim cum omnes, & ego præ cunctis, indigeamus identidem amicis, qui infirmitates nostras tegere & lapsus excusare norint. Talem cum in te invenirim, inveni thesaurum hoc tempore rarissimum. Ages itaque in posterum, sicuti necesse est, & meam causam, & ages, si penitius pectus hoc meum inspexeris, non minori ardore, quam Cl. *Suiceri* Tui. Quid vero audio ex Literis tuis ad Cl. *Zuingerum* scriptis? litem ingratam in nescio quibus scintillis denuo suscitari, imo periculum esse, ne in grave incendium erumpat, ni Deus ἀπὸ μηχανῆς succurrat. Nimirum dissidium Metaphysicum dignus vindice nodus est, ut fabula lætam

lætam catastrophē habere nequeat, nisi Deus ex Machina advocetur. Miror, Tiguri bellum geri, & geri in mei, ut scribis, gratiam, dum nos hic Basileæ rerum omnium ignari in alta pace conquiescimus. Quod ais, vehementer Basileam indigere viris pacem amantibus, atque adeo magis, quam Tigurum, non intelligo. Si me inter eos numeres, qui pacem suo pretio non æstimare norint, nondum me nosti, Vir Amicissime! Crede mihi, nisi pacem omnibus rebus anteponerem, non egissem, non tulissem, non impedivissem ea omnia, quæ ejus consequendæ gratia & egi, & tuli, & impedivi: Usque eo ut amicis ad unum omnibus famæ & existimationis prodigus visus fuerim. Si his omnibus nihil profeci, si invitus in nova bella trahor, defendam me, quam potero fortissime: sed Deum hominesque testor, me belli auctorem non esse. Sancte testari possum, me inde a duobus & amplius mensibus literas ullas neque Tigurum scripsisse, neque Tiguro accepisse, neque quicquam eorum cognoscere, quæ ibi pro me aut contra me geruntur, neque cognoscere velle. Liceat mihi tantum per adversarios quiescere. Si qui sunt Basileenses, qui aliquid dicunt, aut agunt, aut scribunt, quod novam liti materiam præbere possit: ii, si se mihi amicos profitentur, aut amici sunt parum prudentes, aut clandestini & callidi inimici. Si Cl. *Suicerus* tam sedulo expiscatur, ut innuere videris, quæ durante lite nostra hinc inde scripta sunt, neque tranquillitatem publicam quærit, neque tranquillitatem suam. Ego talia scire nolo: & si quæ hujusmodi ad me deferuntur, delata autem sunt ad me satis atrocia in me dicta, operam do, ut illorum possim in silentio

lento oblivisci: neque vindicabo unquam, nisi ad id cogar. Neque illi pacis studiosi sunt, qui ad Cl. *Suicerum* ea deferunt, quæ animum ejus, quem jam plane sedatum credebam, denuo in me irritent, aut in eos, qui pro amicitia, qua me prosequuntur, me tam inclementer tractatum indigni tulerunt. Quorum quidam si, ut eleganter ais, fecerunt prope plura dolentibus; nihil novi fecerunt. Est hoc amicorum, ut amici causam fervidius plerumque agant, quam suam. Et tu, mi Heideggere, quem leges amicitiae altissime imbibisse credo, eodem modo ageres in causa amici, si opus esset. Quam vereor, ne hic deludamur a malitiosis hominibus, quibus volupe est alios jurgantes & convitantes cernere; ut dum alter alterius famam conspurcat, ad unum omne, quod reliquum habent, existimationis amittant: hoc tanto certius evenit, quod fieri nequeat, quin in istis certaminibus multa indecora dicamus & faciamus, & personis quas sustinemus indigna: Si virum gravissimum risui exponere vis, committe eum cum alio, & voto potitus es. Vellem, ut alii potius, quam nos hoc spectaculum otiosis & profanis derisoribus præberemus. Sed, si invitus in scenam producatur, sustinebo personam, ut potero; & operam dabo, ut discrimen appareat inter Theologorum conflictum & muliercularum rixas: Peto tamen, si omnino bellandum mihi denuo est, aliquot Septimanarum inducias, quas valetudini curandæ destinavi: Qua de causâ etiam rogo, ut tantisper differas responsionem ad has literas meas; tuæ enim me Basileæ non offenderent. Tum, si id evitare non possum, prælium redintegrabimus.

mus. Ceterum de Literis tuis ad me scriptis, securum te esse jubeo. Neque *Paravicinus*, neque alii, quos nominas, eas viderunt. Legi eas Cl. *Zuingero* & præterea duobus Viris gravibus, apud quos tute omnia mea depono, qui illis vehementer sunt delectati. Inspiciendas nemini dedi. Alias rescriptisti Cl. *Zuingero* literas, quarum tenorem *Paravicinus* mecum communicavit, continent enim judicium de meo Scripto perquam benignum. Quomodo phrascs ex literis ad me scriptis ad studiosos, de quibus loqueris, manare potuerint, non concipio. Hoc tibi persuadeas velim, nullas esse meas partes in rustico illo judicio imperitorum hominum. Non usque adeo Gratiis inimicus sum: Vale plurimum Vir Clariss. atque ut promittis me constanter amare perge. Permittent hoc tibi, spero, tui Amici, tametsi amici mei esse nolint. Vale iterum & Salve

Basileæ 3. Julii. 1700.

a Tui observantissimo amantissimoque

Sam. Werenfelsio.

P. S. Cum inducias pro me peto, peto etiam pro iis, qui causam meam inter vestrates susceperunt, nollem ut propter id quidquam incommodi paterentur: quod in hac causa se amicos meos ostenderunt.

* Historia Vitæ et Obitus

JOH. RODOLPHI SALCHLINI,

*S. Theol. in Academ. Bern. Professoris, & Collegii
Majoris Præpositi,*

Breviter delineata à

J. G. A.

Natus est Vir Pl. Reverendus atque Clarissimus JOH. RODOLPHUS SALCHLINI, *Helvetio-Zoffinganus*, die 30 Octobr. 1688. Patrem habuit Virum Pl. Venerandum atque doctissimum *Joh. Rod. Salchli*, *Classis Castrovillanæ* in Provincia Bernensi Decanum meritissimum, Pastorem in *Ruexau* fidelissimum, Matrem *Barbaram Delosea*, *Abrahanni Delosea*, Pastoris tum temporis in Magno Templo Bernensi Filiam. Ad publica Auditoria, cum plurimum in primis jam juvenilis ætatis annis profecisset, admissus fuit pie defunctus noster anno 1702. Tanto autem ardore ac successu studia sua tractavit, ut Celeberrimi Professores, *Hallerus*, *Benoit* aliique, quorum curæ & disciplinæ fuerat commissus, non tantum bene de eo sperarent, sed & jam persuasissimi essent, magnum illum aliquando nomen in Republica literaria habiturum. Studia vero Philologica & Theologica sibi præ aliis excolenda putavit, hinc Literaturæ Græcæ & Linguarum Orientalium studiis præ reliquis operam dedit,

* *Vitæ Summa brevis.*

HORAT.

dit: In Theologicis Professore & Præceptore usus est *Rodolpho*, S. S. Theologiæ eo tempore in Acad. Bernensi Doctore publico. Cum jam variis disciplinis & linguis esset imbutus, ad exterarum Academiæ excurrendum existimavit, suscepto itinere literario Anno 1713 in Galliam, Belgium & Germaniam, cumque tum temporis in Academia Ultrajectina magna esset ROELLII & RELANDI fama, apud eos sibi subsistendum ratus, & per annos integros doctrinæ uberrimum fontem ibidem hausit; Præceptore insuper ad linguam Syriacam excolendam usus est CAROLO SCHAAF, cujus eruditio in hoc studiorum genere cognita est eruditibus omnibus, Rabbiniis etiam quibusdam doctissimis usus est, quorum ope Linguam Hebraicam sibi familiarissimam reddidit. Domum tandem variis eruditionis spoliis onustus rediit Anno 1715. & ut studiorum & profectuum specimen, ad Ministerium sacrum tum admittendus, exhiberet, eruditissimam Dissertationem in Hof. IV: 12. prælo subiecit, in qua quantos in Philologia sacra profectus fecisset publice declaravit; Manuum impositione tum Ecclesiæ consecratus, ad Ministerium Castrense *Friburgi* in Brisgovia obeundum fuit ab Amplissimo Magistratu ablegatus, copiis autem exauctoratis cum domum rediisset, ad Professionem Græcam & Ethicam in Academia Bernensi obeundam fuit vocatus Anno 1721, quam insigni cum applausu & diligentia exornavit usque dum Anno 1733 ad Cathedram Hebræam & Catechetica[m] esset promotus, quam Spartam non minori laude obtinuit, usque dum Amplissimus Magistratus Cathedram Theologiæ Elenctica[m] in ipsum

sum transferret, quam autem ingravescente jam morbo hydropico obtinuit, ita enim gravior vis morbi vires Corporis frangere & debilitare cœpit, ut per plures menses acerbis doloribus exagitatus demandatæ provinciæ pro voto præesse non amplius potuerit; ita vero vincebat Vir Clarissimus morbi acerbitatem, ut qui eum inviserent lætum & infractum animum omnes mirarentur, usquedum tandem amissis & consumptis viribus Die secundo Junii Anno 1746 animam Creatori suo traderet. Fratrem reliquit unicum superstitem Virum Pl. Vener. atque Clariss. **JACOBUM SALCHLI**, S. Theologiæ in *Academia Lausannensi* Professorem. Successor ei datus in Cathedra Elenctica Vir Pl. Rev. atque Celeberr. **DANIEL WITTENBACH**, qui nomen suum egregio *Systemate Theologico methodo scientifica conscripto* illustravit. Hæc pauca sunt, quæ sine magno verborum apparatu, ut vulgo in encomiis defunctorum fieri solet, de Viro beate defuncto dicenda videbantur breviuscule, nisi hoc addere velimus, eum Filiam reliquisse unicam, quæ cum mœsta Matre orbatum Parentem optimum luget. Scripta vero Viri Clarissimi sunt sequentia, quæ jam enumerata erant in Tom. II. *Tempe Helvet.* p. 335. ubi conspectus Academiæ Bernensis, qualis tum erat 1736 fuit exhibitus.

1. Idolomaneia S. Rhabdomanteia Antichristiana exhibita in Dissertatione Historico-Theologica in Hof. IV. 12. Bern. 4. 12. pl.
2. Dissert. in Hebr. III. 1. Quo sensu Christus dicatur Ἀπόστολος καὶ Ἀρχιερεὺς τῆς Ομολογίας ἡμῶν. Eadem hæc Dissertatio etiam fuit
Tom. I. T c inserta

inserta Thesauro Philologico a Viris Clariss.
Hafæo & Ikenio collecto.

3. Observationes in V. C. *Matthæi Pfaffi* dissertationem Hist. de Formula Consensus. Bern. 4. 8. pl.
4. Drey Solennitäts-Reden, darinnen durch die Historie aller Zeiten gezeigt wird, daß die Wahrheit niemahl so verborgen gewesen, als man aber derselben nicht gewollt. Bern in 4. 8. pl.
5. Oratio inauguralis de facillima methodo docendi Linguam sanctam. Bernæ 4. pl. 5.
6. Dissertatio de Fœdere operum ex mente Doctorum Hebræorum: hæc dissertatio comparet *Tempe Helvet.* Tom. III. pl. 544.
7. Disquisitio de initiatione Puellarum Hebræarum in Fœdus Dei. 4. pl. 5. Bernæ. 1744.
8. Observationes variæ ad varia V. & N. Testamenti loca, potissimum ex Pindaro desumptæ. Bernæ, apud Wagner & Muller. 4. pl. 20. lucem vidit hic p. m. Viri fœtus paucis ante obitum diebus, atque in se continet plurimas observationes, ubi difficilioribus V. & N. Test. locis lux affunditur.

Scripta vero quædam, præter Orationes sacras plurimas in Scriniis reliquit.

1. Apologiam pro Observationibus suis Form: Consensus contra *Dan. Schnitlingium*.
2. Observationes in Cl. *Crinsonii* Jobum, Psalmos & Apocalypsin.
3. Diatriben contra Cl. *Rochii* Historiam Serveti, Bibliothecæ Anglicanæ insertam.
4. Disquisitionem Philologico-Criticam de Urim & Thummim.

Vita

* Vita
SAMUELIS BATTIERII,

*Med. Doct. & Græc. Ling. Prof. in
Acad. Basîl.*

Natus est SAMUEL BATTIERIUS D. 23.
Januarii 1663 Basileæ. Puer missus est
in Gymnasium patrum, in quo abs-
que ullius Præceptoris privati opera per singula-
rem discendi cupiditatem tantum profecit, ut A.
1680 sub æquinoctii autumnalis tempus ad le-
ctiones publicas in Academia admitteretur. Ab
eo tempore audivit Professores in philologicis &
philosophicis disciplinis tum docentes. Præcipue
usus est institutione privata V. C. JO. ROD.
WETSTENII Fil. tum quidem Oratoriæ, postea
S. Theologiæ Prof. quo duce etiam in Græcis egre-
gia eruditionis suæ fundamenta posuit. A. 1683
eodem Præceptore suo promotore conscendit
Magisterii Philosophici gradum. Ab eo tempore
studio Artis medicæ se dedit, cujus discendi caus-
sa audivit publice, privatimque *Casp. Baubinum*,
Job. Rod. Burcardum, *Jac. Rothium*, *J. Jacobum*
Harderum, *Nic. Eglingerum*, *Theod. Zwingerum*.
Non abiecit interim Studium Philosophicum, &
Philologicum. Mathesin solertissime didicit,
Præceptore usus *Jacobo Bernoullio*. Algebram,
Tt 2 item

* Hanc Biographiam debemus studio, quo hoc In-
stitutum nostrum prosequitur Vir Celeberr. atque litera-
tis, J. C. BECKIUS, S. Th. D. & Prof. in illustr. Acad.
Basileensi.

item Calculum differentialem ac Analyfin infinite parvorum sibi familiarem reddidit. Studio Medico finito, ipso A. 1600 Doctor ejus Artis publice creatus est. A. 1696 iter litterarium in Galliam suscepit, ibique Mathematicos, Philosophos, Philologos & Medicos frequenter audit publice privatimque differentes. In Bibliothecis Parisinis, regia præcipue, assiduus fuit, in qua & sæpius quinque aut sex horas continuas exegit. Manuscripta omnis generis græca evolvens. *Argentoratium* dein profectus adiit *Boeclerum*, *Kühniūm*, & *Scheidium*. Cum rediisset domum, accepit litteras a *Nicolao Gütlero*, Cive suo, qui tum apud Bernenses docebat, qui eum ad Stationem aliquam in ea Schola obeundam invitabat. Porro *Job. Henr. Wetstenius*, etiam Basileensis; sed qui Amstelodami typographicam Artem cum summa laude exercebat, ipsum ad se, aut in aliquam Batavorum Academiam traducere laborabat: Sed Patriam relinquere noluit. A. 1704. D. 18. Febr. Græcam linguam in Academia Basileensi vicario nomine docere cœpit, ac demum sequentis anni mense decembri Professio Linguæ græcæ ad eum delata est. Vicariatū auspicatus erat lectione publica, *de Studiis Ling. Græc. utilitate atque commodis, deque aptissimo modo & ratione facillima studium illud incipiendi*. Ipsius vero Muneris initio agebat, *de iis, ad quæ potissimum attendi debeat, ut quis in antiquis Græcorum Scriptis non solum loca corrupta deprehendere, sed & eadem, si ullo modo id fieri possit, emendare valeat*. Porro D. 12. Febr. 1706. publice recitavit Prælectionem *de Litterarum Græcarum post indutam plurium Sæculorum horrendam Barbariem, in Occiden-*

Occidentalibus Europæ Partibus interitum, & quomodo ex singulari Dei Beneficio tandem illæ insigniter refloruerint. Dum ita Provinciam suam strenue ornaret, Mense Sept. 1711 a *Luca Schröckio* Acad. Nat. Curiosor. Præside, accepit litteras, quibus ejus Academiæ Socius, cognomento *Erotianus*, dicebatur: Tantum enim abest, ut Artis Medicæ studium abjiceret, ut potius, & optimos quosque libros legendo, & Medicinam faciendo docendoque eam sedulo excoleret. Immo vero etiam A. 1711, item A. 1721, nec non 1724 editis Speciminibus Disputationum, atque Prælectionum Medicam Cathedram tum vacantem ambibat. Sed Deo visum fuit, ut ad vitæ usque finem Græcæ linguæ docendæ insudaret; id quod etiam docendo atque scribendo sedulo fecit. Rectoratum Academiæ semel, Facultatis Philosophicæ Decanatum sæpius cum laude gessit. Inde ab A. 1727 Visitator fuit Gymnasii Basileensis, eique utilem operam præstitit. Ex pluribus Scriptis pauca edidit, quorum indicem subjicimus.

- 1690. De Generatione Hominis. 4.
- 1693. De simplici Apprehensione. 4.
- 1695. Specimen philologicum sive Emendationes variæ in Diogenem Laertium, Euripidem &c. 4.
- 1696. De Eloquentia.
- 1701. De Mente humana: annexus est manipulus Emendationum aliquot in Diogenem Laertium. 4.
- 1705. Observationum & Emendationum in Diogenis Laertii Libros de Vitis Philosophorum

- Continuatio , cum Notis quibusdam in Julii
Pollucis *Ὀνομαστικόν*. 4.
1710. De Mundo. 4.
1711. Oeconomiae Corporis humani brevis Des-
criptio. 4.
- - Γνωθὶ σεαυτὸν, sive de Cognitione sui ipsius. 4.
1718. De Studio Animi Veritate & Virtute per-
ficiendi maxime necessario. 4.
1721. Oeconomiae Corporis humani Descriptio
continuata. 4.
1724. Positiones medicæ. 4.
- - Observationes sacræ in Loca quædam N. T.
in *Bibl. Brem. Class. VI.* p. 84.
- - In Locum ad Galatas II. 3. 4. 5. Observa-
tio. *Ibid. Class. VII.* p. 56.
- - Observatio in Joh. VII. 21. 22. 23. *Ibid.*
Class. VIII. p. 745.
- - Observationum in N. T. decas, *Ibid.* p. 941.
- Ceterum sicut ex editis istis patet , *Battierium* no-
strum præcipue diligentiam suam exercuisse in N.
T. item in *Diogene Laërtio* & *Julio Polluce* ; Ita li-
bri ejus manu notati , & in publica auctione Bib-
liothecæ egregiæ distracti , ostendunt , eum in
omnis generis Auctoribus græcis , potissimum vero
in *Homero* & *Hippocrate* emaculando , versatum es-
se. Utinam Viri eruditi , in quorum Bibliothe-
cas ista Exempla Battieriana transierunt , potiora
inde excerptare , atque edere in lucem velint. Cer-
te Clar. *Trillero* ipsum scimus transmisisse nonnulla,
alia vero conscripsisse , quæ ob seriam & obtusam
oculorum aciem tam male picta sunt , ut inven-
tus sit nemo , qui legere potuerit. Obiit tandem
Battierius tot laboribus & senio debilitatus D. 23.
Aprilis. A. 1744.

Vitæ

VIRI admodum Reverendi ac Celeberrimi

★ MICHAELIS SZATHMARI

Senioris, S. Theol. & Ling. Hebrææ
Professoris Clarissimi, Illustris Athenæi
Patacenfis, Rectoris Prudentissimi ac
Gravissimi Descriptio.

Admodum Reverendus ac Celeberrimus *Michael Szathmari* Senior, Patre ortus est Viro admodum Reverendo *Stephano Szathmari*, qui ob insignem, qua pollebat, eloquentiam, Cicero Hungaricus ab æqualibus dimeruit, Verbi Divini Ministro, dum viveret, *Kafonienfi*, & Matre generosa *Anna Békési*, A. 1681. admodum puer patre orbatus, ubi paululum adolevisset, causa Studiorum, *Albenſe*, in *Transsylvania*, visitavit Collegium. Unde litterarum trivialium notitia imbutus, redux, *Talbyæ Togatorum Studioſorum* numero accensus est. Hinc *Iaurinenſes*, ad informandos ſuos pueros evocatum, munere Præceptoris condecorarunt: Quo defunctus *Caffoviam* ad perficiendum ſe in ſublimeribus Scientiis contulit. Muſarum ſedibus *Patacum Caſſa* translatis, comitem noſter iisdem ſe junxit, quumque æqualium induſtriam æmuletur,

T t 4

* Hanc Vitæ Enarrationem, quanquam ab Inſtituto noſtro aliena videri poſſet, hic adjungere pace Lectorum nobis liceat, qui magnopere rogantibus hoc pietatis officium detrectare non potuimus. J. B.

retur, quin plerorumque longe excelleret, Tokaium, A. 1708. ad Scholam Oppidi regendam arcessitus, commigravit. Evenit, ut dum operam suam Scholæ ejusdem Curatoribus mirifice probaret, omnes in id incumberent, ut subsidiis collatis Nostrum in Academias Illustres Germaniæ Inferioris quasi expellerent. Qui etiam A. 1709 *Franequeram* concessit, ibique *Vitringæ* Patris, *Rhenferdii*, *Andalæ*, *Bossi*, &c. Summorum Virorum ductibus se erudiendum tradidit. Inde *Traiectum* ad Rhenum profectus, *Rœlio* & aliis Viris Doctissimis auscultavit. Ex Academiis A. 1711. ad V. D. Ministerium Tokaium revocatus, summa cum laude pene lustrum in opere Domini desudavit.

Serpebat longe Viri fama: Hinc ad Professoratum Philosophiæ, Albam Iuliam, A. 1716. Mense Febr. deductus est. Ubi rerum humanarum vicissitudines experiri coactus, vix tribus septimanis exactis, ad VII. Calend. April. ipso die Emmanueli sacro, quod Vir pius in sui Consolationem trahebat, una cum Cœtu Scholastico solum vertere, in pagum vilissimum Carco concedere compellebatur.

Eodem Anno Agropolim ad Marusum studiofa Juventute Albenfi translata, ipse quoque ibidem fortunæ sedes fixit. Ibi quum omnium adpluusu, primum Philosophiam, post, A. 1718. erepto peste Collega, Viro, dum viveret, Celeberrimo, *Andrea Zilabi*, Theologiam tradidit, tantumque sibi apud Illustrissimos Daciæ Heroes Nomen & meritum paravit, ut venerando per Principatum eundem Presbyterio Helveticæ Confessionis demum Anno 1728 ab Actis præficetur,

tur, Generalis Notarius cum jure indubitato in Episcopatu ejusdem Provinciæ succedendi renuntiaretur. At tanto Patriæ flagrabat amore, ut nec tanti honores, nec tot Procerum favores, nec tanta Nomina, tantæque dignitates continere Nostrium valerent, quo labescenti Patacensi Collegio opem ferre recusaret; sed spectabb. Patronorum votis expetitus, Anno 1734. Mense Septembri Patacum advolaret, Collegiumque turbis intestinis pene oppressum, summa prudentia regendum suscipere nullus dubitaret. Quod etiam fatentibus omnibus ingenuis felicissime perfecit, turbas composuit, Juventutem, rixas contentionesque detestari, tam piis suis monitis, quam singulari sua mansuetudine exemplum præferens, expugnavit; hunc fere præcipuum mutatæ Sedis fructum se reportasse gloriatus. Onere Laborum pressus, tandem anno sesquidecimo Rectoratus, Anno 1744. IV. Nonas Junii, inter horam octavam & nonam ante meridiem piissimam animam exhaustit.

Reliquit vero Nominis haud degeneres heredes & vindices, vitæ conjugalis certissima pignora. Nam Anno 1712. Mense Febr. associaverat sibi Nobilissimam atque Castissimam Virginem, *Juditham Ember*, Clarissimi olim *Pauli Ember & Margareta Martonsalis* natam. Cujus suavissimum Contubernium, non uno utriusque Sexus foetu, beatum felixque redditum est, Miseratione Divina. Quos inter *Michael* natus Anno 1715. nunc quidem VIR Clarissimus, & *Stephanus*, Studiorum causa in Belgio extorris, at ab A. Superioris 1745 Mense Septembri, in Oppido

Atzalonienſi V. D. Miniſter diſertiſſimus mœſti
tumbæ adſident paternæ.

Quod Noſtri virtutes & vitæ rationem adtinet:
corpore erat nec ſatis obefo, nec macie confecto;
ſed mediocris compagis, quali etiam gaudebat
ſtatura, conſtanti & valida non uſque adeo pol-
lebat ſanitate, in virili ætate ictero perſæpe ve-
xatus, in ſenectute podagræ diriffimos perſenſit
dolores, materiaque peccante invaleſcente, in-
ſultus apoplecticos ab Anni 1742 autumnno per-
peti cæpit. Quorum poſtremus pridie quam
moreretur, iſſis Calendis Junii, finem vitæ acce-
leravit, ſub vesp̄eram diei collapsum in Officio
Divino, loquela, omnique vegeto ſenſu priva-
vit.

Vir fuit ſingularis prorſus exempli, tempe-
rantia, modeſtia, pietate, humilitate Animi & ſa-
cem cunctis præluſcens, certe ubique & in omni-
bus noſtra laude major. Videturque humanitus
longius ipſi vitam prorogari potuiſſe, ſi non tam
ſtudioſus virtutis, ac erat, fuiſſet: ſi non omnem
occaſionem ſtrenue, ne quos offenderet, vitare
voluiffet, atque eo fini domiſedum ſe totum ſin-
xiſſet: Qui nequidem animum relaxandi cauſſa,
ſedibus ſuis unquam exciri poſſet. Hoc in eo ma-
xime vero peculiare fuit, quod adſectibus ſuis,
ad miraculum uſque, imperare poſſet, fortior
illis, qui fortiſſima expugnant mœnia, nunquam
per animi paſſiones ad indecorum aliquod com-
mittendum ſe abripi paſſus. Patientiſſimus in-
juriarum, contumeliarum, pacis erat ſtudioſiſſi-
mus. Muneris autem ſui partes diligenter adeo
obibat, ut nonmodo otioſus non fuerit, ſed
nec

nec fractæ Vires, nec Laborum gravissimorum, annis pene XXX in Professoratu exantlatorum tædium, nedum Patronorum, amicorumque consilia vacationem & perenne otium, ipsa ætate provecta facillime excusante, illi persuadere possent.

Alienus erat ab omni jactatione, & eruditio-
nis ostentatione, a qua tamen insigniter erat pa-
ratus, quod testantur, de ejus disciplina, maxi-
mo numero, exorti Viri, non postremi No-
minis quamplurimi. Testantur subcesivis horis
composita & in lucem emissâ opera: *Compen-
dium Philosophiæ Naturalis: Tyrocinium Propheticum
in Cap. XXXVIII. Jobi illustrandum concinnatum,
Franequeræ editum: Arboris Scientiæ boni & mali in
Vite ferali investigatio: Fax accensa de vero sensu Verbo-
rum Institutionis Cænæ Dominicæ*, lingua vernacula
composita. Testantur gemina ejus munera,
quæ una fidelia juvenili adhuc ætate Tokaii in
Schola & Ecclesia obivit. Testaturam confidi-
mus, *Collectionem Sermonum Sacrorum* a se com-
positorum, quorum editioni nunc quidem im-
mortuus est. Accedebat his dotibus tenacissima
memoria, quam nos in Viro maximo, nun-
quam non admirabamur, quæ eum stylo pro-
phético & loqui & scribere promptum reddebat;
Psalms & Hymnos in Ecclesia decantari solitos
eidem suggerebat.

Ne quid de Poëtarum Illustrium Carminibus,
Veterrimorum Amicorum, perque plures annos
non visorum cognitis Vultibus dicam. Quis en-
comio, quis denique desiderio sit finis tam cari
Capitis!

NOVA

NOVA LITERARIA.

TIGURUM. Hic superioribus mensibus lucem viderunt :

1. **Critische Briefe.** Zürich. ap. Heideggerum & Soc. 8. 1746. pl. 14. Harum literarum argumenta sunt : 1.) Auszüge aus Herrn Grafen von C. Abhandlung von der Tragödie. 2.) Einwendung wider etl. vornehme Sätze dieses Systems von der Tragödie. 3.) Lehrsätze von dem Wesen der erhabenen Schreibart. 4.) Vom Erhabenen in der Sprache. 5.) Anmerkungen zu dem Grundrisse eines Epischen Gedichtes von dem geretteten Noah. 6.) Von der Alleorisierung der epischen Geschichte. 7.) Vertheidigung der Haupthandlung des verlohrnen Paradieses. 8.) Fortsetzung dieser Vertheidigung. 9.) Nachrichten von Herman Nels æsopischer Lehrart, verschiedene Fabeln desselben. 10.) Eben desselben Gedancken von der besten Verfassung æsopischer Fabeln. 11.) Critick der Fabeln for the female Sex. 12.) Von den Vortheilen der Schwäbischen Sprache, in welcher die Minnesinger geschrieben haben. 13.) Von der Artigkeit in den Gedancken und Vorstellungen der Minnesinger. Hæ Epistolæ a Nobiliss. & Clariss. Viro J. J. BODMERO, *Hist. Patr. Prof.* maximam partem perscriptæ sunt ad Viros pl. Rever. ac elegantissimos S. G. LANGIUM, felicissimum Horatii in Odis imitatore & F. G. MEIERUM, Phil. Pr. P. Hallenses.

2. J. J. B. critische Lobgedichte und Elegien. Von J. G. S. besorget. Zürich. ap. Orell. & Soc. 1747. in 8. maj. form. Hic in fasciculum collecta sunt Nobiliss. BODMERI Carmina, quæ sparsim hinc inde maximam partem jam erant edita, & quæ si mea commendatione illustrare vellem, idem esset ac Soli lucem accendere. Cura hujus editionis permissa est J. G. SCHULTHESSIO, S. M. C. qui etiam in eam præfatus est. Sunt autem Carmina hoc volumine contenta: 1.) 'Ευεγγε-ται, die Wohlthäter des Standes Zürich. 2.) Charakter der deutschen Gedichte. v. 1044. 3.) Die Drollinaerische Muse. 4.) Eingang zu ROETJES Gedicht auf das Lager v. 44. Sub Elegiarum titulo: 1.) Die Trauer eines Vaters. 2.) Die gerechtfertigte Trauer. 3.) Das Mitleiden des Leidenden an Hrn. D. HALLER. 4.) Der Vorzug im Leiden. Antwort Hrn. D. HALLERS. Sub Eclogarum titulo: 1.) Die Entzauberung. Quibus additur, Ode ad Philoclen h. e. ad LAUR. ZELLWEGERUM, M. D. boni Viri ac Amici Exemplum genuinum & hac ætate albo corvo rarius.
3. Dissertatio psychologica de Immaterialitate Mentis humanæ & connexis quibusdam eum eadem Attributis: Præsede Cl. V. DAVID LAVATERO, Philosoph. Prof. P. Ord. quam defenderunt VI. S. M. C. Tiguri Literis C. Orellii & Soc. 1746. 4.

4. Theses Theologicæ de primariis quibusdam Articulis Religionis Naturalis & Christianæ: Præside V. Cl. J. J. LAVATERO, S. Theol. Prof. primario; quas defenderunt IV. S. M. C. Tigur. ap. Gessnerum. 1746. 4.
5. Die in Kraft der göttl. Verheissungen selbige Vollendung der Reinigung und Heiligung in einigen Betrachtungen über 2. Cor. VII: 1. Besonders bey der den 26. May. 1746. geschehener Tauffe eines zur Christl. Religion bekehrten Judens, Christian Gottlieb Hirschleins vorgestellt durch Beat Werdmüller, Archi-Diacon der Stift zum grossen Münster. Zürich. Bey Heidegger und Comp. 1746. 4. Est sacra hæc Oratio analytica serie magna cura disposita & distincta, uberrimaque rerum copia referta, quæ curiosi lectoris meditationem longo tempore possit morari.
6. Gläubiger Kranker Seelen, Trost, oder christenl. Erinnerungen, Herzstärkungen und Seelen-Gespräche des mit Leibes, Beschwerden beladenen Gläubigen mit seinem Seelen-Arzt Jesu Christo: Samt beygefügten schönen Gesängen und Gebetteren, zur Vermehrung des Trosts und Stärkung des Glaubens zusammenggetragen von Caspar Diebold, pfr. zu Bülach. Zürich. 1740. 12.
7. Eines jungen Menschen Wegweiser durch die Wüsten dieser Welt zu dem himmlischen Canaan, zeigende, wie er sich in seinem ganzen

ganzen Lebenslauff, dem Nahmen eines Christen gemäß aufführen soll, zum Nutzen und Gebrauch junger Leute ursprüngh. in Englischer Sprache aufgezeichnet von Thomas Godwin, nebst einer Vorrede Herren Gottlieb Gaudligens, Predigers in Leipzig. Teutsch Abgefasset. Und nun mit einer neuen Vorrede, und des *Autoris* Lebens Beschreibung vermehret und herausgegeben von Heinrich Stäheli, D. G. W. und Prediger bey St. Leonhard in St. Gallen. Zürich, bey Heidegger und Comp. 1746. 12. Hujus Inscriptionis ambitus omnia hujus Libelli fata operose perceruset.

8. Quelques Dialogues Francois de Mr. de Parri-val, auxquels on a joint l'Explication des Mots, les Declinaisons & les Conjugaisons pour la Jeunesse de Zurich. Sisième Edition. à Zurich. Chez David Guesnier. 1746. 12.
9. Zweymal 52. auserlesene Biblische Historien aus dem A. und N. T. der Jugend zum Besten abgefaßt von Johann Hübner. Zürich. Bürklische Truckerey. 8.
10. Zweymal 52. auserlesene Bibl. Historien aus dem A. und N. T. abgefaßt von M. Joh. Matth. Wagneren, Nebst einer Vorrede von Christoph Conrad Bessers, Pastor und Inspector zu Schul Porra. Zürich. In Bürklischer Truckerey. 8.
11. Hen. B. H. Brockes, Irdisches Vergnügen in Gott, bestehend in Physikalischen und Moralschen, nebst allübrigen Gedichten. Mit

Mit einem vollständigen Register versehen. Dritter Theil. Zürich. In Bärk-
lischer Trucherey. 1746. 8. maj. Hoc Tomo
continentur: 1.) Das Landleben in Nisebüts-
tel. 2.) Der VIIIte Theil der Brockesfischen
Gedichte, qui novissime in lucem prodit. 3.)
Hrn. Thomsons Fahrzeiten. 4.) Hrn. Pop-
pe Versuch vom Menschen. 5.) Marino
Bethlehemitischer Kinder-Mord. 6.) Broc-
kesii Filii gesammelte Harmonische Himmels-
Lust im Irdischen. Titulum & Præfationem
Poëtæ Teutonico probatissimo stilo semibarba-
ro assutam Germani nostri attoniti mirabuntur:
atque desiderabunt majorem in corrigendis er-
roribus typographicis curam.

12. Dissertatio philosophico-medica inauguralis
de Animi læti & erecti efficacia in Corpore sa-
no & ægro, speciatim grassantibus Morbis
epidemicis, quam pro Gradu Doctoratus, sum-
misque in Medicina Honoribus & Privilegiis
consequendis publico Examini submitit JO. CA-
SPARUS HIRZELIUS, Helv. Tigurin. ad d.
XIV. Aug. 1746. Lugd. Batav. ap. Conr. Wis-
hoff. 1746. 4. pl. 4½. Eleganter scripta est hæc
Dissertatio & lectu dignissima: Inprimis autem
acquiescimus in voto, quo eam finiit: *Optan-
dum igitur esset, ut Viri diuturna praxi exer-
citati, nobis Philosophiam medico-moralem ex
observatis suis collectam traderent, sicque edo-
cerent modum, quo Medicus cum ægrotis con-
versari debeat, ut illorum fiduciam sibi compa-
rare, perniciosam mæstitiam eradicare, atque*
salu-

saluberrimam letitiam ingenerare possit : quod sine dubio generi humano magnum emolumentum afferret.

13. Vir pl. Reverendus atque Doctissimus SOLOM. MORFIUS, *Helv. Tigur. V. D. M. ac Illustriss. Principi Nassav. Sieg. a Sacris* dedit nobis duas posteriores particulas Operis Theologici sub titulo : **Die Erkenntniß der Wahrheit zur Gottseligkeit : oder practische Abhandlung aller Evangel. Glaubens-Lehren / nach ihren historischen Umständen / Weisheitsvollen Geheimnissen / Trostreichen Nutzbarkeiten und 5. Verbindungen : Aus dem Geheimniß der 5. DreyEinigkeit hergeleitet nach der Ordnung der Christl. Feste ausgeführt / und durchgehends mit dienlichen Gebetteren begleitet : am Ende aber mit einem vollständigen Register versehen / und in dreyen Stücken / zu Beförderung der allgemeinen Erbauung herausgegeben.** Frankfurt am Meyn / in Comission bey Hrn: Johannes Preye, Kauffmann in der Saal-Gasse. 4. Præstantissimi hujus Operis Pars II complectitur. 1.) Passions, Andachten in XXII Betrachtungen. 2.) Oster, Andachten in XII Betrachtungen. 3.) Aufsehrets, Andachten in XV Betrachtungen. Pars vero III continet Pfingst, Andachten in XXVII Betrachtungen. Singulæ Sectiones seorsim expendant. a) Veritatem historicam. b.) Mysteria in illa recondita. c.) Commoda inde redundantia. d.) Officia cum his veritatibus conjuncta. Præmissa est Operi Præfatio

Tom. I.

U u

lectu

lectu dignissima, in qua de causis & scopo, de ratione, forma, stilo & usu hujus Operis pluribus edocemur, variaque de methodo tradendæ cum fructu Doctrinæ christianæ consilia explicantur ac subministrantur. Quod ad Moderationem adinet, quam in Articulis inter ipsos Protestantes controversis servandam sibi statuit, magnopere laudamus ejus Viri prudentiam, qua orthodoxæ Veritatis studium cum ἐπιεικείας & Caritatis christianæ studio temperare ac conjungere voluit; de quo in Præfatione ipse profitetur: Ich habe nicht nur alle Streitfragen sorgfältig vermieden, sondern auch mir bestens angelegen seyn lassen in denen Puncten, wo man unter den Protestanten noch ungleicher Meynung ist, unsere Lehre so zu erklären, daß sich verhoffentlich kein billiges Gemüth daran stoßen wird. Ja ich habe an einem Orte, da ich mich nothwendig über die unendliche Kraft und Gültigkeit des Verdienstes Jesu deutlich erklären mußte, dennoch weder die Lehre von der **Sonderbahren Gnade** gutgeheissen, noch die Meynung von einer **allgemeinen Gnade** verworffen; sondern vielmehr ausdrückentlich gemeldet, daß hierüber keine Entscheidung nöthig sey, und daß man hergegen nur gewisse Grund-Sätze zu merken habe, die man beyderseits wohl annehmen kan. Discimus etiam ex hac Præfatione Clarissimum hunc Virum Autorem esse Scripti illius Irenici, quod An. MDCCXLI. *Francofurti* ex Officina *Mællariana* prodiit, & in quo doctrina de Decreto absoluto,

to, de Gratia particulari & de Spirituali Epulo in S. Domini Cœna expenduntur; quod Scriptum, etiam a Lutheranis Theologis, cupide exceptum est.

14. Si quis scire cupiat, quo loco, quove in pretio etiam apud exteras Christi Ecclesias habeatur Venerabilis Antistitis J. CONR. WIRZII Opera Catechetica, exegetico-practica, quam in enarrandis & enucleandis N. T. Libris Historicis, post Clarissimum *vvv év αὐτοῖς* Theologum J. J. HVLDRICUM, posuit, quamve inter infinitas prope pro Ecclesia Dei curas paristudio ac pertinacia hoc adhuc tempore persequitur, huic non poterit non esse jucundum cognoscere has Venerandi Viri Commentationes superioribus jam annis, inscio & inconsulto Autore, in Linguam belgicam translatas Hagæ Comitum publice typis fuisse exscriptas cum hujusmodi Epigrammate: *Duidelyke Verklaring en Toeigening des Evangeliums van MARCUS tot Bevordering en Wasdom in de Genade en Kennisse van onzen gezeegenden Heere en Heilant Jesus Christus, en het Hoogduitsch beschreven door JOHAN COENRAAD WIRTS, Hoogleeraar, en Leeraar in de Kerke en Schoole van Zurich, en Allgemein Opziender over alle de Kerken van het Zurichsche Genootschap, In 't Nederduitsch vertaalt, en met noodige Blatwyzers voorzien door BERNHARDUS KEPPEL, Predikant te Monnikendam. In 's Gravenhage by Ottho en Pieter van Thol. 1740. in 4.* Sequente anno prodit Commentationis in S. LUCÆ

Evangelium Pars I. in duos Tomos distributa: Anno vero 1742. reliqua hujus Operis Pars uno Volumine comprehensa. Placuit autem Reverendo atque Doctiss. Editori Formam Cateheticam frequentioribus Quæstionibus interruptam migrare, hisque omiſſis orationem naturali modo connexam continuare, atque etiam suas hinc inde adſpergere Anidmadverſiunculas. De Succellu hujus operæ ipſe Clariff. Editor in Præfatione ad Lucam hæc habet: *Het Evangelie van Marcus was noch nimmer, in de Nederlanſche Spraake opengelegt, geleezen. Geen wonder daarom dat de begeerte daar toe groot was: geen wonder daarom ook dat het, door den Heere WIRTS zoo net verklaart, en zoo krachtig ter oeffeninge van waare en weezentlyke Godtvruchtigheit aangedrongen, met zoo veele graagte wiert ontfangen, als wy het genoeg hebben te verſtaan.* Clariff. Editor poſt I. Cap. Evang. ſecundum S. Lucam ſubnectit WITSII Diſſert. de Vita & Morte Joannis Baptiſtæ, II autem Capiti appendicis loco adjecit Ejusdem Tractationem de Jeſu Nazareno.

15. Halæ Magdeb. ex Officina Luderwaldiana in lucem prodiit Translatio Gallici Libelli, quem de Ratione Concionandi conſcripſit Vir Clariff. atque Doctiff. J. HENR. MEISTERUS: Titulum hujusmodi præfert: **J. H. MEYERS**, ſonſt le Maitre genannt, **Diener des Evangelii und Gräfl. Schaumb. Lipp. Hof. Pr. Unterricht von der leichtesten und natürlichsten Art zu predigen:**
Aus

Aus dem Französischen übersezt von L. S.
A. DJETHEX, und von dem Verfasser
selbst aufs neue durchgesehen und stark ver-
mehret. Halle. 1746. 8.

BERNA. Superioris anni mense Augusto pro
vacua obitu Clariss. quondam *Salchlini* Cathedra
Theologiæ Elencticæ in illustri hac Academia
rite consequenda Specimina publica in argumenta
ac quæstiones forte oblatas ac præscriptas tum præ-
legendo, tum disputando ediderunt:

J. JACOBUS WOLFIUS, V. D. M. ad d. 12. Aug.
FRID. STAPPER, V. D. M. Præco quondam
Castrensis. ad d. 15. Aug.

ISACUS SIGFRID, V. D. M. in Weiningen.
ad d. 17. Aug.

DANIEL WYTENBACH, V. D. M. ad ædem
Spirit. S. sacram Diaconus ad d. 22. Aug.

RODOLPHUS FISCHER, V. D. M. in Baro-
gen ad d. 24. Aug.

Atque hoc munus docendæ Theologiæ Elencti-
cæ merito suo demandatum est Viro plurimum
Reverendo atque Doctissimo DANIEL WYTEN-
BACHIO, qui etiam ad d. XIV. Novembr. novum
hoc munus adiit Oratione *de observandis tum cir-
ca Theologiam in genere, tum circa Elencticam in
specie tradendam.*

2. Sammlung auserlesener Canzel, Reden über
wichtige Stücke der Lehre Jesu Christi,
aus den Beyträgen Gottsgelahrter Män-
ner in der Schweiz an das Licht gestellt
von JOHANN GEORG ALTMANN.

Vierdter Theil. Zürich. Bey Heidegger und Comp. 1746. 8. Complectitur hæc Sylloge XXI Sermones sacros, quorum argumenta sunt: 1.) Die Gewißheit Davids von der zukünftigen himmlischen Seligkeit, über Ps. XVII. 15. 2.) Die Herrschaft Gottes über die Erde, Ps. XXIV: 1. 3.) Der Trost der Gläubigen in allen Widerwärtigkeiten, Ps. XXVII: 1. 4.) Die Pflichten, die wir Jesu als unserm König schuldig sind. Ps. II: 11. 5.) Die Weisheit des allmächtigen Schöpfers, bewiesen aus der Betrachtung der Ausdehnung des Himmels, Ps. XIX: 2. 6.) Die Beschaffenheit der Menschen, die sich die Wirkung ihres Heyls lassen angelegen seyn. Ps. XV: 1. 2. 7.) Die Betrachtung des Namens Gottes, 2. B. Mose III: 13. 14. 8.) Die Wiederaufrichtung der Kirche in den Zeiten des N. T. Jesaj. LXI: 4. 9.) Wider das Schwören und Fluchen, 2. B. Mose XX: 7. 10.) Gottes Zuruff an Moses, wie er sich bey dem Gesichte des brennenden Busches an Horeb zu verhalten habe, 2. B. Mose III: 5. 11.) Die Seligkeit derer die im Herren sterben, Apocal. XIV: 13. 12.) Ueber gleiche Materie und Text. 13.) Die Pflicht und die Ehre derer, die an dem Haus Gottes arbeiten, I. Corinth. III: 9. 14.) Die Erhaltung des Glaubens in den Auserwählten, I. Corinth. I: 8. 9. 15.) Das gewisse Mittel eine Ehe glücklich zu machen, Ps. CXIX: 165. 16.) Das Leiden unsers Heilandes

landes in dem Garten Gethsemane, Joh. XVIII: 1. 12. 17.) Die Gewißheit der Auferstehung Jesu gegen die Einwürfe der Ungläubigen, Actor. X: 40. 41. 18.) Der Nutzen so aus den Anfechtungen und Leiden uns zukommt, Röm. VIII: 27. 19.) Das Verlangen der Kirche des alten Bundes nach der Zukunft des Erlösers in das Fleisch, Hohe Lied VIII: 1. 20.) Die Pflichten eines wahren Christens, Matth. XVI: 24. 21.) Gegen den Schlaf der Seelen nach dem Tode, Philip. I: 23. Autores harum Homeliarum ad unum omnes anonymi sunt.

3. JO. FRID. STAPFERI, V. D. M. Institutiones Theologiæ Polemicæ universæ ordine Scientifico dispositæ. Tom. V. Tiguri. ap. Heideggerum & Soc. 1747. 8. Quinto hoc Tomo egregio huic Operi polemico finis imponitur, & totum Opus accuratissimo copiosissimoque Indice Autorum & rerum concluditur. Summa eorum, quæ hoc Tomo V continentur hæc est: Cap. XVIII. De Secta Anabaptistarum, ubi habetur Anabaptismi Definitio, Occasio Hæreseos, Hypothesis primaria, de vera cum iis disputandi methodo, & Hypotheseos refutatio. Cap. XIX. De Ecclesia Orientali, ubi explicantur ejus Definitio & Divisio, Separationis ab Occidentali Ecclesia Occasio, de Græcis, Melchitis, Georgianis ac Ruthenis; Externus Eccl. græcæ status sub Imperio Turcico, ejus Errores præcipui, controversia de processione sive persona Sp. S. cum Observationibus

ouibus, & reliqui Græcorum Errores: Ecclesiæ Orientalis Græcæ & Romano-Catholicæ disensus, Sectæ Ecclesiæ orientalis. Cap. XX. De Consensu & Disensu Protestantium; In hoc capite continentur Excusatio Autoris, quod in Systemate polemico tractationi Doctrinæ Conf. Aug. locum fecerit, deinceps vero exponuntur præcipuæ hujus Disensus causæ, Articuli controversi in nexu suo exhibentur, iidem singulatim expenduntur additis necessariis observationibus, quas excipiunt Propositiones nonnullæ generales ab utraque parte probe tenendæ, respondetur ad Objectiones Doctorum A. C. inprimis Vener. CYPRIANI contra Reformatorum de Gratia particulari doctrinam, adduntur denique Observationes generales, quibus toti Controversiæ maxima Lux affunditur & huic Capiti finis imponitur. His subjicitur Appendix de Hæresibus primorum Ecclesiæ Christianæ Seculorum, ubi inter alia data opera in Origenismum & diversa Sectatorum ejus Systemata inquiritur, ac error ille, qui variis illudit partibus, refellitur. Gratulamur Clariss. ac Doctiss. Autori, quod Opus hocce Ecclesiæ Dei tam utile ac proficuum feliciter ad umbilicum perduxerit, ac laudamus inprimis singulari ejus æquitatem ac animi moderationem erga eos, præcipue qui in levioris momenti thesibus a nobis dissentiant, quam etiam Præfatio huic Tomo præfixa unice spirat.

4. Finito Opere polemico Vir ad promovendam Ecclesiæ commoda natus & intentus alterum opus

opus dogmatico - practicum vernaculo sermone
luci exponere est aggressus, in quo perinde sim-
plicitatis ac perspicuitatis lucem atque in altero
illo eruditionis copias & demonstrationis phi-
losophicæ vim & ἀκριβειαν mirari debes, &
dici non potest, quam cupide primus novi hu-
jus Operis Tomus ab iis, qui in Religione sa-
piunt, fuerit exceptus, ejus hæc est Inscriptio:
JOH. SEYDERICH, STAPFERS,
Predigers des göttl. Worts Grundlegung
zur wahren Religion. Erster Theil. Zü-
rich. Bey Heidegger und Comp. 1746.
Id agit præcipue in hoc opere Clariss. Autor, ut
dilucide ostendat, quod universa Religio christia-
na, & quoad veritates, quas docet, & quoad offi-
cia, quæ injungit, λογική *rationalis*, ac divi-
nis perfectionibus quam maxime digna sit, ho-
minesque ad pietatis ac sanctimonix studium
fortissime obstringat & acriter exstimulet. In
prima hac Parte hæc tractantur Capita: 1.)
Von der Religion überhaupt. 2.) Von der
Erkenntniß Gottes aus der Vernunft. 3.)
Von den göttl. Eigenschaften, wie sie durch
die Vernunft erkannt werden. 4.) Von den
Pflichten, zu welchen uns die natürliche Reli-
gion verbindet. 5.) Von der Unzulänglichkeit
der natürl. und Nothwendigkeit der geoffen-
bahreten Religion. Singulis Capitibus subji-
untur ac demonstrantur Veritatum assertarum
usus ad praxin vitæ christianæ, ut ita pateat
Doctrinam Religionis christianæ non esse me-
ram Scientiam, sed Doctrinam Veritatis, quæ
Uu 5 est

est ad pietatem. Habebit aliquando Ecclesia nostra in hoc opere, ob quod non invideat quæ Venerandus REINBECKIUS in luculentissimis ad Aug. Conf. Commentariis suæ dedit.

5. Fasciculus Thesium Philologico-Ethicarum : Præside J. G. ALTMANNO, Ling. Græc. & Ethices Prof. O. Bernæ. 1747. 4. Hisce Thesibus explicatur quid Τύπος & Σκια, quinam οἱ Ἀγοραῖοι, quid differant Κόπος & Μόχθος, quid item Ψαλμός, Ὕμνοι & Ὠδαί.
6. In Gratiam eorum, qui scire cupiunt, quænam hæctenus a Clariss. ac Literatiss. ALTMANNO ad juvandas Literas acta, ac publicæ luci donata sint Scripta, eorum Indicem, qui nuperrime typis exscriptus est, hic subtexam:

INDEX SCRIPTORUM varii generis
Luci publicæ expositorum

a

JO. GEORGIO ALTMANNO,
Ling. Græc. & Ethic. in Acad. Bernens. Prof.

Latine scripta.

1. Exercitatio Philologico-Critica, in qua plurima S. Scripturæ loca ex Antiquitate græca & latina explicantur. Bernæ 1721. pl. 10.
2. Oratio funebris in obitum Viri Cl. JOH. RODOLPHI RODOLPH, Zoffingani, S. S. Theologiæ Prof. & Classis Bernensis Antistitis. Bernæ 1718.
3. Exercitatio critica, de Lingua Opica, Italicorum antiquissima, & eorum Origine. Bernæ 1723. pl. 5.
4. Epistolæ duæ de Controversa Taciti lectione, & Asciburgio Ulixis, ad Virum Clariss. CASP. HAGENBUCHUM, Prof. Tigurinum. 1723. pl. 4.
5. Ora-

5. Oratio de recta Legum ferendarum ratione, pro vana Cathedra Juridica habita. Bernæ 1723.
6. In Bibliotheca Bremensi extant sequentes Dissertationes. Observatio Critica de Buccinatore Stationario, sive Gallicinio Hierosolymis in ædibus Pontificis audit: Prolixior vero hac de re exercitatio, quâ nova hæc sententia prolixius explanatur, extat in Tempe Helvetic. Tom. IV. pag. 1.
7. Observatio philologica de Lydia Purpuraria ad Actor. XVI. 14.
8. Exercitatio Philologica de Lapidibus testimonium de Christo exhibentibus in Math. III. 9.
9. Vita JOH. HENRICI OTHONIS Bernatis.
10. Spicilegium de Servo malo & injusto, Math. XXIV. 5.
11. Oratio de Humanitatum studio recte instituendo. Bernæ 1734. pl. 5.
12. Inde ab aliquot annis prodiit Collectio Dissertationum & Observat. Theologico-Philologicarum, quam nomine Tempe Helveticæ insignire placuit, cujus extant Tomi VI. Tiguri apud Heidegger & Socc. editi, cujus quatuor posteriores Tomi auxiliante Viro Celeberrimo J. Jac. Breitingero prodierunt, in hac vero collectione ad Editorem pertinent, Oratio de Helvetia Gracissante. Tom. I.
13. Observatio Theologico-Philologica de Immanuele, mel & butyrum comedente ad Esaj. VII. 15. Tom. I.
14. Disquisit. Critico-Philolog. de AERE Corinthiaco & Orichalco Veterum de Materia Columnarum Templi Hierosol. & Vasorum sacrorum. Tom. 1.
15. Dissert. Critica de ἐξασια της κεφαλῆς ad 1. Cor. XI. 10. Tom. I.
16. Disquisit. Critica de consuetudine Judæorum, defunctos cantu tibicinum deponentium contra Spencersum, ad Loc. Math. IX. 23. Tom. II.
17. Animadversio de Resurrectione mortuorum & Corpore gloriosorum, ad Luc. XX. 26. & 1. Cor. XV. 44. Tom. I.
18. Fascicul. Observationum Græcar. ad difficiliora quædam loca N. T. illustranda. Tom. III.

19. Prælectio Literaria de Comœdia & Ludis Theatralibus. Tom. III.
20. Disquisit. Theol. de Creatura gemente ad Rom. VIII. 19. Tom. III.
21. Observationes decem, ad illustranda difficiliora quædam loca Epist. ad Romanos. Tom. IV.
22. Oratio de Illustri Inscriptioe Crucis Christi, ejusque mysterio. Tom. IV.
23. Disquisit. Theologic. ad 1. Cor. XIV. 34. 1. Tim. II. 12. &c. contra Fratres Herenhutanos, docendi potestatem mulieribus concedentes. Tom. V.
24. Dissertat. Epist. ad Cl. MURATORIUM in antiquam Inscriptionem haud ita pridem prope Lausannam erutam. Tom. VI.
25. Defensio Dissertationis de potestate mulieris ad 1. Cor. XI. 10. Tom. VI.
26. Disquisit. Historico-Critica de Gente Herodum, & illis præsertim ex hac stirpe viris, quorum fit mentio in Scriptis N. Testam. Tom. VI.

Miscellanea Philologica sunt sequentia.

27. Exercitatio Philologico-Exegetica, de Sale Terræ ad Math. V. 13. &c. Bernæ 1735. pl. 8.
28. Exercitatio de Patria Pâuli & ejus Romana Civitate. Bernæ 1736. pl. 5.
29. - - - de actis Pauli & Barnabæ apud Lystrenses prior. Bernæ 1735. pl. 5.
30. - - - de actis Pauli & Barnabæ apud Lystrenses posterior. Bernæ 1735- pl. 5.
31. - - - de actis Pauli apud Athenienses prior. Bernæ 1736. pl. 8.
32. - - - de actis Pauli apud Athenienses posterior. Bernæ 1736. pl. 8.
33. - - - de actis Pauli apud Corinthios. Bernæ 1736. &c. pl. 6.
34. { Dissertationes tres de Actis Pauli apud Ephesios,
35. { habitæ Bernæ 1737. pl. 16.
36. }

37. Dissertatio Philologico-Ethica de carbonibus ignitis in caput inimicorum colligendis in Rom. XII. 20. pl. 5. Bernæ 1740.
38. Exercitatio Philologico-Exegetica, de magno pietatis Mysterio ad 1. Tim. III. 16.
39. Exercitatio Ethica de redemptione temporis ad Eph. Cap. V. 16. Bernæ 1744. pl. 5.
40. Disquisitio Philologico-Ethica, de Veste Nuptiali, Math. XXII. 2. &c. Bernæ 1744. pl. 7.
41. Observationes Philologicæ in loca difficiliora posterioris Epist. Pauli ad Corinthios. Bernæ 1744. pl. 5.
42. Principia Ethica doctrinæ Moralis, Philosophicæ & Christianæ fundamenta exhibentes, duodecim Dissertationibus exhibita. Bernæ in 4to. pl. 36.
43. Dissertatio Philologica de Zizania. 4to. 1745.
44. Dissert. quare Christus Nazarenus fuerit vocatus &c. 1745.
45. Disputatio Philologico-exegetica in 1. Theff. V. 23. 1745.
46. Observationes Philologico-Criticæ in Evangelium Matthæi, tribus Tomis exhibitæ, in 8vo. pl. 107. Bernæ apud Müller & Wagner 1741.

Scripta Lingua Germ.

47. Brief an den Hrn. Verfasser des Alten und Neuen, aus der gelehrten Welt, wider den Jesuiten Dunod, in welchem bewiesen wird, daß Hr. Schultheiß Wild wohl behauptet, daß das heutige Aventicum in der Schweiz, das alte Aventicum Helvetiorum sene, ibid. in dem Alten und Neuen.
48. Untersuchung von dem Ursprung der Baderwürsten, ib.
49. Leben Hrn. Andreas Morell, ibid.
50. Erläuterung einer Römischen Inscription, so zu Wetztingen bey Baden gefunden worden. ibid.
51. Untersuchung über ein altes Monument so in Bern in der Bibliothek sich befindet. ibid.
52. Erklärung eines alten Opfer-Ochsen, welcher zu Bern in der Bibliothek sich befindet. ibid.

53. Abhandlung von der Nothwendigkeit und Mißbrauch des Studii Antiquitatum. *ibid.*
54. Drey öffentliche Reden von dem Ursprung und Anfang, Aufnehmen und Flor, Untergange und Falle der Griechischen Republicken, gehalten in dem Chor der grossen Münster-Kirche zu Bern, An. 1737. &c. Bern 1739. Bogen 15.
55. Heilige Reden bey verschiedenen Gelegenheiten vorgetragen in der grossen Münster-Kirche zu Bern. 8. Zürich, bey Heydegger und Comp. 1739. letzte Auflage. 1746.
56. - - - Zweyter Theil, Zürich bey Heydegger und Comp. 1741.
57. - - - Dritter und vierter Theil, Zürich bey Heydegger und Comp. 1744 und 1746.
58. Sammlung von ausserlesenen Cansel-Reden über wichtige Stüke der Lehre Jesu, aus den Beyträgen Gottseligter Männer in der Schweiz, an das Licht gestellt von Georg Altmann. 8. Erster Theil. 1741. Zürich bey Heydegger und Comp.
59. - - - Zweyter Theil, 1742. bey Heydegger u. Comp.
60. - - - Dritter und vierter Theil, 1744. u. 1746. bey Heydegger und Comp.
61. Ab eodem Authore etiam compositæ fuere Reflexions Historiques & Critiques sur l'état de la Suisse de Mr. Stanian : quas animadversiones insertas videbis novæ editioni libri; cui Titulus, l'Etat & les delices de la Suisse. Amsterdam chez Wetstein. Tom. IV. in 8. 1730.
62. Descriptio Historico-Topographica Helvetiæ, lingua Belgica edita anno 1746. Amstelodami apud Tyrion, 8. 40. pl.

† † †

7. Prodiit hic quoque , quanquam *Colonia* titulum præferat: *ESSAYS DE POESIE* par Monsieur L****. Cologne chez Pierre Marteau. 1746. 8. (*Levium Spectacula rerum.*) Autor huius periculi poetici perhibetur Vir- Juvenis Nobilissimus LERBER. Complectitur iste Fasciculus 1.) Vers à Mesdames D* C*** à la Campagne le 15. Août 1743. 2.) A Monsieur S**** à la Campagne 10. Juin 1742. 3.) A Mademoiselle D* T*** à son départ des Eaux de S*** 1740. 4.) Le Sommeil de Simonide: Fable. 5.) La Pome d'Or à Mademoiselle D* C***. 6.) Galerius & Gabinie par Mr. DE BRUEYS Acte IV. Scene VII.

BIENNA. Hic prodiit ap. Jo Christ. Heilmann: D. Ambrosii Lobwassers alt. teutsche Uebersetzung der Psalmen Davids, nach den heutigen Sprach- und Reim-Regeln so viel möglich verbessert: Samt neuaufgesetzten Fest- Liedern nach den alten gewöhnlichen Melodien zu IV Stimmen. 1747. 8. Si quis superstitionis plenam & pervicacem illam existimationem, quam apud integras Ecclesias reformatas post duorum Seculorum decursum adhuc obtinet D. *Ambrosii* rhythmica Hymnorum Davidicorum translatio, quæ pro ætatis illius ruditate ac imperitia fortassis laudem aliquam merebatur, secum perpendit, facile in eam deducitur opinionem, quasi plurimis esset persuasum, D. *Ambrosium* divino Spiritu actum crudos hosce rhythmos sacros effudisse:
Qui

Qui enim fieri posset, ut ejusmodi translatio, quæ a Viro Hebrææ Linguæ & Davidici Sermonis ac Sublimitatis imperito est profecta, de qua ipse ita abjecte sensit, ut non dubitaverit in prima editione profiteri, **er habe die Davidischen Psalmen aus der damahligen französischen Uebersetzung ins teutsche GEZURUGEN**; quam ipsi Augustanæ Confessionis, cui Autor erat addictus, Socii tanti nunquam habuerunt, ut publice reciperent; quæ denique cum hodiernis, non dicam poëticiis OPITII, LANGII, SPRENGII, sed etiam metro solutis translationibus comparata frigida ac jejuna est, ut, inquam, ejusmodi translatio tanto in pretio haberetur, ut fere nefas sit, emendatiorem aliquam ad Davidis mentem ac Spiritum & ad excultæ poëseos leges, Sermonisque Teutonici puritatem ac elegantiam propius accommodatam vel tacitis votis exposcere. Et qui hæcenus sapere in hoc genere ac aliquid tentare ausi sunt, id superstitiosæ vulgi opinioni gratificari debuerunt, ut caverent, ne Ambrosianam illam usu consecratam versionem nimium reliquerent, ac refingendo penitus emacularent: Aequiore enim animo ferre possunt quidam Davidis & proinde ipsius Spiritus S. mentem ac sententiam, quam Ambrosii Barbarismos rhytmosque perire ac deserui. Neque melioris commatis sunt pleraque Carmina festalia, quæ ad Sensum divinorum beneficiorum meditationi intentum alendum fovendumque ne quid gravius dicam, inepta prorsus sunt. Notum est,

est, quid sub auspiciis hujus Seculi studio τῆς λογικῆς λατρείας præstiterit in hoc genere Vir Spectatiss. D. HOLZHALB, nostras, *Pleb. Trib.* sed irritò fere successu. Majore studio excepta est Viri Venerandi J. JAC. REUTLINGER, *Ludi Carol. Moder. & Canon.* opera in refinendis Carminibus festalibus feliciter collocata. Horum diligentiam & ἀκριβείαν in emaculando ac refundendo universo sacrorum Carminum Libro, servatis usu receptis numeris, æmulatur ille quisquis est, qui novæ Editionis, quam hic annuntiamus, curam habuit, Vir profecto doctissimus ac peritissimus, qui hac opera sua de Ecclesia Dei præclare meritus est, siquidem illa grata esse velit. Facere autem non possum, quin hac occasione subtexam Carminum quorundam Davidicorum novam translationem metricam, quam Vir præstantiss. & doctiss. Leop. Frider. Aug. DILTHER, *Anhalt. Cött.* qui hic apud nos studiorum gratia agit, novissime pro divite sua vena effudit; Hæc si cum Ambrosianis illis comparaveris, nisi tunc sentias hæc præ illis merum frigus esse, oppido omnem te Davidicæ elegantix ac sapientix gustum perdidisse oportet.

Ode Davidica II.

Was toben die Vœlcker, was tichten und schmieden
Die Heiden für vergebnes Zeug?
Die Koenig' und Fürsten der Reiche hienieden
Stehn gegen Gott und Christus Reich,
Rathschlagen zusammen: Zerreisst ihre Stricke!
Werft ihnen die Bande der Knechtschaft zurücke!

Tom. I.

Xx

Wie

Wie wird sie der Herrscher des Himmels verlachen?

Sie sind mein Gott dir nur ein Spiel.

Dann wird sie sein zürnend Wort zitternd machen,

Es schreckt sie seines Grimmes Gefuehl.

Ich habe den Koenig den ich mir ersehen

Gesalbt über Zions mir heilige Höhen.

Ich will von dem Rathschluß des Höchsten erzehlen

Du bist mein Sohn ! Sprach er zu mir ,

Ich zeugte dich heute ! Du darfst nun erwehlen

Und fodern ; Ich gebe dir

Zur ewigen Erbschaft die Völcker der Erden

Dafs selbst ihre Enden dein Eigenthum werden.

Der eiserne Scepter der dir nun zu tragen

Zum Herrschafts - zeichen zuggedacht

Wird ihre frechtrotzende Bosheit zerschlagen

Durch deine unbeschrenckte Macht ,

Du wirfst mit zerschmetterndem Eifer dich rächen

Und sie wie Gefäße des Töpfers zerbrechen.

Auf dann , o ihr Koenige ! folget den Lehren ,

Die euch die wahre Klugheit giebt :

Kommt Richter der Erden die Weisheit zuhoeren

Die euch bestraft , dieweil sie liebt :

Kommt dienet dem Herren mit heiligem Scheuen

Und lernet euch vor ihm zitternd erfreuen.

Kommt eilet den Sohn underthænitgt zu küssen !

Ihr würdet sonst , wann er ergrimmet ,

Vom Wege der Gnaden-Zeit plætztlich entrisßen ,

Dieweil sein Eifer bald entglimmet.

Die aber sind ewig glückselige Seelen ,

Die ihn sich zur Zuflucht und Hülfe erwehlen !

Ode III.

Herr, wie bin ich im Gedränge,
 Da die Feinde sich vermehrt:
 Herr, wie zahlreich ist die Menge
 Die sich wider mich empört,
 Und boshaftig sich erfrechen
 Mir dein Heil, Herr, abzusprechen.

Doch du bleibst mir Schild und Ehre,
 Du erhebst, o Herr, mein Haupt.
 Ia wann ich mich zu dir kehre,
 Ist der Zutritt mir erlaubt:
 Du antwortst aus deinen Höhen
 Auf mein zu dir schreyend Flehen.

So hab ich mich hingelegt,
 Ich entschlief, ich bin erwacht,
 Weil der Herr mich hält und træget.
 Nichts ist das mich furchtsam macht:
 Wieviel Heere mich umgeben,
 Will ich nie kleinmuethig leben.

Der du sonst die Rachen-Knochen,
 Die auf mich schon aufgethan,
 Mit erzœrnter Macht zerbrochen
 Und den mir feindselgen Zahn,
 Derer die nach dir nicht fragen
 Ræchend und gerecht zerschlagen.

Stehe auf mir beyzustehen!
 Herr! mein Gott! errette mich!
 Las den ganzen Erdkreis sehen,
 Wie dein Volck mit Recht auf dich,
 Als sein enig Heil vertrauet
 Und auf deinen Segen bauet.

Ode LXXVII.

Zu Gott sol meine Stimme schreyen,
Zu Gott, Er wird Gehör verleyhen:
Ihn such ich in der Truebsals - Nacht,
Nach ihm ist meine Hand gestreckt,
Wann mich die Angst vom Schlaf erwecket,
Und meine Arme steif, die Seele trostlos macht.

Gott, dein sonst süsses Angedencken
Pflegt mich in Unruh zu versencken:
Mein armer Geist zermartert sich,
Du hältst mein Auge an zum Wachen,
Dein Schrecken mus mich sprachlos machen;
Dann dencke ich betruet o alte Zeit an dich.

Ich dencke was ich sonst verspürte,
Wenn ich die Harfen singend rührte.
Dann bricht mein Geist vertieft heraus:
Wirst uns der Herr denn ganz zurücke?
Entzieht er alle Gnaden - Blicke?
Ist die Verheißung dann und seine Huld gar aus?

Verschließst er zornig sein Erbarmen?
Vergißt sein Mitleid nun der Armen?
Doch fällt mir dann auch wieder ein:
Von dieser Hand die mich jetzt schläget
Und mir dies Leiden auferleget,
Wird ihm zugleich ein Maß u. Ziel bestimmet seyn:

Denck an des Höchsten alle Wercke
Und seiner Wunderhænde Stærcke;
Erwege was er sonst gethan.
Das Haus das wir als heilig pflegen
Zeugt großer Gott von deinen Wegen:
Ich treffe nichts dir gleich an Macht u. Gröfse an.

Du

Du bist der Gott der Wunder - Zeichen,
 Die keine Weisheit kan erreichen,
 Zu Zeugen seiner Allmacht stellt:
 Dein Arm erlöste Jacobs - Samen
 Und die aus Josephs Lenden kamen
 Das Volck, das sich zu dir als Gott u. Koenig hält.

Die Wasser sahen Gott dich kommen
 Von Furcht und Schrecken eingenommen
 Ward selbst des Abgrunds Grund erregt:
 Es stürzten Stroeme aus den Lüften,
 Dein Donner widerhallt in Klüften,
 Dein Strahl schoß schneller fort als sich ein Pfeil
 bewegt.

Der Donner - Stimmen krachend rasseln
 Rollet durch die Luft mit grauem prasseln
 Die Welt verhüllt die dickste Nacht;
 Sie zittert, wenn das schnelle Funckeln
 Erzürrter Blitze in dem Dunkeln
 Das fürchterliche Schwartz noch fürchterlicher
 macht.

Im Meere waren deine Wege,
 In tiefen Wassern deine Stege:
 Doch nirgends ward dein Pfad verspuert.
 So ward durch Aharon und Mosen
 Dein Volck in Canaan aus Gosen
 Wie eine Heerde, Herr, von deinem Arm
 geführt.

2.) Beurtheilung der Panthea eines so genann-
 ten Trauerspiels der Frau L. A. B. G.
 Nebst einem Vorberichte für die Nachkom-
 men und einer Ode auf den Namen Gottsched.
 1746. 8.

BASILEA. Ad d. XXVIII. Aug. Anni superioris obiit JOANNES TONIOLA, I. V. D. & Digest. ac Jur. Canon. Prof. publicus Anno ætatis LXXXII. Noluit optimus Senex sibi Orationem funebrem haberi aut Biographiam recenseri; quare splendida quidem pompa, sed absque laudatione elatus est.

Pro Cathedra, quæ eius obitu vacare cœpit, Specimina Eruditionis suæ edidere sequentes Viri doctissimi:

Die 25. Octobr. 1746. J. RODOLPHUS ISELIUS, ICTus, Specimen Observationum Juridicarum 4. 1. plag.

Die 28. Octobr. ANDREAS LINDERUS, J. V. D. & Facult. Adfess. Theses Juridicæ miscellaneæ. 4. pl. 1.

Die 18. Novembr. JOH. RODOLPHUS THURNISIUS, I V. D. & Hist. PP. Reip. Syndicus, Collectio Observationum Juridicarum. 4. 1½. pl.

Die 22. Novembr. JOANNES BERNOULLI, Fil. J. V. D. & Eloq. PP. Theses Juridicæ miscellaneæ. 4. 1. pl.

Die 25. Novembr. JEREMIAS RAILLARDUS, J. V. D. & Rhet. PP. Observationes diversæ juridicæ circa Privilegia quædam uxorum, quoad bona in Mariti domum illata. 4. pagg. 10.

Die 29. Novembr. EMANUEL FESCH, J. V. C. Specimen juridicum de Jurisdictione & Imperio. 4. pagg. 10.

Die 2. Decembr. ANDREAS WEISSIUS, J. V. D. & Jur. Nat. & Gent. PP. Specimen Observationum subitarium ex Jure Pandectarum & Ecclesiastico. 4. pagg. 16.

Dodem

Eodem die hanc Spartam nactus est Vir præclariss. JOH. ROD. THURNISIUS, cujus nunc vacat Cathedra novo Professori Historiarum discernenda. Hic in Specimine seu Collectione Observationum juridicarum, quas in publicæ Disputationis argumentum proposuit inde a §. XI. id egit maxime, ut usum Critices in explicanda & restituenda vera LL. Justinianearum Sententia commendaret, hancque licentiam inductis quibusdam exemplis & emendationum periculis stabiliret atque confirmatam daret. Ceterum non possum non laudare prudens illud Consilium, quod §. IV. complectitur, ut nimirum illi qui Juris studio se dant, quum universæ Jurisprudentiæ sint impares, quisque sibi partem, cui præcipue vacet, deligat. Atque etiam ejus de Sponsaliorum solutione Sententia §. VI. sese mihi probavit, quum in hanc rem ita pronuntiat: „ Mea
 „ quidem Sententia ejusmodi Sponsalia, utut
 „ forsan ea in Scripturam redacta, contrahentium consensu & amicorum subscriptione firmata ponamus, dissolvi possunt. Nec video,
 „ qui Magistratus officium exigit, ut stare talibus pactis nolentes, mediis pœnalibus coercet, durusque aliquo modo mihi videtur mos
 „ penes nos receptus, quo nonnisi admodum
 „ graves ob causas & sub confiscationis arrharum repudiique pœna, desponsis discedere permittitur.

Vacans post obitum *Joannis Stæcklini*, qui ætatis XCVII annum egressus erat, Munus Pastoris in minore Basilea ad d. XIII. Dec. MDCCXLVI demandatum est AUGUSTO JOANNI BUXTORFIO, qui antehac ad D. Elisab. S. Ministe-

rio fungebatur, & cum Clariss. Viro J. C. Beckio S. Th. D. & Prof. non ita pridem *Supplementum* insigne & luculentum ad Lexicon Historicum Basileense edidit.

Prodiit hic quoque *Francisci Josephi Bayz*, Riedlingani, Physici Dinkelsbuhlani designati Dissertatio Inauguralis medica de Vomitu cruento. d. 26. Augusti, quo etiam Doctor medicinæ creatus est.

Vir Clariss. J. *Rodolphus Iselius*, J. V. D. ac Collegii Alumnorum Præpositus, designatus est in Academia Lugduno-Batava Juris publici ac privati Professor, promissis MML Florenis annuis.

An accepturus sit vocationem nescio: quantum videtur iis constringitur retinaculis ut vix ac difficulter a Patria avelli possit.

* * *

Audio doctos quosdam & prudentes cetera Viros, ut privatis suis judiciis Majorum nostrorum p.m. *Zuinglii & Bullingeri*, de S. Ccenæ fine, usu & virtute Doctrinam, uti in superiore Particula hujus Musei a J. J. Br. exposita est, suspectam reddere possint, confidentius perhibere, adeo parum sibi constitisse hos Viros in hac Doctrina tradenda, ut infinita prope loca ex illorum Scriptis in contrariam Sententiam excitari possint: Hos ego qui hoc perhibent hic publice rogatos velim, ut nobis hanc gratiam faciant, nosque indicatis iis locis ac testimoniis, quibus Judicium eorum nititur, ab hoc errore nostro circa Majorum Doctrinam liberent; Quis enim sibi possit persuadere, prudentes & æquitatis studiosos Viros b. Majoribus nostris in articulo fidei, quo non alium accuratius expenderunt, quique præcipua Secessionis a Communione Eccl. Rom. ipsis causa fuit, temere ac sine ratione levitatis & inconstantiae notam inurere non dubitare. Locum dabimus huic eorum *Ἀποδείξις* in Museo nostro, ac non pudebit etiam nos, si contrarium docuerint, errorem nostrum publice profiteri, & rectius cognitæ Veritatis gratiam ipsis referre. J. J. B.

ARGUMENTA

Hoc Volumine explicata.

Partic. I.

- I. LUCH CANDIDI, *Helvetii*, Meditatio de eo, quod Nimium est in studio Literis inclarescendi. Pag. 1.
- II. Fasciculus Epistolarum Viri Celeberr. & Amplifs. GISB. CUPERI ad Virum Spectatiss. Clariss. MARQ. WILDIUM, Reip. Bernens. CCVir. quibus variis antiquis Marmoribus in Helvetia erutis lux affunditur. Pag. 49.
- III. Vita JOANNIS GRYNÆI, Theologi Basileensis Celeberr. a Collega ejus Viro Clariss. J. LUD. FREY, S. Theol. D. & Pr. P. conscripta. Pag. 80.
- III. ΛΕΙΨΑΝΑ Scriptorum Clariss. τῆ ρῶν ἐν ἀγί-
οις J. GRYNÆI, *hactenus ferme inedita.*
 - a) Animadversiones ad Reimannum de Atheismo Mohammedanorum. Pag. 103.
 - b) Disquisitio Epistolica: An Mahomed Impostor fuerit, an Fanaticus. Pag. 113.
- V. Viri Cl. CONR. GESNERI Epistola ad Dilechampium de Constantia in Fide adversus Apostasiam. Pag. 153.
- VI. Brevis Biographia J. H. RINGIERII, S. Theol. in Acad. Bern. Prof. primarii. P. 151.
- VII. Nova Literaria helvetica. Pag. 157.-fin.

Par-

Partic. II.

- I. LUCII CANDIDI, *Helvetii*, Meditationis de eo, quod Nimium est in studio Literis inclarescendi, Pars posterior. Pag. 169.
- II. Vita DAVIDIS CONSTANTII, quondam in Acad. Lausannensi Prof. Theol. Clarissimi: Autore V. Cl. J. J. SALCHLIN, in eadem Acad. Prof. Theol. Adjectis quibusdam animadversionibus. Pag. 210.
- III. J. G. ALBRECHT Commentatio subseciva de Fama memorabili Regis ex Oriente venturi circa ipsa Nativitatis Christi tempora toto orbe percrebescente, Triumviris illustribus *Josepho*, *Suetonio*, *Tacito* commemorata. P. 237.
- III. Oratio Funebris, qua Viro Rev. & Clariss. GEORGIO MAROTHI, in Colleg. Debre. cin. *Eloq. Hist. & Mathes. Prof. P.* parentavit SAM. SZILAGYI, Philos. & L. Gr. P. O. Pag. 249.
- V. J. H. HOTTINGERI, S. Th. D. & Pr. in Acad. Heidelb. Exercitatio ritualis prior, qua adstruitur, Originem Sacrificiorum Patriarchalium divinam esse, & dependere a præcepto divino. Pag. 281.
- VI. Dissertatio Epistolica in I. Theff. Cap. V. v. 23. de ΟΑΟΚΑΗΡΩ & tribus hominis cœlitus renati Partibus essentialibus. Pag. 312.
- VII. Nova Literaria. Pag. 323.

Partic. III.

- I. J. H. HOTTINGERI, S. Th. D. & Prof.
Exercitatio ritualis posterior de Origine Sa-
crificiorum Patriarchalium ἀναρκευασιῶς tra-
ctata. Pag. 341.
- II. J. BALTH. BURCARDI, S. Th. D. & Prof.
Oratio de Criminibus JOSEPHO Patriarchæ
a Morgano impactis. Pag. 355.
- III. J. J. ZIMMERMANNI Dissertatio de The-
ologia M. T. Ciceronis. Pag. 374.
- III. J. J. BREITINGERI Oratio de præcipuis
Causis, propter quas Græcarum Literarum
studium tantopere inter nos refrigescat: Cum
brevis Historia Vitæ V. Cl. J. H. HIRZELII,
Prof. Ling. Græc. & Canon, Eccl. Tigur.
Pag. 440.
- V. Sensus Clar. V. J. J. ZIMMERMANNI de
vero & legitimo Usu S. Cœnæ: Et Consen-
sus cum Ecclesiæ ac Majorum Doctrina ex-
positus a J. J. BREITINGERO. P. 480. fin.

Partic. IIII.

- I. J. GEORG. ALTMANNI Exercitatio Philo-
logico-Critica de ΠΥΛΑΙΣ ΑΔΟΥ in Matth.
Cap. XVI: v. 18. Pag. 515.
- II. Epistola BEAT. RHENANI ad Matth. Erbium
de Argentariæ Antiquitatibus. Pag. 541.
- III. ANONYMI Responsoræ ad Innominatum
Auctorem Dissertationis Epistolice in I. Thes-
sal.

- sal. Cap. V: 23. de tribus Hominis cœlitus
renati partibus : Cum perpetuis Annotatio-
nibus & vindiciis. Pag. 553.
- III. J. BALTH. BURCARDI Dissertatio Philo-
sophica de Assensu. Pag. 573.
- V. Mantissa Epistolica ad Controversiam de Ar-
gumento CARTESII pro Existentia Dei. Pag.
627.
- VI. Historia Vitæ & Obitus J. R. SALCHLINI,
S. Th. in Acad. Bernensi Prof. & Collegii majo-
ris Præpositi, breviter delineata a J. G. A. P:
641.
- VII. Vita SAMUELIS BATTIERII, Med. Doct.
& Græc. Ling. Prof. in Acad. Basil. Pag. 645.
- VIII. Vitæ MICHAELIS SZATHMARI, Senio-
ris, S. Theol. & Ling. Hebr. Prof. Illustris Athe-
næi Patacensis Rectoris Descriptio. Pag. 649.
- IX. Nova Literaria. Pag. 654. fin.

Errores Operarum.

- Part: I. Pag. 3. lin. 16. *eorum*. lege: earum.
pag. 45. lin. 22. *in tales*, lege: id est tales.
- Part. II. Pag. 193. lin. 25. *offerri*, lege: afferri.
pag. 221. lin. 3. in Notis pro 1644 lege
1674.
pag. 252. lin. 5. *Pannonni oris*. lege: Pan-
non in oris.
pag. 254. lin. 2. hunc ad modum legi
vult doctiss. Autor: *Pars animæ chartis
nobilis hisce latez*
- Part. III. pag. 377. lin. 1. in Notis, *propendit*.
lege: propendet.

